

Рік XI.

Р. 1902 кн. V.

Т. XLIX.

49

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два віснці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

XI Jahrgang.

1902, V B.

B. XLIX.

Накладом Наукового Товариства імені Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під гарядом К. Беднарського.

Вийшло 25/X с. с. 1902.

XI.

Р. 1902 кн. V.

Т. XLIX.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

XI Jahrgang.

1902, V B.

B. XLIX.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під надом К. Беднарського.

Вийшло 25/X с. с. 1902.

НБ ПНУС

249238

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
Інв. 249 238

Зміст XLIX тому.

1. Лукян Кобилиця, епізод із історії Гуцульщини в першій половині XIX віка, написав Др. Іван Франко с. 1—40
 2. Угроруські духовні вірші, подав Володимир Гнатюк (Вірші з Бачки й Сриму, ч. 128—225; покажчики;) (кінець) с. 165—272
 3. Miscellanea: а) Кілька заміток до „Чуда св. Климента, папи римського“, подав М Грушевський; б) Полтва — Полтава, подав Т. Ревакович; в) Олексій Андрієвський, некрологічна замітка М. Грушевського с. 1—8
 4. Наукова хроніка: Київські мініатюри при Трірській Псалтири, написав Михайло Грушевський . с. 1—11
 5. Бібліографія (рецензії й справоздання, зміст на с. 49) с. 1—49
-

Inhalt des XLIX Bandes.

1. Lucian Kobylcia, eine Episode aus der Geschichte des Huzulenlandes in der ersten Hälfte des XIX Jrh., von Dr. Ivan Franko S. 1—40
2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von Vladimir Hnatiuk (Die Gedichte aus Bačka und Syrmien, Nr. 128—225, Inhaltsverzeichniss) S. 165—272

3. Miscellanea	S.	1—8
4. Wissenschaftliche Chronik: Kijever Miniaturen beim Psalter Erzb. Egberts von Trier in Cividale, von Michael Hruševskýj	S.	1—11
5. Bibliographie	S.	1—49

Inhalt des XLVIII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Geschlechtes der Bybeľskýj, gesammelt von Jan Prochnicki, röm.-kath. Erzbischof von Lemberg, mitg. von A. Kryžanovskýj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševskýj, S. 1—12; 2. Der Heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altruthenischen Legende. von Dr. I. Franko, S. 45—144; 3. Miscellanea, S. 1—15; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—25; 5. Bibliographie, S. 1—42.

Inhalt des XLVII Bandes. 1. Der Kosak Plachta, ein ukrainisches Volkslied, gedruckt im J. 1625, von Dr. I. Franko (mit drei Facsimile's), S. 1—28; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitg. von V. Hnatiuk (Fortsetzung) S. 69—164; 3. Zum Andenken an Alexander Lazarevskýj, von M. Hruševskýj, S. 1—10; 4. Miscellanea S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—46.

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seiten des Bandes.

Лук'ян Кобилиця.

Епізод із історії Гуцульщини в першій половині ХІХ в.

Написав Др. Іван Франко.

I.

„Весна народів“, як називають іноді 1848 рік, була досить бурлива та неспокійна. В ній не лише сходило те, що посіяно в попередніх часах важкого гнету, але й сіяно з горячковим поспіхом багато таких зерен, що мали посходити аж геть пізнійше. В Австрії, що до марта 1848 р. дрімала мов замерзлий ставок під корою бюрократичного германізму, нараз розбурхалися хвилі національних і соціальних суперечностей; де доси чути було лише муркотанє доносів, розпоряджень та патентів або острі поклики про „beschränkten Unterthanenverband“, а що найбільше скромні запитаня лібералів: „Darf ich so frei sein, frei zu sein?“ — тепер залунали гучні окрики: конституція, вільність друку, народна івардія, історичні права народностей, а за ними пішли й інші: проч з панщиною, проч з єзуїтами, проч з привілеями верстов і національностей, автономія, федералізм і соціалізм! Усе те мішалося та перепліталося, перескакувало від окликів всесвітної любови та братерства моментально до проявів дикої расової та класової ненависти, від шумних заяв про свободу й рівноправність до чинних нападів на тих, хто думав инакше, до тихих доносів та прилюдного обкидуваня болотом. Імпортовані з заходу лібе-

ральні та радикальні ідеї дивовижно ломалися та карикатурувалися на нашій нерівній ґрунті, мішалися з домашніми традиціями панщизняної доби, викликали появи незвичайні, часто комічні, частійше трагічні, в усякім разі інтересні, як усі появи розховстаної людської природи, що вирвавши ся з тісних рамок перестарілого ладу шукає нового руслу, нової рівноваги суспільних елементів.

Серед тої хуртовини незвичайних появ заслугоє на пильну увагу епізод, якого видовищем був благословенний закуток нашого краю заселений Гуцулами, околиця на ріками Черемошем та Путилівкою, в колишнім русько-кімпольонтському околі, в теперішнім вижницькім повіті на Буковині. Героєм того епізоду був Гуцул Лукян Кобилиця, простий, нецисьменний селянин, що завдяки незвичайним обставинам бурливих років заняв деяке місце в історії того часу і звернув на себе увагу німецьких і славянських істориків. В 1848—49 рр. звістки про нього друкують ся в польських, руських та німецьких газетах; в новітших часах йому присвятили більш або менше докладні студії Вурцбах у своїм Біографічнім лексиконі, Гельферт у своїй історії Австрії, Кайндль у своїх студіях про Буковину, проф. Смаль-Стоцький у своїй Буковинській Русі та пр. О. Колесса. Та не досить сього: сам гуцульський народ звеличав його пам'ять у піснях і не забув його імени й доси, навязавши до нього різні легенди, а талановитий буковинський поет Федькович звеличав його пам'ять у поемці, яка в часі її написання видала ся так смілою й революційною, що її більше як 20 літ не сміли не то друкувати, але навіть переписувати, так що вона дійшла до нас лиш у одній, припадково захованій копії.

Отся Федьковичева поема, якої одну копію я віднайшов 1878 р., уперве звернула мою увагу на особу Кобилиці. В р. 1882—83, пробуваючи в Вікні в домі д. В. Федоровича й збираючи матеріяли для життєпису його батька Івана Федоровича, я знайшов у тамошнім архіві деякі причинки, а з уст д. В. Федоровича й його матери Кароліни Федоровичевої я чув те, що оповідав про Кобилицю пок. Іван Федорович. Пізнійше я почав через знайомих добивати ся докладніших і повнійших звісток, і дякуючи ласкавій увазі Дра Теофіля Окуневського одержав у р. 1885 інтересні спомини про Кобилицю, списані сьвященником села Ферескулі над Черемошем, пок. о. Білінкевичем на основі сповідань старих Гуцулів, сьвященників, урядників і т. и., що знали добре ті події. Пізнійше, бувши 1898 р.

в Довгополи над Черемошем, я чув також дещо про Кобилицю від тамошнього 72-літнього Гуцула Освіцінського. Матеріяли з усної людвої традиції зібрали надто Купчанко, др. Ол. Колесса та проф. Кайндль; в біжучім році зібрав деякі нові матеріяли д. Р. Заклинський, та сими новими матеріялами я не міг покористувати ся.

На основі тих друкваних і рукописних матеріялів я й беру ся змалювати той епізод „бурливих літ“, що має в своїм осередку Лукяна Кобилицю.

II.

Лукян Кобилиця родив ся в перших роках XIX в.; в р. 1848 йому було не більше 45 літ. Він був родом із села Плоскої на Буковині, в тзв. русько-кімпольонтським окрузі, не далеко місточка Нутилова-Сторонця. Се був Гуцул не зовсім звичайний. Високий ростом, стрункий, він був білий на лиці, мав сьвітле волосє, що густими кучерями спадало йому на плечі, і типове подовгасте лице з меланхолійним виразом. Те лице, добродушне та при тім поважне, з великими, блискучими очима дуже нагадувало лице Христа, як його звичайно малюють на іконах. Ся подібність впадала в очи ріжним людям, що знали Кобилицю; про неї в своїх оповіданях завсіди згадував Ів. Федорович; незвичайний вираз його лица потвердив мені недавно також радник Т. Ревакович, який від свого тестя, бувшого мандатора Пірожка чув ось яке оповіданє: „Коли по утихомиренню гуцульського розруху 1843 р. арештували Кобилицю і привели до Нутилова, пани домагали ся від комісарів доконче, щоб Кобилицю прилюдно, перед зібраним народом, покарати кіями, надіючи ся, що се осоромленє підкопле його популярність серед народа. Комісарі не були тому противні й веліли привести Кобилицю. Але коли він війшов до канцелярії, то хоч і був звязаний, але вираз його лица, його постава і його спокійні та розумні відповіді зробили таке вражінє, що комісарі не важили ся диктувати йому таку соромну кару“.

Федорович характеризував його так: „Усе задуманий і не скорий до розмови, Кобилиця в течію загального розговору рідко вкидав свої два три слова, але ті слова все сьвідчили про його розум, енергію та скуплену думку. І загалом уся постава Кобилиці сьвідчила про щось незвичайне: він подавав иноді на

якогось пророка, говорив уривано та загадково, а иноді на чоловіка, що привик розказувати". При тім, як подає о. Білінкевич, він був перший богатир на всі гори, мав багато худоби, коний, овець, молока, бжід, меду, воску, убрать і всякого достатку. Його жінка була Гуцулка, за молоду перша красуня, тай пізнійше в бурливих роках не стратила ще своєї принадности, хоч трошка погрубшала. Вона походила із славного та впливового серед Гуцулів роду Єрошок. Дітей, на скільки можна догадувати ся, у них зовсім не було, а бодай у ніяких писаних ані устних звістках про них не знаходимо згадки.

Аби зрозуміти появу й діяльність Кобилиці, треба dokonче кинути оком на ті соціально-еконімічні відносини, серед яких він жив і яких розвій виніс його на історичну арену. Село Плеска за панщизняних часів належало до тзв. русько-кімпольоніського окоду, до якого крім того належали села Сертії, Сторонець-Путилів, Тораки, Кисилиці, Дихтинець, Усте-Путилів, Стебне, Довгополе, Конятин, Яблониця, Мариничі, Петраші, Розтоки, Підзахарич і Межиброди. Ті села, заховані серед високих гір, над ріками Черемошем і Путилівкою, з давен давна жили окремим житєм, багато де в чому неподібним до життя на долах і на підгір'ю. Природні обставини робили тутешніх мешканців Гуцулів переважно пастухами-вівчарями, стрільцями та дереворубами; рільництво займало лише дуже мале місце в їх господарстві. Від віків вони не знали панщини, бо хоча ліси й полонини в горах були надавані панам, але ті пани в горах не жили, иноді й у цілім своїм житю не показували ся туди, і вдоволяли ся тим, що їх невідомі піддані складали їм від часу до часу добровільні дарунки, які з часом звичай перемінив на постійні, але все таки дуже невеличкі данини. Такий стан застає й затверджує в XVII віці тзв. хризов воєводи Константина Дуки з 28 вересня 1693 р.

Сей хризов признавав селянам на власність ґрунти викорчовані ними власноручно з під ліса, з тим одначе застереженням, що такий властитель не сьмів присвоювати собі ґрунту иньшого підданого. За уживанє тих ґрунтів піддані платили панам чинш, ббгатші по 2, середні по 1½, біднійші по 1 левови, надто відкупували десятину сїна такою по 2 паралі (3 кр.) від сяжня, і давали десятину від збіжа та данини зі здобутків стрілецтва й рибальства. Панщини сей хризов не знає, про ліс і право впрубу не згадує; земля й ліси в тих далеких та непри-

ступних горах не мали в XVII в. ніякої вартости*). Сей хризів і пізнійше, за австрійських часів, не був законно скасований, хоча економічні відносини тимчасом значно змінилися, народу намножилось, землі управної прибуло, ліси через сплавлюване дерева Черемошем набрали вартости, по селах, навіть по гірських селах молдавсько-кімпольоніського околу *per fas et nefas* почали заводити панщину, а чинші й данини що раз більше зростали. Не диво, що й у русько-кімпольоніським околі добачаємо той сам процес: пани починають що раз більше обмежати волю підданих, ріжними способами витискаючи від них то нові данини, то служебности. Дарунки, які по давньому патріархальному звичаю приносили селяни новому пану при його вступі в володінне маґністю, переменяють ся на постійні данини. Загальне змаганє йде до того, щоб обовязки нормовані доси традицією або устними умовами, переносити на папір. Укладають ся угоди між панами й підданими ніби то для памяти, але швидко показує ся, що ті угоди понакладали на селян такі тягарі, яких не знали їх батьки й діди. Вже в 1803 р. жалують ся громади Довгополе, Яблониця, Конятин і Слетки на свого дідича Айваса, що домагає ся від них данин бриндзєю, сиром, повісками, овечими шкірами і до того панщини. В тім самім році жалують ся піддані иньшого пана Джурджована на подібні здирства; нові процеси йдуть у рр. 1814, 1815 і 1825. Селяни домагають ся переведеня хризова Дуки, забезпеченя їх у посіданю ґрунтів, лісів і лук. Пани відповідають, що чинш підвисшено тому, бо піддані не дають десятини, а данину овечу наложено за те, що селяни пасуть вівці на панських полонинах і рубають дрова в панських лісах. Вироки судів і ореченя надв. канцелярії в тих справах бували ріжні, але виконанє вироків усе полишано панам, які в разі некорисних для себе вироків старали ся замісь їх виконаня переводити нові „добровільні“ угоди і тим викликалі нові скарги підданих. Урядови стало нарешті сього за богато, і декретом із 22 мая 1826 р. порішено, що лиш такі угоди панів з підданими мають правну стійність, які не перечать хризови Дуки або будуть добровільно прийяті підданими. Розумієть ся, що й ся еластична постанова

*) Ол. Колесса, Юрий Коссован (Зоря 1893, стор. 15), див. також Prof. Dr. R. F. Kaindl, Das Unterthanswesen in der Bukovina (Archiv für oesterreichische Geschichte, 86 Bd. 2 Hälfte, стор. 671).

не зарадила лихови. Пани все вміли знайти собі серед селян поплечників, що були готові за марну надгороду підписати їм таку угоду, якої їм хотіло ся; вміли перед цісарською комісією поставити не дійсних відпоручників громади, а своїх заушників, уміли де треба підплатити комісарів, проволокти справу або по просту ігнорувати цісарські рішення, руйнуючи та кривдячи непокірних селян, а особливо громадських пленіпотентів.

Та ось у р. 1838 іменовано старостою в Чернівцях бувшого станіславівського старосту Казимира Мільбахера, чоловіка щиро прихильного селянам а ненависного шляхті, яка не звала його інакше, як кривим чортом*). Роздививши ся в відносинах**) Мільбахер видав уже 29 червня 1838 р. памятний циркуляр,

*) Як дивили ся на нього селяни в Станіславові, характеризує добре коломийка уложена в усякім разі перед 1838 роком кимсь із інтелігентних Русинів, хоча в душі народньої пісні, і надрукована проф. Грушевським в „Записках“ т. XVI, Miscellanea стор. 5—6. Читаємо в ній між иньшим:

Тепер у нас в Станіславі добре хлопом бути:
Аби з хлона шкіру дерли, того уж не чути.
Всі патенти для підланих по доміях гнили,
Прийшов тому тут Мільбахер — всі ся їх учили
Атамана ся не бою — що ми той котюга!
Та я собі инні гавда, а він двірський слуга.
А окомон що ми зробит? Не сьміє карати:
Як я піду до старости, буде він ся мати,
Зараз скаже комісарам протокул писати,
А візум і репертуш від Захира дати.
Потім пана вокомона замкнут на ратушу,
Аби тамки ся научив, що й я маю душу.

Далі вірша називає Мільбахера „хлопським татом“, передаючи й тут дійсне прозвище, яким селяни величали того незвичайного чоловіка.

**) Буковинські дідичі: розуміють ся, раді були вважати Мільбахера не лише злим чоловіком, але й круглим дурнем (див. цитат у тексті на стор. 7). Дивно одначе, що й проф. Кайндль по троха прихляється до того погляду, твердячи (Das Unterthanswesen стор. 652), що Мільбахерів обіжник був впадлий „vielleicht auch wenigstens zum Theil aus Unkenntniss der Sachlage“. Се погляд зовсім хибний. Мільбахер дуже основно познайомив ся з фактичним станом буковинського селянства й його правними основами. Се ми надіємось доказати, публікуючи меморіял уложений Мільбахеровим підвладним, тоді губерніяльним консультивним практикантом Остерманом п. п. *Geschichtliche Darstellung der Gesetzgebung bezüglich des Grundbesitzes und der Urbarialschuldigkeiten in der Bukowina*“, написаний, як сказано виразно при кінці, для оправданя Мільбахерового циркуляра з 29 червня 1838 р.

(ч. 12748), яким признав неважними всі угоди панів з підданими, де накладав ся на селян обовязок робити панщину, без огляду на те, чи ті угоди були затверджені окружною властю, чи ні. Який переполох підняв сей циркуляр серед буковинської шляхти, видно ще в 1848 році в виданім дідичами пропамятнім письмі. „В р. 1838 — читаємо там — буковинським округом завідував надв. радник М(ільбахер), чоловік нерозсудний і дуже запальчивий. Уже в ту пору він без страху й докорів сумління розвивав думку про катастрофу таку, як та, що в р. 1846 стряслась у Галичині. Обіжником з 29 червня 1838 р. він толкував буковинський status quo по своїй угодобі та розумію і наказав з усіх амбон опублікувати права дідичів общипані з усіх боків. А коли до нього кучами почали тиснути ся селяни, він вияснявав їм, що всі уложені та окружною властю позатверджувані панщизняні угоди треба вважати неважними й небулими. І ось кинено искру словом і письмом, і швидко все було обхоплене ярким полум'ям, а дідичів, що виступили з протестами проти сеї самовільної господарки урядників, бюрократія окричала здирцями селян та безсердечними тиранами. Таким робом Буковина при загальнім заколоті думок уже в рр. 1838—39 була близька до такої катастрофи, яка в 1846 р. трапила ся в Галичині. Се не побільшене — говорить ся далі, — але сумна, загально звісна правда, що в тім часі дідичі та посесори, загрожені в своїм істнованю, зневажувані підданими словом і ділом, висьмівані та переслідувані начальником округу (себто Мільбахером) умирали з гризоти, божеволіли або самі собі відбирали жите“*).

Розуміть ся, не всі пани брали собі так до серця се трагічне положене; вони вислали як стій зажалене на Мільбахера до губернії, яка обіжником з 22 цвітня 1839 р. скасувала обіжник Мільбахера і признала важність „добровільних“, панам так любих угод. Та ще не досить було панам. Коли в вересні 1839 р. брат цісаря Фердинанда, архикнязь Франц Кароль був на Буковині, дідичі жалували ся перед ним на Мільбахера, а осьмілені ласкавим послухом у нього, в марті 1840 р. вислали депутацію до цісаря і добили ся того, що найвишою постановою з д. 21 падолиста 1840 Мільбахера перенесено до Львова (див. K a i n d l, op. cit. 652—653).

*) Ueber den Ursprung und die Entwicklung des Unterthansverhältnisses in der Bukowina, eine Denkschrift. Czernowitz 1848, стр. 43—45.

III.

Розворушене викликане тими подіями довело до селянського бунту, що вибух у Путилові 1843 р. Не бракувало й інших, менше важних обставин, що причинили ся до вибуху. Про Плеску знаємо прим., що там фермент ішов із того, що село було поділене між двома властителями: половина належала до дідича Ромашкана, а друга до камери*). Місцева адміністрація — жалують ся 1848 р. дідичі — остро дивила ся на пальці панам, але в камеральних добрах дивила ся крізь пальці на всякі надужитя (Ueber den Ursprung стор. 47); се треба розуміти так, що в камеральних добрах селянам було лекше, і для того ті, що були підданими приватних осіб, прикрійше почували неоднаковість положеня й бунтували ся. Особливо путилівський дідич Джурджован викликав супроти себе завзяту ненависть підданих своєю жорстокістю та притисками; ся ненависть лунає й доси в піснях і оповіданях народніх, а 1843 р. була головним мотивом бунту. Селяни жалували ся, що їм забороняють рубати дрова навіть у їх власних лісах, жалували ся на овечу данину, на високі чинші (до 60 р. — від чого?), на данину бриндзею та на те, що пан силує їх до панщини**). Особливо за ліс ішла найзавзятійша сварка; се стверджують і доси заховані в пам'яті спомини місцевих старих людей (див. Житє і Слово III. 234). В Путилові збунтовані селяни допускали ся збитків на панських побережниках; по однім оповіданям обсмалювали їм волосє (Ж. і Сл. III, 234), по другим „полапали їх, поналивали їм горячої смоли на голови, а руки порозпинали на патики і так їх пригнали з ліса до пана тай кажуть: „Що сте нам за вовків у ліс прислали? Нам вовків не потрібно“ (Етногр. Збірник V, 144—145). На дідичів напад страх; до Черновець побігли тривожні вісти про бунт у горах, і тамошній староста вислав комісарів з 900 мужами війська до Путилова. „Але люди — оповідає старий, звиш 70-літній Гуцул Освіцінський у Довгополи — зійшли ся перед вояків, більше як 500 люда, і повклякали перед ними. Тоді комісар казав, аби йому видали бунтівників. Вони не хотіли, то він сам вибрає

*) Theofil Bendella, Die Bukowina im Königreiche Galizien. Wien 1845, стор. 36.

***) Др. Ол. Колесса, Юрий Коссован (Зоря 1893), стор. 16.

кожного десятого, взяв 50 людей, а решту пустив; військо поставив по хатах. Вояки різали воли: шкіру лишали, а м'ясо варили й їли“ (Егн. Збірник V, 145). Не задовольняючи ся тим вони забирали й з хат усякі віктуали. Сучасна пісня говорить :

Ой ріжуть сірі воли, жовніри ся ділют,
А Джурджован, то славний нан, пічо 'му ни вдіют...
Звоювали Путилову в велике говіне,
Та забрали барабульки, нима й на насіне. (Етн. Зб. V, 144).

„Тих бунтівників — оповідає далі Осьвіцінський — позакувували й повсаджали до арешту. Потім з'їхав староста*) і позасуджував їх: тому 10 буків, тому 15, тому 20 і так далі. То їх били від рана до обіду, а решту били потім по полудни аж до ночі. Бив гайдук Базилько так міцно, що аж йому рука спухла; то він руку перев'язав хусткою і бив далі“ (Етн. Зб. V, 145). Про се бите згадують і иньші очевидці. „Не одному і 100 буків дали“ — каже один, а другий додає: „Били людей, так били, що коло лавки кров люцку пси хлєптали“ (Жите і Слово III, 235).

Як учасник того бунгу й одна з його жертв згадуєть ся й Кобилиця, але яка була його участь у бунті, докладно не звісно. Цитована вже нар. пісня, звісна в двох значно відмінних варіантах, хоч оба записані в одній місцевості, в Сергіях, говорять лише, що

Зачьвили си депутати з панамі тьгати.
Казали нам депутати, шо нам гаразд буде,
Збиваймо си у громаду, комісія буде.

Очевидно депутати тут — сільські пленіпотенти, які остереігають громаду перед приїздом комісії, що мала довести до порозуміння між паном і селянами. А далі йде річ про Кобилицю :

Ци ви чули, люде (добрі), вже таку побліку,
Шо написав Кобилиця з Маршевков сунліку.
Тай він ї написав, післав до кризенту.
(Етн. Зб. V, 143; Ж. і Сл. I, 143).

*) І сей деталь затирила нар. пісня, де кажесть ся насамперед про висилку пів режіменту війська, а потім :

Ой сїдлают під старосту конї воронї,
Веде жовньир в Путилову аж дві компанії. (Етн. Зб. V, 143).

І більше нічогісінько! Осьвіцінський, що так живо пригадує деталі бунту, про участь у ньому Кобилиці не знає нічогісінько. І з інших посередніх свідощів, про які буде мова далі, ми можемо мати переконанє, що Кобилиця не брав ніякої участі в розрухах, а потерпів лише як пленіпотент громад, хоча вибір таких пленіпотентів був дозволений законом. Бачимо се й з пісні, яка говорить, що по зволюваню Путилова вояки йдуть у Плоску ловити Кобилицю, беруть його якимсь неозначеним близше підступом („Ой там його змудрували“ — каже пісня) і звязаного ведуть до Сторонця. Тут, як уже знаємо, був намір покарати й його кіями, але достойне поведене Кобилиці та його постава охоронили його від того. Се потверджує й пісня кажучи:

Як пригнали до Сторонця, стали перед пана:
 „Та не файна, Кобилице, за тьв пішла слава“.
 Ой сходять ся усі панки, сходять ся всі лісні,
 Тай убилі Кобилицю в підкови залізни.

Се значить, його закували в кайдани (доси був звязаний „тонкими ливами“) і повели до вязниці до Черновець. Та маємо й иньшу реляцію, хоч підозреної вартости, по якій Кобилицю справді били. Про се говорить їдкий памфлет якогось Поляка черновецького, опублікований 1848 р. в тарнівській часописи „Zgoda“ (ч. 22 з д. 29 липня — про сей памфлет буде мова далі), де кажить ся, що Кобилиця за участь у розрухах був „kryminalnie karany na ciężkie więzienie i do 50 kijów skazany został“. А один варіант пісні про Кобилицю малює сю подію ще яркїйшими барвами. Згадавши про похід вояків у Плоску пісня говорить далі:

Ймвли ж уни Кобилицю, супліки читали,
 Катували біле тіло, водов відливали.

Ще й перед старостою в Сторонци повтаряє ся катованє:

Староста потрокол пише, манцатор питає,
 А Базилько Кобилицю буюком потягає. (Ж. і Ст. I, 145).

Певна річ, такі деталі, як відливанє водою людий, що вмлївали під буками, або як бите в часі протоколу „до признаня“, були звичайні явища в тій добі, і фантазия співака Гуцула легко могла приложити їх до Кобилиці. Пізнїйше любили прибільшувати терпїня улюбленого ватажка. Один говорив Дрови

Ол. Колессі, що по тім бунті „Кобилицю завели до Дорної та ланцями до підлоги прикували“ (Ж. і Ст. Ш, 234), хоча се можемо сказати на певно, що Кобилиця не був вязнений у Дорні.

Чи довго сидів Кобилиця в тюрмі — не знаємо. Правдоподібно його не судили, бо не було за що, а держали під арештом лише доти, доки в горах не втихомирило ся. Наслідки бунту були некорисні для селян. Декретом з 11 мая 1844 р. їм признано формально вільність від панщини, але панам признано всі інші жаданя, на які жалували ся селяни. Наслідком сього ще в тім самім 1844 р. селяни мусли зробити з панами угоду, яка 1845 р. була затверджена окружним урядом. За право випасу на панських полонинах селяни зобовязали ся платити чинші, давати данини вівцями, бриндзею та повісмами, а надто давати „терх“, себто коні з погоничами для воження панської горівки, — а се й була *sui generis* панщина (Ka indl, op. cit. 675; Колесса, Юрий Коссован, Зоря 1893, ст. 141).

Але угода, зроблена під вражінем сьвіжого усмирення та під панським тероризмом не могла бути тривка. Вже 1845 р. починають ся нові скарги. Піддані Ромашкана знов скаржать ся, що пан забороняє їм пасти худобу на їх власних насовниках і рубати в їх власних лісах (Колесса op. cit.). А тимчасом серед народу в Галичині, а далі й на Буковині почали ходити тривожні слухи, що властиво цісар уже дарував панщину, а тільки пани та несумлінні урядники затаїли патент*). Спеціально на Буковині сї слухи могла скріплювати згадка про старосту Мільбахера, якому вже перед 1838 р. на похвалу говорили в Станіславівщині, що перед його приходом „патенти гнили по домініях“, а тільки він змусив домінії вивчити їх. Може дійшло в народ і деяке слово Мільбахера, який по словам пропамятного письма з р. 1848 вже 1838 р. пророчив панам катастрофу, яка 1846 р. спіткала західну Галичину (Ueber den Ursprung стор. 43). Та ось у пушане 1846 р. вибухла мазурська різня. Ми не знаємо, чи швидко чутка про неї дійшла до буковинських селян, та маємо доказ, що галицьке правительство дуже бояло ся, аби ся чутка не пішла на Буковину. Староста Борковский у Жовкві циркуляром з 17 цьвітня 1846 р. звертає увагу доміній, що що року в сьому часі йдуть із західних

*) Див. напр. Kartka z dziejów 1846 r. в львівській газеті Dziennik literacki 1863 р.

округів на Буковину люди чи то на заробітки, чи гонячи воли; тим то відповідно до розпорядження гал. губернії з 10 цвітня 1846 ч. 2450 наказує ся громадським зверхностям, аби пильнували таких людей і наказували їм, щоб не сьміли заходити в які будь розмови про західно-галицькі події*). Що такими циркулярами годі було спинити вість про страшні події на Мазурщині, легко зрозуміти. Маємо звістки, що і в русько-кімпольоньськїм околі в часі великого посту 1846 р. йшли живі наради. Гуцули збирали ся в лісах, „у бутнах“, де зимовою порою рубають дерево на сплави. Прираджено вислати Кобилицю до Відня. „Не лише буковинські селяне, — каже о. Білінкевич, — але і з лядського боку (з Галичини) в часі Великодня збирали коло церков від кожної паски по одному левови, знесли всі ті гроші Кобилиці й вислали його з письмом про їх кривди в далеку дорогу“.

Більше як пів року не було Кобилиці. Куди він ходив і що здобув — не знаємо. Аж в осени 1846 р. він вернув домів і приніс із собою якийсь великий папір, майже на сяжень задовжки, з надрукованими на ньому величезними червоними буквами, мабуть анонс якоїсь льотерії, та розвісив його на стіні в своїй хаті. З усіх сторін почали тайком сходити ся до нього Гуцули, розпитуючи про здобутки його подорожі. Але Кобилиця був іще більше маломовний та задуманий, як звичайно. Тих, що приходили до нього, приймав гостинно, вислухував їх жалі і лише десь-колись обзивав ся яким словом. За те жінка Кобилиці, вродлива та проречиста господиня, дива розповідала Гуцулам про свого мужа, про його пригоди в далекій чужині між „панами“, про його пробуване у цісаря в Відні, а нарешті з таємним видом показувала розвішений на стіні папір. Зацікавлені Гуцули допитували, що таке написано на ньому. По довгим ваганю Дусян виявив їм, що се й є той давно жданий цісарський патент, яким цісарь вертає їм усі давні права признані хризовом Дуки і постановляє, що від тепер пани не мають права судити ані бити селян, що всі ліси й полонини мають належати до громад, а панщини не сьміє бути більше, як 12 день у році.

Відомість про сей патент блискавкою облетіла всі гуцульські гори. Сотками йшли Гуцули з далеких гір до Пласкої, щоб

*) Див. рукопис бібл. Оссоїнських ч. 2855.

на власні очі побачити патент і почути про нього пояснення Ковилиці. А впевнивши ся вони цілими громадами почали спротивляти ся панам, не хотіли робити панщини, самовільно врубували ся в ліси, випасали панські полонини і ставили ся аж раз грізнійше не лише до панів, але й до камеральних урядників, раз у раз покликаючи ся на хризів Дукю і на патент Ковилиці.

Знов страшна тривога вдарила на панів. Весною й літом 1847 р. вплинуло до черновецького „крайсамту“ багато жалоб на селян та на бунтівника Ковилицю. Боячи ся нового вибуху черновецький староста Ізеческул велів як найшвидше арештувати Ковилицю. Його вхопили на ярмарці в Путилові, завели до Черновець і віддали під суд, який по кількомісячнім слістві признав його винуватим: за ошуканство та розширюване серед народа фальшивих та тривожних слухів його засудили на кількомісячну вязницю. На як довго — не знаємо; знаємо лише, що від літа 1847 до мая 1848 Ковилиця сидів у вязниці в Чернівцях, так що в 1848 р. пани не без певної підстави могли говорити, що він був кримінально караний. Та в очах народа ся кара була для нього найбільшою честю.

IV.

А тимчасом, коли Ковилиця сидів у тюрмі, впала струпишила будова Меттерніхового абсолютизму. Швидко за нею пішла й панщина: в Галичині її скасовано патентом з 17 цвітня, а фактична свобода почала ся від 3 мая. Серед галицьких селян запанувала нечувана радість, яка певно передавала ся й на Буковину. Буковина ще від червня 1846 р. була у аграрних справах відділена від Галичини (повне відділене dokonane було аж 1854 р.), тим то й патент 17 цвітня її не тикав ся. Та буковинська людність сильно заворушила ся тим, що стало ся в Галичині. Ніякі докази не могли переконати селян, що панщина скасована лише в Галичині, а вони, живучи під тим самим цісарем, мусять терпіти й далі. По буковинських селах пішов гомін, носипали ся погрози на панів; ті знов і собіж силкували ся не тратити своєї поваги і вживали своїх випробованих способів для заспокоєня селян. І так іще при кінці мая дідич Гондур у Глиниці всім селянам, що не хотіли йти на панщину, велів, як висловляє ся один кореспондент, Поляк,

„odliczyć po 50 konstytucyjnych kijów“ *). „Такі випадки бувають майже всюди“ — додає кореспондент. Але патент, виданий для Галичини, мусів і в самих буковинських дідичів захитати віру в довговічність панщини, і ось вони для заспокоєння народа прихилили черновецького старосту Ізеческула, аби циркулярами оголосив селянам, що дідичі внесли протест против галицького патенту, а поки не прийде відповідь, усе мусить лишити ся по старому (Dziennik Nar. ч. 63). Та й се не помогло, селяни не хотіли йти на панщину. І ось д. 4. червня трафив ся перший на Буковині факт: дідичі Вашковець, брати Петріно, самі добровільно дарують своїм селянам панщину. (Dziennik Nar. ч. 67). Се було повторене тактики польських дідичів у Галичині: зречься того, що й так уже виховлось із рук, і здобути собі титул філантропів та добродіїв народа. За братами Петріно пішли ще деякі дідичі, але тактика й тут, як у Галичині, була спізнена. Селян не розчулювала панська даровизна, вони знали одно — цісарський патент, і не хотіли робити панщини. Урядови не лишилось нічого иньшого, як піддати ся переможній течії, тай то піддати ся соромно. Патентом з д. 9 серпня знесено формально панщину на Буковині, а реченець, від якого вона мала перестати, означено на 1 липня**). Очевидно зроблено се для того, щоб уморити масу жалоб дідичів на селян за недодержуване панщиняних обовязків та ошадити урядови масу безпредметової тяганини. Але серед народу сей соромний відворот уряду зміцнив переконане, що панщина була знесена швидше, а тільки „пани“ так довго ховали цісарський патент.

Серед таких обставин у маю 1848 р. розписано вибори до першого законодавчого сойму, що мав зібратися в Відні. Про ті перші вибори ми маємо інтересну гуцульську пісню :

*) Dziennik Narodowy, pismo poświęcone rozprawom politycznym, historycznym i literackim, krajowym i zagranicznym, Львів, 1848, ч. 63.

**) R. F. Kaindl, Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849. (Oesterreichisch-Ungarische Revue. Monatschrift für die gesammten Culturinteressen Oesterreich - Ungarns, 1899, Bd. XXV, стор. 224). Др. Кайндль поміляє ся пишучи, що наслідком тодішнього злученя Буковини з Галичиною „панщина і всі інші підданські тягарі також і на Буковині підчас найближших тижнів устави“. Власне ні, бо Буковина що до справ підданських ще в червні 1846 р. була відділена від Галичини, а буковинський уряд ще в маю 1848 р. голосив селянам, що

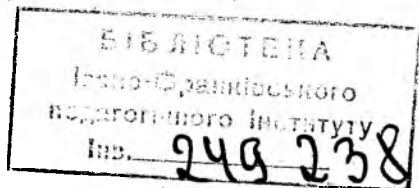
Ой упала, брате, карта в село до Рожнова:
 „Кладіт собі депутата, люде, розумного“.
 Вони тоту карту взяли до двора читати,
 А їм сказав пан мандатор громаду зівати.
 Вни зівали вісім людий, деветого віята,
 Сих післали та до Кутів та до супровіту.
 Прийшли вони та до Кутів тай взели чекати,
 А віходе пан староста, взев льоси метати.
 Ой увели тотп льоси на Рижку впадата*)

Як бачимо, в розуміню Гуцулів вибір посла на сойм — то був той сам вибір депутата чи пленіпотента, яких вільно їм було вибирати й доси. Сей депутат мав заступати інтереси громади супроти панів, тим то розуміть ся, що ним не міг бути пан, лише селянин. І сівравді Буковина дала в 1848 році в сільських округів самих послів селян; одиноке місто Чернівці вислало префекта гімназії Краля. Інші послы були: Юрко Тиміш із сільського округа Черновець, Михайло Боднар із Радовець, Василь Кірсге із Садагури, Іван Долинчук із Сучави, Мирон Чуперкович із Турагумори і Лукян Кобилиця з Вижиці.

Як бачимо, майже безпосередно по виході з тюрми хвиля бурливого року винесла Кобилицю на становище, про яке він перед кількома місяцями певно не сьмів і думати. Не диво, що його вибір діткнув буковинських шляхтичів дужше, ніж вибір якого будь иншого селянина. Один із тих шляхтичів, якийсь Поляк із Черновець, що підписав ся буквами G. N., не залишив брянуги на Кобилицю їдким памфлетом. У 22 ч. тарнівської часописі „Zgoda“ з д. 29 липня появила ся допись із Черновець датована днем 11 липня. Оновідасть ся там, що д. 10 липня, в день сьв. Петра й Павла по руському календарю, був у Чернівцях на ярмарку „nasz pocziwy Szela“, звісний ватажок тарнівських різунів із 1846 р., перенесений урядом до камеральних дібр Сольки коло Радовець, де для нього закущено 32 морги землі. Шеля буцім то жалував ся на уряд, що не велів його вибрати послом до Відня, і вишукавши покутного писаря подіктував йому жалобу до міністра внутрішніх справ, де виказує свої заслуги коло добра Австрії, покликуює ся на те, що в Тарнівщині його вважали „królem chłorów“

галицький патент з 17 цвѣтня до Буковини не належить і треба ждати цісарської відповіді на протест дідичів та робити панщину далі.

*) Гр. Купчанко, Півни буковинського народа, Київ, 1875, стор. 557.

і твердить, що властиво йому слід було бути послом до сойму. „Przeciwnie — пишеть ся будім то в тій суплиці — z okręgu rusko-kimpołungskiego wybrano Luciana Kobielica, który niczem więcej nie jest jak tylko prostym chłópem, który w r. 1843 się poważył mieszkańców tego samego sióła i dozorców pańskich napastować, geby im zapychać, krzyżować, do drzew przywiązuwać, na nich kipiącą smołę lać, za co 'kryminalnie karany na ciężkie więzienie i do 50 kijów skazany został. Takiego człowieka na Sejm wybrali! Cóż może być z wyzwolonego kryminalisty? i т. д. Др. Кайндь, згадавши про ту допись, справедливо догадує ся, що ся ніби то суплика Шелі мусить бути безличним фальсіфікатом, бо коли би таке письмо справді вплинуло до міністерства, то воно було б не залишило зарядити слідство і не допустити злочинника до мандату (Kaindl, Die Bukowina im. J. 1848 und 1849, стор. 324). Я додам, що й иньші послы, особливо галицько-польські шляхтичі, які дуже чигали на компромітованє руських послів, були-б не залишили визискати сеї справи, коли б у ній було хоч зерно правди. Факт, що вибір Кобилиці, не вважаючи на сей памфлет, затверджено в Відні без суперечки, доказує найліпше, що в розрухах та злочинах підчас бунту 1843 р. Кобилиця не брав участі і з приводу сього факту хоч увязнений, не був кримінально засуджений, а пізнійший засуд 1847 р. також не був для нього діффамацією.

В віденськім соймі Кобилиця, простий, неписьменний Гуцул, що не знав німецької мови, не міг очевидно відіграти ніякої ролі. Він був німим свідком подій, у яких певно 90% не розумів. Що найбільше, він міг вносити поданя від громад прислані на його руки з Буковини, з жалями на панські кривди, на відбиране ірунтів, полонин і лісів. Таких подань через руки селянських послів впливали тоді тисячі; в реєстрі, публікованім при стенографічних протоколах нарад сойму, деякі зазначені яко внесені Кобилицею.*) Важнійше було те, як він голосував у соймі.

*) Такі поданя роблено і вношено в значній частині з ініціативи послів. На се крім иньших доказів маємо також лист Кобилиці, писаний не ним самим, ще й німецькою мовою, але за його диктатом із Відня д. 2. серпня 1848 р. до священника в Пłosкій з порученєм, аби він скликав депутатів (себто громадських плевніпотентів) із Путилівщини і їх запитав ся, чи хочуть вони, щоб ірунти належні до нашого околу забрані нам від дідичів назад нам віддано. Скоро депутати бажать собі того — а Іван Цуреш має прецінь письма, — то нехай зро-

При нечисленних поіменних голосованях — першій формі обструкції в австрійськiм парламенті — ми можемо досить добре слідити, як держав себе Кобилиця. Отже він належав до т. зв. лівих, тоб то до демократично-радикальної частини союму. В найважнійшій справі ухваленій у Відні в справі знесеня панщини (внесок Кудліха) він разом з більшою частиною галицького й буковинського селянського посольства голосував радикально — за знесенем панщини без відшкодованя панам.*) І хоча більшість союму заявила ся за відшкодованем, що в кожній провінції мало бути виплачене з кравчих фондів, то все таки народня память заховала згадку про селян-послів як про тих, що властиво вибороли селянам увільнене від панщини. Цитована вже пісня в збірці Купчанка ось як говорить про се:

Зійшовсь Ришка з Кобилицев, взели дорожити.**)
 „Що будем ми, Кобилице, в Відни говорити?
 Що будем ми, Кобилице, в Відни тай гадати?“
 „Та треба би перед царем всю правду казати.“
 Як прийшли вни та до Відні, та взели казати,
 А віходе нап монарха, нисьмо взев читати.
 Ой від коли Кобилиця присег перед царем,
 То від тогди за паньчену хрести се поклали.

Интересно, що в Відні Кобилиця, німий але консеквентний противник панських привілеїв, зійшов ся найбільше з одним із галицьких шляхтичів, що правда, чоловіком також незвичайним, Іваном Федоровичем. Син руського священика, від шкільної лави горячий польський патріот, учасник повстання 1831 р. і пізнійших польських конспірацій, він іще в початку 40 их років разом з Тадеєм Василевским був пропатором ідеї добровільного знесеня панщини. Вибраний послом у 1848 році він хоч і належав до польського посольства, хоч приготавляв ся до промови в обороні галицької провінції, та все таки зумів

блять просьбу до Ради державної, в котрій окрім дідичів має бути также докладно подане, кільки нашої землі поодинокі домінії мають у посіданю. Тоту просьбу нехай відтак посилають мені, аби її передати Раді державній.“ Сей лист має тепер у своїм посіданю проф. Смаль Стоцкий (Див. Ст. Смаль Стоцкий, Буковинська Русь, стор. 161).

*) Див. R. F. Kaindl, *Das Unterthanswesen in der Bukowina* стор. 678 — 679.

**) Себто подорожувати до Відня.

здобувати собі прихильність руських послів. Деякі з них, в тім числі й Кобилиця, жили разом із ним у готелю й спали в його передпокою; не обійшлося без того, щоб ті послы селяни вільними хвилями не заходили з ним у розмови, не просили у нього деяких вяснень про політичні, для них доси темні справи. Ми можемо бодай в однім випадку констатувати безпосередній вплив Федоровича на Кобилицю. В половині вересня прибула до Відня депутація Малярів з просьбою, щоб віденський сойм прийняв на себе ролю посередника між Уграми й цісарем. Д. 19 вересня почали ся в соймі наради над питанєм, чи сойм може допустити до салї засідань і вислухувати депутацію in corpore, чи ні, бо один параграф реґуляміну не допускав у салї в часі засідань нічийї присутности крім послів. Правительственна партія й Чехи під проводом Рітера та Палацкого сильно виступили против допущеня Малярів до салї й против соймового посередництва. Натомість галицько-польські послы Сераковський і Федорович поставили внески на користь Угрів. При голосованю до правительственной партії пристали й галицькі селяни; внески Сераковського й Федоровича упали. Але цікаво, що Кобилиця був майже одинокий посол-селянин, який голосував прихильно до Малярів. Додати до того, що малярська депутація, не допущена до сойму, була в готелю у Федоровича дякуючи йому за його прихильність і тут могла бачити також Кобилицю. Се мабуть було головною причиною того, що шляхетська опінія на Буковині почала бачити в Кобилиці прихильника Малярів і пізнійше силкувала ся на його діяльність у горах кинути клеймо державної зради через діланє в порозуміню з Кошутом і його емісаріями.

Пізнійші факти, а особливо жовтнева революція, яку Кобилиці разом з більшою частиною сойму (Чехи заздальгідь зробили — першу в Австрії — сецесію) довелось перебути в обляженім, а потім бомбардованім Відні, мусіли на вразливу уяву Кобилиці зробити величезне вражіне. У перве він побачив, що то значить новочасна боротьба за народні права, як виглядає горожанська армія і якими силами розпоряджає реакція. Які думки будили ся при тих сценах в душі колишнього гуцульського депутата, що бачив або чув, як путилівські Гуцули клякали перед військом і як під лавками, де їх потім січено, пси хлєптали їх кров? Федорович пізнійше часто оповідав ось яку сцену. „Раз вечером я стояв на вежи астрономічної обсерваторії і водив очима за киданими на місто бомбами, за ракетами, що лускали в повітрі, та

за величезними пожежами, що в ріжних частях міста розливали ся мов кроваві озера. В тій хвилі хтось з легка поклав мені руку на плече. Оглядаюсь, а за мною стоїть Кобилиця. Його подовгасте лице в рамці довгого до плечий волося було осяяне кровавим блиском пожежі, в його очах меркотів якийсь дивний огонь, а на устах був усміх. Я запитав його, що він тут робить і чи не страшно йому дивити ся на се все? Кобилиця ще раз усміхнув ся і махнувши рукою мовив:

— А що, панцю, як би ми таке в наших горах зробили!

„Я не зрозумів — додавав Федорович, — що в нього на думці, — зрозумів аж пізнійше, коли почув про його роботу“.

При кінці жовтня Відень збомбардований піддав ся Меттерніхови; сойм розпущено з тим, що за пару неділь має зібрати ся знов у Кромержі, й послы роз'їхались. В часі облоги в Відні вони одержали й повинні були для безпеки все носити на собі бронзові медалі, які надто давали їм вільний прохід вулицями, що часто бували замкнені кордоном. В хвилі, коли послы виїздили з Відня, многі міста (прим. Львів у Галичині) були в стані облоги. Щоб уможливити послам вільний проїзд, уряд крім звичайних пашпортів дав їм цертіфікати з соймовою печаткою, з описом особи і потвердженням їх посольського характеру. Такий медаль і такий цертіфікат одержав також Кобилиця, покидаючи сойм, щоб уже більше не вернути ся до нього.

V.

Коли Кобилиця вернув з Відня в Плоску, до нього почали так само, як у 1846 р., сходити ся Гуцули, хто з новими жалями на панські кривди (такі скарги від Кобилиці вливали ще й до сойму в Кромержі), а хто так із цікавості, щоб розпитати, що се таке стало ся в Відні? Кобилиця розповідав що знав, але цікаві Гуцули лозирали на великий, блискучий медаль, завішений у нього на грудях на шовковій, біло-червоній стрічці. Що се таке? Що се за знак? Кобилиця не відповідав на ті питання, але його жінка сему та тому говорила під секретом: О, сей медаль на грудях у Лукена, се дар самого цісаря, знак великої цісарської ласки для нього. Але чим же він заслужив

на таку ласку? О, се велика тайна! Збунтовані Ляхи хотіли вбити цїсаря*) і прислали йому велику свїчку з ярого воску, просячи, щоб засвїтив її, як буде йти спати. Але Лукен довідав ся про їх зраду і пішов до цїсаря в сам день авдїснїцї. Коли Ляхи подавали цїсареві свїчку, він прискочив, ухопив свїчку й розломав на двоє, а з неї посипав ся стрільний порох. Зрадників Ляхів цїсарь казав розстріляти, а Лукена вважає своїм спасителем. Цариця власноручно вишила для нього прегарну сорочку, а цїсарь дав йому отсей медаль на знак своєї ласки. Але се лише початок тих добродїйств, що маюгь зійти на Кобилицю і на весь вірний гуцульський нарід“ (зап. о. Білінкевич).

Чи навмисно Кобилиця видумав таку байку, чи може в наївній фантазїї його жінки дійсність помішала ся з традиційними віруваннями та слухами і витворила таку повість, не знати. Досить, що на Гуцулів ся повість робила величезне вражінє. До „батька Кобилиці“ почали йти люди як на прощу з близька і з далека, просячи поради й помочи. По скасованю панщини, яка їм у горах не далась так дуже в знаки, лишалась неполаджена стара суперечка за ліси та полонини, які пани присвоювали собі. Кобилиця нарешті зважив ся на діло і заповів велику „сесію“, на яку кожда громада мала вислати кількох делегатів. Ся перша „сесія“, як подає о. Білінкевич, відбула ся на горбі Гледові коло Вижниці**); крім Гуцулів сюди зійшло ся багато людей із „долів“. Народу зібрало ся кілька сот. Кобилиця сказав до них коротку, але рішучим тоном виголошену промову: „Монарха — мій приятель і в разї потреби вишле мені військо на поміч. Не бійте ся нічого, ліси, полонини та пасовиска всі будуть ваші. Лише молїть ся Богу, святкуйте неділі і все буде добре“.

Відомість про „сесію“ розійшла ся швидко по краю, будячи пострах між панами. Перші звістки про виступ Кобилиці в горах малюють його як ватажка розбійників на велику скалю. В половині падолиста писав якийсь Поляк „від границі Буко-

*) Думка, що революціонери 1848 р., Ляхи чи Італійці, хотіли вбити цїсаря, була широко розповсюджена серед Руснів також у Галичинї і війшла навіть у пісню, що починаєть ся словами: „Загадала Ниталія цїсарика вбити“.

***) Се ближше означенє місцевости беру з устного оповіданя Гуцула Маковійчука, записаного дром О. Колессою (Житє і Слово III, 234).

вини“ до львівської шляхетсько-консервативної газети „Polska“ : „Якийсь Кобилиця, селянин із скарбових дібр Радівці (?), що має тут здавна велику повагу за те, що все був зухвалий та ставив опір усякій власті, кілька разів караний кримінально за різні дрібні злочини, був у червні вибраний послом до віденського сойму, але по подіях 6 жовтня вернув відти“. Далі кореспондент досить неолодно говорить про „пропаганду“ Кобилиці й кінчить: „Завдяки такій пропаганді він зібрав купу прихильників і на чолі озброєної ватаги напав на село Радівці, здобув і пограбував його, а нарешті коронував себе царською короною і оголосив себе буковинським хлопським королем“*).

У страху очи великі, а інформації кореспондента, як бачимо, були не надто добрі. Та про те такі вісти певно ходили поміж дідичами і можна вірити троха пізнійшій, в деталях також неправдивій дописи урядової „Gazety Lwowskiej“, писаній „під кінець грудня“, що „богато властителів дібр мусіло втікати із своїх маєтків та шукати захисту в Чернівцях“**).

Швидко по першій сесії відбула ся друга, близько Путилова-Сторонця в місцевості званій „Панчена“, належній до Джурджована. Повага Кобилиці була така велика, що навіть удержувана в Путилові скарбовим коштом компанія „пушкарів“ (гірської поліції), набрана з Гуцулів, покинула свого начальника Поляка Завадинського і пристала до Кобилиці як його прибічна гвардія. Сей збір був іще численніший від першого. І тут Кобилиця мав промову до зібраних громадських депутатів і виступив різко не лише против панів, але й против урядників, що для користи своєї й панської фальшиво толкують закони, подають цісареві фальшиві реляції про стан народу і навіть не мають сумління затаювати цісарські патенти та накази видавані на користь простого народу. Але тепер усьому кінець. Цісарь — його приватель і віддав йому в руки всю власть над Буковиною. Від тепер Гуцули не повинні слухати ніяких урядників, комісарів, старостів ані навіть губернатора, нікого крім нього одного. Всі скарбові й панські ґрунти мають належати до самих селян, які

*) Polska, pismo poświęcone rozprawom polityczno-ekonomicznym i historycznym, krajowym i zagranicznym, wydawane przez Hilarego Meciszewskiego, Lwów N. 32—35, вид. разом д. 28 падол.

***) Pop. Jos. Alex. Frh. v. Helfert, Geschichte Oesterreichs vom Ausgange des Wiener Oktober-Aufstandes 1848, т. IV, 2, стр. 330.

від тепер мають стати зовсім самостійними властителями. Потім Кобилиця перейшов на політику і схарактеризував революцію як замах самолюбних панів на доброго цїсаря. Закінчив так: „Тепер пани бють ся між собою, а коли коти гризуть ся, то для миший празник. Не слухайте ні пані ні урядників, лиш одного мене, а все буде добре“*).

— Коли вірити звісткам кореспондента тарнівської „Zgody“ з д. 1 грудня, то на тій „сесії“ прийшло до суперечки між Кобилицею й деякими громадськими начальниками. Ті люди, привичаєні до послуху й покори перед урядниками, спротивили ся словам Кобилиці, щоб слухати лише його одного. „Коли деякі вийти — пише кореспондент — спротивили ся тому, Кобилиця відібрав тим сперечникам їх уряд й іменував иньших замісь них, окружив себе множеством узброєного народа і носив свій посольський медаль на білій стрічці, розповідаючи, що одержав його від цїсаря за якісь свої заслуги. Селяни по просту обожали його, називали його царем, а Кобилиця тут же признав їм повне право на всі панські ліси й полонини“ (Числа „Zgody“ з тою кореспонденцією в бібліотеці Оссол. нема; пор. Helfert, op. cit. 329).

Обі ті „сесії“ мусїли відбути ся десь коло половини падолиста, швидко одна по другій. Не вважаючи на острі промови Кобилиці ми не чуємо про ніякі злочини в Гуцульщині: нікого не вбито, не обробовано; не було нападів ані на двори ані на особи; лиш один кореспондент „Polski“ говорить, що Кобилиця нападав на двори й вибирав від панів контрибуцію, та про се не знає нічогосінько орган панів „Bucovina“, що від

*) Так передає промову Кобилиці пок. о. Біліпкевич. Пізнійша гуцульська традиція заховала з неї лише незначні фрази, що не дають ніякого понятя про її зміст. По споминам Маковійчука Коб. говорив: „Діти божі, будьте спокійні, будете мати розправу. Прийде комісія на панів!“ По иньшим споминам на сесії на Панчеві „врадили, аби чекаги, але сьї панам не давати“ (Ж. і Сл. III, 233, 235). Вірнійше підхопив духа тої промови автор згаданої вже польської кореспонденції „з Чернівець під koniec грудня“ кажучи, що Кобилиця „в горах підбурив хлопів на циркул і зверхности місцеві, підмовив їх, аби кинули ся на чужу власність, принняв собі до грудай білу стяжку, нібито подарунок від цїсаревої і оголосив, що три відзнаки депутата на його убраню то цїсарські ордерн, котрі отримав на те, аби в горах зробив порядок“ (Gazeta Lwowska 1849, ч. 5; пор. проф. др. Ст. Смаль-Стоцький, Буковинська Русь. Чернівці 1897, стор. 162). Ся кореспонденція посередно потверджує звістки зібрані о. Біліпкевичем.

свого почину в 1849 р. немало із ненавистю писала про Кобилицю. На основі звістки о. Білінкевича про відділ путилівських пушкарів, що пристає до Кобилиці, прийде ся зредувати до відповідної міри й ті „тисячі озброєних“, про які говорить Гельферт (ор. cit. 330): тих озброєних було, як подає о. Білінкевич, 20—30. Аж пізнійше, коли власть розпочала нагінку за Кобилицю, його супроводжала компанія зложена з більше як 330 Гуцулів, озброєних у креси та пістолети.

Кореспондент „Gazety Lwowskiej“ з кінця грудня подає надто, що Кобилиця наложив на Гуцулів податок — по сороківцєви та ділетці кукурузи від нумеру. Сього твердження ми не можемо нічим сконтролювати, та воно не видаєть ся мені правдоподібним; ані о. Білінкевич, ані иньші спомини про таке вибранє податку не згадують. Той сам кореспондент додає, що Кобилиця „ходив горами в товаристві кількох сот озброєних Гуцулів, видавав засуди, іменував самовільно судиїв (певне війтів, по нім. Richter) і присяжних, а так само й иньших начальників на місце доміній“ (Др. См. Стоцки й, ор. cit. 162). Гельферт на підставі якоїсь подібної реляції додає, що по селах, куди він заїжджав, народ зустрічав його сьвяточно, з гучом дзвонів та вистрілами пістолетів; Кобилиця всюди говорив промови і остерігав перед „зрадою“ панів та урядників (Helfert, ор. cit. IV, 2, 247). Про сей об'їзд Кобилиці селами понад Черемошем оповідав мені й Осьвіцінський у Довгополі. На моє питанє, чи бачив він сам Кобилицю, відповів: „О, видів! Сидів на кони, білим рушником переперезаний, з ментальбом на грудях, а довкола нього Гуцули, в-одно з пістолет стрільють та кричѣи: віват! Отак переїхали через Коньитин, Довгополе, Стебне аж до Устя Путялова“.

Здаєть ся, що при кінці падолиста Кобилиця устроїв народні збори також у Селетині; про се не згадує ані о. Білінкевич ані жадна иньша реляція, але наводять на сей догад ось які сліди. В пісні записаній для проф. Ол. Колесси (Житє і Слово I, 143) читаємо ось який, ні з попереднім, ні з дальшим не звязаний куплет, очевидно шматочок якоїсь більшої, забутої цілости:

Колес хоків, Кобилице, з жінков газдувати,
Було не йти у Сельитин людий бунтувати.

До 1843 р. сей куплет не може належати, бо тоді в Селетині не було ніякого бунту. Але з 1848 р. маємо певну

звістку, що 29 листопада до Селетина вислано 13-ту компанію 41 полку для заспокоєння селянських розрухів; у Селетині військо стояло цілий місяць, бо аж 28 грудня вернуло до Чернівця (Kaindl, Die Bukowina 278). Під впливом Кобилиці почалися розрухи також по інших селах. Другий селянський посол, Юрій Тиміш із Сторожинця, зачав і у себе організувати селян та — як голосила шляхетська поголовка — відбирати у дідичів ліси й пасовиска (Helfert, *ibid.* IV, 2, стор. 227). В таких самих напрямі поступали селяни Ілько Щербан, Михайло Тудан, Василь Грінчук і Михайло Гайчук у Костівцях, Юрій Яцко, Григорій Яцко та Іван Рудницький у Станівцях над Черемошем. Щоб надати рухови одноцілість і більшу силу, надумав Кобилиця на 15 грудня скликати ще одну „сесію“ до свого дому, на „Краснім ділу“ коло Плоскої.

VI.

Селянський рух у гуцульським закутку Буковини застав тамошню владу майже зовсім неприготовану. До самого кінця жовтня влада жила в ненастанній тривозі ждучи польського повстання в Галичині. Тай у самих Чернівцях не було спокою. „Не минуло майже ані тижня — пише наочний свідок того часу Штауфе-Сімігінювич — щоб у понеділок або в п'ятницю, торгові дні в Чернівцях, не ходили тривожні поголовки серед нашої людности, що селяни з доволучних сел мають намір з косами, вилами, ціпами та сокирами напасти вночі на Чернівці й запалити місто“.*) З другого боку в осени вибухло угорське повстання, а в Бессарабії на російській границі почали концентруватися російські війська. Для доповнення безладя черновецький староста Ізеческул умер у жовтні 1848 і заряд Буковини обняв тимчасово заліщицький староста барон Генігер, що мав досить клопоту і в власнім окрузі, так що Буковина була полишена майже без адміністративного корманича. (Див. Helfert, *op. cit.* IV, 2, стор. 277).

Почувши про народний рух над Черемошем влади не знали що діяти. Зразу вони думали, що коли послі Тиміш і Кобилиця вийдуть на засідання сойму, то й рух сам собою притихне.

*) Stauffe-Simiginowicz, Reminiscenzen, (Bukowinaer Nachrichten N. 1968, поp. Kaindl, Die Bukowina, стор. 274.

І справді десь у половині падолиста Тиміш і Кобилиця одержали завізване, щоб як стій їхали до Кромерижа. Тиміш поїхав, але Кобилиця відписав д. 28. падол. до президії парламенту, що хоча від черновецького староства одержав наказ їхати до Кромерижа, але просить президію прислати йому від себе завізване на письмі“.*) Очевидно він бояв ся їхати і в завізваню староства бачив зраду. В відповіді на се президія відписала д. 12 грудня, що сойм радить уже від 22 падолиста і взиває посла до приїзду. Се завідомлене одначе не дійшло до рук Кобилиці, а д. 5 січня міністерство внутрішніх справ завідомило соймову президію, що „посол Лукіян Кобилиця вже від довшого часу видалив ся зі свого помешканя в Путилові на Буковині невідомо куди і візваня не можна було йому доручити“. Ще раз д. 19. січня вислано від сойму візване до Кобилиці, щоб прибував на сойм, бо пнакше по упливі 14 день від дорученя йому сього візваня його вибір буде скасований. І се візване не було Кобилиці доручене. (Off. sten. Ber. Sitzung vom 6 Febr. 1849 стор. 3).

Власти не знали, на яку ступити з Кобилицею. В грудні Генітер вислав гонця до Львова до ново іменованого губернатора Залеского запитуючи, що йому робити з Кобилицею? Чи уставлені докладно межі посольської нетикальности і що робити, коли посол нарушує закони? (Helfert, op. cit. 534). Залеский відповів рескриптом з д. 4. грудня, що „посольська нетикальність поки що не уставлена ніяким законом, та про те, особливо в отьому випадку треба поступати дуже обережно, а щоб Кобилицю бодай на разі зробити нешкідливим, було би найліпше склонити його, щоб як найшвидше їхав до Кромерижа“ (Helfert, op. cit. 534). Відповідно до сеї інструкції Генітер вислав у гуцульські гори найздібнішого черновецького урядника, окружного комісаря Сиржистого, поручаючи йому поступати „дуже обережно“ і заспокоювати нарід. Але місія Сиржистого не повела ся — не через опір народу, а через переполох дідичів. Вони очевидно бажали собі на непокірних селян війська, куль, шибениць, а що найменше різок, а коли побачили, що комісар по доброму говорить із селянами, зараз догадали ся, що він бунтує їх против панів. „Окружний комісар Сиржистий — писав

*) Officielle stenographische Berichte über die Verhandlungen des oesterr. Reichstages, 84-te Sitzung am 6 Februar 1849, стор. 2.

кореспондент краківського „Czas-y“ д. 11 грудня — їздить по селах вижницького повіту і бунтує селян, щоб усякого підозреного арештували й відставляли до окружного уряду, щоб ненастанно відбували варти по селах і пильнували, аби не прийшли Поляки“ (Czas 1848, ч. 32). Кореспондент занюхав і тут приготіваня до різні. Тимчасом Сиржистий побувши кілька день на місці і мабуть зачувши, що Кобилиця скликає людей на нову „сесію“, зажадав від старости компанії війська.

Нова „сесія“ скликана Кобилицею мала відбутися 15 грудня на Краснім ділу, коло його дому. Надармо деякі прихильники остерігали його, щоб не робив сього в камеральній посілості, бо від камеральної „фєрвальтерії“ може бути клопіт. Кобилиця заявив, що не відступить від свого й не боїть ся нічого, а в разі потреби напевно одержить підмогу. Та ледво почали з'їздити ся гуцульські депутати до Пłosкої, старший завідатель скарбових лісів Чеканій вислав гонця до Вижниці, де тоді пробував Сиржистий з присланим йому баталіоном війська, просячи прибути до Пłosкої та запобігти лихови. Ледво зібрані Гуцули розпочали нараду, коли хтось надбїг з окриком: військо йде! Зібрані розбігли ся, Кобилиця також сховав ся в гори, сказавши Гуцулам, що се підступ панів, але вони нехай не боять ся, бо коли цїсарь про се дізнає ся, все буде инакше. Коли військо надійшло до Пłosкої, не застало нічого підозреного, але не довіряючи тому спокоєви та може бачучи свою малочисельність, зараз же вернуло назад до Путилова. Відси раз у раз висилано невеличкі патрулі по довколишних селах, щоб стерегли спокою. Кобилиця не чуючи себе безпечним дома перебрав ся в полонину; крім відділу пушкарів, що пристав був до нього, його оточувала тепер купа з яких 300 Гуцулів озброєних рушницями. — сила, що могла справді бути небезпечна невеличкій коменді Сиржистого. З сею ватагою Кобилиця й далі їздив по селах та робив по своїйму порядки, але при наближеню військових патрулів не зачіпав ся з ними, а ховав ся в гори. Відси пішла вість, що він нарешті поїхав таки до Кромержа. Про се коло 20 грудня знали вже в Чернівцях, а 24 гр. львівський губернатор доносив сю радісну вість міністрови внутрішніх справ Стадіонові (Helfert, op. cit. IV, 2, стор. 535). Розумієть ся, звістка показала ся неправдивою.

Рівночасно з виступом против Кобилиці в Пłosкій власти взяли ся і до иньших „збунтованих“ осель. Д. 19 грудня прибув губерніяльний концептовий практикант Нехай до села Костівець

з компанією війська і арештував селян Ілька Щербана, Михайла Тюдана, Василя Грінчука і Михайла Гайчука. Їх відставлено до Черновець і віддано карному суду, але швидко показалося, що панські крики про їх бунт були сліпою тривоگوю. Грінчука і Гайчука майже зараз пустили на волю, Щербан і Тюдан пересиділи по 8 неділь у слідстві, але кінець кінців також виїшли безкарно 11 лютого 1849 р. З Костівців Нехай подався до Станівців, арештував тут братів Яцків та Івана Рудницького, але й ті „ватажки бунту“ в суді показали ся ні в чім невинуватими, і лиш адміністративна власть незвісно за що засудила їх одного на 6, другого на 4 тижні примусової роботи на користь громади (Helfert, op. cit. IV, 2, стор. 535).

Початок нового 1849 р. приніс для буковинських властей нову тривогу. „Коли вже кінець минулого року був дуже неспокійний, — писав д. 23 січня звісний нам уже комісар Сиржистий до Івана Федоровича — то початок нового року приніс нам іще більше тривог, додаючи до нашого внутрішнього краєвого безладя ще й небезпеку з боку Угор. Коли в падолисті посол до сойму Кобилиця вернув із Відня до Вишніці, зачав говорити громадам про ріжні нові порядки та переміни, що може й були обговорювані в соймі, але ще не були ухвалені, а тим менше не одержали цісарської санкції. Особливо увільнив він громади від послуку домініям. І ось я був з баталіоном воєків післаний, щоб розворушені громади довести знов до спокою. Моя місія тягла ся 5 тижнів, так що ані сьвятого вечера ані нового року я не міг провести в крузі своєї рідні. А коли на „трьох королів“ (6 січня) я вернув до Черновець, дійшла до нас чутка, що Угри стоять на семигородській границі, а рано д. 7 січня розійшлись слухи, що наше військо побите і мусіло відступити до Кімполонґа. Можете собі уявити загальний переполох, бо-ж війська на Буковині було дуже мало, так що кождий у своїй уяві бачив уже ворога в самих Чернівцях, тим більше, що чутка була, буцім то угорське військо має 28.000 люда. Хто тільки жив, спішив здобути паспорт до Молдавії та Бесарабії, так що в д. 6 і 7 січня їх видано мало не 400. Ми з жінкою надумали перечекати ще один день у Чернівцях, а потім уже поступати відповідно до того, які будуть дальші звістки. В Галичині ніхто не хотів шукати притулку, бо всі бояли ся, що там вибухне загальне повстанє. Тому навіть урядові каси з Черновець мали вивезти ся на Бесарабію. Та на

щасте вечером д. 7 січня прийшла відомість, що Угри вернули ся назад.“*)

В отьому листі Сиржистого гідний уваги дуже оглядний спосіб, яким він висловлюєть ся про рух викликаний Кобилицею; до сього свідощтва ми ще вернемось, а тепер доповімо коротко події 1849 р. Напад Бема нагнав страху Румунам і Німцям, дідичам і урядникам буковинським, і був використаний у домашній буковинській суперечці. Як звісно, в соймі в Кромержіжі виринула тоді справа цілковитого відділення Буковини від Галичини. Чотири руські послы селяни спротивились тому, почувуючи себе до єдности з галицькими Русинами. Румуни Чуперкович і Боднар і Німець Краль були за автономією краю. На Буковині починає ся завзята атітація про і contra; партія дідичів і Румунів засновує в Чернівцях газету *Viscovina*, видавану в пансько-румунським дусі німецькою мовою. Ся газета зараз у першім своїм н-рі кидає ся з безтямною злобою на руських послів селян, обкидаючи їх найпоганішою лайкою, називаючи їх „*übelberüchtigte, blödsinnige, stupide Bauern*“, які „задня нашої нещасної устави виборчої на нещасте і на сором нашого краю сидять в раді державній і дають водити себе за ніс деяким інтригантам, аби просити за злученем Буковини з Галичиною“. Вони „ідіоти, йолопи, виродки“, і т. д., а „їх провідник і голова Кобилиця, се кримінальник, що за плугавий злочин — нищенє домінікальних лісів — був перед кількома роками засуджений черновецьким ц. к. судом карним на кількомісячний арешт і сю кару відсидів.“**) Та сього не досить. Для ліпшого побореня антиавтономічних змагань руських селян треба було подати в підозріне їх льяольність супроти Австрії, зробити їх бунтівниками, зрадниками краю. І ось „*Viscovina*“ від першого свого числа виступає з твердженням, що Кобилиця —

*) Про сей напад угорських повстанців під проводом Бема на Буковину, що д. 5 січня гонячи австрійського генерала Урбана дійшли до Дорни і переночували там, див. Kaindl, *Die Bukovina in den Jahren 1848 und 1849*, стор. 286—289. Бем мав усього 600—800 людей, із яких тривога зробила зразу 10, потім 20 і 30 тисяч (ibid. 326).

**) Проф. Ст. См аль-Сто ц к и й, *Буковинська Русь*, стор. 169. Др. Кайндль присвятив окремий розділ відділеню Буковини від Галичини в своїй праці *Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849*, але обмеживши ся на офіціяльні акти він не дає ніякого понятя про ту завзяту партійну боротьбу, що вела ся за се питанє.

союзник збунтованих Угрів. „Від жовтня — читаємо там — він не сидить у радї державній, а займає ся ворохобнею і за-для зради держави підчас нападу відділу Бемових повстанців на Буковину заслужив собі на шибеницю, та спас ся від неї лише таким чном, що втік“ (Ст. Смаль Стоцький, ор. сіт. 169). В тім самім числі мотивує ся сей закид ось яким опові-данем: „Д. 5. січня рознесла ся чутка, що Бем із Семигороду впав на Буковину; через се настав великий переполох, але два дні пізнійше надійшли спокійні вісти. Та небавом почуте без-печности знов розвіяла трівожна вістка, що посол до ради дер-жавної Ковилиця (руський селянин) із Сиготу, куди втік був перед кількома тижнями задля попереднього збунтованя гір, на-раз, безпосередно перед нападом Бема появив ся в горах між своїми земляками, руськими Гуцулами, скликав їх цілком сьміло й спонукав до того, щоб мали на поготові гроші, живність, овес і сіно для відділу повстанців, який там мав з'явити ся, аби задалегідь відмовили участи в ополченю, що мало пізнійше приготувати ся, як і взагалі всякої помочи при робленю засіків заряджених у горах на угорсько-семигород-ській границі, і щоб у всім були готові підпомогти і по при-ятельськи прийняти у себе повстанців. Енергічні зарядження цир-кулу, безпроводне обсажене руських гір значними відділами піхоти й кінниці, нарешті поставлене кількох шибениць здусили лихого духа в зародї та привели підюджених Гуцулів знов до розсудку. На жаль удало ся головному провинникови Ковилиці знов уйти перед рукою справедливости: він утік знов у сусід-ний Сигот до повстанців, до котрих, здаєть ся, вступив у слу-жбу“ (ibidem стор. 163—164).

Неправду сеї звістки стверджує найліпше цитований виспе лист Сиржистого, який власне д. 6 січня, отже в сам день відвороту Бема з Дорни вернув до Черновець із Путилова, очевидно поли-шивши там усе в спокою. Отже ніяких гуцульських зібрань між 15 груднем а 5 січнем у „збунтованих“ селах не було й не могло бути; Ковилиця не міг приготувати там терену для угорських повстанців, а особливо не міг заохочувати Гуцулів до опору против заряджень власти що до ополчення й засіків, бо ті зарядження були видані аж по нападі Бема, найшвидше коло 10 січня, коли розпо-рядженем львівського генерала Гамерштайна на всю Галичину й Бу-ковину розтягнуто стан облоги (Kain dl, Die Bukowina і т. д. стор. 228). Та здаєть ся, що се стало ся ще пізнійше, бо фельдмар-шал-поручник Малковський, що мав „хоронити Буковину від во-

рожого нападу“, прибув до Черновець аж у половині січня, а до Кімполюнта аж 23 січня (Ka indl, op. cit. 291). Під його командою мав організувати со ополчене генерал-майор Ульріхс-таль, і справді швидко стояло коло 3000 Гуцулів під оружем. Та вже перед тим, д. 12 січня вирушив окружний комісар барон Канне до Селетина, де людність мабуть отягала ся виконувати зарядження властей. Канне задля заметів станув у Селетині аж 14 січня в ночі, зараз велів покликати до себе фервальтера Амброзіуса та звісного нам уже ватажка пушкарів Завадинь-ского і велів їм зібрати всіх підвладних їм лісних та пушкарів. На 16 січня скликано також депутатів довколичних громад. Канне відчитав їм відповідний поклик коменданта і запитав остро, чому не ставили ся до роботи над засіками на границі? Селяни звиняли ся острою зимою й заявили, що скоро лише добудуть із Радовець поживу для жінок і дітей, радо підуть усюди, де їх буде треба. Того самого вечера Канне з купою лісних та пушкарів вирушив до Плоскої, щоб зловити Кобилицю. Кобилиці дома не застали і ніхто в селі не вмів чи не хотів сказати, де він подів ся. (Helfert, op. cit. 278). Тоді Канне, певно на основі „стану облоги“, велів сконфіскувати й забрати все рухоме добро Кобилиці. „Забрали все, що лише можна було забрати — пише о. Білінкевич. — Возами тягли одержу, молочні продукти, меду, віск, вовну і всякі достатки. Хата Кобилиці лишила ся зовсім пуста й обдерта з усього“. Другого дня скликав Канне депутатів із громад волосько-кімпольонтського околу: Шипота, Ізвора, Молдави, Кірлібаби; ті також не сперечались і заявили готовість ставитись і до ополчення і до праці коло засіків. Не довіряючи спокоеви селян Малковский порозсилав по селах обох округів по 50 — 80 вояків на постій. Як бачимо, ані розрухів, ані жадного супротивлення властям на ділі зовсім не було видно. Одні лише пани жалували ся, що збунтовані Гуцули вирубали їм у лісах коло 200.000 пнів дерев.

Лишилось іще зловити тільки самого Кобилицю та його спільників. По селах обхоплених бунтом почались арештованя; увязнено і 18 цьвітня приведено до Черновець 20 селян (Visovina 1849, ч. 9), але Кобилиці не було між ними.*) Окружні комісари Канне й Ясінський їздили по селах шукаючи за ним,

*) Вурцбах у своїм Biographisches Lexicon, т. XII, стор. 179 — 180 подає число увязнених на 200 — число, як бачимо, фантастичне.

але даремно. Вони навіть визначали досить показну суму грошей для того, хто би зловив його або вказав, де він пробуває. Довідавши ся, що Кобилиця вперед часто бував у домі уніятського священника о. С. у Путилові, бар. Канне обернув ся до нього з запитаннями. Священник признав, що Кобилиця справді часто гостив у нього і виявляв йому велике довіре, бо хоч сам православний, він не любив православних попів. Перед путилівською сесією Кобилиця також приходив до нього „на поклін“. І жінка Кобилиці також часто заходила до о. С. у ту пору, коли її муж був у Відні, й цікавила ся, що там нового пишуть у газетах. Ось і все, що вивідав Канне від о. С. Та коли заговорив про те, чи о. С. не вишукав би якого Гуцула, що міг би видати Кобилицю властям, о. С. відповів: „Ні, пане бароне! За всі скарби світа ніякий Гуцул не видасть вам Кобилиці. Скажу ще більше: як би вони дізнали ся, що ось я з вами тут щось задумую протів нього, то певно повісили би мене на першій ліпшій гилляці“.

Тимчасом сойм у Кромержі, не діждавшись ані приїзду Кобилиці, ані жадної звістки від нього, на засіданю 6 лютого одноголосно і без дебати на внесок самої президії уневажнив вибір Кобилиці на посла й поручив міністерству внутрішніх справ розписати нові вибори (Off. stenogr. Protocolle, Sitzung vom 6 Febr. стор. 2—3). Кобилиця все ще ховав ся в горах. Лише його жінка іноді виходила з лісів, щоб почути, що діє ся між людьми. Раз якось вона зайшла до Путилова до о. С., і сей почав вяснювати їй небезпеку, що грозить її мужови, та безплідність дальшого опору, і кінець кінців намовив її, аби разом із ним поїхала до Черновець до комісаря барона Канне. Комісар приняв її дуже чемно, розпитав докладно про все і списав довгий протокол її візнань. Він хотів іще другого дня дальше розпитувати її, але в тій хвилі одержав телеграфічний наказ як стій вирушити в характері цісарського комісаря на угорську границу з військовим відділом генерала Вольтемута. Які се були візнаня жінки Кобилиці — не знаємо; цікаве лише те, що він не то що не арештував її, а ще й дав їй писемний сертифікат, яким позволялось їй вернути ся до рідного села і жити там без перешкоди. Може Канне міркував, що сим він приспить обережність Кобилиці і колись захопить його в його домі.

Але Кобилиця не пішов на сей підступ. А тимчасом черновецька „Vucovina“ знов повела протів нього напади в по-

переднім тоні. Д. 6 марта вона пускає делікатну інсинуацію на адрес властей, „що в не дуже певнім русько-кімпольонієським повіті, заселенім ру ськими Гуцулами, як чути, мають власти поступати дуже обережно при набраню краевого ополчення, а всі більш або менше скомпромітовані прихильники Кобилиці мають бути від нього виключені“.*) Д. 4. цвітня знов алярмове донесене: „Лихої слави Кобилиця зі своїм небезпечним агентом Бірлю Миронюком знов появив ся в горах між своїми (руськими) Гуцулами і пускає громадам небезпечного тумана, заохочуючи їх до нападу на панські ліси й пасовиска і до того, щоб видержали в опорі: він їм небавом прийде в поміч з угорською армією. Викликаний через те бунтівничий дух став грізний особливо в околицях Бергомету, для того вислав циркул цілу компанію війська в ті околиці і починив иньші енергічні зарядження. Компанія війська розмістила ся по приказу в Бергометі й околиці. Циркулярний комісар Вер веде цілу справу, аби на сам перед спинити напад на панські ліси й пасовиска, вислідити й строго покарати винуватих, повчити громади і не спускати їх з ока, як найострійше й безпощадно карати всіх бунтівників та ворохобників, слідити за рухом між селянами й держати їх у карбах, та зловити Кобилицю й його агента Бірлу Миронюка“ (Смаль-Стоцький ор. cit. 164—165). З сеї дописі видно безтямну злобу, але більше нічого. Ми не маємо ніяких звісток про побут Кобилиці в околиці Бергомету, і коли там був який розрух, то певно Кобилиця не брав у ньому участі. Незвісно також нічого про того його агента Бірлу Миронюка, що виринає ні з відси ні з відти на листках „Viscovin“-и.

Пару день по тім знає сей орган уже значно більше. Буцім то циркулярна комісія в Бергометі написала повідомлене до сусідніх доміній д. 5 цвітня, „що бунтівник Кобилиця запевнив селян у тих гірських сторонах, що він д. 12 го с. м. з угорськими повстанцями вмаширує до Буковини і селян зробить безмежними панами краю. Ті поголоски не лише загально розширені, але й слідством доказані. А що знайдено вже

*) K a i n d l, Die Bukowina 277. Проф. Смаль-Стоцький, покликаючи ся на те саме жерело, подає, що справді була видана така інструкція, та се мабуть невпорозумінє, бо проф. Кайндль цитує слова „Viscovin“-и, стилізовані в conjunctiv-і тай ще з клясичним газетярським „man vermuthet“.

ріжні сліди, що Кобилиця з лихої слави Василем Бірлою Миронюком усе ще бушує в тих гірських сторонах і заохочує селян до оружя, аби зі сподіваними повстанцями прогнати військо і власти, то комісія взиває домінії до енергічних поліційних заряджень“ (Др. Смаль Стоцький, ор. cit. 165). І все се були брехні! Слідство, як покажемо далі, не викрило ніякого звязку Кобилиці з угорськими повстанцями.

Та „Viscovina“ не попускає свого. Д. 13 цвітня доносячи про страшний голод у руській часті Буковини між Дністром і Прутом, не залишає додатк, щб причина голоду — не лише торічній неврожай, саранча та холера, але й збаламучене селян через мужицьких депутатів („знаного Кобилицю, Моріша і Кірстога“), які „найчуднішими обіцянками довели їх до того, що вони давно вже змарнували й ту дрібку, що зібрали, попродали за безцін худобу або потратили задля великого браку паші, і тепер не маючи нічого, без помочи і без поради виставлені хиба на страшну голодову смерть“ (ibidem 166). Д. 19 цвітня дальше донесене про арештоване 20 прихильників Кобилиці, про великі шкоди пороблені дідичам („дідичі подають їх на 200.000 пнів“) і про віддане деяких бунтівників у рекрути. Д. 17 червня читаємо донесене, що „д. 7 червня напали угорські повстанці з Мармарошу в двох місцях на Буковину, переступивши границю коло Селетина і коло Путилова, але вернули назад — було їх коло 100 мужа“. Се донесене само собою не було би нічим дивним, як би не те, що ані Селетин ані Путилів не притикають до угорської границі і як би не те, що присланий із Черновець до віденської газети „Der Oesterreichische Soldatenfreund“ і надрукований у ч. 108 опис сього подвійного нападу Угрів на Буковину дждав ся в тій газеті спростованя генерал-майора Фішера, який запевнив, що в цілій тій історії „нема ані слова правди“ (Kaindl, ор. cit 278).

Хоча власти далеко ліпше від румунських газетарів знали, скільки вини стягнув на себе Кобилиця, то все таки для заспокоєня опінії краю вони не переставали шукати за ним. Вернувшись із семигородської границі комісар Канне ще раз довірочно покликав до себе сьвященника з Путилова, о. С., і предложив йому, щб завабив до себе Кобилицю і віддав його в руки властей. О. С. відповів, що сього не може зробити, раз що се противить ся його розуміню чести, а друге, що — казав він — „за один волос Кобилиці пожерли би мене птиці“.

Здаєть ся, що такі пропозиції роблено й иньшим особам, у яких иноді гостював Кобилиця блукаючи по горах. У маю він зайшов у Жабю до сьвящ. Вишневского, з яким давнійше також був знайомий. Сей приняв його, здавало ся, дуже радо, засадив його за стіл і почав гостити, а тимчасом тихенько післав по фінансову сторожу, тзв. ревізорів, які в ту пору сповняли також службу жандармів. Ще Кобилиця сидів при столі розмовляючи з панотцем, коли наскочили ревізори, обступили дім і вхопили його. Пóночи вивезли його до Кут, а відси під сильним військовим конвоєм до Черновець. Д. 27 мая сильно закованого Кобилицю привезено до Черновець і осаджено в арешті.*)

Слідство над ним тягло-ся довго. Аж у 1851 році його судили военним судом, та сей оправдав його від усіх закинутих йому злочинів і засудив його лише на один місяць арешту. По відбуттю сеї кари політична власть, боячи ся нових забурень спокою, зробила з ним те саме, що з ватажком мазурської різні Шелею; його маєтність у Плоскій продали і з уряду закупили для нього ґрунт та хату в тій самій Сольці, де був оселений Шеля. Тут він мав жити під ненастанним доглядом камеральних урядників; до Плоскої та Путилова йому не вільно було показувати ся ніколи. Про кінець його життя не знаємо нічого певного. О. Білінкевич передає таку версію, що чув від Гуцулів: „Раз приїхав до Радовець якийсь архикнязь на польоване, а наслуховавши ся не мало оповідань про Кобилицю, забажав особисто побачити ся з ним та велів на завтра покликати його до себе. Сам архикнязь пішов на польоване. Того самого вечера до хати Кобилиці прийшли три пани, що були в товаристві архикнязя, почали приязно розмовляти з ним, далі добуил фляшку вина і почали частувати його. Кобилиця напив ся того вина і пани пішли собі, а Кобилиця тої самої ночі вмер. Ті пани, як потім показало ся, були Айвас, Джурджован і Ромашкан“. Звістку про отроєне Кобилиці чув із уст Гуцулів також Др. Ол. Колесса (Жите і Слово III, 234, 235).

*) Так подає сю дату Вурицах (Biographisches Lexicon XII, 180). Проф. Кайндль (Die Bukowina 280) за Ріттерсбергом (Karpesní Slovniček, Praha 1851, т. II, стор. 154) подає значно пізнійшу дату 27 цвітня 1850. Не знаю, відки взяв її Ріттерсберг; вона сама собою мало правдоподібна, таї о. Білінкевич говорить, що Кобилиця був арештований зарав весною 1849 р., поки ще трівало угорське повстанє

VII.

Ми звели до купи відомости про Кобилицю, які нам було можливо зібрати, й силкували ся провірювати їх критично одні одними. Попробуємо тепер на підставі сього матеріялу вяснити собі, хтож такий був сей Кобилиця, яке змагане, яку ідею репрезентував він, за що і в імя чого боров ся?

Від разу мусимо зазначити, що безсумнівно певного матеріялу для відповіді на се питанє маємо дуже мало. Лист Кобилиці і лист Сиржистого, се одинокі матеріяли першої руки, що щось говорять; протоколи ради державної і вирок черновецького воєнного суду в справі Кобилиці, се знов два акти першої руки, в яких важне не те, що вони говорять, а те, що промовчують. Вирок сказав би нам певно значно більше, як би нам був звісний його текст. Усі иньші звістки — се або тенденційно забарвлені партійні писаня сучасних, иноді досить лихо поінформованих, або відгуки традиції, відгуки неясні (пісні й оповіданя народні, в яких підхоплено не одну важну дрібницю, але занехаючи власне ідейну основу, наміри, психологію дієвих осіб) або зложені з ріжнородних елементів, черпаних із незвісних нам жерел, і при всій своїй цінности потребують провірки (редація о. Білінкевича).

В категоричній формі висловлено доси властиво лиш один погляд на характер діяльности Кобилиці. Се погляд „Viscovic“и 1849 р., по якому Кобилиця був агентом Кошута, бунтував Гуцулів для того, щоб допомогти Уграм, і сам зі свого боку надіав ся при помочи Угрів зробити ся „хлопським королем“, дістати власть над Буковиною. Сього погляду держав ся Федькович з тою хиба відміною, що заставив Кобилицю вірити в малярське свободолюбство й надіятись, що

Угри волю добувають,
Поможуть і нашу*).

*) Див. Поезії Осипа Юрія Федьковича, вид. Наук. Тов. ім. Шевченка, том I, стор. 170. Інтересно, що Федькович зложив про Кобилицю ще й ніби народню пісню, в якій крім першого куплета нема нічого народнього; вона буде надрукована в IV томі Федьковичевих творів, а тут подаю з неї лише першу половину, що ілюструє власне політику Кобилиці, як її розумів Федькович:

Чи дуфаш, Джурджуване, шо твоя Віжниця?
Чи дуфаш, шо в неволи Лукен Кобилиця?

До цього погляду прихляеть ся й Гельферт, хоча й висловлює деякий сумнів що до його вірности. Правда, не маючи автентичних урядових даних про рух Кобилиці (з виємком рапортів черновецького старости до львівського губернатора та губернатора до міністра, документів важних для хронології подій, але зовсім байдужних для оцінки їх характеру) Гельферт користується звістками черновецької „Viscovin“-и, користується досить некритично, приймаючи за певні ті промови, які вкладає в уста Кобилиці ворожа газета. З цього каламутного жерела взяв Гельферт відомість про наказ Кобилиці Гуцулам — приготувати овес і харч для війська; ці слова мали бути сказані на одній із „сесій“ скликаних Кобилицею, отже десь у падолисті 1848; тимчасом польські звістки про ті сесії, хоч і як ворожі Кобилиці, нічого не знають про такі слова, а Viscovina вкладає їх в уста Кобилиці, але аж в часі його ніби то агітаційної подорожі по повероті з Сиготу, перед самим нападом Бема, отже в перших днях січня 1849 р., хоча ми знаємо напевно, що тоді при острих морозах Кобилиця сидів десь схований у горах, а в околиці Путилова до 5 січня стояв з військом Сиржистий і ніяких гуцульських зборів не було.

Бере на віру Гельферт і друге твердження Viscovin-и, буцім то Кобилиця наказував Гуцулам іти до ополчення та робити засіки в горах против Угрів. Але ж і ці відомости, подані

Бо тот Лукян Кобилиця с панами си вадит,
 А с Кошутом молоденьким таку раду радит:
 „Ти Кошуте, Угринчуку, шо хочиш робити?
 Чи с цісарем молоденьким за правду си бити?
 Коли хочиш з ним си бити, поможи ти Боже!
 А я прийду з ледінями, та й тобі поможу“.
 Гої учув се цісаричок на свої столиці,
 Посилає ровту війська тай за Кобилицев.
 А они-ж го бай имили на самі Покрови —
 Теперь, годні ледіники, бувайте здорови!
 А ви, славні Путиляне, не тратьте надії:
 Доки Угре не пропали, то й нам нема гії.

Ся пісня так само як і поема Федьковича „Лукян Кобилиця“ доказує хіба, як мало справді конкретного знав Федькович про Кобилицю й його рух. Чи справді старший брат нашого поета Іван ходив з Кобилицею і через се потім утік у Молдаву, як писав Федькович у р. 1861 Дідицькому (Поезії Федьковича вид. Дідицького, стор. IV) і як оповідав дрови Колесі один Гуцул (Житє і Слово III, стор. 324), про се не можемо сказати нічого певного.

у Гельферта в категоричній формі, в черновецькій газеті виглядають зовсім недоладно. По перше: Кобилиця агітує против них ще перед нападом Бема, значить що найменше на тиждень перед їх виданєм, в пору, коли ніхто не міг знати, чи такі зарядженя в загалі будуть видані. По друге, сама „Viscovina“ не може сконстатувати ані одного факту, де би Гуцули дійсно противили ся зарядженням військової власти; в одинокім Селетині вийшло маленьке опізнене задля браку хліба, і сюди зараз іде військо і знаходить серед народа повний послух. По 16 січні Кобилиця не міг уже й думати ні про яку агітацію, бо по гірських селах знов стояли військові постої. А Gazeta Lwowska виразно констатує, що зараз по нападі Бема в горах зібрано до народнього ополчення 3000 жвавих Гуцулів.

Лишаючи на боці загальний характер Кошутівського повстаня, шляхецко-міщанського радше, ніж демократичного, і крайне ворожого Славянам, недоладність підозріваня Кобилиці в звязках з Уграми видно вже хоч би з того, що одинокий напад Угрів на Буковину, під проводом Бема, був зроблений очевидно без найменшого численя на якусь поміч Гуцулів, у околиці далекій від „збунтованого“ округа. Се була партизанська демонстрація, що мала нагнати страху противникови, але не обчислена ні на які стратегічні користи. Бем переночувавши в Дорні вернув назад у Семигород не пробуючи йти далі, хоч не знайшов серіозного супротивленя. Се чули мабуть і противники Кобилиці, коли в цвітні 1849 р. видумали ще два напади Угрів уже просто на збунговану територію, до Селегина та Путилова, і сидкували ся взяти на ті качки несвідущих географії віденських Німців.

О. Білінкевич у своїй рукописній реляції прихилиє ся також до думки про те, що Кобилиця був у змові з Уграми. На се у нього є два докази: говорене Кобилиці про овес і факт його увязненя в Жабю: очевидно, мовляв, він хотів утікати на Угорщину. Що до першого, то ми вже показали, що се видумка „Viscovin“-и, яка могла бути передана о. Білінкевичеви якимсь урядником, що 1849 р. читав сю газету і прочитане в ній помішав з тим, що бачив або чув відки инде. Що до другого, то се догадка нічим не доказана. Кобилиця міг укривати ся на галицькім боці вже тому, що тут за ним не шукали так, як на Буковині, а пробуваючи тут зайшов і до Жабя; для здогаду про його намір утікати на Угорщину се не дає ніякої підстави.

Проф. Кайндль перший спротивився думці про порозумінє Кобилиці з Уграми. Головний його доказ, се вирок черновецького суду над Кобилицею. По довгім слідстві, в якім певно стягнуто весь можливий доказовий матеріал, сей суд — воєнний, отже певно не прихильний до ласкавого трактованя бунтівника — не знаходить на Кобилиці ніякої вини й засуджує його лише на місяць вязниці за якийсь дрібний, по теперішньому сказати-б, поліційний переступ. Справді, доказ рішучий.

Але для характеристики руху Кобилиці всі ті докази зовсім негативні. Що ж се властиво було? І чим був Кобилиця, коли не був Кошутівським агентом? Що не був простим обманцем, який у викликаню розрухів шукав тільки власної користи й збогаченя, се, здаєть ся, певне. Чоловік заможний і гордий, що в часах панщини як громадський пленіотент здобув собі безмежне довіре у громад, певно не спекулював на громадські сороківці. Жадоби особистого зиску не закидає йому й „Visovin“-а, хоча й силкуєть ся кинути двозначне світло на нього говорячи, що він вибирав податок по сороківцеві від нумеру. Що в його словах „цїсарь мій приятель“ і в його поступках, якими він і в 1846 і в 1848 р. викликав розворушене серед народа, була певна політична містіфікація, се не улягає сумнівови. Але яка ж була ціль тої містіфікації? Що хотів осягнути нею Кобилиця? На що надїяв ся обіцяючи народови якусь посторонню поміч, і з якою метою збирив ославлені свої сесії?

Що рух викликаний Кобилицею мав аграрну основу, се, здаєть ся, не улягає сумнівови. Від самого 1843 р. і до кінця бачимо його занятого справою аграрних відносин Гуцулів, а спеціяльно в 1848 р. справою відібраня тих селянських ґрунтів, лісів, полонин, які попередніми роками були загарбані домініями. Поки в Відні радив сойм, Кобилиця — се видно з його листу — надїяв ся уладженя сеї справи законодатною дорогою, чи може яким актом цїсарської ласки, подїбно як се стало ся (в розуміню селян) зі знесенем панщини. Та ось Відень зомбардовано на його очах, раду державну розпущено; вертали ся — могло здаватись Кобилиці — часи повного безправя, притеску, подїбні як були в 1843 і 1846. І він знов хапаєть ся подїбного способу, як у 1846 р., містіфікації, щоб піддержати віру селян у добрий кінець їх справи. Він скликає сесії, запевнює народ, що цїсарь дав йому власть у краю, пробує заводити якісь свої порядки по селах, остерігає перед зрадою, але зрештою наминає людей, щоб держали себе спокійно. І справді,

ми не чуємо про ніякі насильства й нелегальности в тім руху, а „страшний бунт“, про який кричали переполошені дідичі, при ближшій розгляді розпливає ся в ніщо. Що ж властиво урадили Гуцули на тих сесіях і що зробили потім таке, чим би виправдав ся крик та переполох дідичів? Ми не знаємо навіть про такі ексцеси, які були в 1843 році. Бож ті 200.000 пнів дерев, вирубані буцїм то Гуцулами в зимі 1849 р., навіть сама „Visovina“ подає з застереженням, що се „дідичі самі оцінюють“. Але-ж се могли бути звичайні вируби дров, які практикують ся що зими в гуцульських горах. Ті зрубані дерева мусїли лишити ся на місці; Гуцули не сховали їх за пазуху ані не могли вивезти нікуди, бо зрубане дерево в Гуцульщині видобувають із гір аж весною, сплаваючи його ріками та потоками; значить, ся шкода зводить ся до зера. А по за тим аграрного злочину ніякого в цілім тім руху не видно.

Лишає ся ще одна можливість: допустити у Кобилиці якийсь більш або менше ясний ідеал гуцульської автономії, свого власного порядку, „щоб Гуцули були самі в собі, аби їм ніхто не мав до розказу, лише сам цісар“, як висловлював ся ще в 60-тих роках один громадський писар у Жабю*). На се вказували-б і ті вісти, що подано висше про промови Кобилиці, його накази не слухати ані панів ані урядників, гутїрка дідичів про „хлопське царство“ в горах і про „гуцульського царя Кобилицю“. За таким поглядом промовляв би й лист Сиржистого, який у агітації Кобилиці бачив очевидно не сам аграрний рух, а пробу якогось відмінного громадського устрою, вла-

*) В р. 1880 я чув у Коломиї оповіданє про „жабівського губернатора“, якось писаря, що в кінці 60-их років, коли пішла чутка про нову автономію, вібрав усю громаду й заявив їй: „Тепер від цісаря прийшла така вільність, що громада буде сама в собі“. Він розумів се таким способом, що громада сама буде устанавляти собі закони, сама буде мати свій суд і не буде підвладна нікому крім самого цісаря. Жабівська громада дуже тому врадувала ся і зачала справді поводити ся зовсім автономно. Писар не приймав ніяких паперів ані від староства, ані від повіту; всякі справи суджено в самій громаді, а де виходила потреба, з громади писано „ради“ пвншим, сусїднім громадам у спільних справах. (Див. про се мою допись у „Вольное Слово“, Женева 1883, ч. 52, стор. 9). Що се не був одинокий випадок, бачимо з протоколу громадських ухвал села Добрівлян, дрогобицького пов., де також громадська рада в початку 70-их років присвоїла собі була судівництво карне й цивільне (Свїт 1882, ч. 10—11).

сного суду, без послуху домініям, якусь громадську автономію, про яку може й буда мова в Відні, але яка не буда анї ухвалена, анї санкціонована цісарем. Могли Коблиці піддати таке розумінє громадської автономії деякі радикальні, республіканські та соціалістичні елементи, якими тоді кишів Відень і які певно не занедбували по своєму впливати на послів, особливо на селян. Міг і дехто з урядників, особливо таких, що знали нещасні відносини галицького та буковинського селянства й не любили шляхти, робити Коблиці деякі надії на будущий конституційний устрій і тим піддержати його наївну віру в цісарську прихильність і поміч.

Все се могло бути, та повторяю, все се комбінації не підперті певними свідочтвами. Надіюсь, що незабаром на сторінках „Записок“ будемо могли подати нові матеріали, що бодай у части розвіють ту непевність.

УГРОРУСЬКІ ДУХОВНІ ВІРШІ.

Подав Володимир Гнатюк.

[Конець].

128.*)

Р. X. Ч. 38.

Царю Христе, пане мили,
Ты баранку невлюбиви.
Въ четвертокъ вечерь¹⁾ бывшу,
Советъ Жидомъ сотворившу.
Стали Жидове гадати,
Якъ би Христа поимати.
Женамъ законъ уставляєть,
Царёмъ ся намъ називаєть.
Царя не имамо инаго,
Токмо кесаря єдинаго²⁾.
А Юда к нимъ притече,
Прибигнувши ко нимъ, рече:
Што ми дасте³⁾, продамъ его,
Я естемъ ученикъ его.
Трицетъ сребреники ти дамо,
Тилко ти намъ продай его.
А Юда расгадавши,
Свое сердце запаливши,
За сребреники продалъ Христа;
Ужь⁴⁾ позбулъ свого панства.
Бывши у нихъ прибихъ знову,

Якъ би не былъ у ихъ дому.
Повналь Христось своеї моци,
Же онъ Жидомъ на помощи.
Христось хлѣбъ преломи и яєть
И всимъ ученикомъ подаєть.
Умочивши хлѣбъ въ соль Іюдѣ
[подаєть,
Тодь⁵⁾ мя от васъ Жидомъ про-
[даєть.

Въстанте, а не спите,
Мои муки очекуйте.
Прискорбна душа ко смерти,
Ужь приходить часъ умерти⁶⁾.
Приспиль конецъ и пришолъ часъ,
Въстанте горе, иду от васъ.
Въстанте, а не спѣйте,
Мои муки очекуйте.
Тамъ за кедровимъ потокомъ,
Увѣдѣли Христа окомъ⁷⁾.
Вишли с кійми и зъ мечами,
И Юда зраца своинна уснами.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 18. — Р. XI. Ч. 43. — Записки, т. XVII,
т. 52—53.

*) Р. VIII. Ч. 18. В сім Р. нема строфок 14—18. Зрештою він не має важніших відмін.

Р. XII. Ч. 43: 1) вечаръ; 2) єднаго; 3) дате; 4) ужь ся; 5) тот; 6) умерети; 7) з окомъ.

129.*)

Р. XII. Ч. 52.

Христе царю справедливи,
И Господи терпеливи,
Страши[о] битый, катовани
И скаредно порубани.

Коль молил ся вертоградъ¹⁾,
Знаючи о злобной зрадѣ,
Же ученикъ твой лукави,
Предасть тебе цѣловани.

На молитви ти умливалъ,
И кровави потъ изливалъ,
О ти пріялъ чашу страсти,
Хотѣ²⁾ всехъ гришниковъ спасти.

Хоть страшал ся тяжкой страсти,
Но вручилъ ся отчей власти;
Хоть якъ тяжка участь тоя,
Рекъ: да будетъ воля твоя.

То естъ совить предвичнаго
Бога да спасетъ гришнаго,
Прото себе без уприви³⁾
Далъ на страсть агнецъ покорни.

Такъ Господа свита сего,
И створителя своего,
Злостиви го⁴⁾ поймали,
Якъ злодѣя повязали.

Приведи го во дворъ Аппи,
Где го слуга окаяни
Ударивъ в сяту ланиту,
Но дявоюлю совиту.

Гнетъ Каяфи преставили,
И весь народъ наустили;
Сей сталь злостно ризи дерди⁵⁾,
Рекъ: о повиненъ естъ смерти.

Войни бють, укаряють,
Глумлят ся и вопрошаютъ:
Проречи намъ, кто тя бьетъ?
Весь народъ пакости дѣетъ.

Рано весь народъ собрал ся,
Христа убити потщал ся;
Прото ведутъ стидно гору
До Пилатоваго двору.

Чому сего приводите,
Яку вину приносите?
Царемъ себе називаесть,
И народъ намъ превращаесть.

О семъ небо ужасе ся,
Судій насудъ приведе ся;
Невинность Пилатъ узнаесть,
Руки своя умиваесть.

Мислилъ Христа отпустить,
А Вараву погубити;
Но народъ немилостиви,
Судъ жаждетъ несправедливый.

Обвиненъа свобождаесть,
Христа на смерть осуждаесть;
Рекъ сыномъ Бога бити,
Прото долженъ естъ умрити.

О Іеусе вождедѣни,
Про чтось такъ ненавидѣнный?
Про твоя блага толика,
Горша ты мнѣя разбойника.

Горка кара паступаесть,
Бо злостъ людей не prestaесть;
Кажетъ Пилатъ обнажити,
И при столпи люто быти.

Р. IX. Ч. 20: 1) въ вертоградѣ; 2) хотѣвъ; 3) безупорный; 4) злостивы; 5) дерти; сей варіантъ кінчить ся на 12 строфцѣ, дальшихъ бракуе.

Рекль єсь, Христе укохани,
 Преши моя дахъ на рани,
 Се днесъ явно исполни ся,
 Душе грѣшна, ужасни ся.

Обнажени среди града,
 Богъ спасъ окрутно пострада;
 Нѣтъ в немъ от лютеко[и] злости,
 От ногъ до главы цілости.

О про кого терпши ся,
 Христе, правдиви месія?
 Терпишь про наша зла дѣла,
 Про лакомство и грѣхъ тѣла.

О сихъ убо умолим ся,
 И предъ крестомъ прослезим ся;
 Христе, терпѣй за насъ рани,
 Умилосерди ся на ни.

Паралелі: Р. IX. Ч. 20.

130.*)

Р. X. Ч. 44.

Цовѣчь же ми, соловіе, правду,
 Где я своего Спасителя найду?
 Ци на гори, цили на долини,
 Ци на крижовой высѣ деревинѣ?

На долинѣ треба возмѣняти,
 А на горахъ треба умѣрати;
 З горъ небесныхъ на земную долю
 Ступаєть Христосъ на нашу подѣпору.

На полудне слонце наступаєть,
 Тамъ на правѣци Христосъ починаєть.
 О голубе, не дармо гуркаєшь,
 Любо¹⁾ панскую смерть оповидаєшь.

Всѣ пташкове жалоснѣ²⁾ спивають,
 А Божія мати от жалю умираєть.
 Апостоли от Христа отбигли,
 Гди Христово муки увѣдѣли.

Петръ трикратне ся задрѣвши,
 Дворъ Каяфовъ скоро возгласивши;
 Повиль: Не вишь сего челоуѣка,
 Не даль о немъ жадного отвѣта.

Христосъ своимъ ученикомъ рече:
 Нехай ко мнѣ Петръ скоро притече!
 Гди алекторъ скоро возгласивши,
 Петръ Іаковъ слезами умилъ ся.

*) Р. XII. Ч. 49: 1) любовь; 2) жалосные.

Мовить Христось, вѣвелъ отцевъ з муки
 А на томъ мыстѣ дайми ихъ въ руки;
 А шковранокъ гори ся подноситъ,
 Богу своему такъ голосить.

Цѣлюю ноцъ соловѣе спѣвають,
 А на крестѣ Христось умѣраеть!
 З креста зняли, до гроба положили,
 Каменіємъ запечетовали.

Паралелі: Р. XII. Ч. 49.

131.*) —

Р. X. Ч. 39.

Южъ ся декретъ подьписуеть,
 Пилать виру псказуеть¹⁾,
 На крестъ (2) крижуютъ анца,
 Тебе (2) всего свѣта творца.

Южъ окрутне сготовано,
 Крестъ и гвозди поковано.
 Ланцухъ (2) на шию складаютъ,
 Христа (2) в руки катомъ дають.

Идетъ с крижемъ Богъ срамотне,
 За нимъ Жиди вси охотне;
 Кричать: (2) нехай тодъ²⁾ синъ божий
 Скоро (2) свой животъ положить.

Матка гдижъ то увѣдѣла,
 Спадши на землю замлѣла.
 Сину, (2) чемъ смутне волаешъ,
 Слезами (2) землю поливаєшъ?

Упаль с крижемъ весь полнени,
 На поснихъ есь³⁾ всимъ подани;
 Не малъ, (2) кто бы поратоваль,
 Бога, (2) аби поратоваль.

Вси болести проникала⁴⁾,
 Гди Жиди ко кресту водали:
 Забій, (2) нехай болше не жие,
 Чемъ ся (2) царешъ називаеть.

Р. VIII. Ч. 21 і Р. XII. Ч. 44 — не мають великих відмін. От вони (перший Р. зву а, другий б для короткості): 1) а — искузуеть; 2) а — тотъ, б — то; 3) б — естъ; 4) а — проникали.

Ступаєть¹⁾ с крижемъ на гору,
Кроль²⁾ архангелского хору;
Скрижуй (2) Маріиного сина,
Ісуса Христа, (2) Наваряніна.

Южъ на крестѣ ростягнуено,
С³⁾ Христа шмату извълечено;
Наги (2) за насъ смерть подьноситъ,
На крестъ (2) южъ руки подьноситъ.

Прягнетъ на крестѣ висящи⁴⁾,
Котри на пуци жиючи
Народъ (2) напоилъ водою,
З боку (2) кровию своєю.

Южъ очи запираєть,
А намъ небо отвираєть.
Мисто (2) роскоши райскіи,
Ісусъ Христосъ (2) даєть свои знаки.

Южъ Христа змордовали,
И на крестъ южъ го ровняли.
Прягнетъ, (2) matka лементуєть,
Ісусъ Христосъ (2) отцу духа даєть.

Ужъ⁵⁾ пастиря поразили,
Волки овци розъпудили.
Дайже, (2) Христе, оглядати,
Гди южъ (2) з мертвихъ маєшь вѣстати.

Вся тварь нынѣ ся лякаєть,
Гди ты мертва оглядаєть.
Христе (2) Боже, буди з нами,
А змилуй ся, (2) Ісусе, надъ нами.

Рачъ насъ упадшихъ подняти,
Гди маєшь из мертвихъ встати.
С тобовъ, (2) Христе, пребивати,
Со⁶⁾ Ангели в неби ликовати.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 21. — Р. XII. Ч. 44. — Записки, т. XVII,
ст. 55 — 57.

1) б — ступаль; 2) а — кроль, б — крол; 3) а — изъ; 4) а — висяща; 5) а — южъ; 6) а — съ.

132.*)

Р. X. Ч. 55

Уже Пілатъ подписуєть,
Ужасный декретъ вказуєть,
На крестъ агнца невинна,
Даєть небеснаго сына.

Орудіє сготовано,
Грозно гвоздами ковано,
Ланцухъ на шію складають,
Христа катомъ до рукъ дають.

Идетъ съ крестомъ Богъ сромотно ¹⁾,
За нимъ злый народъ охотно,
Бѣжить кончину видѣти,
Кричать, бы скоро убити.

Вся болѣзни проникали сердце,
Якъ ся сбытковали,
Сіи горко укаряли,
Ти безбожно ругали.

Паде крестомъ натисненный ²⁾,
Всѣмъ на посмѣхъ выставленный,
Млѣєть зъ болю и жалости,
Господь, образъ невинности.

Маті якъ тоє узрила,
Падше на землю умлѣла. ³⁾
Сине, жалостно водаєть,
Землю слезами скронляєть.

Вышоль на Голгофту гору,
Царь архангелского хору,
Богу Отцу жертва быти,
Всѣхъ насъ ему примирити.

Тамъ зъ ⁴⁾ одежды совлеченный,
И ко кресту пригвожденный,
Нагій, стыдъ за насъ ноносятъ,
Отца за убійцевъ просятъ.

*) Р. XII. Ч. 53 : 1) сромотно ; 2) нетиснени ; в сім варіанті всі прикметники кінчать ся на „и“ ; 3) замлѣла ; 4) зъ — нема.

Жажду хотѣвъ ¹⁾ утолити,
Христось на крестѣ прибвѣтъ;
Оцетъ и желчъ ему дали,
Што отъ него манну мали.

Между збойми пригвоздили,
Съ беззаконными вмѣнии;
Висай тужить, горко млѣть,
Свята кровь ся крестомъ лѣть.

Въ полунне ²⁾ Христось распятый,
Духъ предалъ въ часъ дне ³⁾ девятый.
Господь ⁴⁾ живій отъ вѣкъ вѣка,
Померъ спасай человекъ.

Вся натура занѣмила,
Слонца ⁵⁾ ясность затемнѣла,
Небо видъ сей оплакало,
Съ архангелами рыдало.

Возрыдайме ⁶⁾ купно и мы,
Сердцами сокрушенными.
За насъ Спаситель пострада,
Бы насъ искупилъ отъ ада.

Грѣхи наши суть причина,
Смерти крестной божа сына,
Прото щиро перси бийме ⁷⁾,
Спасе помни! возопийме.

Помяни о молящихъ насъ,
Сыне божій помилуй насъ ⁸⁾.
Призри насъ, въ слезахъ вопіємъ,
Помни насъ въ царствіи твоємъ.

Паралелі: Р. XII. Ч. 53.

133.*)

Р. X. Ч. 40.

Ісусъ Христось крижованц,
Царь надъ царми естъ избрани ¹⁾;
Терпилъ за насъ муки, рани,
Межи жидовскимъ ²⁾ погани.

1) хотѣлъ; 2) полудне; 3) дне — нема; 4) Господь — нема; 5) слонце; 6) возрыдаймо; 7) биймо; 8) насъ — нема.

*) Р. VIII. Ч. 43: 1) избрани; 2) жидовскомъ.

Велики на него вини складали:
 Чинишь ти ся Паномъ Богомъ ¹⁾.
 Не былъ злодѣй ани збойца,
 Ступилъ в неба от отца.

Ступилъ в неба от Бога Отца,
 Ведевъ на судъ яко овца.
 От Каяфи предъ ²⁾ Пилата,
 Обидна ³⁾ Жидомъ заплата.

А по пятницу барзо рано,
 Лице ему заплавано.
 Стояла предъ нимъ ⁴⁾ матка его,
 А плачуци мовила ⁵⁾:

Сине мой, мили сине!
 Терпишь муки много невине ⁶⁾.
 Хошу днесъ на крестѣ спати,
 А на трети день воскреснути.

Горки напои мусилъ пити,
 А насъ грѣшнихъ изволити
 От диявольского мученя,
 Дай намъ грѣховъ отпуценя.

Паралелі: Р. VІІІ. Ч. 43. — Р. XII. Ч. 45.

134.*)

Р. X. Ч. 41.

Агнице стачена,
 Душе зармучена,
 Ту ко мнѣ прихождай,

В ласци моеѣ уфай,
 От ситеѣ ловящихъ
 Нич ся не ужасай.

1) Богомъ нашимъ; 2) преть; 3) обідная; 4) нимъ — нема; 5) молила го; 6) безъ віне.

Р. XII. Ч. 45: в. 2 — надъ царми; в. 18 — много невже; в. 23 — моченія; в. 24 — отпуценія.

*) Р. III. Ч. 35:

Агнице страчена,
 Душе грѣхом зармучена,
 Сѣм ко мнѣ поспѣшай,
 Ласки моеѣ уфай,
 От сѣтей вражих
 Нич ся не ужасай.

Аз есмь пастыр твой,
 Ты еси драг скарбъ мой;
 Обрац ся, зорнице,
 Превозлюбленице,
 Заблудена душе,
 Страчена агнице.

Авъ естемъ пастирь твой,
Ты еси драги скарбъ мой.
Обраць ся, зорнице,
Превозлюбленице,
Зармучена душе,
Страчена агнице*.

Руци южь простираемъ
И рани отвираемъ;
У тихъ надежду маемъ,
Тилко незамедляемъ;
Заблуждена душе,
Страчена агнице*).

Остави вси злости,
Будеши¹⁾ въ радости;
Остави времена,
Будеши²⁾ спасена.
Аще не оставишь,
В грѣхахъ животь скончишь;
Не узришь блахъ емпирикихъ,
Ни хоровъ ангелескихъ.

Трицать и три лѣта
Жилъ з людьми на свитѣ,
Для твоего спасенія
На крестѣ былъ распятъ.

Паралелі : Р. III. Ч. 35. — Р. XII. Ч. 46.

135.)*

Р. X. Ч. 42.

Жалость на крестѣ пануесть,
Гди Пилать декреть феруесть¹⁾;
Арри (ври?) (2) на сина божаго,
Царя (2) всего свѣта того.

Десница²⁾ плинъ зготована,
Барво гвоздами покована;
Жиди (2) на то совитують,
Злыѣ (2) свѣтки поставляють.

Біжи душе моя,
Зри, де радость твоя,
Ты ес божею кровію,
Сердца болестію,
На крестѣ куплена
Горкою страстію.

Остави всѣ злости,
Будешъ в радости;
Остави земная,
Будешъ спасеная.
Душе духомъ
Вѣнчаная.

Аще не оставиш,
В грѣхахъ животь скончишь,
Не узриши милости,
Ни свѣтлой радости,
Ни благ имперецкихъ,
Ни хоров архангелескихъ.

Сотвори благая,
Будешъ достойная,
Раю небеснаго
У отца вышнаго,
Триестесвенаго.

*) Повторяеть ся по кождій строфці.

Р. XII. Ч. 46 : 1) будешъ; 2) будешъ.

*) Р. XII. Ч. 47 : 1) оферуесть; 2) десницею.

Свѣ ся на то уложили,
 Абы на крестъ Христа прибыли ;
 Прото (2) Пилату отдаютъ,
 Велики (2) муки оферуютъ.
 С терня вѣнецъ уплетени
 И въ порфиру обничени¹⁾;
 Идетъ (2) с крижемъ Богъ срамотне,
 Збити (2) от Жидовъ округне.

Христа на крестъ распинали,
 З гвоздами го прибивали ;
 Руци, нози прибивали
 И на крестъ го натѣгали,
 Желчемъ изъ²⁾ оптомъ напавали.

Матка, гди го увидѣла,
 Впадши на землю замѣла ;
 Слези (2) з очи виливала,
 Гди сина (2) на крестѣ видѣла.

Копиємъ бокъ прободено,
 Кровъ и воду изпущено ;
 Слонце (2) премень свой закрило,
 Все ся (2) во тму преминило.

Луна во тму претвори ся,
 Ясность во тму премини ся :
 Звизди (2) были обминени,
 Во жалость (2) были обличени.

Ми тежъ вси ся возрадуймо,
 На смерть его поглядѣймо³⁾ ;
 Царю (2) Христе, змилиуй ся надъ нами,
 Просимо тя (2) вси со слезами.

Паралелі : Р. XII. Ч. 47.

136. *)

Р. X. Ч. 43.

О Боже Отче небесни,
 Створителю нашъ пречесни!
 Заслалъ еси сина своего,
 Для спасенія нашего.

Которого¹⁾ Жиди поймали,
 Все ся з него насмияли ;
 Червленицу отбирали,
 До Ирода отсилали.

1) нам. обличени ; 2) изъ — нема ; 3) поглядѣймо.

*) Р. XII. Ч. 48 : 1) котораго.

От Ирода провачено,
 Предъ Анашомъ поставлено;
 По лицу пана ударено
 И ланцухошъ оптяжено.

Отдани билъ предъ Каяфу,
 Тамъ пану въ¹⁾ очи плюваху;
 От Каяфи до Пилата:
 Нехай буде Христу страта.

Пїлатъ жаловаль Ісуса,
 Але жидовская бурса²⁾:
 Возми, распни! — так волали,
 Абы Христа крижовали.

Пилатъ руки умиваесть,
 Ко Ироду отсилаесть;
 Вязня того, виввелъ³⁾ его,
 Якъ невинаго.

Иродъ рече невстидливо⁴⁾:
 Покажи ми яко дїло⁵⁾:
 Жидове ми повидали,
 Ижъ твои чуда видїли.

Зналь Христось Ирода лживаго,
 Не рекъ му слова жаднаго.
 Знову ведли Христа⁶⁾ предъ Пила-
 Предъ округнаго ката. [та,

Казалъ бити пана много,
 Столпа вязати каменаго.
 Били Жидове и сами
 Желїаними ланцухами.

Жиди ся намъ справдовали,
 Котри Христа катовали;
 Ледво живаго Христа,
 На смерть умучели.

Немилосердни Жидове
 А округнїйши катове,
 На Пилата заволали,
 Укрижовати казали.

Пилатъ в разуми поблудиль⁷⁾,
 Ісуса на смерть осудиль.
 О Пилате невлюбиви,
 На Христа немилостиви!

Ото баранокъ невини,
 Идетъ на смерть бесъ причини.
 Жиди Христа ухватили,
 З гвоздами на крестъ⁸⁾ прибили.

Вїсишь на крижу распяти,
 От народа збити и збранени;
 На его дарн⁹⁾ не дбали,
 Желчь му по пити давали.

Матка милостива,
 Плачетъ подъ крестомъ ледво
 На сина ся поглядаесть, [жива;
 На той народъ нарикаесть.

О соннице невдячное,
 На Христа немилостивое!
 Ісусъ Христа распинаешъ,
 Копїемъ бокъ отвираешъ.

Очи с кирву заплинули,
 Руцї, новы притягнули;
 Стоячи ся насмїяли,
 З гвоздами го прибивали.

О Боже, отче справедливи,
 Торжествени днесъ терпезливи!
 Же сивъ божий днесъ умираесть,
 Тебї духа своего отдаваесть.

Паралїлі: Р. XII. Ч. 48.

1) въ — нема; 2) бурся; 3) вивель; 4) нестидливо; 5) яке дїло; 6) Христа — нема; 7) поблуди; 8) крест го; 9) нам. рани.

137.*)

Р. X. Ч. 56.

О Ісусе пораненый¹⁾
 И на крестѣ умореный!
 Ты мене такъ миловалъ,
 Самъ себе за мене даль.
 Ты на крестѣ кровь выщѣдилъ,
 Чтобы мене высвободилъ²⁾;
 Святую³⁾ кровь невинну
 И то про мою вину.
 Ты померъ про то, бы я жилъ,
 Ты за мене долгъ заплатилъ.
 О, ты терпѣль невинный,
 Прото, бо я былъ винный.
 О ласкавый Ісусе мой,
 Драга цѣна⁴⁾ души грѣшной!
 Помози мнѣ хотѣти,
 Про тебе страсть терпѣти.
 Съ тобою я хочу жити,
 Про тебе жизнь положити,
 Бо ты драгий животъ твой⁵⁾
 Положилъ за животъ мой.

Паралелі: Р. XII. Ч. 54.

138.

Р. VIII. Ч. 20.

Третаго дня сталь створитель,
 А нашъ милый откупитель.
 Радуймо ся, веселмо ся, алилуя, алилуя†).
 Котрый ю[ж] предъ Пилатомъ осуждени,
 А такъ рѣжу (?) умучени.
 Плачу его драгой болести,
 Нивѣ ходячаго помазати.
 Къ нимъ ангель славно рече:
 Што глядите? во гробѣ го ненавидите.

*) Р. XII. Ч. 54: 1) поранени — і так при иньших прикметниках; 2) вислободилъ; 3) святую; 4) цѣна — нема; 5) свой.

†) Сей приспів повтаряєть ся по кождій строфіці.

Идіте а повичте, до Галилею ідите,
И тамъ его ви узрѣте.

Весели ся, зборе ангелски,
И вшиток свѣтъ архангелски.

Пекелны моци звоєвалъ,
Створителевы своему придалъ.

Ужъ жадной моци не малъ,
Кроль слави пекло поламалъ,
А по смерти до неба ступилъ.

Радуймо ся и вшитко створиня,
В день божаго въ мертвыстаня.

139.

Р. X. Ч. 47.

Веселте ся, радуйте ся вси вѣрніи,
Яко Христосъ избавитель естъ съ нами.

Сего ради днесъ воскресе от гроба,
Да избавить стадо свое изъ рова.

Єже заключено бѣ въ темности,
Несытаго ада горка во усты.

За премногій грѣхъ праоца Адама,
Иже въ раи прелщевъ бѣ Евою.

Навожденіємъ вселукава діявола,
Преступити заповѣди божія.

Сего ради Христосъ крестомъ порази
И избранно стадо свое днесъ спасе.

Возсія бо яко солнце пресвѣтло,
От чертога тридневнаго всесило.

Яко крѣпокъ царь своя славы,
Во всѣхъ бравѣхъ адовскія побѣды.

Отбѣже бо всяка печаль от вѣрныхъ,
Токмо едно веселіе просвѣти.

Радуйте ся, веселте ся, о вѣрніи,
Восплещите днесъ руками вси съ нами.

За не Христось Богъ изъ мертвыхъ востаде,
И всѣмъ вѣрнымъ животь вѣчный онъ даде.

Сего ради радуйте ся вси ему,
Да примете вы от него вси славу.

140.

Р. X. Ч. 48.

Радуйте ся, ликовствуйте,
Составите пречестный ликъ,
Мужайте ся, бодрствуйте,
Отложивше плачевный крикъ;
Воспойте умильно,
Пойте изобилно — пѣснь побѣдную.

Адъ разоренъ, уже стenetъ
И болѣануя плачет ся,
Умерщвлена и поцрана
Прелютая смерть глѣет ся,
Яко Христу Богу
Поимъ по премногу — пѣснь побѣдную.

Изъ гроба днесъ произыде
Побѣдитель хитрыхъ козней,
Тѣмже непрестанну
Воспоимъ избранну — пѣснь побѣдную.

Что мы тебѣ, Христе Спасе,
За благость твою воздами?
Умъ въ похвалу, уста въ пѣсни
Тя превозносяще
Немолчно гласяще — пѣснь побѣдную.

Аще лестно сія пою,
Ты самъ еси мнѣ свидѣтель,
Ты бо вѣси составъ мой весь,
Ты самъ еси мой содѣтель,
Я убо воспою,
Всегда предъ тобою — пѣснь побѣдную.

141.*)

Р. X. Ч. 50.

Ісусь Христось в мертвыхъ вѣсталъ,
 Мертвимъ живодъ даровалъ,
 И житіє намъ направилъ,
 От грѣховъ насъ избавилъ 1).
 Кіріє, кіріє елейзомъ, алилуя,
 Господи, Господи насъ помилуй,
 Откупилъ еси насъ кровию†).

Изтлѣвшее естество
 Обновилъ своимъ божествомъ 2),
 Нови Адамъ Христось спаслъ 3),
 Котори умеръ былъ для 4) всѣхъ насъ.

Кто Лазаря воскресилъ 5),
 [Д]верія-адова сокрушилъ 6),
 Ада Вавилонъ забралъ,
 Незнаемый Сионъ погубилъ 7).

Кто сліпця просвѣтилъ,
 Прокаженія очистилъ?
 Возопійте 8) святъ, святъ, святъ,
 Ангелскимъ ликомъ въ небо зрятъ 9).

Ангели ся дивуютъ,
 Познати творца не сміють;
 Апостоли дивять ся,
 Херувими чудят ся 10).

Архангели співають,
 И всекрасно волають,
 Въ мири въ покою прежити
 И другъ друга любити.

*) Р. II. Ч. 63: 1) усъвоилъ; 2) обнови своє божество; 3) панъ; 4) за; 5) воскреси; 6) сокруши; 7) сей в. недокінчений; 8) тому возопіємъ; 9) взятъ; 10) по сім іде остання строфка така:

Ангели пѣс[н]ь співають,
 О сем красно волають:
 Воскресъ Христось днесъ, днесъ, днесъ,
 Который умеръ бывъ за миръ весь.

†) Сей приспів повтаряеть ся по кожій строфці.

Ми воцпеѣмъ устнами,
 Радуѣмъ ся душами,
 И смирено прѣпадѣмъ.
 Ёденимъ гласомъ спиваемъ :

Слава Отцу и Сину,
 Воскресеніемъ днесъ выну,
 Такъ тешъ Духу святому,
 Во Тройци святой единому.

Паралелі: Р. II. Ч. 63.

142.*)

Р. X. Ч. 51.

Всталъ навѣ Христось зъ мертвыхъ нинѣ,
 Алилуя, хвалме Бога, Бога нашего†).
 Увеселилъ людъ свой милый.
 Котрый¹⁾ тернилъ дня третяго²⁾,
 Для человека³⁾ мизернаго.
 Три невѣсти ко гробу ишли,
 Драги масти с [со]бовъ⁴⁾ несли ;
 Хтѣли Христа помазати,
 Але его тамъ не нашли.
 Не нашли тамъ токмо⁵⁾ ангела,
 На камени сѣдящаго.
 То имъ святыи ангель рече :
 Невѣсти, кого глядате ?
 До Галилею идите,
 Тамъ вы его найдете !
 Повичте тамъ ученикомъ,
 Же всталъ Христось на вѣки вѣковъ.
 Христе презъ⁶⁾ твое з мертвыхъ встаня⁷⁾,
 Дай намъ грѣховъ отпущина⁸⁾;
 Святу⁹⁾ Тройцу визнаваймо¹⁰⁾,
 Честь и хвалу ей воздаймо.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 42.

*) Р. VIII. Ч. 42: 1) котри; 2) третяго; 3) человека; 4) [с] собомъ; 5) лемъ; 6) пресъ; 7) востаня; 8) отпущина; 9) сяту; 10) визнавамо.

†) Сей приспів повторяеть ся по кождім віршу.

143.

Р. X. Ч. 52.

Весели нам(а) день днесь насталь,
Которихъ насъ шитки жадалъ,
Бо днесь Христось от мертвыхъ вѣсталь.
Алилуя, алилуя, алилуя*).

Кроль небесни к намъ заволаць,
Слични квить заквитаць,
Вчера во гроби лежалъ.

Пекелни моци звоєвалъ,
Неприятели потопадалъ,
А надъ нами ся змѣловалъ.

До третаго дня тамъ мешкаль,
Отцевъ святыхъ тамъ
Потомъ за собовъ имъ йти казалъ.

Котори во о(т)хланахъ мешкали,
Плачливе до него заводи [волали],
Гди Избавителя узрили.

Витай пожадаючи,
Пане Боже всѣхъ могучи,
Избавиль насъ с пекла вѣчнаго.

Велке тамъ веселя мали,
Гди Избавителя узрили,
Котрого вдѣ чекали.

Потомъ свою моцу з мертвихъ сталъ,
А печати с гроба нурушилъ.
На стражи велики страхъ ся сталъ.

А гди Панъ Христось з мертвихъ сталъ,
Ученикомъ ся показалъ,
Ангеловъ до матки послалъ.

О ангели наймиленши,
Ицте до матки найсвятѣйшой,
До матки моеї наймиленшой.

От мене ю поздравляйте,
А весело заспивайте :
Кролевна райская, радуї ся !

*) Повторяеть ся по кождій строфці.

Христе презъ твоє в мертвихъ встаня,
 Дай намъ грѣховъ отпущеня,
 А потошъ душе спасеня.

144.*)

Р. X. Ч. 53.

Воскресъ Исусъ отъ гроба,	Плащеницу и сударъ
Радость велія,	Въ гробѣ вѣдите,
Ангель на гроби сѣдай,	Воста, якоже рече,
4 Женамъ вопія.	12 Южъ не плачите.
Што ищите живаго?	Во Галилею шедше,
Сія вѣщаше;	Скоро теците,
Что плачете нетлѣнаго,	Апостоломъ и Петрови
8 Миро носяще?	16 Сія реците.†

*) Р. I. Ч. 11: † по сій строфці йдуть отсі чотири, яких тут нема:
 Яко воскресе Христосъ проповідите
 Плотію от гроба, южъ не плачите.
 Весели ся и ликуй, граде Сіоне,
 Красуй ся и радуй ся, Іерусалиме.
 О востанін Сина твоего, царице,
 Крелевая святая, вѣмъ помощнице.
 Моли сына и Бога, абы даль жити
 На семъ земномъ подолѣ ве...
 (дальшого слова не мож розібрати).

Р. II — пропускаю, як вельми неграмотно написаний.

Р. III. Ч. 44: друга строфка в ньому така:
 Что ищите, жены, со мертвыми сія,
 Что плачете нетлѣнаго носяще міра?

в. 10 — во гробѣ зряще:

Пята строфка відмінна:

Яко востал ест Христос, оповѣдите,
 Со плотію от гроба — а не текіте.

Дальше йде три строфки (Весели ся, О востаніи, Моли сына) як у Р. I; останні слова третьої строфки: подолѣ тебе славити. Крім того є в сім Р. ще отся (остання) строфка:

Христос воскрес из мертвых, весело спѣваймо,
 Воскресшаго нынѣ вси выхваляймо.

Р. VI. Ч. 10. = Р. I. Ч. 11. По слові: подолѣ — Р. I (остання стр.) тут є: весело пѣти. Крім того є тут іще одна строфка як у Р. III, але знов відмінна;

Купно со сыномъ своимъ и святымъ духомъ;
 Тому слава и держава во вѣки вѣковъ.

Р. VIII. Ч. 16: З перших двох віршів є тільки: велія; в. 3 — сидяй; в. 11 — воста; в. 24 — сердечный; в. 33 — во радости; в. 49 — вирны; в. 61 — тебѣ; в. 62 — тобовъ ся.

- Воста яко спай Христось,
 Всимъ изявите,
 Со плотію изъ гроба,
 20 Всѣ ся радуйте.
- Христось воскресъ изъ мер-
 Всѣ заспиваймо, [твихъ —
 Ёго славне востаніе
 24 Сердечнѣ хвалмо.
- Молимъ Христа и Бога,
 Бы намъ даль жити
 На семъ свѣтѣ дочасномъ
 28 Ёму служити.
- О Христе, всихъ царю,
 Рачъ намъ то дати,
 Бызме твой сей гласъ
 32 Могли вси услышати.
- Прійдите вси во радость
 Отца моего,
 Спасителя и творца,
 36 Спаса Божого.
- Котрый терпилъ муки
 Ганебни, страстни
 И на крижъ распять былъ,
 40 За всѣхъ насъ грѣшнихъ.
- Днешняго дня славнаго,
 Воскресъ изъ мертвыхъ
 А насъ всихъ выкупилъ
 44 З моци диявольскей.
- Прото барво жадать насъ,
 Якъ сини свои
 И милостиви зоветъ къ себи,
 48 Якъ чада милы.
- Прійдите вси вирнии,
 Во радость вѣчную,
 Вамъ ис початку свѣта
 52 Зготованую.
- Которой насъ радости,
 Рачъ сподобити,
 Бызме могли щасливо
 56 Вси доступити.
- Доступивши — щасливо
 Тебе хвалити
 И с тобовъ въ неби
 60 Вси радовати.
- Со святыми ангели
 И апостоли,
 Со пророки, мученики,
 64 Со всеми святыми.
- Нехъ ти будетъ честь и хвала,
 От насъ всихъ грѣшнихъ,
 По всемъ свѣтѣ квітнула
 68 На вѣки вѣковъ.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 16. — Р. I. 11. — Р. VI. Ч. 10. — Р. III.
 Ч. 44. — Р. II. Ч. 29 і 64. — Франко, Кар. літ. Ст. 139. Ч. 11.

145.*)

Р. X. Ч. 64.

Иже совершивый смотреніе,
 От земля¹⁾ исполни вознесеніе —
 Христось Господь на небеси,
 Оставивый²⁾ своя словеса
 Низу на земли:
 Человѣче, внешли!

*) Р. IX. Ч. 12: 1) земли; 2) остави.

Умныя силы удивиша ся,
 Веселія вси¹⁾ исполниша ся,
 О Христовомъ Вознесеніи,
 А о мирскомъ спасеніи,
 Ёже исполни
 Христось на земли.

Слово собысть ся²⁾ Ісусъ Христово,
 Ко апостоломъ бѣше таково:
 Пошлю вамъ здѣ³⁾ параклита,
 Съ небесе всимъ открыта;
 Сіе исполню,
 То вамъ глаголю.

Тогда апостоли радосни стали,
 Когда от Христа гласъ той⁴⁾ слышали
 И вси купно пребывали,
 Понеже духа свята⁵⁾ прияли
 Нѣву на земли,
 Человѣче, вѣнемли!

И мы радосно вси восклицаймо,
 Серцемъ и усты всегда⁶⁾ вихваляймо
 Христово Вознесеніе,
 На небеса восхожденіе,
 Со апостоли
 Суще на земли.

На небеса Христось нынѣ восходитъ,
 Радость велию там⁷⁾ приноситьъ.
 Архангели воспиваху,
 Херувимы вихваляху:
 Съ нами Богъ нынѣ,
 Въ⁸⁾ каждой годинѣ.

Ко Христу вси купно припадѣмъ слезно,
 Со апостоли речимъ любезно:
 Дажь намъ, Христе, духа святаго,
 Во Троици святой єдинаго,
 Всимъ оглядати
 И вихваляти.

1) вся; 2) збит ся; 3) здѣ; 4) той — нема; 5) святаго; 6) всегда — нема; 7) тамо; 8) въ — нема.

О восхожденїи Христа славимо,
Серцемъ и усты кунно молимо:
Христе царю, вознеси ся,
На небеса пресели ся,
Дай ся оглядати
И выхваляти¹⁾.

Руци святѣйши, воздвижени²⁾ гори,
Ко отцу небесному взїде во скорї;
Тамо сѣде на правици,
Царь силъ, небесной столицї;
Съ нами Богъ нынѣ
Въ кождой³⁾ годѣнѣ.

Тамо выхваляти⁴⁾ предвѣчнаго,
Вознесшаго ся⁵⁾ Бога истинаго;
Котрый тако извѣстовалъ⁶⁾,
Параклита обіцовалъ,
От отца мною исходящаго⁷⁾.

Есть слово от отца Спасителя,
Небеса и земли Створителя,
По всемъ свѣтѣ прославлено,
На небеса вознесено,
На престолѣ славы посаждено.

Небеса нынѣ торжествуютъ,
Людіе на земли вси ся радуютъ,
Празнують Вознесеніе,
Христово восхожденіе
От земли славно,
На небѣ явно.

Слава бысть Богу вознесеному,
От отца прежде вѣкъ рожденому,
Нашему створителеви
И насъ грѣшнихъ откупителеви,
Низу на земли,
Человѣче въземли.

Кїй языкъ изрече тыя чудеса,
Христось вознесїй ся. днесъ на небеса,

1) выхваляти; 2) воздвижень; 3) во каждой; 4) выхваляти Бога;
5) вознесившаго ся; 6) извѣстовалъ; 7) дальшихъ строфокъ нема.

Которое ты являешь,
 Всегда вездѣ пребываешь,
 Въ небѣ и на земли,
 Человѣче вънеми.

Истинный Боже, тебе молимо,
 Все христіяне слезно просимо,
 Избави насъ вичниа муки
 И не дай намъ въпасти Аду вѣруки
 Всимъ человѣкомъ
 На вѣки вѣковъ.

Паралелі: Р. IX. Ч. 12.

146.

Р. X. Ч. 67.

Богъ во Сионѣ чудами сияетъ,
 Духа святаго, святаго съ више испущаетъ.

Радостни бившии вси апостоли,
 Прияша духа божественной сѣли.

Отець небесни то все справуетъ,
 Духа святаго всимъ вирнымъ даруетъ.

Гди придетъ времня ко вичной смерти,
 Прими насъ к себѣ до вичной радости.

Свитомъ преславной духъ святи сияетъ,
 И насъ всехъ вѣрнихъ завше умудряетъ.

147.*)

Р. X. Ч. 72.

Велимъ¹⁾ гласомъ и ужасомъ днесъ, Давиде, возыграй,
 У арфи своей²⁾ з радостію, прекрасно ударяй.

Фтаворъ и Ермонъ гора просвѣти ся,
 Господь Богъ нашъ³⁾ на ней преобрази ся,
 Предъ⁴⁾ ученики своими.

Синайскую и святую⁵⁾ гору, Фтаворъ славную,
 Проходяетъ, возвышаетъ от Бога⁶⁾ днесъ данную,
 Котрій на ню вступивши
 И на ней ся воцаривши
 Днесъ преобразуетъ ся⁷⁾.

*) Р. VIII. Ч. 35: 1) велимъ; 2) своей; 3) нашъ — нема; 4) преть; 5) сятую; 6) Богомъ; 7) преобразуй ся.

Истинну тамъ непремину, Фтаворъ гора намъ показуєть;
 Свѣтлостію, красностію Ісусь¹⁾ ся презентуєть²⁾;
 Правда теперь триу[ш]фуєть,
 Богъ, который³⁾ ся показуєть
 Днесъ на Фтаворстей⁴⁾ гори.

А на гори такъже въскори Мойсей и Илія,
 Где страшливый, позорливый свѣтъ съ небесъ всимъ восия⁵⁾;
 Петръ⁶⁾ и Яковъ подъ горою,
 Со Іоаномъ подъ святою⁷⁾
 От ясности упали.

А гди лице, яко слонце⁸⁾ от ясности сияло,
 Жывущаго, будущаго Бога въ тѣли въказало;
 На Фтавори восияло
 Слонце весь міръ осѣняєть⁹⁾
 Божію силою.

Господь изъ горы схождаше¹⁰⁾,
 Ученикомъ глаголаше:
 Не кажите, не явите,
 Но вся въ себѣ содержите¹¹⁾;
 Самъ я явлю свѣтлостъ сію,
 Когда сполню должность сію
 Отца моего.

Паралелі! Р. VIII. Ч. 35.

148.*)

Р. X. Ч. 74.

З емъпировъ горныхъ Богъ ся зъявляєть,
 У Зарваници чудама сияєть;
 Ликуетъ міръ весь, весь, весь,
 4. Тrepещетъ Адъ днесъ, днесъ, днесъ.
 Мы вирно припадѣмъ,
 Кресту ся поклонимъ
 Все равно, все — все, равно все†).

1) Сионъ; 2) презентуютъ; 3) покори; 4) Фтаворскей; 5) восиялъ; 6) Петерь; 7) сятою; 8) слонца; 9) осияєть; 10) схождаше; 11) здержите.

*) Р. IV. Ч. 8.

†) Сї стрічки повторяють ся по кождій строфі.

Адамъ преть часи вѣдѣль на крестѣ
Христа распята на дровѣ райстѣ¹⁾

Во снѣ зряще тамъ, тамъ, тамъ,

8. Пророковалъ самъ, самъ, самъ.

Роды земныи соберите ся,

У Зарваници веселите ся,

Возвышаеъ Богъ, Богъ, Богъ,

12. Христіянскій рогъ²⁾, рогъ, рогъ.

Вышніи силы здѣ припадѣте³⁾,

В мѣстечку маломъ сіе видите,

Квѣтокъ райскій цвѣтъ, цвѣтъ, цвѣтъ,

16. Веселит ся вшитокъ⁴⁾ свѣтъ, свѣтъ, свѣтъ.

Агнець претѣвични, во міръ посланный,

Милостивый, за насъ⁵⁾ закланный,

Созываеъ⁶⁾ людъ, людъ, людъ,

20. Показуеъ чудъ, чудъ, чудъ.

Надъ Стрипо(то)ю градъ⁷⁾ Зарваници,

Во королевствѣ полскомъ⁸⁾ зреть ся царица,

Натъ водами гласъ, гласъ, гласъ,

24. Возвышаеъ Богъ⁹⁾, Богъ насъ.

Царю избави насъ гладу и войны,

От огня и повитря дай вѣкъ спокойни;

Веселитъ ся градъ, градъ, градъ,

28. Же престаеъ¹⁰⁾ гладъ, гладъ, гладъ.

Архиереи руци тебѣ подьносяють

И чистишъ сердемъ крестъ выхваляють,

Слонце, мѣсяцъ, свѣтъ, свѣтъ, свѣтъ,

32. Приносятъ отъ многихъ лѣтъ¹¹⁾.

1) райстѣмъ; 2) родъ; 3) приступите; 4) сього слова нема; 5) милости ко намъ восталъ; 6) созидаетъ; 7) градъ сей; 8) угерскомъ; 9) Богъ взываетъ; 10) отступаетъ; 11) сеі строфки нема; намісь неі стоить отся:

Яви ся во снѣ крестъ Константину,

Имже побѣду восприялъ силно;

Въ руцѣ ему мечъ, мечъ, мечъ,

Прогналъ враговъ пречъ, пречъ, пречъ.

Псалмы и пѣснии крестъ выхваляйте¹⁾,
 На немъ распятому хвалу воздаймо²⁾,
 Идетъ въ небо гласъ, гласъ, гласъ,
 36. Созываетъ Богъ³⁾, Богъ насъ.

Арфы з гусями днесъ выгравайте,
 Трубы все свѣту оглашайте,
 Ты, Давиде, грай, грай, грай,
 40. Идутъ люде въ рай, въ рай, въ рай⁴⁾.

Людіе тебѣ днесъ ся кланяють,
 У Зарваніци поклонъ отдавають,
 Взиваетъ⁵⁾ міръ весь, весь, весь,
 44. Приходящимъ⁶⁾ днесъ, днесъ, днесъ.

Молящи всегда во дне и ночи
 Христа распята на древи райстѣ,
 Да намъ будетъ орожіе, дияволомъ огнаніе,
 48. На всяки часъ, на всяки часъ⁷⁾.

Абы агарянски⁸⁾ сокрушивъ главы⁹⁾,
 Вѣрному царю дати держави¹⁰⁾.
 З высокости страховъ¹¹⁾,
 52. А на земли сокрушати враговъ¹²⁾.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 32. — Р. IV. Ч. 8.

1) выхваляйте; 2) воздавайте; 3) Богъ взываетъ; 4) намісь сеі строфки стоить така:

Моляще ся всегда у день и в ноци,
 Додай царю нашему помощи.
 Кресте святой помози,
 Враговъ нашихъ порази.

5) взираетъ; 6) приходяще; 7) сеі строфки нема; 8) Агарянамъ; 9) главу; 10) вѣрному скиπτру додай державу; 11) страхъ; 12) сокрушилъ враговъ въ прахъ.

Р. VIII. Ч. 32: в. 2 — чудамаъ; в. 4 — трепещуеть; в. 12 — рохъ; в. 13 — вѣшнихъ сили; в. 14 — в мисточку маломъ видѣте; в. 19 — лють; в. 20 — чутъ; в. 27 — жать; в. 28 — глатъ; в. 29 — архирей... подноситъ; в. 30 — выхваляетъ; в. 32 — приноситъ ся; в. 37 — гусями днесъ; в. 38 — всему свѣту; в. 40 — идутъ да; в. 42 — отдають; в. 45 — сегда во дне и в ноци; в. 47 — оружие, дияволъ отгнение.

149.

Р. Х Ч. 75.

О древо преблаженое,
Во Едемѣ насаженое!
 Радуй ся живоносное
 Алилуя, древо кресное*).

На тебѣ Христосъ пригвожденъ,
Царь славы в ребра прободенъ.

Руци и нози произноша,
На главу вѣнецъ зложиша.

Окропленое кровию честною
Исусъ Христовою.

Ангелское хваленіе,
Церковно украшеніе.

Царемъ, княземъ и всимъ земнымъ,
Древо святое Бого-вирнымъ.

Оружие пречестное,
Въ бранехъ побѣдоносное.

Свѣту ясно и ужасно,
Всѣмъ врагомъ барзо страшно.

Честнѣйши кресте сохрани насъ,
Силою своею укрепи насъ.

Вознеси ся на крестъ волею,
Твоимени тому.

Свокоюмъ насъ обдари,
Щедроты твоя намъ даруй.

Рачъ намъ, Христе, даровати,
Крестъ твой честны цюловати,
Поклонъ теби завжди дати.

*) Сі дві стрічки повторяють ся по кожній строфі.

150.*)

Р. X. Ч. 62.

Похвалу принесу
Слаткому Ісусу,
Бо то моя слава
И всимъ есть похвала:
1. Ісусе, Ісусе прекрасни†).

Во тройци славимый,
Всихъ¹⁾ непостижимый;
Архангеломъ творче,
2. А бѣсомъ поборче.

Инокомъ радосте,
Єреємъ²⁾ сладосте!
Дайже и намъ сладость³⁾,
3 Спасенія радость⁴⁾.

Вышнихъ создателю,
Земнихъ спасителю!
Не забуди мене,
4 Но возищи⁵⁾ мене⁶⁾.

Памятай, человекче,
Же ты смерть посѣче;
Престань грѣшити,
5 Ісуса гнѣвати.

Не отрини мене,
Не забуди⁷⁾ мене
Въ грѣхахъ лежащаго
6 И встающаго.

Не по дѣломъ моимъ,
Но по щедротамъ твоимъ
Суди мене, пане,
7 Вышнихъ силъ, гетмане⁸⁾.

О царю предвични,
Агнче непорочный!
Надеждо во смерти,
8 Животе смертний⁹⁾.

Остатную молбу
Тебѣ приношаю,
Изъ смиреннимъ сердцемъ
9 До Тебе волаю¹⁰⁾.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 44. — Р. IV. Ч. 16.

*) Р. IV. Ч. 16: 1) и всѣмъ; 2) єреємъ; 3) радость; 4) сладость; 5) не погуби; 6) по сій строфіці йде 6, опісля 8, дальше 5; осьма строфка в сім Р. иньша:

Прійми то малое моленіе мое,
Скоро подши ся и умилосерди ся.

7) возищи; 8) сеї строфки нема; 9) одѣй ся шатою райскою своєю; 10) волаємъ.

Р. VIII. Ч. 44: в. 7 — тройче; в. 8 — поборниче; в. 19 — перестанъ; в. 20 — гнѣвати; в. 25 — не бо дѣломъ; в. 32 — бесмертнї; в. 34 — приношаю.

†) Повтаряеть ся по кождїй строфіці; в Р. IV нам. прекрасни — в: преслаткїй.

151.

Р. IX. Ч. 15.

Душе Христова освяти мене,
 Тѣло Христова спаси мене,
 Крове Христоваго напоите мене,
 Воду з боку Христоваго умисте мене.
 Муки, укрини мене,
 Откупителю преблаги, вислухай мене,
 Во твоихъ глубокихъ ранахъ сохрани мене,
 Во годѣни смертной приволай мене,
 Дозволь смило стати предъ тобою, со всіми стати,
 Тебе величати во пренебеснихъ нашихъ силнихъ царствіи, аминь.

152.

Р. IX. Ч. 7.

Кедъ ше Ісусъ Христосъ, на нѣбо вибераль,
 Свою любу мацеръ на жеми охабель.
 Нѣ охабяй ме, синочку мой, на жеми веселей,
 Льешъ ти мнѣ вешъ, синочку мой, во собу на нѣбо.
 Нѣ можешъ ти, матко моя, во мну на нѣбо пойсць,
 Бо ти мушишъ, матко моя, ту на жеми умрець.
 Кетъ мушимъ, синочку мой, на жеми умрець,
 Нѣ допущъ ты іу мнѣ, злому присгуповаць.
 Не бойше, матко моя, дябла шкаредного,
 Я пошлемъ ангелогъ з нѣба високого;
 Я пошлемъ ангелогъ, шицкихъ архангелогъ.
 І дванаць апостола,
 А тринасти пойдземъ самъ, Христосъ небесни.
 Спойдемъ, матко, пойдземъ, пойдзешъ медзи нами,
 Якъ ясни мешачокъ, медзи гвиздочками.
 Пойдемъ, матко, пойдзешъ на праву правицу,
 А я, матко, пойдземъ на судну столицу.
 Хтору ти будзешъ душичку просити,
 Нѣ може то душичка затрачена бити.
 Вислухай нас, Боже, и пана Марія,
 Ублагай же за нас своѣго сина.

Паралелі: Етногр. Збірник, т. IX, ст. 123—124, ч. 10—11.

153.

Р. XII. Ч. 34.

Свите велми и приємли,	Безъ порака зачату,
Радость со више дану:	Вожделѣну и святу,
Се непло[д]на благородна,	Паче всіхъ крайснѣшу,
Раждаеть дщеръ избрану,	Серафимъ славнѣшу,

Отроковицу,
 Небесъ царицу
 И владичицу.
 Ангелъ хори и вся двори,
 Небеса співайте,
 Патриарси і ереарси,
 Дѣвицу прославляйте,
 От вѣкъ пазнамену,
 Вамъ Богомъ обіщану,
 Ангеломъ явлену,
 Днесъ во миръ рождену,
 Дщеръ отца исту,
 Духа невісту,
 Матеръ пречисту.
 Надъ небеса свѣя словеса,
 Марію вихваляйте;
 Роди звали, днесъ собрани,
 Слова матеръ витайте.
 Се побѣда во брани,
 Ужасъ на Гаряни
 Вирнихъ крѣпость, слава,
 Всякихъ блахъ держава,
 Ходатайница,
 Престателница,
 И заступница наша.
 Ктожъ возможе, о госпоже,
 Рождство ти воспѣти?
 Себе явно, еже славно,
 Во емпири бистъ претъ лѣти.

Тѣмъ пророци ликують,
 Праоци торжествують,
 Ричи гадниа,
 Конецъ чаяниа,
 Приближиша ся,
 Исполниша ся,
 Совершиша ся.
 Тебе нинѣ монахинѣ,
 Серца наша складаемъ,
 Милость виру на офиру,
 Всѣ усердно отдаемъ;
 Прими подъ крила крова,
 Изми адскаго рова,
 Дажть намъ вирнимъ въ неби,
 Во вѣкъ пити теби,
 Радуй ся, мати,
 Кивоте свѣти,
 Полнь благодати.
 Аминь буди на вся люди,
 Милостива царице,
 Во день суда, изми студа,
 Нескверная агнице;
 Одесную постави,
 Страха гнѣва избави,
 Чертохъ зрѣти даруй,
 Вишни тронъ доспити,
 Где тебе лики,
 Со челоуѣки,
 Хвалять на вики,

154.*)

Р. X. Ч. 18.

Радость велія нинѣ яви ся,
 Пречистая дѣва изъ неплодъ роди ся,
 От Іоакіма бо и Анны,
 За избавленіе свѣтъ подани,
 Нинѣ всему міру.

*) Р. III. Ч. 1:

Радость велія нинѣ яви ся,
 Пречиста панна от неплодове роди ся,
 От Якіма, Анни,

Возвесели ся, Адаме, нынѣ,
 Что ты избавилъ грѣховной винѣ;
 Чистая дѣва Богородица,
 Марія мати и царица
 Изъ неплодне роди ся.
 Ко Іоакіму отцу идите,
 Въ скорби бывшу увеселите;
 Горы и холми днесъ ликуютъ,
 Гдѣ ему дщерь даруєтъ
 Дѣву матеръ свою.
 Гласно въ гуслы брящай, Давіде,
 Изъ неплодове плодъ изиде;
 Изъ неяже безъ сѣмене,
 Яви ся намъ царь надъ цари,
 Христосъ царь и Господь.
 Днесъ всему міру радость велія,
 Гди ся народила Дѣва Марія;
 Избавить¹⁾ всѣхъ от напасти,
 Не даєтъ вѣрнымъ въ грѣхи пасти,
 И во огнь неугасимый.

Паралелі: Р. XII. Ч. 41. — Р. III. Ч. 1.

Для збавленя плодъ поданы,
 Нынѣ всему міру.
 Веселі ся, Адаме, нынѣ,
 Избавше ся грѣховной вины,
 И Ева въ радости буди,
 Анна неплодна дѣву народи.
 Лікуй, весели ся,
 Чистая дѣва роді ся,
 Радость всему міру.
 Голосно въ гуслѣ вдарай, Давиде,
 От неплодныхъ плодъ произыйде,
 От Іоакима и Анны,
 Изъ твоихъ чреслъ плодъ поданный,
 На радость всему міру.
 О дѣва мати, моли ся за нами,
 Просимъ тя, матко, со слезами,
 На земли ратуй,
 А въ небѣ даруй,
 Со святыми жити,
 Тя въ небѣ хвалити,
 На вѣки вѣчніе.

Р. XII. Ч. 41: 1) избавитель.

155.*)

Р. X. Ч. 17.

Радуйтеся всі людіє,
Дѣва ся раждаєть:
От початку избранныя
На свѣтъ ся являєть.

Глагола¹⁾ Богъ ко Адаму,
Гда въ рай згрѣшилъ²⁾:
Родить ся от дѣвици
Той, же тя потѣшить.

Нынѣ наста время Анни,
Дѣвицу раждати;
Восхотѣ³⁾ Богъ спасеніє
Людемъ своимъ дати.

Радуетъ ся Іоакимъ,
Иже⁴⁾ есть пожегнани,
Прежде того и офири⁵⁾
Суть Богу данны⁶⁾.

Іоакимъ гряди въ гору⁷⁾
Богу ся молити,
Не хотѣвъ⁸⁾ онъ во домъ свой
Вспяты⁹⁾ ся возвратити.

Донелиже не покажетъ
Господь милость свою,
Сина мити¹⁰⁾ albo дѣвку¹¹⁾
Будеме съ¹²⁾ собою.

Анну въ дому, жену свою,
Сиру еи оставляєшь¹³⁾
Безчадную, неплодную
Богу овецъ исправляєшь¹⁴⁾.

Яви же ся ангелъ божій,
Іоакиму¹⁵⁾ повелѣть:
Возврати ся въ¹⁶⁾ домъ свой
Не смути ся отсель.

Слиша Господь плачущаго,
Глаголетъ онъ къ тебѣ:
Будешъ всегда изъ Анною
Ликовати себѣ.

Безчадная Анна,
Днесъ¹⁷⁾ дѣвицу раждаєть;
Іоакимъ хвалу Богу
Своему воздаєть.

Хвалу за то Іоакимъ
Даєть¹⁸⁾ Господу Богу,
Увѣдѣвши во старости
Анну у пологу.

Радуетъ ся Іоакимъ,
Анна веселитъ ся,
Увѣдѣвши дщерь¹⁹⁾ свою,
Радосно тѣшитъ ся.

Радуетъ ся²⁰⁾ Іоакимъ,
Торжество справуетъ,
А дщерь²¹⁾ свою Анна
Господу Богу офѣруєть²²⁾.

Радуетъ ся рождшая
Марію дѣвицу,
Пресвятую и чистую
Славную²³⁾ царицу.

Радуйся, панно святая,
Чистая Маріє,
Славимая натѣ вшиткими,
Дѣвице святая.

Радуетъ ся рождшая
Царя Ісуса²⁴⁾ Христа,
Предъ рождествомъ, во рождестви
И по рождестви чистая²⁵⁾.

*) Р. XII. Ч. 29: 1) глагола; 1) во рай згрѣшитъ; 3) восхотѣлъ; 4) же; 5) офиру; 6) дати; 7) къ гробу; 8) хотѣлъ; 9) спяты; 10) мати; 11) дзвнку; 12) съ — нема; 13) оставяєшь; 14) нам. оставиѣх двоих стрічок е тут тильки отся: Безчадную Богу исправляєшь; 15) Якиму; 16) во; 17) днесъ; 18) далъ; 19) перу; 20) радує ся; 21) перу; 22) офирує; 23) славну; 24) Ісусъ; 25) чиста.

Дай намъ, дѣво, въ неби
Вѣчне ликовати,
Изъ ангели трисвятую
Пѣснь всегда спѣвати.

Параллѣ: Р. XII. Ч. 29.

Алилуя, алилуя,
Всегда восклицайме,
Бога отца, святу Троицу
Завше вихвалйме¹⁾.

156.*)

Р. X. Ч. 19.

Кая проницаеть¹⁾,
Во церковь ступаеть,

Дѣвица пречиста²⁾,
Як зоря червлена³⁾.

1) вихвалити.

*) Р. III. Ч. 5:

Сія проницает,
Во церковь вступает,
Дѣвица прекрасна,
Як зоря червлена,
Красна яко луна,
Над слонце ясная,
Сія ест Марія,
Небесна лелѣя,
Ни первороднаго,
Ни учинковаго,
Грѣху неучасна.

Херувимъ преболши,
Серафимъ вышній,
Нинѣ ликовствуют,
Земля веселит ся,
Діавол смутит ся,
Людіе празнують,
Видячи тоє,
Днесъ Воведеніє.
Радуй ся чистая,
Благословенная,
Купно возываемъ.

Іоаким и Анна
Во малженствѣ здавна
Неплодно прожили;
Аш у старом вѣку,
Провбою великою,
Сіє испросили,
Гнет во дѣтинствѣ сущу,
Три лѣта имущу,
До храму введена,
На престолъ зложена,
Богу поручили.

Радуй ся чистая,
Благословенная,
Цвѣте украшеній,
Богом почтеная,
Заступаешь люди,
Як столп нерушимый,
Не ест бо от вѣки,
Спасти человекѣ,
Кто бы къ нуждѣ сущи,
Тебе взывающи,
Не былъ утѣшенный.

Обитай дѣвице,
Утренняя горлице,
Богу обручена,
Ты еси от вѣка,
Спасти человекѣ,
От него зволена.
Ту проживше свѣта,
Тогда, дѣво мати, }
Господа раждати,
Заченши не скверно.

Ты нам веселіє,
Душамъ спасеніє,
Єдина исправишь;
Христа родишь,
От напрасной смерти,
Истинно избавиш.
Юдитъ обручена,
Слѣчна Голоферна,
Тыже проклятаго,
Врага пекелнаго,
Славно обезглавиш.

Р. IV. Ч. 11: 1) сія проницаеть; 2) прекрасна; 3) червена.

Красна яко¹⁾ луна,
Надъ слонцемъ²⁾ яснѣйша?
Сіяєшъ³⁾ Марія,
Небесна лелія!
Ны первороднаго⁴⁾,
Ны учинкового
Грѣху не причасна.

Іоакимъ и Анна
Во младенствіи здавна⁵⁾
Неплодно пережили.
Ажъ южъ въ^{1*)} старомъ вѣку
С прозбою⁶⁾ велику
Сей плодъ испросили.
У дѣтинствіи⁷⁾ сушу,
Три^{2*)} лѣта имущу,
До храму ведену⁸⁾,
На престолъ сложену⁹⁾,
Богу поручену¹⁰⁾.

О витай¹¹⁾ дѣвице!
Утренняя^{3*)} зорнице,
Богу обручена;
Ты еси от вѣка
Спасти челоувѣка
От него створена¹²⁾.
Дванадесять лѣта
Ту прожили¹³⁾ свита.

Тогда дѣва мати,
Господа в радости¹⁴⁾
Зачнеши нескверна.

Ты намъ веселіе,
Душамъ¹⁵⁾ спасеніе,
Єдина испросишь¹⁶⁾;
Ты намъ от пропасти,
Злоби и напасти,
Истино избавишь.
Юдифъ оружна
Сѣкла Голоферна¹⁷⁾;
Ты же проклятого,
Врага пекельнаго
Славно обезглавишь¹⁸⁾.

Херувимъ пресвити^{4*)},
Серафимъ чеснѣйши,
Нинѣ ликовствують;
Земля весели ся,
Дияволъ смуги ся^{5*)},
Людіє празнують,
И видящіє^{6*)} твоє
Днесъ воведеніе;
Радуй ся чиста,
Благословеная!
Купно возивають¹⁹⁾.

Паралелі: Р. Ш. Ч. 5. — Р. IV. Ч. 11. — Р. XII. Ч. 39.

1) якъ; 2) слонце; 3) сія єсть; 4) по сѣм іде тільки одна стрічка: грѣха не имѣла; 5) во малженствіи зданна; 1*) иже во; 6) справою; 7) гнєдъ во дѣтинствіи; 8) воведенну; 9) занесенну; 10) занесенну; 11) обитай; 3*) горня; 12) зведенна; 13) пережила; 14) разждати; 15) души; 16) исправишь; 17) дѣво окруженна | всяка Голоферна; 18) главу избиваєшъ; 4*) Херувимовъ преболша, | Серафимовъ вышша; 6*) увѣдѣвше; 19) купина възиває.

Р. XII. Ч. 39: 1*) вѣ — нема; 2*) три; 3*) утренняя; 4*) пре-
виши; 5*) смугит ся; 6*) видяще.

157.*)

Р. X. Ч. 60.

Величай, душе моя, пречистую панну,
Воведеную во церковь Марію преславу.

Во трехъ лицехъ¹⁾ Тройцѣ святой за даръ приносить ся,
За праотца Адама небу молить ся²⁾.

Кланяет ся Господеви ниско до престола,
Во церкви Соломонови³⁾, где зрить Бога слова.

Молитви изъ усть чистихъ и слезъ дѣвическихъ
Проливаетъ предъ Богомъ за родъ христіански.

Єдина капля твоя, дѣво, пречистая мати,
Угасить огонь⁴⁾ пекелни и вся страсти наша.

О дѣво пречистая, о цвѣте трилѣтни,
О слонце праведное, облаче пресвѣтли.

Нехай Воведеніе всихъ насъ приведе
От земли на небо, где жити потреба⁵⁾.

Паралелі: Р. XII. Ч. 25.

158.

Р. XII. Ч. 28.

Архангелъ Гаврииль принесъ гласъ Маріи,
Духъ святы осинить дѣву пречистую,
Ти зачнеши сына от духа єдина,
На радость намъ миру и спаса емъпиру,
От духа святого тройци єдинаго,
Дѣвою породишь.

Іеусъ имя ему будетъ наречено,
Архангелскимъ гласомъ дѣви извищено.
Весь миръ онъ спасаетъ, синь дѣви биваетъ,
Радуй ся ти, пано, святая намъ дня(в)но.
Благовиствую радость новую,
Силою божества.

Р. XII. Ч. 25: 1) лѣтахъ; 2) помоли ся; 3) Соломоновой; 4) огонь; 5) потребно.

Богу честь и хвала да будетъ во вики,
 Восгласите труби и вси челоуици.
 Марія от туду прослави ся всюду,
 Радуй ся, невесто, нашъ невисная,
 Радуй ся, Маріе благодатная,
 Господь с тобою.

159.*)

Р. X. Ч. 33.

Посланъ бысть архангелъ Гавріилъ	Обрите ю въ дому своимъ
Ко дѣви пречистой,	Во тронѣ сидящу,
Возвистити в Назарефти	Празнуюшу а не снящу
Веселие висти.	Токмо книгу читящу.

*) Р. Ш. Ч. 17 — має далеко повніший і подекуди поправіший текст, тому наводжу його в цілості.

Посланъ быст от небесъ Гавріилъ ко дѣвѣ, Что[бы] возвѣстити въ Назарефтѣ Веселіе вѣсти.	Ужаснула ся Марія Оного младенца, Не знаючи самага Анѣ его отца.
Обрѣте ю въ дому своемъ На тронѣ сѣдящу, Не празную, ни лежащу, Тилко книгу чтящу.	О пречистая пано, Мене не дякай ся, А мнѣ служѣ своему На розмову дай ся.
А читавши пісаніе, Нашла тіє слова: Же ся маєт народити Предвѣчная слава.	Аз есм архангелъ Гавріилъ Посланный от Бога На тіє, которіє Читала ес слова.
Въ Назарефтѣ изыйде От Акима и Анны, От праведных Боготець И Маріи панны.	Благовѣщу тебѣ радост Велію, царице, Правовѣрним Христіяномъ Всѣм владичице.
Гды собѣ тіє слова До уваги взяла, З мудростию, спілностию Тоє уважала.	Глаголю я тебѣ: раду[ї] ся Обрадованая, Господь с тобою, Панянюк чистая.
В той час архангел Гавріилъ Ясно показал ся, С пречистою дѣвицею Вдячне привитал ся.	Благоволи Богъ в тебѣ Нинѣ вселити ся, Бы могл в тебѣ промешкати, Потом родити ся.

И читавши въ єдномъ мыслѣ,
Знала ши тѣе слова,
Же ся масть народити
Предвичная слава.

От Назарефтъ Богъ изидеть
И Иоакимъ и Ани,
Же ся масть народити
Изъ Маріи пани.

Скоро соби тїи слова
До уваги взяла,
З мудростію, пильностію
Тое у[ва]жала.

Як може тоє быти?
Я раба господняя,
Прошу тебе, да буду
От того свободна.

Єстем дѣвица,
А мужа не знаю,
Тое тебѣ до уваги,
Младенче, подаю.

Не фрасуй ся, папянко,
Всѣх проиэбраная,
От всѣх родов и всѣх святых
Пронареченая.

Тое буде зачатіє
Без сѣмене мужеска,
Бо духъ святыи найде на тя
От [т]хненя божеска.

Зачавши породити
Сипа Емануила,
Наречеши имя ему,
О тщи Фануила.

С которого ся увеселит
Вшитко створеня,
От пропасти дїаволской
Вѣрным збавленя.

Въ той часъ Архангелъ Гавріилъ
Ясно показалъ ся,
С пречистою дѣвицею
Вдячне привиталъ ся.

Оджаснула ся Марія
Онаго младенца,
Не знаючи го самого
Анѣ его отца.

О пречистая дѣво,
Мене не лякай ся,
А мнѣ служи своему
На розмову дай ся.

Буди мнѣ рабѣ господней
По глаголу твоему,
Не буду ся збороняти
Господу своему.

А тоє умовила,
Зарась й зачала,
В той час ся душа ея
Возрадовала.

Веселим ся с пречистою
И мы вѣрными,
О зачавшем ся нинѣ
Нашемъ спасеніи.

Слава отцу, отцу который нас
На сей свѣт створил,
Слава сину, который нас
Кровію откупилъ.

Слава духу святому,
Котрый нас освятилъ,
И всѣх христїан
Благодатію осѣнилъ.

Тройце пренайсвятѣшая,
Єдиносущная,
Ты еси во естествѣ
Прославимая.

Да будетъ дѣвѣ святой
От насъ честь и хвала,
Нинѣ, завше и на вѣки
Слѣчне воспѣвана.

Азъ есмь Архангелъ Гавріилъ
Посланъ бысть от Бога,
Да на тие, которіе
Читала есь слова.

Како можетъ сіе быти
Изъ раба господня?
Прошу нехай будемъ
От того свободна.

Естемъ дѣвица а до того,
Же мужа не знаю,
Тебѣ то я, младенче,
До уваги даю.

Не фрасуй ся, о пане[н]ка
От всихъ родовъ избраная,
От всихъ родовъ и всихъ святихъ
Пронареченая.

Твое будетъ зачатіе
От дѣви мужейска,
Бо духъ святы найдетъ на тя
От дихненя божія.

Нехай будетъ и мнѣ нинѣ
По глаголу твоему!
Скоро тоя вимовила
И сина зачала.

А зачениши породила
Сина Емануила.
И наречеши имя ему,
О тщи отца Фануила.

Нехай будетъ от всѣхъ родовъ
Дѣвѣ святой слава,
Нинѣ, присно и во вики
Богу честь и слава.

Паралелі: Р. III. Ч. 17. — Записки, т. XVII, ст. 69—70.

160.*)

Р. X. Ч. 5.

Архангели зъ неба пришли до Богородици,
Якъ послове от царя до своєї царицѣ.

Напретъ покорне¹⁾ до землѣ поклонъ учинили,
А голосомъ единостанимъ^{1*)} вси заволали²⁾:

Пріди, моя голубице, пріди от Ливана,
Поспешай ся якъ найскорей до сина и пана.

Прійди, моя ближійшая, пріди голубице,
Избраная, единая, любимая горлице³⁾.

Прійди, моя красная⁴⁾, ликуй и красуй ся,
Прійди, моя сличная, на вики радуй ся.

С тѣломъ тебе^{2*)} и зъ душею казалъ Богъ приходити,
Ведле бочку^{3*)} ты своего хочеть положити^{1**)}.

С тмами войска своего, отто Богъ приходитъ^{4*)},
До горнего Сиону за веселіе^{5*)} вѣводитъ^{2**)}.

И^{3**)} паненка здумивши ся⁵⁾ так отповидала:

*) Р. III. Ч. 23: 1) пред покорне аж до; 2) усѣ говорили; 3) сих двох стрічок нема; 4) ближняя; 2**) сих двох стрічокъ нема; 5) паненка здумавши ся.

Р. VIII. Ч. 30: 1*) едно з ними станимъ; 2*) теби; 3*) ведлю боку; 4*) от початку о Богъ приходити; 5*) з веселимъ.

Р. XII. Ч. 5: 1**) посадити; 2**) водить; 3**) а.

Вижду же южь^{4**}) година мнѣ смертная⁶⁾ приснила.
 На годину⁷⁾ тилко заснешь! мовили ангели;
 Жити будешь ажъ^{6*)} на вѣки! рекли архангели.
 А ктож^{7*)} можетъ смертелное тѣло возносити?
 О тоє мнѣ трудно сина, Бога просити.
 Несмертелни ружь Бога пестовали,
 А не речъ естъ, абы в землю были заховали^{8*)}.
 Несмертелни синь твой, Богъ нашъ, три дни лежалъ въ^{5**}) гроби,
 Моцу боства всталъ от мертвихъ, отпочивалъ въ^{5**}) небѣ⁸⁾.
 Ми по твоє тѣло пришли — мовили^{6**}) архангели,
 З музикою и з органи⁹⁾ стоятъ серафими.
 Готовят ся виходити с темной темности¹⁰⁾,
 Поспишай ся до небесной и вичной радости.
 Поспишай ся, бо тя начнутъ вси роди чтити,
 От нынѣ и до вика, радуѣ ся мовять ти¹¹⁾.
 Послухай же, что на прихоть твой тебѣ спиваютъ,
 Чого уха^{9*)} смертелни нигди не слухали^{10*)}.
 Не оставляй же насъ грѣшнихъ, наша^{11*)} заступнице,
 Не оставляй насъ во напастехъ¹²⁾ можная^{12*)} царице.
 Не оставляю^{7**}), але буду за васъ ся молити,
 Тилько и ви престайте^{13**}) Бога южь гнѣвити^{8**}).
 Гнѣваемо ми грѣхами^{14*)}, ти ся, пано, моли,
 Гнѣвъ его въ часъ смерти и терасъ утоли¹³⁾.
 Где ми дѣти безъ матери маєме ся^{15*)} подѣти?
 Заставилъ бо на насъ врахъ печелни^{9**}) сѣти.

6) смерти; 7) годинку; 8*) сих чотирьох стрічок нема; 8) во-скрес моцю свого богства, в небѣ спочил себѣ; 9) и оршалком; 10) готови ся виходити с свѣтовой темности; 11) сї двѣ стрічки звучать так:

Поспѣшай ся, бо тя почнут вси роди блажити,
 От нынѣ и до вѣка вѣрніи славити;

дальших двох стрічок нема; 12) избавляй нас от напасти; 8**) токмо же вы перестанте Господа гнѣвити; 13) в час години нашей смерти гнѣвъ его утоли; замѣсь дальших стрічок йдутъ отсѣ двѣ:

Дай нам в небѣ пребывати, молим ся со слезами,
 В ден страшнаго суда причини ся за нами.

6*) ашь; 7*) ктошь; 8*) двох останнѣх стрічок нема; 9*) врага; 10*) слухаютъ; 11*) намъ; 12*) мовная; 13*) престаните; 14*) грѣховъ; 15*) безъ Марии маме ся.

4**) ушь; 5**) во; 6**) мовять; 7**) оставлю васъ; 8**) гнѣвати; 9**) нечелни.

Радость теби во молитвахъ вси днесъ принесимо^{16*}),
 Допровать^{17*}) насъ до радости вичной, ми тя вси молимо.
 Аلیلуя^{18*}), аلیلуя, всегда восклицати^{10**}),
 Тебе матеръ и зо синомъ на весь вики вихваляти^{19*}).

Паралелі: Р. III. Ч. 23. — Р. VIII. Ч. 20. — Р. XII. Ч. 5. —
 I. Франко, Карп. літер. Ст. 140. Ч. 11.

161.*)

Р. X. Ч. 6.

Торжество¹⁾ днесъ вси воскликните^{4*)},
 Человѣкъ²⁾ множество купно градѣте.
 Во³⁾ Гефтсимаію,
 Хвалите Марию,
 Во писнехъ.

Чудо преславно велми яви ся,
 Матерь Христова днесъ престапи ся.
 Вичную⁴⁾ обитель,
 Где естъ⁵⁾ Богъ створитель
 Во тройци.

Ангеломъ лики поють прекрасно,
 И вся музики поють ужасно;
 И грають дѣвици,
 Спивають царици
 Весело⁶⁾.

Апостоли вси днесъ ся собрали,
 От конецъ земли ко⁷⁾ гробу престапи;
 Слези виливають,
 Со жалемъ возирають⁸⁾
 На небо.

16*) просимо; 17*) допровоць; 18*) а ликуй; 19*) на вѣки ви-
 ковъ хвалити.

10**) восклицаймо.

Р. III. Ч. 24: 1) торжественно; 2) человекъ; 3) во вес; 4) во
 вѣчную; 5) естъ — нема; 6) ся строфка виглядає так:

Ангеловъ лики поють ужасно,
 И вся музики — пѣсни согласно:
 Спѣвають дѣвици,
 Триумфують пророци
 Весело.

7) ко — нема; 8) слези изливають | жалоснѣ взирають.

Р. XII. Ч. 7: 1*) возкликниме.

Отець предвични⁹⁾ щож си^{2*)} витаєть,
 Слово¹⁰⁾ матере душу пріймаєть;
 Духъ свягий царицу¹¹⁾
 И возлюбленицу
 Лобзаєть.

Приди, царице, горняя¹²⁾ страни,
 Идеже^{3*)} лики свяги собрани,
 Да послужають^{4*)} теби,
 Вся яже на неби,
 О папо!¹³⁾

Грѣшнихъ на землю^{5*)} теби вручаю,
 Их же хочещи прійми до раю,
 Вичная радости,
 Идеже сладости
 Насилать ся^{6*)}.

Паралелі: Р. Ш. Ч. 24. — Р. XII. Ч. 7.

162.*)

Р. X. Ч. 4.

Во усненіе предстаєть,
 Престоль въ небѣ възпріймаєть.
 Память твоя, дѣво святая¹⁾,
 Днесъ во радости процвѣтаєть²⁾.

9) небесный; 10) син; 11) дѣвицу; 12) въ горняя; 13) да слу-
 жат тебѣ | вси ангелы в небѣ | согласно; но сім ідуть отсі дві строфки:

Чистая дѣво, в небо внесена,
 От земнихъ краев не отлучена!
 Соблуди нас грѣшнихъ,
 Долѣ плача бывшихъ,
 От всѣхъ бѣдъ.

Во горнем Сіонѣ дай царствовати,
 Чистая панно, ты оглядати,
 Сподоби, Маріє,
 На вѣки вѣчніє
 Тебе чтущихъ.

2*) щерь свою; 3*) идѣже; 4*) послужаніе; 5*) землѣ; 6*) на-
 ситят ся.

*) Р. XII. Ч. 4: 1) чиста; 2) процвита.

Днесъ царица возлѣтаєть,
И со синомъ ся витаєть :
Витай, витай, матко любияшая,
Надъ¹⁾ всихъ святыхъ святѣйшая.

Витай, царице преславна,
Днесъ во небо предъизбрана²⁾,
Процвитати во небесномъ трону,
Восприимати от сина корону³⁾.

Коруну не увядену,
Зъ рознихъ квитковъ⁴⁾ украшену ;
Надъ лелию и надъ ружу⁵⁾ чисту
Изъбра⁶⁾ самъ синъ божи.

Отець и синъ и духъ святой
Хощєть тебе къ себи взяти,
Як царицу всего свѣта,
До пресвѣтлаго мѣста.

На брашно тя созивають,
На руцѣ тя возиримаютъ ;
Приди, приди, матко, в той години,
Между нами сядєшь нынѣ.

Тебе архангелския хори
Поють во небесномъ двори ;
Непрестано триумфуютъ,
Царицу тя именуютъ.

Ми вирни⁷⁾ прибижаймо,
I⁸⁾ до ней молитви даймо,
Аби сина ублагала,
И насъ грѣшнихъ изцѣляла.

От всякихъ бѣдъ и скорбей,
От дияволскихъ пакостей⁹⁾,
Сохрани насъ, матко блага,
От силъ проклятаго врага.

Паралелі: Р. XII. Ч. 4.

1) натъ ; 2) избрана ; 3) коруну ; 4) з горнихъ квиткохъ ; 5) надъ ;
6) избралъ ; 7) вирни ; 8) а ; 9) пакости.

163.

Р. XII. Ч. 6.

Радуйте ся ангеломъ лики,
 Грядеть до васъ матеръ владки!
 Гавриль ей висте принесе,
 Синь зо ветръ тя до небесъ принесе;
 Приди от Навана, мати моя укохана,
 Мати укохана.

Апостоли сутрь [сут?] облаками припесени,
 И со слезами Гефсимани преспали,
 И царици тамъ ридали:
 Грядешъ о[т] насъ, о царице!
 Гради, гради голубице,
 Гради голубице.

Егда тѣло на рамо взяли,
 Тми ангеловъ гласити стали;
 Возмите врата князи ваша,
 Се грядеть утѣха наша,
 Давно от насъ пожадана,
 Богоматеръ чиста пана,
 Богоматеръ папа.

Страшни ангеловъ лица,
 Сритающе душу дѣвници,
 Все любезно окруживше,
 Глави своя приклонивше,
 Другъ ко другу приницають,
 Арфи своя устрояють,
 Арфи устрояють.

Царь пречесни иходъ свой,
 Приять душу во руци свой,
 Честь отдалъ ей матерну;
 Пойду блѣжайше ко сину!
 На престоль посаждена,
 Во слонце свитло ополчена,
 Во слонце ополчена.

Торжествена во небо вопровадилъ,
 Блисъ трону посадилъ,
 Увинчалъ ю коруною,
 Потъ нози ей мисяць данно,
 И такъ от всехъ заволаано,
 И такъ заволаано.

Витаємъ ты, царице,
 Давна воеводо во мирѣ преславна;
 Ты натѣ всихъ насѣ прославлена,
 Со синомъ Богомъ посаждена,
 Во вѣкъ вѣка царствовати,
 За весь миръ творца благати,
 За весь миръ благати.

Ублагай же благословена,
 Преплагаго Бога рождена,
 Во твоємъ днесѣ Успени,
 Да вси будемъ помнени,
 Претѣ престоломъ святѣшаго,
 Сина ти любимѣйшаго,
 Сина любимѣйшаго.

164.*)

Р. XII. Ч. 3.

Пречистая дѣво мати, небесна царице,
 Ангели вси поють пѣснь теби, владичице;
 Апостоли вси отъ конецъ облакомъ летѣли,
 Въ Єрусалимѣ чистой дѣви на погребѣ приспили.

Когда нєсли апостоли одрѣ владичице¹⁾,
 Тогда бившу невірному съ ними Афтонию,
 Шокуси ся научениємъ одру²⁾ сокрушити,
 Фтома близнецъ у Индий тамо³⁾ забави ся.

Когда отцу прикосну ся, безъ руки являет ся⁴⁾,
 Шотомъ приде и припаде, гробу взираючи;
 Ангели вси вопияху: возьмите ся врата!
 Со триумфомъ⁵⁾ грядеть небо царская палата.

Духъ святи и синъ матеръ, Богъ отецъ невесту⁶⁾,
 Короняють у имѣору⁷⁾ днесѣ дѣву пречисту;
 Пречистая дѣво мати, горнихъ силъ царице,
 Не забуди за⁸⁾ насѣ гришнихъ, чистая горлице.

Паралелі: Р. X. Ч. 21.

*) Р. X. Ч. 21: 1) владичицы; 2) одрѣ; 3) тогда; 4) сеї стрічки нема; 5) торжествомъ; 6) Богъ отецъ дщерь и сынъ матеръ, духъ святий невесту; 7) увѣнчають порфирю; 8) и.

165.*)

Р. IX. Ч. 9.

Вптай, о дѣво Маріє,
Керестурска ясна¹⁾ звяздо!
Нѣнѣ къ теби тузме пришли,
Пре ти²⁾ образъ твой поклекали³⁾,
Маріє, Маріє.

Велку радость чувствуеме,
Же тебе вси⁴⁾ видиме;
О⁵⁾ Маріє, слатка⁶⁾ мати,
Сподоби насъ благодати,
Маріє, Маріє.

Попатри на насъ очима,
О мати милосердія⁷⁾;
Пришли зме тя оглядати,
И на помощь призвати⁸⁾,
Маріє, Маріє.

Прекрасне твоє зринне,
Образъ твой свитло ясне,
В тимъ то святимъ божимъ дому,
Теби на честь справеному,
Маріє, Маріє.

Ту себи мисто избрала,
Со⁹⁾ Исусомъ ся показала,
На тимъ керестурскимъ полю,
Многимъ свою помощь дала¹⁰⁾,
Маріє, Маріє.

Радуй ся благодатная,
Пресвятая дѣво Маріє¹¹⁾;
Поздравлена от всихъ буди,
На насъ гришнихъ не забуди,
Маріє, Маріє.

Словомъ не мошъ виповисти,
У теї велькеї¹²⁾ радости;
Сердце ашъ ся запалило,
Же матеръ божу видѣло,
Маріє, Маріє.

Буди слава отцу Богу¹³⁾,
Синови Духу святому,
От насъ честь¹⁴⁾,
.....
Маріє, Маріє.

Паралелі: Р. XII. Ч. 11.

166.**)

Р. X. Ч. 16

Радуй ся Маріє,
Небесна царице,
О радуй ся матко божа,
Пресвитла зорнице.

*) Р. XII. Ч. 11: 1) красна; 2) предъ; 3) поклекали; 4) ту вси; 5) охъ; 6) славна; 7) милосердна; 8) тебе приизвати; 9) з; 10) многимъ дала помощь свою; 11) мати; 12) великеї; 13) Богу отцу; 14) дѣви Маріє, Исусъ Христовей матери.

**) Р. III. Ч. 54:

Радуй ся Маріє,
Небесна царице,
Радуй ся пречиста,
Пресвѣтла зорнице,
Ты обрадованная,
Сына породила,
Ты клятвы Адама

Дѣвствомъ свободила.
Приди до нас, панно,
З високого гмаху,
Потѣшай нас усѣх,
У великомъ страху,
Котрый час смертный
На нас настуцует,

Тызь¹⁾ обрадована
Сына породила,
Ты изъ клятви про Адама
Дѣвствомъ свободила.

Свободи насъ, мати,
Не дай погибати,
Избави насъ, охрани насъ
Злой поганской руки.

Которая нынѣ
На насъ наступуеъ,
Всѣхъ христянъ православныхъ
Погубити хоцетъ.

Покрїй же насъ, матко,
Омофоромъ, твоимъ
Избави насъ, охрани насъ²⁾,
Всѣхъ христянъ твоихъ.

Одейми³⁾ мечъ остри
Отъ злихъ рукъ поганскихъ,
Не дай, не дай погубити
Всѣхъ душъ христянскихъ.

Тызь обрадована,
З високого неба
Иная намъ помочници
Опрочъ тебе [не] треба⁴⁾.

Єретическа рука
Насъ огортуеъ.
Отими меч острый
Отъ рукъ бесурмянскихъ,
Не дай насъ губити
Всѣхъ душъ христянскихъ.
Слезы выливала
До своего сына,
Плакала за нами,
Якъ matka єдина.
Плакала крем болю
В мѣстечку кралевскомъ,
Повторе в Каменцу,

Плака[ла]сѣ жалоснѣ
У повчанской церкви
И молиласѣ сина своего⁵⁾
За людъ христянски.

По(в)чавеска скала
Ты ся растушила,
Гдижъ⁶⁾ отъ поганъ омофоромъ
Христянъ покрила.

Хорихъ изцяяласѣ,
Нищихъ ратоваласѣ
И отъ злихъ, поганскихъ рукъ,
Многихъ охрапиласѣ.

Дознали ся пани
Велможни и мали,
Приходили и молили
Тя вси со слезами.

И людіє странци,
Нищи и упадли,
С чистимъ сердцемъ и со плачемъ
Теби ся кланяти⁷⁾.

Теби ся кланяли,
Чуда позирали,
И по правой вѣри⁸⁾ своєї
Вси ся изцяляли.

Повѣтъ подолскомъ.
Добра голубице,
Храни своя дѣти,
Абысмо тя могли
Вси усерно пѣти.
Зовѣмъ непрестано,
Чтѣймо сіє,
Не забуди насъ,
Госпоже Маріє!
Не забуду, але буду
За васъ ся молити,
Але вы престапте
Господа гнѣвити.

Р. XII. Ч. 18: 1) ти; 2) охрани насъ, уховай насъ; 3) одойми; 4) сеї строфки нема; 5) своего; 6) гди; 7) молили; 8) правовири.

Мы тежъ прибігаємъ,
Теби ся кланяємъ¹⁾,
Якъ царицу всего свѣта
С плачешъ умоляємъ²⁾.

Рачъ ся змиловати,
Сина ублагати,
Бы намъ рачиль як отецъ³⁾
Грѣхи опростити.

Грѣхи опростити⁴⁾,
Царство даровати,
У котором бысе могли
Его вихваляти.

Со всеми ангели
И со архангели
И со всеми и святыми⁵⁾
В немъ ся радовати.

В немъ ся радовати,
Тебе вихваляти,
Яко матеръ Христа пана⁶⁾
На вѣчній вѣки⁷⁾.

167.

Р. X. Ч. 57.

Ко твоей святѣй икопѣ
Прибігаємъ грѣшніи,
Заступница велія,
Пресвятая Марія.
Изъ высоты небесныя
Прозри на стянїя
Рода тебѣ вѣрнаго,
Не остави сираго.
Отврати отъ насъ напасти,
Войну, гладъ и бѣдности
Не дай намъ погибнути,
Сохрани насъ въ цѣлости.
Всю надѣю
Полагаємъ въ тебѣ

И ожидаємъ вѣчное спасеніе
Черезъ твоє заступленіе.
Не имѣемъ бо иную,
Токмо тебе единую,
Нашу ходатаицу,
Неба, земли царицу.
Умоли сына твоего,
На лошѣ держимаго,
Войнѣ, гладу преслати
Смерть напрасну отняти.
Изъ глубины сердечныя,
Прійми, моленія наша
Заступница велія,
О пресвята Марія.

Паралелі: Р. III. Ч. 54. — Р. XII. Ч. 18. — Р. XII. Ч. 40.

168.

Р. XII. Ч. 20.

О Маріє повчальска, ходанце наша!
Маріє, о Маріє пресвятая, дѣво пречистая*.)
Моли Господа Бога, спаса нашего Хріста!
Достойно тя возхваляємъ, стопам(и) твоимъ прибігаємъ.
Всякъ, кто тебе не славить, помощь твою не знаетъ;
Ти помочница биднимъ, хранителница страинимъ,
Прими наше пише, дай намъ гриховъ прощєнє.

1) до тебе волаємъ; 2) волаємъ; 3) отецъ нашъ; 4) отпустити;
5) и всеми святыми и со архангели; 6) Бога; 7) на вѣки вѣчнии.

Р. XII. Ч. 40 — не має важнійших відмін.

*) Сей приспів повторяєть ся по кождім стиху.

169.

Р. XII. Ч. 23.

Повче граде весели ся,
 Благодат(и) во теби яви ся,
 Препрославленої с висоти,
 О Маріє чистоти,
 Мирови, мирови.

Радуй ся роде християнски,
 Тивроне квите тронь сионски!
 Дражащая паче злата,
 Хрїстова єсть палата,
 Марія, Марія.

Органи дѣви принесите,
 Устнами и сердцемъ х[в]алите,
 Священици со лики,
 И миръ дари велики,
 Примите, примите.

О дѣво всіхъ найдостойнѣйшая,
 Херувимъ глаголемъ чеснѣйшая,
 Молим ти ся от сердца,
 Раби твои младенца,
 На вѣки, на вѣки.

Изведи гришниковъ из гроба,
 Праведшимъ теби дойти двора;
 Буди намъ гришнимъ веселіє,
 Душамъ нашимъ спасеніє,
 На вѣки, на вѣки.

170.*)

Р. XII. Ч. 10.

С Богомъ остань, охъ¹⁾ Марія,
 Ушь от тебе отходиме,
 Образъ твой ту оставляеме²⁾,
 Подъ твой покровъ ся вручаеме,
 Маріє, Маріє †).
 Дай намъ благодати словеніє³⁾,
 Укашь и милосердіє,
 Подай здравля путовати,
 Рачь нам вирнимъ помагати.
 Охъ якъ тя ту охабиме⁴⁾,
 Слатка мати, тя молиме,
 Серце во⁵⁾ насъ млѣеть,
 Ктось насъ други помилуєть?
 Хочь образъ твой ту останьє,
 Но серце собомъ возмеме;
 Приди с нами, охъ Маріє,
 Тобою намъ спасеніє.

С радостію пришли ту сме,
 А во жалюмъ отходиме,
 Ох Маріє, розвешель насъ
 И на путь⁶⁾ настави насъ.
 Серце намъ є отворене,
 Теби⁷⁾ пресвята Маріє,
 Видяще тя⁸⁾ чувствуєме,
 Сердечно ся радуєме.
 Про то с нами⁹⁾, мати,
 Наставъ руки благодати,
 Трудъ нашъ даєть прияти¹⁰⁾,
 И отпустъ намъ хасновити.
 Слава Богу отцу¹¹⁾,
 Синову духу святому¹²⁾,
 Во твоеї святой єдини,
 Честь чистей дѣви Маріє.

Паралелі: Р. IX. Ч. 10.

*) Р. IX. Ч. 10: 1) о; 2) оставляеме; 3) благословеніє; 4) охабиме; 5) серце, душа во; 6) путь; тут іде перше 5-та, а опісля 4-та строфка; в останній дві стрічки пропущені; 7) ко теби; 8) тя вси; 9) буди с нами; 10) приятни; 11) слава були отцу Богу; 12) сятому — і далі: сятій.

†) Ся стрічка повтараєть ся по кождих чотирьох.

171.*)

Р. XII. Ч. 30.

А певаймо писмици, от Маріє дѣвици,
 Коя света є била, приє некъ се родила.
 Єзушъ, Марія, откутъ нама сунце ся,
 Сунце сія є планине и от юцкой Маріи,
 Здрава госпо' юцка, дѣвице премудра.¹⁾
 Катъ Марія отрасте, изъ младече изайде,
 Богъ Марію изабра и за матеръ изабра.
 Да че сина родити, у утробу носити,
 Богъ послао ангела и светога Гавриила.
 Да Маріи нависти, породе не изъ усти,
 Да че сина родити, и да че намъ краль бити.
 Ангелъ дойде к Маріи и овако говори:
 Богъ мене послао, здрава буди Марію.
 Милости си ти пуна, небеска свихъ коруна,
 Ти чешъ сина зачати, с духомъ светимъ почати.
 А Марія говори, понѣзно се помоли:
 Како може то бити, да чу сина родити?
 Мужа ни самъ познала, премъ да самъ га имала.
 Духъ че свети дочи, майки светой у помочъ.
 Катъ Марія разуми, што єй ангелъ говори:
 Служебница я хочу бити з божиомъ помочу.
 Лисавети родици и низиної сестрици,
 Иной у похоть долази, Марія є родила.
 Марія се радує и мило єй то буде,
 И еръ избра сироту, Богъ за матеръ дѣтету.
 Марія є сирота и побожна девойка,
 Побожно се влада, дѣвичанство чува.
 Богу съ у викъ молила, божию помочъ искала,
 Да єй буде у помочъ и сваки данъ и обоночъ.
 Паки Марію дѣвицу Богъ придаде Іосифу,
 Да се за ну онъ брине, да не умре от зиме.

*) Ся пісня взята з сербщини, на що вказує мова.

¹⁾ Сей приспів повтаряєть ся по кождей строфці.

172.*)

Р. XII. Ч. 32.

Хваленъ Ісусъ, Маріо, хваленъ Ісусъ, дѣвицо,
Хваленъ Ісусъ, майко наша, заговорнице.

Прими насъ все путники, тужне ктєре и синке,
Прими, о Маріо юцка, сатъ насъ неволнике.

Котри зме те хвалили, данъ и ночъ се трудили,
И на ово мисто желіо сатъ смо допили.

Дакле, любезна майко, просимо те овако,
Прими насъ всихъ, о кралѣце, чиста ружице.

Пришли смо те прославицъ, изъ ангеломъ поздравицъ,
Ти от Бога надарена, майко блажена.

К теби сииде свети духъ, же си майка Ісусу,
А и наша помочица, блага дѣвица.

Спомени се прелила¹⁾ и прими насъ потъ крила,
Слатка майко от радости, єво ти гости.

Ми ту тужни стоимо, смирено те молимо,
Дѣли милость божу и намъ всимъ христіянамъ.

Моли за насъ ти Бога и Ісуса слаткога,
Моли и духа святаго, ради рода гришнаго.

173.

Р. XII. Ч. 42.

Исполни ся небо и земля чудесъ твоихъ, царице,
Изъбраная яко луна, одѣяна во слонце;
На глави єй винецъ, на рукахъ младенецъ,
Прежде вѣкъ рождени и з ней воплощени,
З Маріи дѣвици синъ єй возлюблени.

О пречистая царице, на образъ твой взираємъ,
Страмоловной, чудотворной дѣвици волаємъ:
Призри на насъ, мати, не дай погибати,
Во суетномъ свѣтѣ, во угор[с]комъ повѣтѣ.

Абы змо тя вси усердно могли хвалити,
Архангеломъ, херувимомъ, чеснѣйшая царице.
И серафимомъ во истину, славнѣйшая дѣвице;

*) Ся пісня взята теж із сербщини. 1) Нам. премила.

Тизъ в неби на тронѣ, въ тройческомъ корунѣ,
Днесъ во храми твоємъ подъ ноги падаемъ,
Тебе чудотворну на помощь взираемъ.

Восплещите вси руками вирно днесъ царици,
Во угорскомъ землѣ, гласомъ радоснимъ, пресвятой дѣвици ;
Обрадованая, Маріе преславная, Господь с тобою,
Дастъ милость свою, тебе вихваляти въ миру, у покою.

Ликуй граде и весели ся, гди мати в теби изяви ся,
От свякихъ бидь свобождай, виру нашу охраняй,
От лютихъ Агарянь, геретиковъ безъбожныхъ,
Повитра и огня, якъ мати господня, заступница наша.

Кто прибигнетъ ко образу в Повчи застающему,
Наполнит ся благодати и ласки пресятой.
Слези изливають и тварь просвищаютъ:
Царице прекрасная, невірнимъ ужасная,
На престоли святомъ яко слонце ясная.

Сіяешъ чудеси на землѣ, яко слонце на небеси,
Просвищашъ сущихъ во грисехъ прибигающихъ к теби;
Упроси намъ сина, о матко едина,
Би намъ былъ милостивъ и грѣхи отпустилъ,
На правици своей всехъ насъ просвистилъ.

174.

Р. XII. Ч. 31.

Хрістіяне, по всемъ свитѣ пойте весело,
Вознесла ся дѣва свята нынѣ на небо.
Нынѣ на небо, пойте весело,
Вознесла ся дѣва свята нынѣ на небо.

Вознесла ся со славою, сила на свой тронъ,
От него же вирнихъ своихъ не иженетъ вонъ.
Не иженетъ вонъ, сила на свой тронъ,
От него же вирнихъ своихъ не иженетъ вонъ

Ахъ Марія, мати божа, сущая в неби,
По возданой благодати от оца теби.
От оца теби, сущая в неби,
По возданой благодати от оца теби.

Удѣли намъ мисто в неби при тронѣ твоємъ,
Гдѣ царствуєшь со славою со сипомъ своимъ.
Со синомъ своимъ при трони твоємъ,
Гдѣ царствуєшь со славою со синомъ своимъ.

Радуйте ся также вирнихъ, мисто ожидаєть васъ,
Коя жадна сила ваша не возметъ от васъ.
Не возметъ от васъ, мисто ожидаєть васъ,
Коя жадна сила ваша не возметъ от васъ.

Любте вдови и сироти, возлюби Богъ васъ,
Постави насъ на правицу, докъ приде тотъ часъ.
Возлюби Богъ насъ, докъ [приде] тотъ часъ,
Постави насъ на правицу, докъ приде тотъ часъ.

175.*)

Р. X. Ч. 23.

По[д] твой покровъ прибиваємъ, пречистая дѣво,
За охрану ты жадаємъ, пресвятая дѣво.
Охранъ, захранъ, вислухай насъ, мати милостива¹⁾.

Котри к теби прибивають, на помощь ты призываютъ ;
Бо ти есть имъ помощница, гришнимъ людемъ заступница.
Не дай, не дай пропасти намъ, мати милосердная.

До нохъ твоихъ упадаємъ, ласки твоѣй вси жадаємъ,
Охранъ, захранъ, вислухай насъ, мати милостивая.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 38.

176.

Р. X. Ч. 58.

Подъ твой покровъ прибиваємъ,
Пресвятая Дѣва,
Твоѣй помощи желаємъ
Мати милостива!
Сохранъ, заступъ, выслободъ насъ,
Пресвята Марія,
Не дай, не дай сгубити насъ,
Мати милостива.

*) Р. VIII. Ч. 38: 1) тут є ще одна стрічка: не дай пропасти намъ, мати милосерна; обі останні стрічки повторяють ся по кожній строфці; ивших відмін нема.

Сохрани насъ, о матичко,
 Къ тебѣ вопѣющихъ,
 Покрый насъ, божа родичко,
 Въ тебе надѣющихъ;
 Покрый плащемъ, заступи насъ,
 Пресвята Марія,
 Не дай намъ всёмъ загинути,
 Мати милостива.

Моли сына о насъ грѣшныхъ
 Въ сей и на каждый часъ,
 Бы отъ бѣдъ часныхъ и вѣчныхъ
 Благо свободилъ насъ.
 Моли сына, проси о насъ
 Пресвята Марія,
 Не дай сыномъ исчезнути,
 Мати милостива.

Разширь твой плащъ, заступи насъ
 Отъ злыхъ враговъ нашихъ,
 Несправедливо на родъ нашъ
 Злостію нападшихъ.
 Заступъ, покрый, охрани насъ,
 Пресвята дѣва,
 Выслышь твоихъ дѣточковъ гласъ,
 Мати милостива.

Сохрани насъ отъ бѣдъ скорбныхъ,
 Отъ огня и града, отъ хвороты, заливъ водныхъ,
 Отъ войны и глада,
 Отъ мора, труса, потопы,
 Пресвятая дѣва,
 Сохрани насъ
 Отъ всей злобы,
 Мати милостива.

Молиме тя со слезами,
 Пристой намъ въ ускости
 Просимъ тяжкими гласами,
 Помози въ бѣдности.
 Охранъ, заступъ, выслободъ насъ,
 Пресвята Марія,
 Не дай, не дай сгубити насъ,
 Мати милостива.

Подъ охраною твоею,
 О матичко мила,
 Не вредить полна лестію
 Враговъ нашихъ сила;
 Бо ты надъ всѣми силѣйша,
 Пресвятая дѣва,
 Побѣда твоя певнѣйша,
 Мати милостива.

177.

Р. X. Ч. 59.

Воспойте согласно
 Пѣснь нову прекрасно,
 Маріи дѣвицѣ,
 Небесной царицѣ,
 Все земляны, христіяны.
 Котора на тронѣ,
 На горножь Сіону,
 Руки подноситъ,
 За весь міръ проситъ.
 Прошу тя, сыне ласкавий,
 Пощади всея христіяны,
 Помилуй насъ и помилуй пасъ.
 Любовно насъ смотри
 И плащъ твой распростри,
 Которымъ, царице,
 Мати владичице,
 Покрываетъ, соблюдаешъ
 Наземни все роды
 Отъ смертной пригоды.
 Повѣтря брани
 Свякія страны,
 Правовѣрныя во скорѣ,
 На земли же и на морѣ
 Неизмин[н]о, неизминно.
 Люта врага зѣло,
 Побѣдилась смѣло,
 Голоферна давна,
 Воввода славна,
 Юдитъ іста,
 Дѣво чиста,
 Смири враговъ роги

Подъ наши подноги,
 Подкори погавы,
 Спаси христіяны,
 Дай намъ во мѣрѣ пожити,
 Тя Богоматерь блажити
 Непрестанно, непрестанно.
 Свѣтлости святѣйша,
 Надъ слонцемъ яснѣйша,
 Свѣта непересташъ,
 Благодать подаешъ
 Отъ небеси въ градѣ,
 Весѣ мы тебе волаемъ,
 На помощь взываемъ :
 Предстателнице, ходатанце,
 Ко творцу всѣхъ непреложна,
 Маріе мати всеможна,
 Не презри насъ, не презри насъ.
 Кивотъ благодати,
 Ты пречиста мати,
 Въ тя слово всели ся,
 Съ тебе воплоти ся
 Чудо красно и ужасна,
 Небесъ пространѣйша,
 Серафимъ славнѣйша
 Ангелъ царица,
 Богородице, за насъ сына убла-
 [гаешъ,
 Праведный гнѣвъ утоляешъ,
 Якъ мати, якъ мати.
 Избранна святая,
 Порфира царская.

Блажимъ ты вси роди,
 Ты насъ выслободи
 Вражихъ рукъ,
 Пекельныхъ мукъ.
 Упроси у сына,
 О мати едина,
 Абы въ день судный,
 Человѣкъ блудный,
 До благодсти былъ пріятый
 Черезъ тебе, чистая мати,
 Надежду всѣхъ, надежду всѣхъ.
 И еще ко тебѣ,

Въ единой потребѣ,
 Руцѣ вси возносимъ
 И помощи просимъ:
 Призри на насъ
 Во смертный часъ,
 Дай благая мати,
 Въ небѣ оглядати
 Сына твоего,
 Бога нашего,
 Которому честь и хвала
 Съ тобою бы не устала
 Во вся вѣки, во вся вѣки.

178.*)

Р. X. Ч. 7.

Чистая Богородице,
 Грѣшнымъ людемъ помощнице^{1*)}!
 Теби¹⁾ в день и в ноци просимъ,
 Руци своя²⁾ вси подносимъ;
 Буть^{2*)} причиною своею,
 А не³⁾ прозбою нашею,
 Донеси я сину своему,
 Царю и богу нашему,
 Абы рачиль заховати,
 Не допущалъ воевати,
 Церкви божой⁴⁾ боронити,
 Нашу⁵⁾ хоронити^{3*)}.
 От поганъ, людей злосливихъ⁶⁾,
 Вирн нашей⁷⁾ нежичливихъ,
 Котори⁸⁾ в давна воюють,
 На християнъ наступують^{4*)}.
 Як би могли уловити,
 Ко⁹⁾ вирѣ своей прихилити.
 О Христе царю и Боже мой,
 Я предъ тобою слуга твой.

*) Р. VШ. Ч. 33 : 1) тебе ; 2) твоя ; 3) не горть ; 4) божей ; 5) вѣру нашу ; 6) людие злосливихъ ; 7) нашей ; 8) котри ; 9) к..

Р. XII. Ч. 8 : 1*) помочнице ; 2*) будъ ; 3*) охранити ; 4*) наступаютъ.

До ногъ твоихъ упадаємъ,
 Ратунку от тебе жадаємъ,
 Рачъ намъ ласку свою дати,
 Вичнимъ царствомъ даровати.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 33. — Р. XII. Ч. 8.

179.*)

Р. X. Ч. 8.

Буди восхвалена от всіхъ родо́въ земнихъ
 И возвеличена от хоровъ небеснихъ¹⁾;
 Богородице, небесъ царице,
 Чистая дѣво²⁾, ласкава горлице.†

Архангеломъ сладость, херувимомъ радость,
 Безименная краса́та^{1*)} всімъ грѣшникомъ радость³⁾.

Чистотою дѣвства⁴⁾, више всіхъ слави́ма⁵⁾,
 Богу предвичному, прежде ви́къ слами́ма⁶⁾.

Избраная⁷⁾ от грѣховъ Адама и Еви⁸⁾
 И от первородной^{2*)} избраная⁹⁾ клятви^{1**)}.

*) Р. III. Ч. 49: 1) архангелскихъ; 2) пав[н]о; 3) ся стро́фка звучитъ так:

Архангелов радост,
 Серафимов сладост,
 Безцѣна красото
 И нам всѣмъ помощь.

4) дѣвством; 5) слави́ша; 6) паче всѣхъ любезнѣща; 7) избрала; 8) Ёву; 9) избавила.

† Сі дві стрічки повтаряють ся по кожній стро́фці.

Р. IV. Ч. 15: 4) дѣвство; 6) любима; стро́ф 4—6 нема, за те є дві кінцеві в Р. III. Ч. 49.

Р. VIII. Ч. 22: 1*) радость бесименная; 7) изрядная; 2*) первой.

Р. XII. Ч. 15: 1**) Намісь сеі стро́фки є така:

Изъ боку своего Христа породила,
 Адама и Ёву дѣтствомъ свободила.

Дальші чотири стро́фки також досить позмінковані:

Надъ слонцешъ и луну красотѣ избрана,
 Близъ пресвятой тройци въ тронѣ пожадана.

Силою святого духа осинена¹⁰⁾,
Пресвятой Троицы в тронѣ посаждена¹¹⁾).

Надъ слонце и луна више всех славиима^{3*)},
Просимъ, да намъ будетъ ласка еи^{4*)} дана¹²⁾).

Паралелі: Р. Ш. Ч. 49. — Р. IV. Ч. 15. — Р. VIII. Ч. 22. —
Р. XII. Ч. 15.

180.*)

Р. X. Ч. 9.

Богородице, вѣрнимъ оборона,
Уповающимъ¹⁾ на теби коруна;
Спаси насъ отъ бидь, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Ти жизнодавца на свѣтъ породила,
Адама и Еву отъ бидь свободила;
Свободи же и насъ, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Силою святаго духа осиненаго,
Что хочеть упросити у сина своего.

Котораго у своемъ жити зачала,
Проси, да будетъ намъ ласка его дана.

Смертнующю не дай намъ лихую годину,
Але благую у неби коруну.

Р. Ш. Ч. 49: 10) ты ес; 11) при пресвятой тройци трону посаж-
дена; 12) ся строфка йде передъ пятою і звучить:

Надъ солнице и луну естесъ свѣтлѣша,
И намъ по Бозѣ паче всѣхъ милостивѣша;

крімъ того е тутъ ище отсі двѣ строфки:

Котраго в своемъ животѣ чтосъ зачала,
Просящимъ намъ буди ласкава.

Испроси намъ при смерти блажену годину,
Уготовай намъ в небѣ вѣчну коруну.

3*) славиима; 4*) еи — нема.

*) Р. II. Ч. 54 — пропускаю, бо мае багато помилок.

Р. Ш. Ч. 48: 1) уповающихъ.

Тебе небеснихъ духомъ¹⁾ поють хори,
Тебе патриархъ, пророкъ и собрани²⁾,
Вси вихваляю[тъ], мати преблагая,
Дѣво сятая.

Тебе апостоли, преподобнихъ полки,
Яко царя, и всехъ насъ матеръ патронки,
Молятъ ...дно, мати преблагая,
Дѣво сятая³⁾.

Тебе мученики, и святыхъ женъ дики,
Тебе дѣвственници и вси небесніе
Молятъ усердно⁴⁾, мати преблагая,
Дѣво сятая.

1) небесныхъ духовъ; 2) тебе апостоловъ и пророковъ собори; 3) сеї строфки нема; 4) ся строфка відмінна:

Тебѣ мученик и преподобныхъ лица,
Яко царици и всѣхъ заступници
Молятъ ся вседа....

Так само відмінні всі дальші:

Тебѣ посников и святителей сѣни,
Тебѣ пустыныхъ и святыхъ женъ чины
Покланяютъ ся....

Тыс ходотайца наша ко владичѣ,
Мы же будучи в грѣховной темниці
О помощи просимъ....

Предстателнице и покрове миру,
Отъ геретиковъ храни нашу вѣру,
Не дай заблудити....

Умоли сина своего за нами,
Бы не попрали враги насъ ногами,
Молимъ ся тебѣ....

Бысмо по смерти в небѣ пребывали,
Роскошей ангелскихъ вседа уживали;
Учини насъ горныхъ....

Тыс молебница и всѣхъ заступница,
Къ тебѣ прибѣгающихъ скоро помощница,
Спаси насъ отъ бѣдъ....

Умоли сина своего за насъ,
Абы не попрали враги насъ ногами,
Молим ся тебе, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Ти єсь молебница наша ко владици,
Ми же будучи во грѣховной въ темниці,
О помощь просимъ, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Престателнице и покрове миру,
От геретиковъ храни нашу вѣру.
Не дай заблудити, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Абы зме тебе годне вихваляли,
Бога во Троици єдинаго знали;
Тому да будетъ от насъ честь и хвала
И на вѣки виковъ слава.
Мати преблагая,
Дѣво сятая.

Паралелі: Р. II. Ч. 54. — Р. III. Ч. 48. — Р. IV. Ч. 14. —
Р. XII. Ч. 17. — Записки, т. XVII, ст. 52.

181.*)

Р. X. Ч. 10.

Радуй ся царице,	Тебе вси ангели
Наша заступнице,	И вси архангели,
Небесного пеликана,	Херувими, серафими
Маткою названа.	И вси сили з ними.

Ты родъ христьянскій дуже возлюбила,
Ко спасенію веѣх Богу поручила,
Спаси нас от бѣд...

Абы смо могли тебе вихваляти,
Бога во Троици єдинаго знати;
Тому нехай буде от нас чест и хвала,
И дѣвѣ святой от нас посыланна.

Р. IV. Ч. 14 — не має важнійших відмін. Р. XII. Ч. 17 — до-
сить лихий і фрагментарний. а в поодиноких словах не ріжнить ся та-
кож багато.

*) Р. VIII. Ч. 23.

Тебе вси пророци,	У небо волають,
И вси патриарси	Піснь теби співають :
Тебе вси святітелие	Радуй же ся, матко божия,
И вси патриарси,	Тебе величають.

О чистая пано,
 Райская Дияно,
 Дай намъ голосъ Христовъ чути
 Вирнимъ сготовано.

А ти наша оборона,
 На теби коруна,
 З райскихъ квитковъ украшена
 З небеснаго трона.

Небесними и всіми силами керуєшь
 И вѣнными елєменти в семъ свѣтѣ справуєшь ;
 Дай намъ оглядати,
 Райския палати¹⁾,
 Бисмо могли предъ майстатомъ
 Сина твоего стати.

Тому алидуя от насъ грѣшнихъ Богу,
 Слава, хвала и держава во Тройци единому.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 23. — Записки, т. XV, ст. 24—25.

182.)*

Р. X. Ч. 11.

Руже сличная,	Била лелия
Дѣво святая,	Дѣво Марія
Вдячне пахнучая !	Темни заквитнула ;
Подай ми руку,	Чертоже давни,
Нехъ не йдемъ въ муку,	Квитками славни,
Матко милосерная.	Ти есь Богу зготовани.

1) палици; зрештою нема відмін, тільки 7 строфка йде перед 6-ою.

*) Р. III. Ч. 50 :

Роже слѣчная, дѣво чистая,
 Буди нам вседа ласкавая.
 Подай нам руку, най не йдем во муку,
 Матко милосерная.†

† Сей приспів повтаряєть ся по кожній строфці.

Порфиро задна,	Станно златая,
Свѣту прекрасна	Матко святая,
А врагомъ . . .	О зоре пресличная.
Барзо руно златое	Зорнице ясна,
Въ небо всятое,	Свѣту прекрасна,
Одежду постановленіе.	Царице небесна!
Остань за нами	Подай ми руку,
Своима слугами,	Нехъ не йдежь в муку
Студне живота.	Матко милосерная.

Подай намъ обѣ,
 Прими насъ к соби
 Матко милосерная.

Паралелі: Р. Ш. Ч. 50. — Записки, т. XV, ст. 33.

183. *)

Р. X. Ч. 12.

Дѣво мати преблагая,
 Ти царице пречистая¹⁾!
 Рачъ намъ ласку свою дати,
 Бисме могли отримати²⁾,
 О всепитая мати.

Ми к теби вси прибиваемъ,
 Ратунку от тебе³⁾ жадаемъ:
 Покрій⁴⁾ владичице,
 Архангелская царице,
 О всепитая мати.

Бѣлая лелѣе, дѣво Маріе,
 Чертоже славный, квѣтками устроений.

Богу возлюбленная, духом орошенная.
 Сина рожшая, заступнице наша.

Руно златое, з неба взятоє,
 Небесъ вышая, Маріе славная.

*) Р. Ш. Ч. 51: 1) небесная; 2) всегда помагати; 3) от тя; 4) покрый нас.

Свободи же¹⁾ насъ от напасти,
 А²⁾ не дай намъ въ грѣхѣ въпасти³⁾,
 И потлумъ⁴⁾ враги наша,
 Бо⁵⁾ ти есь потѣха наша,
 О всепитая мати.

О всепитая мати,
 Ктожь ты можеть⁶⁾ вихваляти?
 По всемъ свѣтѣ естесъ⁷⁾ славна,
 От Бога отца похвална⁸⁾,
 О всепитая мати.

О всепитая мати,
 Рачъ намъ тое даровати,
 До сина ся причиняти⁹⁾,
 Би насъ рачиль боронити,
 О всепитая мати.

От поганъ, людей злосливихъ,
 Вири¹⁰⁾ нашей нежичливихъ;
 Котори на насъ¹¹⁾ воюють,
 На християнъ наступують,
 О всепитая мати.

Молимъ ти ся со слезами
 Покажь ласку надъ¹²⁾ нами;
 Не допускай на насъ войны,
 Нехай будетъ людъ спокойни,
 О всепитая мати.

О всепитая мати¹³⁾,
 Прозбу нашу рачъ вислухати;
 Подай руку, вси жадаемъ,
 Подай обѣ, прими к соби,
 О всепитая мати.

1) же — нема; 2) а — нема; 3) грѣх упасти; 4) а потлуми; 5) бо — нема; 6) мы ты будем; 7) ес; 8) послана; 9) сына твоего умо-
 лити; 10) вѣрѣ; 11) которіи здавна; 12) свою над; 13) дальші строф-
 ки, яких є більше, відмінні:

О всепѣтая мати,
 В прозбѣ рач нам ласку дати,
 Бысмо тебе хвалили,
 Спасенне получили,
 О всепѣтая мати.

У сина твоего корупѣ,
 Котрый сидит на тронѣ,
 Ёму служат херувими
 Со святыми серафими,
 О всепѣтая мати.

О всепитая мати,
 Со слезами будемъ волати;
 Ратуй, ратуй, ти чистая,
 Чудворна, пречистая
 О всепитая мати.

Паралелі: Р. III. Ч. 51. — Р. VIII. Ч. 37. — Р. XII. Ч. 16. —
 Записки, т. XVII, ст. 51.

184.*)

Р. VIII. Ч. 25.

Вселеный свѣте, людїе страны,
 Совокупше ся вси хрѣстіяне,
 Челомъ ниско ударайте,
 Серцемъ, усты выхваляйте,
 Матерь царицу и заступницу.

Царіе и князи великой славы,
 Скланяйте своя покорни главы,
 Предъ образомъ монархинѣ,
 Ижъ угарской¹⁾ краинѣ,
 Времене давна²⁾, чудами славна.

Мати дѣво пречистая,
 Помощнице великая!
 Подай руку, вси жадаем,
 Избав от бѣдъ прибѣгаем,
 О всепѣтая мати.

О всепѣтая мати,
 Со слезами будемъ волати;
 Ратуй, ратуй пресвятая,
 Ходотанце великая,
 О всепѣтая мати.

Сподоби нас, Маріе,
 Дати тройци хваленіе:
 Оцу и сину со духомъ,
 Слава во безконечный
 Вѣкъ вѣковъ.

Р. VIII. Ч. 37 — не має важнійших відмін. У Р. XII. Ч. 16 перші п'ять строф також не мають змін; дальші три зміннені:

Ти всь пана пречистая,
 А на вики святѣшая;
 Подай руку, подай оби,
 Прими, матко, всихъ насъ к соби,
 О всепитая мати.

Молим ти ся со слезами,
 Покажь ласку свою над нами;
 Рачь намъ ласку свою дати,
 Бизме могли отримати.
 О всепитая мати.

У сина своего коруну,
 Котри сидить на трону;
 Тому служатъ херувими,
 Со святыми серафими,
 О всепитая мати.

*) Р. III. Ч. 52: 1) иже во угарской; 2) временѣ здавна.

На повчанской застаєть гори,
 Намъ всѣмъ вѣрнымъ даєть во скорі¹⁾;
 Пречистая дѣво мати²⁾,
 Сокровище благодати,
 Своєй иконѣ во горнымъ Сионѣ³⁾.

О гора еси, гора Сіону,
 Подобна еси Господа⁴⁾ трону;
 Вѣдѣвъ Мойсей ведѣхомъ вѣку,
 Наша⁵⁾ дѣва⁶⁾ человеку,
 Явѣ ся свѣтѣ в но[во]мъ завѣтѣ⁷⁾.

Чинить докуменъ источникъ води,
 Же во повчанской веси⁸⁾ народи,
 На [по]тѣху почерпають⁹⁾,
 Души своя очищають¹⁰⁾,
 Рожные¹¹⁾ змази, при томъ образи.

Паралелі: Р. III. Ч. 52. — Богогласникъ, ч. 127.

185.*)

Р. XII. Ч. 26.

О мати дѣво чистая,
 Звиздо в неби пресвицлая.

Ти еси заря свитлѣйшая,
 Надъ всіхъ святыхъ святѣйшая;

Засветила вѣ¹⁾ темной ноци,
 Додала намъ всимъ помощи,

Родящим ся от Адама,
 До початку²⁾ Авраама.

С которого поколеня³⁾,
 Вишло⁴⁾ правдивое снмя.

Панна, чистая дѣвица,
 Пресвята⁵⁾ голубица.

Вибрана с початку свита,
 И презрала⁶⁾ южь полъ лѣта.

Звизда моря глубокого,
 Мати Бога високого.

1) всѣмъ людемъ дає вѣрнымъ помощи; 2) Богомати; 3) якъ во гор-
 немъ тронѣ; 4) Господню; 5) же; 6) на спасеніє; 7) во вгорскомъ по-
 вѣтѣ; по сѣмъ іде нова строфка:

Хто не визнаєть
 И не дає вѣры,
 Же в повчанскомъ
 Бєт монастырѣ,
 Источникъ ласкы,

Отвореный,
 Правовѣрныхъ,
 Насъ временныхъ,
 Нова завѣта,
 О мати свѣта.

8) пресвятой стопы, иже; 9) на престолѣ всѣ черпають; 10) омывають;
 11) грѣшныя.

*) Р. VIII. Ч. 26: 1) ф; 2) потонку; 3) поколиня; 4) вѣшь; 5)
 пречистая; 6) презрѣла.

Ни болѣзни¹⁾ предвѣчнаго,
Слово презъ духа святаго²⁾.

Вирнихъ своихъ охрани,
Двору небеснаго панѣ.

И ми, дѣво, к теби надѣю маемъ,
Тебе ми вси вихваляемъ.

Не имамы помощи иной,
Осимъ³⁾ тебе пречистой.

Ти бо еси наша оборона,
От всехъ клопотовъ заклона.

Котораго породила,
И презъ него насъ откупила.

За твоими молитвами,
Наша пречистая панѣ,

Дай намъ в неби пребивати,
Со ангели ликовати.

Тебе святую зовущихъ,
Зачувай насъ мукохъ вичнихъ⁴⁾.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 26.

186.*)

Р. X. Ч. 13.

Дивни твоя тайни, чистая, яви ся¹⁾,
Новоповчанская²⁾ церковь чудесь исполни ся.
Гди³⁾ икона твоя слези источила⁴⁾,
Невидячимъ очи дала, хромих исцеляла.
Слезе виливала до своего сына
И плакала чиста панна, якъ matka едина⁵⁾.
Ми к теби прибгаемъ, до теби волаемъ,
Якъ царіцу сего свѣта подъ ноги падаемъ,
Би насъ боронила⁶⁾, от бидъ⁷⁾ свободила,
От повтра, наглої смерти всехъ насъ хоронила⁸⁾.
Рукою своею, котра естъ помощею⁹⁾,
Подъ часъ смерти плини враги, прими насъ¹⁰⁾ собою.
Славимъ Бога отца, всего¹¹⁾ свѣта творца,
Нѣнѣ присно и во¹²⁾ вѣки онъ не маеть¹³⁾ конца.

1) болести; 2) тут іде 14 стрічка; 3) опрочъ; 4) заховай нас мукъ вычныхъ.

*) Р. III. Ч. 55: 1) явиша ся; 2) новосамборска; 3) гди; 4) выливала; 5) намісь останніх двох стрічок є отсі:

Тогда плачевне сто дни исполнила,
Созыває, да рыдає, Бога умолила.

Дальші дві стрічки такі:

Мы к ней прибѣга[й]мо, до нея волаймо,
Якъ царици всего свѣта под ноги впадаймо.

6) избавила; 7) грѣхов; 8) боронила; 9) прозбою своею, котра со слезою; 10) нас со; 11) сего; 12) на; 13) и не будет.

Славимъ сина его, едиnorodнаго¹⁾,
 Невидимо сошедшаго, в дѣви рожденаго.
 Славимъ Духа святаго, от твоихъ персонъ единаго²⁾,
 Якъ отцу такъ сину во божестви единого³⁾.
 Троице всевятая, спаси люди своя⁴⁾,
 Призри на насъ, помилуй насъ, всегда славимая.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 24. — Р. XII. Ч. 27. — Р. III. Ч. 55. —
 Богогласникъ, ч. 139. — Богогласникъ, 1790, ч. 133.

187.

Р. X. Ч. 20.

Чудна еси, помощнице, пречистая мати,
 Изобилно и повсюду твоя благодати.
 От востока до запада твое имя славно,
 И от юга до сивера вездѣ вѣрнымъ явно.
 Во бодіянскої обитатели ясно процвѣтаешъ,
 Аки солнце во всей Бачкої предѣли сіяешъ.
 Преславно ты, пречиста, дарми украшають.
 Бога духа пресятаго, царская палата,
 Дражайшая милость твоя паче сребра, злата.
 Осіяй насъ, владычице, сущихъ во тмѣ страсти
 И избави рабы твоя всякія напасти.
 Должны есмы, владычице, имя твое знати
 И от нынѣ и до вѣка всегда величати.

188. *)

Р. X. Ч. 25.

Исполни ся небо и земля чудесъ твоихъ, царице,
 Изъбраная яко луна, одѣяна во слонце;
 На глави ей вѣнецъ, на рукахъ младенецъ,
 Прежде вѣкъ рождени, изъ ней воплощени,
 З Маріи дѣвицѣ синъ ей возлюблени.
 О пречистая царице, на образъ твой взираешъ,
 Строломовной¹⁾, чудотворной, дѣвици волаешъ:
 Призри на насъ, мати, не дай погибати,
 Во суетномъ свѣтѣ, во угор[с]комъ повытѣ,
 Абы змо ты вси усердно могли хвалити.

1) Бога предвѣчнаго; 2) Бога истинаго; 3) равнаго; 4) спасай рабы твоя.

Иньші рукописи не мають важнѣйшихъ відмін.

*) Р. VIII. Ч. 39: 1) строломовий.

Архангеломъ, херувимомъ, чеспѣшая царице,
И серафимомъ воистину, славнѣшая дѣвице;
Ты-въ въ небѣ на тронѣ, въ тройческой корунѣ,
Днесъ во храми твоємъ, подъ ноги падаемъ,
Тебе чудотворну на помощьъ вызываемъ.

Восплещите вси руками вирно¹⁾ днесъ царицѣ,
Во угорскомъ²⁾ земли гласомъ радоснимъ, пресвятой дѣвицѣ;
Обрадованая, Маріе преславная,
Господь с тобою, дасть милость свою,
Тебе вихваляти въ мири, у покою.

Ликуй граде и весели ся, гды мати божія въ тебѣ изяви ся;
От всякихъ бидь свободаяй, вѣру нашу охраняй³⁾,
От лютихъ Агарянь, геретиковъ безъбожныхъ,
Повитра и огня якъ мати господня,
Заступница наша.

Кто прибигнетъ ко образу, в Повчи застаюшему,
Наполнить ся благодати и ласки пресвятой;
Слези изливають⁴⁾ и тварь просвищають⁵⁾,
Царице прекрасная, невірнимъ ужасная,
На престоли святомъ, яко слонце ясная.

Сияешъ чудеси на земли, яко слонце⁶⁾ на небеси,
Просвѣщаешъ сущихъ во грисехъ, прибигающихъ⁷⁾ к тебѣ,
Упроси намъ сина, о матко единая,
Бы намъ былъ милостивъ и грѣхи отпустилъ,
На правѣци своей всѣхъ насъ просвѣтилъ.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 39.

189.*)

Р. IX. Ч. 8.

Мати дѣво наша, пано Маріе,
Молити ся¹⁾ непрестано, Маріе.
О Маріе, о Маріе, наша заступнице †).

Небесъ творца ти умолишь, Маріе,
Милости его намъ испросишь, Маріе.

1) вирной; 2) угорской; 3) сохраняяй; 4) аливаешъ; 5) просвѣщаешъ; 6) сонце; 7) прибигающа.

*) Р. XII. Ч. 12: 1) молим ти ся.

†) Сей вірш повтараєть ся по кождій строфіці.

Ангель хори, небесь двори, Маріє,
 Поють теби піснь в неби, Маріє.
 Слонце еси на небеси, Маріє,
 О свитлости во благости, Маріє.
 Каждомъ ризи¹⁾ приобрази, Маріє,
 Дѣво твоємъ²⁾ получаємъ, Маріє.
 Всегда к теби во потреби, Маріє,
 Мы прибигаємъ, ты прославляємъ Маріє.
 О царице всего свита, Маріє,
 Иабавъ скорби по вся лѣта, Маріє.

Паралелі: Р. XII. Ч. 12.

190.*)

Р. XII. Ч. 14.

Селени свите, людіє страни,
 Совокуше ся страни, вси хрістіяни,
 Челомъ нѣско ударяєть,
 Серцемъ усти вихваляєть,
 Матерь царицу и заступницу.

Царіє, князи, великой слави,
 Скланяйте своя покорнѣе главы,
 Предъ образомъ монархинѣ,
 Иже есть угерской краини,
 Времена давна, чудама славна.

А на к небесной зостаєшь гори,
 А намъ всимъ вирнимъ скори,
 Пречистая дѣво мати,
 Сокровище благодати,
 Своей коронѣ, въ горнемъ тронѣ.

О гора еси, гора Сиону,
 Подобна еси Господу в трону;
 Видѣ Мойсей ветхомъ вику,
 Несе дѣва человека,
 Яви ся въ свитѣ, во новомъ завитѣ.

1) ради; 2) твоє.

*) Отся пісня, як видно по мові, взята із сербщини.

Ктошъ не познаеть и не дасть вири,
 Же у Повчанскомъ есь монастири,
 Источникъ ласкъ отворени
 Правовирнихъ насъ временихъ,
 Ветха завита, о мати свита.

191.*)

Р. IX. Ч. 19.

Маріо, Маріо, красна раньша звнадо,
 Ти даешъ гришникомъ на вѣкъ вѣки¹⁾ швитло²⁾.
 Маріо, Маріо, радосць всимъ ангеломъ,
 У тебе надежда шицкимъ христіяномъ †).

Маріо, Маріо, прекрасна леліло,
 Слава, поштую це милиона людзе³⁾.

Маріо, Маріо, кивоту завита,
 Ти еси шицкимъ намъ єдина надежда.

Маріо, Маріо, заштита гришныкомъ,
 Засгупница дзецомъ, сиротомъ и ідовомъ.

Маріо, Маріо, якъ плачу сироти,
 Будзь имъ, матко мила, буць имъ у помощи.

Маріо, Маріо, добра маць сиротомъ,
 Буди заступница шицкимъ христіяномъ.

Маріо, Маріо, небесна царице,
 И всимъ христіяномъ миле прибижище.

Маріо, Маріо, ти найкраше квецє,
 Запахъ твой шири ше по тимъ шицкимъ швецє.

Маріо, Маріо, Бога отца дзивко,
 И Духу святому красна заручнице⁴⁾.

Маріо, Маріо, Гавріломъ названна,
 Благословена ши ти медаи⁵⁾ женами.

Маріо, Маріо, дѣво избранная,
 Бо ти сина мала, а дѣвомъ остала.

Маріо, Маріо, дай намъ твою руку,
 Назаретска ружо, пришь насъ у заштиту.

*) Р. XII. Ч. 13: 1) вѣковъ; 2) свитло; 3) сеї строфки нема;
 4) заручнице; 5) меджи.

†) Сї два вірші повтаряють ся по кождій строфіці.

Маріо, Маріо, нє зохабъ¹⁾ насъ нѣгда,
Буць намъ у помощи и во днь²⁾ и в ноци.

Маріо, Маріо, одъ насъ возлюблена,
Одъ ангелохъ надъ Бога виславлена.

Маріо, Маріо, милостивна мати,
Тебе поштуєме, бо ши божня мати.

Маріо, Маріо, модлѣ Ісусъ Христа,
Да намъ шицкимъ будзе оборона³⁾ защита.

Маріо, Маріо, буди возлюблена⁴⁾,
Отъ всихъ християнохъ на вѣкъ виславлена.

Ты нєшка шедзишь на найвишимъ престолу,
Ты еси царица надъ небомъ и надъ землю.

Паралелі: Р. XII. Ч. 13.

192.

Р. XII. Ч. 21

Матко божа и сина,
Ти єдина дѣвице,
Пресвятая царице!
Къ теби серца наша мили,
Благословъ твой намъ удѣли,
О Маріє, дєнь и ноць,
Буди намъ всимъ у помощь †).

Мати божа, котра звали,
Достойнѣша наша мати;
На насъ бригу носити,
Сина за насъ просити.

Попать на насъ, сине,
Тужне цери туже, сине,
Видишь и знашь наше,
Матко неволніє.

Ахъ от насъ ся не отлучи,
Помощ тѣлу дай и души,
Бо ктоже намъ дастъ,
Кєгъ отвратишь от насъ очи?

Серцу сина твоего обрати,
Милосердно насъ забрани,
Насъ неволни сироти,
Плащомъ твоимъ доброти.

А за сина твоего имя,
Насъ у миру матко всима,
Да по твоей милости,
Всимъ намъ опрости.

Буди с нами всегда, мати,
Дай подъ плащомъ твоимъ стати,
Тебе, матко, служити,
Тебе матку любити.

На часъ смерти насъ сохраняй,
Плащомъ твоимъ насъ покривай;
Тогда, слатка дѣвице, прийми,
Наша души к теби.

1) нє оханъ; 2) во дньє; 3) обрана; 4) восхвадена.

†) Сі чотири стрічки повторяють ся по кожій строфці.

193.

Р. XII ч. 38.

Царя благаго, царици,
 Пречистая владичице,
 Угерской коруни,
 Свята еси заступнице;
 Подай руку,
 Гришному человеку,
 Ти еси патрона,
 У злой напасті оборона;
 Проси сина своего,
 Пренайсѣтѣйшаго,
 Ради рода гришнаго.

Богородице Маріе,
 Буди слово твое,
 Проси сина своего,
 И Бога нашего,
 Да онъ ся змилуєть,
 Любовь намъ даруєть,
 На его путешествіе,
 Пожадаєть сие,
 Другъ друга любити,
 А не навидѣти.

О владичице наша,
 Ти еси оборона перша;
 Молимо ся к теби,
 Во свякой потреби,
 Ратуй же насъ,
 Проси за насъ,
 Грихоуъ прощенія,
 Душамъ спасенія;
 Подай руку праву,
 Ту єсть жажда сия.

Котори тя любяць,
 И тебе волають,
 Якъ гришни такъ прави,
 Тебе призивають;
 Припади, ограда,
 У миру насади,
 Правовирнихъ сердца,
 Пожадаєть творца,
 Миръ соединеніе
 И благоє житіє.

Житіє благоє,
 Каждому єсть полезное,
 Которое пожадаєть,
 Царствіе небесное;
 Сину дѣви Маріи,
 Жадають тебе християни,
 Пошли намъ Духа сятаго,
 До сердца нашего,
 Всимъ намъ просвищеніе,
 Котри жадають слово твое.

194.

Р. XII ч. 1.

Маріе, родичко божія!
 Проси за насъ Ісуса Христа своего сина,
 О Маріе, матко божа предивна,
 Превелебна, свята пана, о Маріе †).

†) Сі три стихи повторяють ся по кождім віршу.

- Маріє молебнице наша.
Маріє помочнице наша.
Маріє гришникомъ потѣха.
Маріє колебна райска.
Маріє ангеломъ радосце.
Маріє апостоломъ похвало.
Маріє дѣвице чистая.
Маріє царице небесна.
Маріє голубице боска.
Маріє всего свѣта матко.
Маріє цвите неувядаєми.
Маріє покрове миру.
Маріє давидова вежо.
Маріє ковчеже позлащени.
Маріє непоколибими столпе.
Маріє нерушимая стѣно.
Маріє агнца и настиря матко.
Маріє райскихъ дверь отвераение.
Маріє ключу царствія Христова.
Маріє сина своего за насъ умоление.
Маріє праведнаго судии умоление.
Маріє душъ нашихъ спасенне.
Маріє тѣла нашего исциление.
Маріє гриховъ нашихъ отпуцение.
Маріє матко Христа Бога нашего.
Маріє райскихъ дверь отверзение.
Маріє заступнице всимъ християномъ.
Маріє всимъ святимъ сладости.
Маріє невидимихъ враговъ мучение.
Маріє во виру всехъ утверженіе.
Маріє молитви нашихъ приемнице.

Маріє нагихъ одѣяніє.
 Маріє доме смутни потѣшеніє.
 Маріє всихъ сиротъ матко.
 Маріє всихъ хрестіянъ патрунко.
 Маріє всего свита отпушени.
 Маріє надъ всихъ святихъ болшая.
 Маріє натъ всихъ святихъ чеснишая.
 Маріє надъ всихъ святихъ славіѣшая.
 Маріє надъ всихъ святихъ святѣшая.
 Маріє надъ всихъ свитлихъ свитлѣйшая.

195.*)

Р. IX. Ч. 16.

О Марія¹⁾, панѣ красна, о Марія, Марія,
 Ти єсь надъ слонце яснѣйша, о мати милостива.
 Звизда²⁾ небесна,
 Панѣ ангелска,
 О патронко³⁾ наша керестурска⁴⁾. †

Ты єси Бога отца цера, о Марія, Марія,
 Пржеде вѣки избраная⁵⁾, о мати милостива.

Тебе Богъ синъ хцель⁶⁾ за матку, о Марія, Марія,
 Помагай намъ въ недостатку, о мати милостива.

Духа святаго⁷⁾ невіста, о Марія, Марія,
 Намъ до неба драга⁸⁾ иста, о мати милостива.

Колико єсть звиздъ на неби, о Марія, Марія,
 Толико кратъ зовемъ⁹⁾ к теби, о мати милостива¹⁰⁾.

Ти ше¹¹⁾ ужъ радуєшь в неби, о Марія, Марія,
 Заступи¹²⁾ насъ ту на земли, о мати милостива.

Р. XII. Ч. 37: 1) Маріє; 2) звиздо; 3) патрунко; 4) хрестіян-
 ска; 5) ужъ от вика виволена; 6) хтѣль; 7) святаго єсь; 8) будь до
 неба цеста; 9) волаємъ; 10) тут слідує строфка:

Тисяць кратъ будь похвалена,
 А миллионъ расъ почитана.

11) ся; 12) заступай.

† Сей приснів повтаряєть ся по кождїй строфці.

Якъ звирина и птици, о Марія, Марія,
Такъ¹⁾ просиме тя гришници, о мати милостива.

Бо не знаме до²⁾ утечи, о Марія, Марія,
Кедь не придешь намъ помочи, о мати милостива³⁾.

Мысме⁴⁾ вшитки дѣти твои, о Марія, Марія,
Отъ всего злаго насъ храни, о мати милостива.

Гладь, морь, войну таже⁵⁾ нужду, о Марія, Марія,
Отврати отъ насъ всяку⁶⁾ кару, о мати милостива.

Чтоколвекъ жадати будешъ, о Марія, Марія,
Отъ Бога вшитко⁷⁾ осягнешъ, о мати милостива.

Небезъпечни естъ часъ войни, о Марія, Марія,
Отдалъ отъ нашей краини, о мати милостива.

Але змилуй ше надъ нами, о Марія, Марія,
Вирними християнами, о мати милостива.

Обраць⁸⁾ очи милосердни, о Марія, Марія,
Поври на горки плачь, слези, о мати милостива.

Дай шмелости⁹⁾ нашимъ войномъ, о Марія, Марія,
Поставит ше непріятелямъ, о мати милостива.

Святи Стефанъ, мадярски¹⁰⁾ краль, о Марія, Марія,
Тебе за патронку избралъ¹¹⁾, о мати милостива.

Ахъ сохрани то кралевство¹²⁾, о Марія, Марія,
Подай му побидителство¹³⁾, о мати милостива.

Не знаме де прибигати¹⁴⁾, о Марія, Марія,
Лемъ при крижу тя глядати, о мати милостива.

Защитнице християновъ, о Марія, Марія,
Хрань насъ отъ непріятельовъ, о мати милостива.

Прото сердечно жадаме, о Марія, Марія,
С плачомъ тебе просиме¹⁵⁾, о мати милостива.

1) вси; 2) где; 3) тут слідує строфка:

Свить тѣло дияволь скушає,
Твой плачь насъ сохраняє.

4) естъ; 5) ай; 6) свяку; 7) исто; 8) обраць; 9) милость; 10) угорски; 11) вибралъ; 12) сохраняй то кралевати; 13) слави звятство; 14) не маєме где утѣкати; 15) и во помощь тебе просимо; дальших строфок нема.

Укринь нашу душу, тѣло, о Марія, Марія,
Аби в теби радість мало, о мати милостива.

Кедь насъ людзе зненавидять, о Марія, Марія,
Твои очи насъ обраняють, о мати милостива

Богъ синъ не умеръ безъ святости, о Марія, Марія,
Бо видзель Тройцу в божестви, о мати милостива.

Тѣло, сердце и душу, о Марія, Марія,
Одавамъ ти подъ охрану, о мати милостива.

Богъ хце дати вшитко черезъ тя, о Марія, Марія,
Якиколвекъ дари с неба, о мати милостива.

Надаме ше, же ся стане, о Марія, Марія,
Цоколвекъ отъ тя жадаме, о мати милостива.

Випроси намъ дочасне счестя, о Марія, Марія,
По смерти прими до неба, о мати милостива.

Ты Марія найкраши кветъ, о Марія, Марія,
Най ше намъ такъ шицко станеть, о мати милостива.

Паралелі: Р. XII. Ч. 37.

196.

Р. X. Ч. 22.

Буди восхваленна, ти мати небесна,
Котрасъ прославлена от народа земна.

Охъ Марію юдска,
Драгши квѣтъ,
Тебе славить
Цѣли свѣтъ.*)

Мѣ ко тебѣ всѣ прибиваемъ,
На помощь ты призѣваемъ.

Буди намъ матрона,
И всѣмъ грѣшнымъ оборона.

Молимо ся тебѣ во всякой потреби,
Буди помощнице на землѣ и в небѣ.

*) Сі чотири стрічки повтаряють ся по кожній строфці.

На землѣ жѣвущимъ,
 Мѣрѣ благи будуцѣмъ
 И укріпленіє путешествующимъ.

Сохрани насъ отъ напасти,
 Не дай врагомъ в руки насти.
 Будь оборона,
 Ты еси патрона.

Моли сына свого,
 Спасителя нашего,
 Котрый естъ пострадалъ
 За рода грѣшнаго.

Да намъ то даруєть,
 И такъ ся змілуєть,
 Ту мѣрно пожити,
 Другъ друго любити.

А по смерти в нѣмъ ся радовати,
 Во царствію его въ едно прославляти.

197.*)

Р. Х. Ч. 24.

Оставай ту здрава, пречистая дѣво,
 Ты Марію юдка, пресвятая панно.
 О прекрасна такъ и милосердна,
 Грѣшнимъ людемъ оборона. †
 Благодариме¹⁾ тебѣ за твоє милосердіє,
 Котре єсть намъ укріпила снє путешествіє.
 Будь благословена отъ початку дана,
 Котра заступница, грѣшникомъ охрана.
 Котри тебѣ служатъ ангели, архангели,
 Мисто²⁾ крилати, херувими и славныи серафими.
 Тебе прославляють всѣ святителиє,
 И на помощь призываю грѣшныи людіє.
 Ты еси помощница, всымъ грѣшникомъ заступница,
 Не дай намъ погибнути³⁾, будь хранительница.

*) Р. XII. Ч. 9: 1) благодаримъ; 2) и мисто; 3) погибнути.
 † Сі дві стрічки повтаряють ся по кожній строфі.

Даруй же намъ сие наше¹⁾ прошение,
У миру прежити²⁾).

А по преставленію прими души наша
Ко сину твоему и Богу нашему.

Паралелі: Р. XII. Ч. 9.

198.

Р. X. Ч. 2.

Радуй ся вселеная похвало!
Алилуя, о Маріє! аби былъ синъ твой ласкавъ на насъ, о Маріє!
Царю предвични, сину наймилши, вислухай насъ, о Маріє.*)

Радуй ся храме Господень.
Радуй ся горо преосиженная.
Радуй ся всихъ приближище.
Радуй ся свѣтилнице влати.
Радуй ся слово православнихъ, чистая.
Радуй ся Маріє, мати Христа Бога.
Радуй ся раю.
Радуй ся божественая трапезо.
Радуй ся сѣне.
Радуй ся ручко всезлатая.
Радуй ся висото непохитительная.
Радуй ся глубино неизмиримая.
Радуй ся звѣздо являющая слонца.
Радуй ся утробо божія воплощенія.
Радуй ся чудесъ Христовихъ начало.
Радуй ся мосте преводшия вирних.
Радуй ся ангеломъ много словущее чудо.
Радуй ся многихъ научившия всякого.
Радуй ся многихъ во разуми просвѣтившая.

1) наше — нема; 2) у миру пожити, другъ друга любити.

*) Сі два стихи повторяють ся по кожій стрічці.

Радуй ся вирнихъ своихъ просвѣтившая мысли.

Радуй ся бисовъ изъгонящая.

Радуй ся свѣтлой благодати познаніе.

Радуй ся райскихъ дверь отверженіе.

Радуй ся враговъ невидимихъ мученіе.

Радуй ся враговъ изверженіе.

Радуй ся всемъ христіяномъ спасеніе.

199.

Р. XII. Ч. 3.

О пресятая Марію, о пресятая Богородице,

О пресвятая—дѣво дѣвице, моли ся за насъ.

Матко Ісусъ Хрїстова, матко божественной милости,

Матко непоколебимая, моли ся за насъ.

Матко пречистая, матко неоскверная,

Матко пресвѣтла, моли ся за насъ.

Матко любезлива, матко чудотворна,

Матко створителя, матко спасителя, моли ся за насъ.

Дѣво премудрости, дѣво високостойца,

Дѣво пророкована, моли ся за насъ.

Дѣво всемогуща, дѣво милостива,

Дѣво вирна, моли ся за насъ.

Зерцало праведности, престоле мудрости,

Узроче наше и радости, моли ся за насъ.

Суде духовни, суде високостойни,

Суде великаго боголюбства, моли ся за насъ.

Квитку найкраши, квитку найумиленши,

Квитку найприятнейши, моли ся за насъ.

Турньо Давидова, турньо райская,

Турньо билосная, моли ся за насъ.

Храмино золата, храмино всехъ вѣрнихъ,

Храмино всехъ прибигающимъ къ теби, моли ся за насъ.

Врата царствія, Хрїстова звяздо утрєня,
Врата небесная, моли ся за насъ.

Здравіе немощникомъ, очищеніе всимъ грїшникомъ,
Утѣшеніе жалосникомъ, моли ся за насъ.

Помочнице хрїстіянска, заступнице наша,
Буди помощь наша, моли ся за насъ.

Кралѣце архангеломъ, кралѣце патриархомъ,
Кралѣце пророкомъ, моли ся за насъ.

Кралѣце апостоломъ, кралѣце мученикомъ,
Кралѣце исповидникомъ, моли ся за насъ.

Кралѣце всихъ преподобнихъ, кралѣце всихъ дѣвцахъ,
Кралѣце всихъ святыхъ, моли ся за насъ.

Анче божи, котри опроцаешъ грїху свиту,
Опрости и намъ, Господи.

Анче божи, котри отнѣмаешъ грїху свиту,
Услиши гласъ, Господи.

Анче божи, котри отнѣмаешъ грїхи свиту,
Змилуешъ надъ нами, Господи.

О Ісусе Хрїсте, вислухай насъ, о Ісусе Хрїсте, змилуй ше
О Господи, помилуй нас. [надъ нами,

О Ісусе Хрїсте, помилуй насъ, о Господи слава теби,
На вики виковъ аминь.

200.

Р. VIII. Ч. 28.

Маріє родичко божая,
Проси за насъ Ісусъ Хрїтосъ своего сина, о Маріє,
Матко божія предѣвна, превелебна, свята пана, о Маріє.*)

Маріє молебнице наша.

Маріє ангеломъ радости.

Маріє помощнице наша.

Маріє апостоломъ похвала.

Маріє грѣшникомъ потѣха.

Маріє дѣвнице чистая.

Маріє кролевно райская.

Маріє царице небесная.

*) Сї два стихи повторяють ся по кождій стрічці.

Маріє голубице боска.	Маріє непоколѣбими столпе.
Маріє всего свѣта матко.	Маріє нерушімая стѣно.
Маріє цвѣте неувадаемый.	Маріє агнца и пастиря.
Маріє покрове миру.	Маріє райскихъ дверь отверзение.
Маріє Давидова вежо.	Маріє ключу царствія Христова.
Маріє ковчеже позлащенный.	

201.

Р. XII. Ч. 22.

Маріє святая Богородице,
 Проси за насъ своего святаго сына,
 Пресвята, благословена, святѣйша, пречиста Марія.*)

Маріє мати Христова.	Маріє здравіє немочныхъ.
Маріє божія благодати.	Маріє прибижище гришнихъ.
Марія мати пречиста.	Маріє царице ангеловъ.
Маріє мати любимая.	Маріє царице апостоловъ.
Маріє дѣво вирна.	Маріє царице всехъ святыхъ.
Маріє столпе Давидовъ.	Маріє дѣво чести достойная
Маріє двери райская.	Маріє соединение святыхъ.

Маріє храме злати.

202.

Р. X. Ч. 1.

Маріє тѣла нашего исцеление,
 Проси за насъ Ісуса Христа.**)
 Маріє грѣховъ нашихъ отпущение.
 Маріє матко Христа, Бога нашего.
 Маріє райскихъ дверь отверзение.
 Маріє заступнице всемъ христіаномъ.
 Маріє всемъ святымъ сладости.
 Маріє невидимыхъ враговъ мучение.
 Маріє во виру всехъ утверждение.

*) Сі два стихи повторяють ся по кожній стрічці.

**) Сей стих повтаряє ся по кожній стрічці; ся пісня без початку.

Маріє молитвъ нашихъ приемнице.
 Маріє нагихъ одѣяніє.
 Маріє доме смутни потѣшеніє.
 Маріє всихъ сиротъ матко.
 Маріє всихъ христіянъ патрунко.
 Маріє всего свѣта отпущеніє.
 Маріє надъ всихъ святыхъ болшая.
 Маріє надъ всихъ святыхъ чеснѣшая.
 Маріє надъ всихъ святыхъ славнѣйшая.
 Маріє надъ всихъ святыхъ святѣйшая.
 Маріє надъ всихъ свитлихъ свитлѣйшая.

203.

Р. X. Ч. 118.

Гдѣ Богъ Адама створилъ рукама,
 На образъ слави его,
 Далъ ему жену, имя ей Еву,
 З ребра боку лѣваго.

Обищаль ему роскоши в раю,
 Зо жену заживати,
 Тилко в єднаго, древа райскаго,
 Не казалъ ся дотикати.

А врахъ влосливи а не жичливи,
 Еву подмовляеть,
 Вигрѣш ти япко, моя коханко,
 Такъ ся з нимъ зраждаеть.

Вона зорвала и скоштовала,
 Овоцѣ райскої,
 Спростерла руки, вкусила ис щутки,
 Адамови дала.

Таргали лѣща, чекали самого Ісуса Христа;
 Стали гадати,
 Де ся сховати,
 Мусили ся тамъ застидити.

Христось приходить, ко нимъ говорить,
Голосомъ ихъ воласть,
Адамъ стаєть, слези виливаєть,
Та на Еву складаєть.

Ангель приходить, ко нимъ говорить,
Голосомъ ихъ волаєть,
Станєть фукати, з мечемъ витати,
Адамъ от страху умѣраєть.

Вишоль за двери, мовилъ до Еви :
А штошь учинила?
Насимя твое все проклятое,
И ти з нимъ проклята.

Паралелі: Порівн. повисше ч. 46.

204.*)

Р. X. Ч. 76.

Хвалимъ тя вси сгодне,
Збранный воеводе¹⁾
Архангеле дивни,
Воини страшливи.
Архангеле Михаиле,
Чудне воини страшливи †).
Ты всегда предъ Богомъ,
Стоишь во всемъ хоромъ,
Повешъ с херувими
И зо серафими.
Святъ вси трикратне,
Михаиле²⁾ царю,
Небеснихъ и земнихъ³⁾,
Вишни господарю.

Луциперъ пекелни,
Изъ неба зверженн,
Тебе ся лякаєть,
Подъ ноги падаєть⁴⁾.

Тебе въ Єрихонѣ,
Во златой корунѣ,
Вѣдѣ окомъ чистимъ,
Изъ мечомъ огнистимъ.

Ты во Вавѣлонѣ,
На огнистомъ копѣ,
Стоишь с крестомъ чистимъ,
Изъ мечомъ огнистимъ⁵⁾.

*) Р. II. Ч. 40: 1) зборонне воини; 2) саваофте; 3) небесе и земли; 4) і 5) сеі строфки нема; дальше йдуть відмінні:

Израиля во морѣ,
Во потъземномъ надолѣ,
Проводишь по суху,
Пресеятому духу.

Ты бо страшнымъ
Громомъ вдаряєшь,
Огнь з неба попускаєшь,
Содомъ, Гоморъ запаляєшь.

†) Сі дві стрічки повторяють ся по кожній строфці.

Ты во черно́мъ мори,
 Якъ на сухо́мъ полѣ,
 Людь божи провадилъ,
 Фараона потопилъ.

Имя твое святе,
 По все́мъ свѣтѣ славне,
 И надъ хори ангелскія,
 Ёсть возвеличене.

Прострый на насъ крила,
 Святыя своя,
 И покрій насъ грѣшнихъ,
 От враговъ лукавихъ.

И хто хоцетъ спасти,
 Душу свою вичную,
 Нехай молитъ Бога
 С плачемъ и душею.

И святымъ ангеломъ
 И архангеломъ,
 И святыхъ пророковъ
 И апостоловъ.

Бы намъ булъ милостивъ,
 И грѣхи намъ опростилъ,
 Бы ся розлютовалъ,
 Царство намъ даровалъ.

У которомъ его
 Будемъ вихвалати,
 Со всеми святыми
 У немъ ликовати.

Паралелі: Р. II. Ч. 40.

205.*)

Р. X. Ч. 69.

Весели ся красная пустыне,
 Радуйте ся ангелскія силы,
 Пророкъ к¹⁾ теби прибгаеть,
 Котри людемъ повидаетъ — покайте ся.

Іоане²⁾, небесній чловече,
 Крестителю³⁾ и проповидниче!
 Восхотѣлъ есь обитати,
 Во пустыни пребивати — со звирми⁴⁾.

Буди хранитель миру,
 Во златомъ пашциру,
 Во дусѣ носимый,
 Всѣмъ непостыжимый.

Мы тебѣ спѣваемъ,
 О помочъ желаемъ;
 Рачь насъ боронити,
 От грѣхъ слободити.

А иноплеменныхъ
 Языковъ невѣр[н]ыхъ
 Потлумѣ во скорѣ,
 Якъ Єгиптянъ во морѣ.

*) Р. III. Ч. 14: 1) в; 2) и ангеле; 3) крестителю Христовъ;
 4) дальші строфки відмінні:

Горлице пустынолюбная,
 Іоане денице свѣтлая,

Іродія неабожна шукаеъ,
Главу твою мечеъ усикаеъ,
Христосъ с небесъ возлагаеъ,
Винець теби посилаеъ — Крестителю.

Обличенъ естъ през горнаго змя,
Скверна Іродияною,
Клятвою ся заклѣнаеъ,
Цоль крелевства обицаеъ — плясавици.

Іроде, проклѣти чловече,
И друже и соседниче!
Не хотѣлъ есъ тогда солгати,
Вичность себи зготовати — на небеси со святыми.

Голубице, пустино любима,
Іоане, деннице свѣтлая,
Освити насъ во тми сущихъ,
И во грѣсехъ лежащихъ — Іоане.

Іоане верси ся касаеъ,
Ісусъ Христосъ главу приклоняеъ,
Отець Духа посилаеъ
И на сѣнѣ почиваеъ — Духъ святыи.

Освѣти насъ во тмѣ спящихъ,
И во грѣсехъ мешкающихъ — Іоане предтече.

Христосъ тя с пустыиъ взываеъ,
На Іорданъ тебе призываетъ,
Крещеніе исполнити,
Адама з ада уволити — Іоане предтече.

Исходить со небесъ от отца,
Духъ естъ на Іордан на сына,
Чести тройцу научаеъ,
Всѣхъ вѣрныхъ созываетъ — хвалити.

Іоан Христу ся касаеъ,
Ісус Христос главу поклапаетъ;
Отець Духа посилаеъ,
И на снѣнѣ почиваетъ — все естъ Духъ.

Сотецѣмъ ся вси роды чловеки,
На рѣку ко источнику,
Оглядати Іоана,
Ѣму бо естъ власт дана — крещенія.

Сей мой спнѣ любими
 Во божестви всегда есть слава,
 Вы того всегда послушайте,
 Поклонъ ему отдавайте — яко Богу.

Прето днесъ красно засниваймо,
 Крестителя у всимъ вихвалаймо,
 Би насъ рачилъ на семъ свѣтѣ
 Животъ вични упросити — на вики.

Паралелі: Р. III. Ч. 14. -- Записки, т. XV, ст. 18—19.

206.

Р. X. Ч. 73.

Человѣкъ небесный, земный ангелъ ставъ,
 Чистую главу Иродъ усѣкаеъ.
 Радуй ся, радуй ся, всевятая главо,
 И ангеломъ славо †).

Онѣру скверный, ангеломъ жалосни,
 Засмутил ся Иродъ, же дѣвници клял ся.

Глава святая, о преблаженная,
 Ради плясавици усѣкаемая.

И глаголетъ Иродъ без'божной славы,
 Котрый дерзнул ся всевятон главы.

Нещасливый есъ, Ироде, во трудѣ,
 Святую главу отдаешъ на блюдѣ.

Лучше бы ти было, Ироде, солгати,
 Якъ плясавици всю вѣру сказати.

Лучше бы солгавшу царство получитьи,
 Нежели плясавици волю исполнити.

Хтѣлъ есъ на пиру показати славу,
 Пророческую усѣкнулъ есъ главу.

Гды Богъ предвични на свѣтѣ народилъ ся,
 Во Иорданѣ от Іоана крести ся.

Сохрани насъ, Боже, от пира сквернаго
 И от блуда Иродияного.

†) Остатні дві стрічки повтѣряють ся по кожій строфі.

207.*)

Р. X. Ч. 79.

Гори сладость пскапайте,
 Все людіе возиграйте,
 Ієреарховъ Христовъ, Николае,
 Ми до тебе все прибигаємъ
 И на помощь тебе призываемъ,
 Ієреархо Христовъ, Николае †).

И яви ся во снѣ Костангину, царю благочестивому,
 А во мири царю христіянскому.

Евлавін¹⁾ во снѣ показаль ся,
 Трѣмъ отрокомъ предстатель сталь ся.

Архангели, ереарси²⁾,
 Хвалять тя все патриарси.

И ти, дѣво, поснишай ся,
 На рождество Христово готуй ся.

Николае, во бранехъ поборниче,
 А на пущи всѣмъ заступниче³⁾.

Пастирю нашъ предобрыйши,
 Святителю найсвятѣйши.

Кто прибигаєтъ ко храму твоему,
 Той одержить въ неби коруну.

И ми будемъ к тебѣ прибигати,
 А на помощь тебе призывати.

Христе Боже, змилуй ся натъ нами,
 Молимо тя все со слезами.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 40. — Записки, т. XV, ст. 39.

208.**)

Р. X Ч. 80.

Ніколае святителю,	Просимо тя со слезами,
Мирликійській учителю,	Ты нашъ настиръ, стань за нами;
Ми во храмъ твой все прибигаємъ,	Змилуй же ся, Ніколае,
На помощь ты призываемъ,	Нехай лють твой не вмирає.
О всесвiate Ніколае ††).	

*) Р. VIII. Ч. 40: 1) Евлавию; 2) и ерарси: 3) дальших строфок нема.

***) Р. VIII. Ч. 41.

†) Сі чотири стрічки повторяють ся по кожній строфі.

††) Ся стрічка повторяєть ся по кожній строфі.

Боронишь насъ всего злого
И повитря морового,
Захочай насъ гнѣва, войны,
Дай намъ людемъ часъ покойни.

С плачемъ до тебе волаемъ,
Слези сердцемъ виливаемъ,
Не забудь насъ людей твоихъ,
Християновъ синовъ своихъ.

Преосвященная главо,
Патриархомъ еси славо,
Християномъ учителю,
Мирликійскій святителю.

Боронишь насъ от напасти
А не дай намъ въ грѣхи впасти,
Твоему имену святому,
Что воздаде храму твоему.

Николае, святой отче,
Сиротъ и вдовиць дозорче,
Плавающимъ во мори,
Ратунокомъ станешь во скоры.

Святителемъ пречистою
Марією пресвятою,
На колѣна упадаемъ,
Матерь божію воспиваемъ.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 41.

Море с тобовъ¹⁾ освяти ся
И градъ барскій прослави ся,
Тобою вси Киевяне,
Хвалятъ ся Мирликяне.

Николае и ерархо²⁾,
Мирликійскій патриархо³⁾!
Ти злихъ духовъ отгоняешь,
Слѣпихъ, хромихъ исцеляешь.

Кійми же ты винци вѣнчаемъ,
Кійми писми вихваляемъ?
Во храмъ твой идемъ на офиру,
Прійми, отче, нашу виру.

Кое принесемъ хваленіе,
Кое благодареніе⁴⁾,
Во киввалѣхъ доброгласнихъ
И во пѣсняхъ днесъ прекраснихъ.

Буть прославленъ от насъ нинѣ
Во твоємъ храмѣ сей годѣиѣ,
Моли о насъ Бога отца,
Тебе просимъ чудотворца.

209.

Р. X. Ч. 63.

Гойне выхваляйте, вѣрныи воспойте,
Георгія славна пѣспми величайте.
Георгіе, мучениче славный,
Воине избранный. †)

Ты есъ былъ ревнитель по Господѣ Бозѣ,
Воеваль за Христа во подвизи мюзи.

Обличиль есъ царя, зѣло безбожнаго,
Диоклитяна, мучителя злаго.

1) тобомъ; 2) ераровъ; 3) патриаровъ; 4) благодаріе.
†) Сі дві стрічки повтаряють ся по кожій строфіці.

Рѣцѣрь ты былъ еси царя небеснаго,
Кровь свою нещадно пролилъ за него.

Глаголалъ еси царю Диоклитияну:
Вовержу(ть) твои боги во геену адну.

Источникъ ярости, царь безъ всеї милости,
Казалъ тебе стяги, муками стязати.

Изведенъ на муки, преданъ катомъ въ руки:
Христа отврещи ся, нужденъ ты на вѣки.

Богъ еси на небеси, тому кланяю ся!
Глаголати царю, тебѣ не бояв ся.

Онъ мучитель срогій, казалъ твои ноги
В распалены огнемъ обути сапоги.

Раны и колеса, ни инныи муки,
Не разлучили тя от Христа на вѣки.

Рвѣщами жегоми, по ребрахъ струженный,
И по многихъ мукахъ во главу усиченый.

У вышнемъ сіонѣ ликуешъ ты нинѣ,
Проси намъ у Христа, миръ дати вселенѣ.

Гди прійде кончина, рачъ намъ зготовати,
Одесную Христа съ тобомъ свѣтло стати.

210.

Р. X. ч. 82.

Излияй ся благодать во устнахъ твоихъ, отче,
И былъ еси пастиръ добри, Василие святче;
Учай словесныя овцы,
Вѣровати Бога отца — въ Троицу єдину.

Когда демонъ за жену Евлавия записалъ,
Тогда святой Василій пречъ демони отгналъ;
Плачетъ, болитъ Кесария,
Велми молитъ Василя — абы бѣсы отгналъ.

Святителю Василю, отче щедротливи,
Молю ти ся, пастирю добри, будь ми милостиви!
Записалъ ся мой мужъ врагу,
Луциперу пекелному — своєю кровию.

Глаголетъ Василій: О человѣче муже,
 Ёвлавие! бой ся Бога, согрѣшилъ есъ дуже;
 Бога отца опустилъ есъ,
 Духа свята похулилъ есъ — спаса божія.

Замкнулъ святой Василій Ёвлавия во дому,
 А самъ пошоль молити ся ко самому Богу:
 Помилуй мя, Боже отче,
 Всего свѣта ты мой творче — пощади мене.

Демонъ рече: Василию! не чини намъ пакости,
 Бо онъ намъ ся записалъ за свѣтови сладости,
 А терасъ намъ отбираешъ,
 В руки наши не даваешъ — мужа нашего.

Бой ся грѣховъ, человѣче, покути держи ся,
 Створителеви своему завше помоли ся,
 Бы тя враги не вловили,
 Во адъ, въ сѣрку не вкінули — где будешъ горити.

Гды славословѣ спивали, пречъ демони утѣкали,
 А записи повертали, окна въ церкви кидали,
 Велми барзо нарикали,
 Ёвлавия проклинали — слугу своего.

Нехай будетъ честь и хвала якъ творцу моему,
 Же мя рачилъ охранити,
 Врагомъ душу не спустити — на вѣчну муку.

І тебѣ теж, отче святой, зѣло на мнѣ любими,
 Же мя рачилъ охранити страшной той геєни!
 Нех ти будетъ честь и хвала,
 От християнъ вѣчна слава — на вѣки амѣнь.

Паралелі: Р. VIII. Ч. 45. — Пор. теж повисше ч. 56.

211.

Р. X ч. 29.

Помышляю окаяный азъ,
 Падаючи во грѣхи кожди часъ:
 Охъ, якъ предъстану, судиѣ и Богу,
 Маючи в себи грѣховъ премного.

Ко кому прибѣгну азъ окаяный,
 Когда я буду от врахъ поправный,
 Во адъ страшный, пекелну долину?
 Охъ мнѣ на вѣки, тамо заггну.

За мою безъчесностъ и сваволю,
Утратити мушу щасливую долю,
Небесное царствие, со ангелами пѣніе,
За роскошное во свѣтѣ житие.

Чомъ южъ, человѣче, на смертъ не помпиши,
Але безъ уваги за свѣтомъ гонішь?
Спамнятай, человѣче, остатніе дары,
Когда ты возмутъ отъ всѣхъ на мары.

Тѣмже прежде конца, душе, покай ся,
А отъ грѣховъ смертелнихъ всегда удаляй ся,
Бо врахъ хочеть того поглотити,
Кто радъ роскошне на свѣтѣ жыти.

Бодрствуй, человѣче, и трезви ся,
А предъ творцемъ своимъ прослези ся,
Да милость обрати своего владика,
Абысь могъ жыти в неби на вѣки.

И со архангели и святыхъ лики,
Абысь былъ участникъ оной музыки.
Святъ, святъ, святъ Господь владика;
Нинѣ и присно и во вѣкъ вѣка.

Где патриарси и всѣ святини
Будуть ликовати в радости вѣчной.
Благословеный, на мой бракъ званый,
И в шатахъ солнечнихъ преукрашеный.

Дивное веселя духа святаго,
Уготованое презъ агнца божяго,
Которое отецъ небесный украсиль,
Гды насъ заблудшихъ прияти хотѣль.

Въ дѣвичой утробѣ хлѣбъ испече ся,
На древѣ крестнѣмъ принесе ся.
Свхаристія намъ преподаеть
И еремиями ся осв[я]щаеть.

Прійдите вѣрнии и приступите,
Христа глаголющаго гласъ услышите;
Ядый мою плоть и пий мой кровъ,
Имать животъ вични и твердую любовь.

Прійдите вѣрныи во спасеніе,
И душъ нашихъ очищеніе.
Христось Господь рече своимъ ученикомъ :
Сія дадите всимъ человѣкомъ.

О, Христе, всіхъ царю, рачъ намъ то дати,
Абызме могли гласъ твой услышати.
Внїйдите во радость Господа своего,
Спасителя миру, Бога нашего.

212.*)

Р. X. Ч. 30. а.

Часъ ужъ человѣче от грѣховъ престати,
Помоли ся Богу и почни плакати:
О Боже ласкави, жалую за тоє,
Жемъ согрѣшилъ на свѣтѣ барзо много злоє.

*) Р. Ш. Ч. 33 :

Час бы, чловече, от грѣховъ престати,
Богу молити ся и щїре плакати.
О, Боже ласкавий, жалую за тоє,
Штом в свѣтѣ грѣшил барзо много злого.

Приказ твой, Боже, я грѣшний ламал емъ,
В недѣлю и свято службу опушал емъ.
Ото за тоє у пеклѣ горѣти,
Бога во тройци нигды не видѣти.

О горе, горе, пекелной муки,
Єгда ймут грѣшника демоны в руки.
Не єст пожалованя ани теж милости,
Терпѣти мушу за всѣ мои злости.

Я грѣшний люгый, на то нич не дбал емъ,
Гды мя научали, не послушал емъ.
О волѣлъ єм ся и не народити,
Як тебе, Боже мой, грѣхом образити.

У пекло на вѣки пойдеши за тоє,
А ще ламлєши приказаня божїє.
Грѣшник лукавий на то нич не дбаєт,
Все єднако грѣшит, Христа распинаєт.

Памятай, чловече, на Христовы муки,
Же за тя ся дал Жїдом поганом на руки.
Про тебе дал Христос кровь выпустити,
Руки и ноги на крестѣ прибити.

Прикась твой, Боже, я грѣшни поламалъ,
В недѣлю и свято хвалу божію опуцамъ,
За тоє злоє у пекли горити,
Бога во Тройци нигди не вѣдѣти.

О горе, горе, пекелніи муки,
Во огонь, сѣрку, вержуть грѣшную душу на муки;
Нѣсть пожалованя, ани тежъ милости,
Терпити мушу за вси мои злости.

Кто тебѣ виненъ, земни человекѣ,
Царство есь утратилъ, пекло тя попече;
Служилъ есь свиту, тѣлу и дияволу,
За то есь досталъ пекелную долу¹).

Слухати было въ церкви приказаня,
И всихъ святихъ артикули знаня;
Тройцу святую соединяти
И чистимъ сердцемъ слатко вихваляти.

Я гришни люти того не слухалъ емъ,
Гди мя научали въ сердце не приялъ емъ;
Прокляти на вѣки, а то все за тоє,
Же емъ поламалъ приказаня твоє.

О волилъ би емъ ся на свѣтъ не родити,
Якъ тебе Бога моего грѣхами образити;
Образилъ емъ и прогнѣвалъ емъ,
От божей ласки на вѣки отпалъ емъ.

Я за тебе мою кровъ розлялъ емъ,
Руци и нози на крестѣ распялъ емъ;
Тернови винець Жиди положили
И главу мою до мозгу пробили.

Терновый вѣнецъ Жиды положили,
А главу святую до мозку пробили.
За грѣшныхъ людій Христосъ со сравуєтъ,
Еще за вес міръ самъ ся офѣруєтъ.

Христе ласкавий, терпѣль ес за насъ рани,
Уволил ес насъ з пелвои ямы.
Просимъ тя, Боже, ниѣ со слезами,
Буди всегда милостивъ надъ нами.

О покай ся, земни человекѣ,
 Грѣховъ смертелнихъ, бо тя смерть посиче;
 Престаиь грѣшити и Бога гнѣвати;
 И матеръ Христову въ животѣ своемъ всегда вихваляти.

Паралелі: Р. Ш. Ч. 33. — Р. XII. Ч. 59.

213.*)

Р. X. Ч. 31.

Чуйте, людіє, трубу господню,
 Востанте равно ко покаянiю;
 Идутъ лѣта юности,
 Приближит ся ко старости
 Неравно вси, неравно вси.

Уже приходитъ житiю кончина,
 Ведълюдь¹⁾ Августина лютая година.
 Шестъ на десять и дваство,
 Пройдутъ лѣта прекрасно,
 Преставимъ ся вси, преставимъ ся вси.

Рѣка огниста от Зедеома потече,
 Скупить огонь вшитокъ свѣтъ,
 Петръ апостоль такъ свѣчитъ,
 Всимъ равно, всимъ равно, всимъ.

Позрiй²⁾, человекѣ, на твои лѣта,
 Жесъ не по правди уживаль свѣта;
 Покай ся ужъ, человекѣ,
 Бо смерть на тя притече
 С косою, с косою.

Езекiиль пророкъ тоє предкладаеть,
 О конецъ живота всихъ напоминаетъ;
 Во глави седшой говоритъ,
 Житию конецъ, такъ мовить,
 Всимъ равно, всимъ равно.

Августинъ святой то намъ говоритъ:
 Такъ творъ за живота, то намъ всимъ мовить,
 Якъ бисъ твориль при смерти,

*) Р. XII. Ч. 60: 1) дедълють (ведлуг); 2) позри.

Кедъ ужъ маешъ умерти,
Тогда не маешъ часъ творити.

Ко Маріи дѣви, скорой засгупниці,
Вси прибігаємъ к великой патронци.
Со святыми моли ся,
Со Давидомъ змилуй ся
Надъ нами, надъ нами.

И мы тешъ к теби прибігаємъ,
Ратуј насъ, матко, до тебе волаємъ ;
Рачъ намъ быти патрона,
Матко наша премила,
Всімъ равно, всімъ тебе молящимъ.

И рачъ умолити за насъ сина своего,
Бы насъ рачиль прияти до царства своего ;
Абы намъ булъ милостивъ
И грѣхи намъ опростилъ
Всімъ грѣшнимъ, всім грѣшнимъ, всімъ.

Паралелі: Р. XII. Ч. 60.

214.

Р. X. Ч. 83.

Два расъ ослѣпъ, кто на смерть не памятаеть,
Два расъ ослѣпъ, кто по смерти устати не часть;
Посмотри мой другъ,
На солнечни крухъ,
Вечеру суцу заходитъ,
По утру восходитъ
Такожде и ти пойдеши во тойже слѣдъ.

Иди на поля, посмотри стеблѣ и нѣви
И што дѣлають изъ твоими заснви;
Гниють зимою,
Растуть весною,
Такожде и ти истлиешъ,
Послѣ же оживешъ
По предному цѣли.

Воставъ иногда четверодневни Лазаръ от гроба смердяци,
Скоро услыша гласъ Христа своего животворяци ;
Той же самъ и тонъ

Издите вонъ,
 Воструби трубою
 Архангель грозною
 Всихъ насъ возивающихъ на сугъ.

И што било би, аще би грѣшнии на сугъ не встали би,
 Оставили би ся благи безъ мзди,
 Грѣшнии безъ кари оставили би ся би;
 Будеть убо часъ,
 Тогда кажди в насъ,
 Возприметь мзду, муку,
 Цѣли отраду, кажди по своему,
 По своему дѣлу.

215.

Р. VIII. Ч. 36.

Нович те ми, соловие, правду,
 Где я своего Спасителя найду?
 Ой цили на гори, цили на долинь,
 На крижови висить древленѣ.

О вдоли, треба васъ миняти,
 А на горахъ треба умирати.
 С горе небесныхъ на земную трону,
 Ступаетъ Христосъ на нашу подьбору.

На полудне слонце наступаетъ,
 На праці Христосъ спочиваетъ.
 О голубе, не дармо гуркаешъ,
 Лубо пананцку смерть оповида[еш]ъ.

Иташкове жалосне спиваютъ
 Боже, матко, о жалосне умливаютъ.

Апостоли от Христа отбигли,
 Ди Христовъ муки увидили.
 Петръ приходитъ, слеза привши,
 Дворъ Каяфовъ скоро омивши.

Повимъ: не вимъ сего человека,
 Не дамъ о нѣмъ жадного отвита.
 Христосъ своимъ ученикомъ рече:
 Нехай ко мнѣ Петръ скоро притече.

Гди алехѣторъ скоро возгласивше,
Петръ и Яковъ слезами умивши,
Мовить Христось, визваль оцовъ муки,
А тоє мисце дають Жидомъ в руки.

Богу погрибъ голосить цилую ноць,
Соловиє співають на крестъ.
Христось на крестѣ умираеть.
С креста зняли, во гробъ положили,
Камениємъ запечетовали.

216.

Р. X. Ч. 84.

Плачу ся и ужасаю ся,
Ггда онъ часъ помишляю.
Гди придетъ судія правдиви,
Во Божестви своєи слави,
Суть справедливыи судити
И страшни декреть творити.
Тогда земля потрясе ся,
Камениє распадає ся,
Такъ тешъ небеса погибнуть,
А звязди на землю спадуть,
Рѣка огненная потечеть
И всю тварь до себе пожреть.

Ангели въ труби затрубять,
Мертвия от гробовъ во[з]будять;
Охъ якъ велики страхъ будетъ,
Гди самъ Богъ на суть сядетъ,
Книги будутъ отворени,
Справи наши предречени.

Охъ якъ возримъ на судію,
Яки отвить дадемъ ему,
Когда страшній гласъ услышимъ,
Послѣднии декреть дасть грѣшнимъ:
Идите тамъ проклятии,
До тми и муки вичнои.

Тамъ вамъ плачь и скрежетъ зубый,
Червь люта и огонь неугасими;

Тамъ вамъ пропасть и мука вѣчна.
 Того насъ рачъ захвати,
 До тихъ мукъ не отсилати,
 Боже, от Дѣви рождени,
 И ко кресту пригвождени.

И вамъ вшиткимъ за вислугу,
 Котрии сте ся туй зишли, тѣло мое землею покрити,
 До страшнаго суди ту миѣ треба бити.
 За погребеніе, Боже, вамъ дай всимъ доброе здравіе,
 А по смерти царство небесное.
 Алилуя, алилуя, алилуя, слава теби, Боже.

217.

Р. X. Ч. 32.

Южь иду скапливе,
 Дай же, Боже, щасливе,
 З дочаснаго свѣта
 Нескончани лѣта — южь иду.
 Запригамъ дочаснихъ,
 Пять смисловъ тѣлеснихъ,
 Котри мя до злаго
 Ведуть живущаго — запригамъ.
 Напередъ очи перхливи
 И уха слихливи,
 Бо злого слухали и злого смотрили,
 Аби ся справили — предъ Богомъ.
 Идутъ изъ руками,
 Идутъ изъ ногами,
 Бо тыи сгрѣшили,
 Абы ся справили — предъ Богомъ.
 Збойници на мя застоять,
 На злобу мя гонять,
 Свѣтъ, пекло и тѣло
 И грѣховъ не мало — заходитъ.
 Страхъ мя подражнаго,
 Здѣтъ грѣшнаго,
 Же я предъ судію
 Такъ справедливаго — южь ста-
 [вамъ.]

Лежь вични обороня,
 Всего свѣта творца,
 Храни мя от злаго,
 Южь я предвичнаго — южь ста-
 [вамъ.]
 Шатанъ зазросливи,
 На то барзо хитливи
 И пропауесть
 И оштигуесть.
 Сваюлу у молодости
 И упочливости,
 Не престаесть злого
 Ст[в]ориня онего — величаесть.
 Наймиленши Боже,
 Твоего приказаня,
 Ласкавъ твоихъ невдячнихъ
 Сваюли безълични преступилъ.
 Творче мой предвични,
 Я человекъ всеетечни;
 Прошу отпущъ вини
 Не прегину руни — грѣшнаго.
 Боже, для моего
 Кровъ с тѣла твоего
 Вилялъ есъ для люди,
 Лечъ діаволь лѣти — обвинуль

Лечь кролевна неба,
Твоя тешь потреба,
Поважной причини, [грѣшни.
Былъ не моголъ мукъ вини — я

До сина своего,
Бога предвичнаго,
Абы мя грѣшнаго
Милосердыаь его — покривала.

Нехъ ся непраца
Нивочъ его праца,
Причинъ ся, Маріе,
Нехай пекло мине — челоувѣка.

Юшъ зла шентенція,
Иде крестъ межѣ нами,
Такъ вѣстанулъ бы в неби,
Хвалилъ бы тебѣ — на вики.

А діяволъ рачачѣ
И проклиняючи,
Отступилъ насъ трану,
Я увалъ коруну — вичности.

Спивамъ Богу моему,
Створителю своему:
Святы, святы, святы,
Нигда не пояти — Богъ вични.

Тому честь и слава,
Же емъ ся достала
До неба вишняго,
Милосердыаь его — угодна.

Правимъ было страху,
Колимъ заробила
На пекло горуце,
Бо тѣло живуще — грѣшило.

Лечь, милостивы Боже,
Я створеня боскоє,
Отпусти ми грѣхи,
Дай зажити потѣхи — на вѣки.

Дайже, Боже, каждому,
Свѣтѣ живущему,
Звитяжити шатана,
Бога мати за пана — на вики.

218.

Р. X. Ч. 85.

Южъ ми пришолъ часъ до гробу ступити,
Терасъ я ся мушимъ з вами разлучити.
З вами разлучити,
Во землю ступити,
От неи сомъ создани
И до неи позвани.
Што емъ ту согрѣшилъ на семъ марномъ свѣтѣ,
То я терасъ мусимъ судьи отвѣтъ дати.
Боже добротлѣви,
Будь ми милостивѣ,
Прости ми вся грѣхи,
А и мои вѣнѣ.

А вѣ, приятели, добри памятайте,
Бо вѣ терасъ зо мя добри прикладъ мате;

Охъ южъ ми вѣбила остатня година,
 Южъ ми не помага ни жадна родина.
 Оставайте здрави в сѣту живущи,
 В сѣту живущи а и ближни с ними.
 От Бога благодать на васъ оставляю,
 Ту дочасномъ вѣку, да здрави будете,
 Котори во остатной години за мною ся трудите.

219.

Р. X. Ч. 86.

Юшъ преселни се от васъ во свѣта марного,
 Терась прихождаю до живота вичнаго.
 Охъ позрѣ, о человекѣ, на вся послѣдняя, по заслуги твои,
 Яка будетъ заплата твоя.
 За добрая дѣла примеша блага,
 Котри ти предложатъ животу коначная.
 А за злая дѣла доставеша нещасливая,
 Когда найдеть смерть на тя немилосердная.
 Берте соби прикладъ всѣхъ ту, ирпяти,
 Также послѣдному часу всѣхъ служителей.
 Зохабте лукавство а и фалечности,
 Бижите ко правдѣ такъ и любостѣ.
 Зо землѣ азъ естемъ и во землю ся возвращаю,
 В сѣту живущи Богу васъ поручаю.
 Тыи, Господи спасителю, откупилъ еси душу мою,
 Прими ю ко себѣ до вичнаго раю.

220.

Р. X. Ч. 87.

Заплатилъ я емъ южъ цилому животу,
 Терась я положилъ тѣлесну тяготу,
 Откалъ емъ створени лежу у тимъ праху,
 Вѣжду чармну землю.
 На тимъ марнимъ свѣтѣ, котри зоставате,
 Сей конецъ и вамъ будетъ, што на миѣ видѣте.
 Ту царямъ и краломъ коруни спадають,
 До землѣ складають всѣхъ ту мои сѣлѣ,
 Будуть въ землѣхъ шрежахъ, покля сей свѣтъ стоить,
 У терашнихъ часохъ чекати ту буду,
 Судю страшнаго, спасителя своего.

Охъ, Ісусе, не позирай на животь крехкости,
 Але ти позирай на распяты сятости;
 Воскреси мя на радость е тѣломъ моимъ кости,
 До вѣчной радости, амѣнь.

221.

Р. X. Ч. 89.

О немилостивая смерти,
 Што емъ ти превинилъ,
 Же з' причини стрили на мене
 Спустила есь — руци свои

Я васъ, отецъ мой и ви мати моя,
 Васъ препрошаю,
 У чимъ емъ вамъ превинилъ,
 А опростите ми, молю.

Млади мои лѣта,
 Есь ми завѣдѣла
 И немилостиви стрили на мя,
 Чемъ ужъ испустила?

И за вашу ласку,
 Котру есте ко миѣ мали,
 Смирено я вамъ дякую
 И во гробъ ся вселяю.

Прочтось не чекала,
 Болшей моеѣ верстви,
 А нѣиѣ разлучаешъ мя
 От братовъ и сестри.

Не позналъ емъ ликости,
 Нї свицкой марпости,
 Еше ушъ от пынѣ
 Погнїють мои кости.

Нынѣ емъ починалъ,
 В любви з пими жити,
 А тишъ з ненависти
 Отдаешъ мя в земли.

Прощтось не чекала,
 Болшей моеѣ верстви,
 А миѣ разлучашъ
 От братовъ и сестри.
 О немилосердна смерти,
 Отдаешъ мя в земли.

Ви невиность мою
 Всеи добро знаете,
 Же иду безъ грѣха в небо
 Всимъ естъ послушайте.

Дай вамъ, Боже,
 Всимъ доброе здравіе,
 Щасливое житие
 И смерть щасливу,
 И в царствїи небеснимъ
 Коруну вѣчную.
 Алилуя, алилуя, алилуя,
 Слава тебѣ, Боже.

Я васъ, отецъ мой и ви мати моя,
 Мушу оставити,
 В молодихъ моихъ, в лѣтахъ!
 Огъ, мусимъ я в темпомъ гроби
 [жити.]

222.

Р. X. Ч. 90.

Прелестъ дияволска Адама прелстила,
 Щасливость отняла, пустого лишила.

Такъ мене изгла смерть немилосердная,
 У молодомъ вѣку до гробу зложила.

Любиме родиче, ко вамъ я волаю,
Ту дочаснимъ вѣку, здравля вамъ винчую.

Такъже креснимъ отцемъ сіе то желаю,
А с тамтей страни гроба, да будете у небесномъ раю.

Любима родино, всѣхъ васъ напоминаю,
Брата и сестри мои, снѣ вамъ желаю :

Ту здрави здравствуйте, другъ друга любуйте,
На смерть памятайте, а не согрѣшайте.

А вамъ вшиткимъ за вислугу, котри ми чините,
Во остатной годѣнїѣ за мношь ся трудите.

Ту дочаснїмъ вѣку, да здрави будете,
А по смерти в неби радость обтягнете.

223.

Р. X. ч. 3.

Фалшивая юность, зрадлива фортуна,
Служить челоувѣку во молодомъ вѣку.

Теперь оставила, бо сила похибила,
Старость челоувѣка к земли прихилѣла.

О витри бурнии! бистро подуйте,
Серце фрасовливе во миѣ охладяйте.

Дай ми твою милость, Боже справодливи,
Быи завше хвалили за ся фрасовливи.

О роскоши мои! десте ся подѣли?
Озда у Дунаю велкомъ потопили?

Теперь о старай ся, кажди челоувѣче,
Же ты смерть страшная — не знашь где — поспиче.

Где ужъ оберну ся, слези виливати
И за грѣхи мои горенко плакати.

Чомъ ся не возплачешъ, грѣшни челоувѣче,
Ужъ приходитъ копецъ, не мошь жити далши.

И плачь не поможетъ, где смерть на ты придетъ,
Жаль велики въ серцу в той часъ ся з нѣмъ знайдетъ.

Смутна душе моя, чомъ ся не възплачешъ,
Ужъ житию конець, де ся ти повернешъ ?

Ужъ приходить время до гробу ити,
Ужъ не буду в свѣтѣ якъ орель лѣтати.

Гойность не поможетъ и велке богатство,
Лемъ штомъ добро творилъ, вкажетъ ся ми вшитко.

Лѣпше би ся було на свѣтѣ не родити,
Якъ ту на семъ свѣтѣ не побожно жити.

И такъ лѣпше було на свѣтѣ не родити,
Якъ не готовому на други свѣтѣ ити.

Албо вродивши ся, дорасъ в землю ити,
Аби на семъ свитѣ грѣхи не полнити.

Страшно ми тамъ буде предъ судию стати,
І на лице его святе позирати.

Тамъ ся ми покажетъ вси учинки мои,
Зли и добріи, вси предъ очи мои.

Тамъ ся ми покажетъ дочасне житие,
Якъ емъ ту провадилъ, — вкажетъ писание.

Не поможетъ ми тамъ ни отецъ, ни мати,
Лемъ што добро творилъ, будетъ ратовати.

Господи Боже мой, буд ми добротливи,
Прости ми вси грѣхи, будь ми милостиви.

Паралелі: Пор. Ч. 74.

224.

Р. X. Ч. 91.

Прекрасна есь яръ, каждый стваромъ ся розвиваетъ,
Жалобу зверзуеъ, в радость ся облечетъ;
И с теи то надѣи, же овоць донесетъ,
Изъявѣномъ своимъ радость всеъмъ донесетъ.
А затимъ от грозной хвилѣ виторъ на него задуеъ,
Оставитъ го квитокъ и радость весела...
Такъ мене избилъ смерть немилосердна,
У молодомъ вѣку до гробу зложила.
От Бога благодать на васъ оставляю,
Любими родиче мои, Богу васъ поручаю.

Ту дочаснимъ вѣку здравя вамъ вѣнчую,
 И по смерти в неби вамъ царство желаю.
 А вамъ вшиткимъ за вислугу, котру миѣ чините
 Во остатной годѣиѣ за мною ся трудите.

225.

Р. VIII. ч. 29.

Здравствуйте вси,
 На многая лѣта,
 Лѣта, лѣта, лѣта,
 Безъ злаго навита.
 Да изволятъ дѣва,
 Пречистая мати,
 Вамъ здравствовати,
 И многоъ животь дати.

За здравнє того,
 Кой любить кого,
 На погибель тому,
 Кто завидитъ кому.
 Вивать, вивать, вивать,
 На многая лѣта,
 Лѣта, лѣта, лѣта,
 Безъ злаго навѣта.

УВАГА. При порівнюваню текстів належить ще узгляднити отсі паралелі віршів з Почаївського Богогласника, пропущені на своїм місці:

Угроруські дух. вірші. Число:		Почаївський Бого- гласник, 1790. Число:	Угроруські дух. вірші. Число:		Почаївський Бого- гласник, 1790. Число:
9	=	28	101	=	100
12	=	34	121	=	32
13	=	218	128	=	39
29	=	61	129	=	40
30	=	70	131	=	41
33	=	77	153	=	82
41	=	216	163	=	106
48	=	201	184	=	111
50	=	206	205	=	205
61	=	37	210	=	181
72	=	239	214	=	238

Крім того подаю тут повні назви тих книжок, яких уживав я при порівнюваню текстів тільки в скороченю: 1) *Cithara Sanctorum. Pjsně duchownj, staré y nové, kterýchž cýrkew křest'anská při výročnjch slavnostech a památkách, gakož y we wsselikych potřebách swých, obecnič y obzvlásstnjch, s mnohým prospěchem vziwa; k obecnému cýrkwe boží vzdělání, někdy shromážděné a vydané od kněze Girjka Třanowského, služebnjka Páně při cýrkwi swato-mikulášské w Liptowé. W Presspůrku, 1790.* 2) Богогласникъ содержащій пѣсни благоговѣйныя і т. д. Второе исправленное издание. Львовъ, 1886. Типомъ и издвие-ніемъ Института Ставропільского. 3) Богогласникъ... і т. д. Въ святѣй чудотворнѣй Лаврѣ Почаевскѣй. Лѣта от Рождества Христова 1790.

4) Карпато-руське письменство XVII—XVIII вв. Написав др. Ів. Франко. У Львові, 1900. (Відб. з „Записок“ т. 37—38). 5) „Записки“ т. XV і XVII. Пор. статью: Сьпіваник з початку XVIII в., приладив до друку М. Грушевський. 6) Коляди или пѣсни на Рождество Христово і т. д. Львовъ. Типошъ и пакладошъ Ставроп. Института. Управитель типографіи О. Данилюкъ. 7) Коляди і щедрівки і т. д. У Львові, 1900. Коштом і заходом тов. „Просьвіта“. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. 8) Малаый пѣснословецъ или сборникъ пѣсней во честь и славу Преч. Д. Маріи. Зъ типографіи М. Бѣлоуса въ Коломыи, 1885. 9) *Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku.* Zebrał Mik. Bobowski. W Krakowie, 1893. Nakładem Akademii Umiejętnosci.

Показчик пісень,

розложених на час, в яким співають ся.

Різдво: Ч. 1—7; 99—117.
 Богоявленє: Ч. 8—10; 118—119.
 Стрітенє: Ч. 11; 120—121.
 Неділя блудного сина: Ч. 12.
 Великокістні: Ч. 13—15; 122—123; 128.
 Шуткова неділя: 16—17; 127.
 Страстні: Ч. 18—25; 124—126; 129—137.
 Великдень: Ч. 139—144.
 Томина неділя: Ч. 26; 138.
 Вознесєнє: Ч. 27—28; 145.
 Тройцил день: Ч. 29; 146.
 Преображенє: Ч. 30; 147.
 Воздвиженє Ч. X.: Ч. 31; 148—149.
 Зарвашицький Ісус: Ч. 32.
 Псалми Ісусови: Ч. 33; 150—151.
 Розмова Хрїста з Богородицею: Ч. 152.
 Зачате Богородиці: Ч. 34.
 Різдво Богородиці: Ч. 153—155.
 Воведєнє: Ч. 35; 156—157.
 Благовіщенє: Ч. 36; 158—159.
 Успенє: Ч. 37; 160—164.

Покров: Ч. 38—39.
 Пісні співані підчас подорожі на відпуст: Ч. 198—202.
 Загальні пісні богородичні: Ч. 40—42; 170—197.
 Керестурська Богородиця: Ч. 165.
 Повчанська Богородиця: Ч. 166—169.
 Сиропусна неділя (Адам і Ева): Ч. 43—46; 203.
 Сьв. Михайло: Ч. 47; 204.
 Сьв. Ілля: Ч. 48.
 Сьв. Іван: Ч. 49—50; 205—206.
 Сьв. Петро і Павло: Ч. 51—52.
 Сьв. Николай: Ч. 53; 207—208.
 Сьв. Юрий: Ч. 54; 209.
 Три сьвяті: Ч. 55.
 Сьв. Василь: Ч. 56; 210.
 Лазар і богач: Ч. 57.

Плач на чужині: Ч. 58.
 Заяв до духовного: Ч. 59.
 Пісня на похороні єпископа: Ч. 60.
 Пісні при мерци: Ч. 61—98; 211—224.
 Многолітє: Ч. 225.

Азбучний покажчик пісень.

	Число.	Стор
Агнице страчена, душе зармучена	134	172
Ангель пастыремъ мовиль	5	24
А неваймо писмици, от Маріє дѣвици	171	212
Архангелъ Гаврииль принесь гласъ Маріи	158	198
Архангели з неба пришли до Богородици	37	53
Архангели з неба пришли до Богородици	160	201
Ach jak smutni jest život človeka	90	101
Ахъ я matka зармучена, что мамъ учипити	123	157
Ах, пора приходить, треба умирати	72	86
А смерти округна, а не милостива	87	98
Ахъ смерти округна, а не милостива	86	98
Ach človeče, na sebe pamjataj	89	100
Бес часу я умыраю, брата моѣ мѣлѣ	71	85
Бетлгемскі пастушкове ту придѣте	1	22
Благовѣстите днес радост всему міру	39	56
Благодатныя органы, гуслѣ духа святаго	55	69
Богородице дѣво, упованіє христіяномъ	120	154
Богородице, вѣрнимъ оборона	180	220
Богъ и Господь всего свита	114	149
Богъ во Сионѣ чудами сияеть	146	188
Болит мя, болит, смерть ся являє	96	108
Буди восхвалена от всихъ родовъ земнихъ	179	219
Буди восхвалена, ти мати небесна	197	238
В день божого народження	106	144
Величай, душе моя, пречистую панцу	157	198
Велимъ гласомъ и ужасомъ днесъ, Давиде, возыграй	147	186
Весели нам день днесъ насталь	143	181
Весели ся, красная пустыне	205	246
Веселте ся, радуйте ся вси вѣрніи	139	177
В златокованную трубу днесъ вострубите	31	47
Взыде Богъ к високой горѣ	27	44
Вже прѣшовъ часъ, лишаю васъ	67	78
Витай дѣтя малое	103	142
Витай, о дѣво Маріє	165	208
Вифлєми тайна ся взявила	113	149
Высокыи органы, вси васъ выхваляемъ	52	66
Возърыдайте всѣ и възплачите	60	72

	Число.	Стор.
Воскресъ Ісусъ отъ гроба	144	182
Восплачте ся и возрыдайте	64	77
Воспойте согласно пѣснь нову прекрасно	177	217
Вострубите в трубы и псалмогласы	34	51
Во успеніе предстаєть	162	204
Вселеный свѣте, людіе страны	184	226
Вси языцы восилещите руками	102	141
Всѣ притомнѣ взирайте и на то памятайте	75	90
Всталъ нашъ Христосъ зъ мертвыхъ нинѣ	142	180
Где ся спѣшишь, Іосифе, барво сквапливе	109	146
Гди Богъ Адама изтворилъ рукама	46	61
Гдѣ Богъ Адама створилъ рукама	203	244
Гди Христосъ Спаситель малъ ся народити	110	147
Гоїне выхваляйте, вѣрныи воспойте	209	250
Голубе, голубе, то красно гуркаєшь	82	95
Голубе, голубе, то красно гуркаль ес	83	96
Горе чловѣку, тѣлу служащему	63	76
Горы, холмы, дубравы, лѣстіе, цвѣты	53	67
Гори сладость искапайте	108	146
Гори сладосъ искапайте, вси людіе возиграйте	207	249
Горѣ, горѣ душе моя, ко творцу своему	62	73
Да прійдетъ всему миру радост	36	52
Два расъ ослѣпъ, кто на смерть не памятаєть	214	257
Дивни твоя тайни, чистая, яви ся	186	228
Дѣво, мати преблагая, ти царице пречистая	183	224
Дѣтятко ся нашъ народило	116	152
Днесъ благодать насъ собираєть	127	164
Душе моя грѣшная, востани раненько	21	38
Душе Христова освяти мене	151	192
Ей паненка, миленего сипка	107	145
Жалость на крестѣ пануєть	135	173
Заплатилъ я ємъ южъ цілому животу	220	262
Здравствуйте вси, на многая лѣта	225	266
З емъпировъ горныхъ Богъ ся зъявляєть	148	187
Иже совершивый смотреніе	145	183
Излияй ся благодать отъ устъ твоихъ, отче	56	69
Излияй ся благодать во устахъ твоихъ, отче	210	251
Исполни ся небо и земля чудесъ твоихъ, царице	173	213
Исполни ся небо и земля чудесъ твоихъ, царице	188	229
Истинная весна, Георгіе, наста	54	68
Источникъ духовный, радости исполненный	29	46
Источникъ слезы разливайте ся	73	87
Ідутъ лѣта з сего свѣта	65	77
Іерусалимъ градъ святыи Сіонъ	28	45
Ізій на мя, Боже, со небесе росу	13	30
Іорданъ рѣко, уготови ся	9	28
Істочниче благодати, о Іліе в небо взяты	48	63
Ісусе, царю распятыи на крестѣ древяномъ	20	38

	Число.	Стор.
О smerti okiutna, a ne lytostiva	88	99
Оставай ту здрава, пречистая дѣво	197	239
О страхъ сердце проникае	70	83
Ог востока восыявыѣ звѣзда яснаѣ	7	25
От Галилея Христось ко Йордану	119	153
О широкий свѣте, пѣкъде в тобѣ жити	66	78
Охъ ми тяжкый жалъ, не малый	58	70
Памят твоя праведная ест со похвалами	50	64
Пасьтырю душевныѣ, ты поне избраныѣ	59	71
Плакал ся Адамъ под рѣем	44	59
Плачи, душе, рыдай горе	77	91
Плачи, душе, рыдай горе	61	72
Плачьте ся сердца мои зольницы	41	57
Плачьте сердца моего зѣница	15	31
Плачу ся и ужаваю ся	216	259
Пович те ми, соловне, правду	215	258
Повче граде весели ся, благодат во теби яви ся	169	211
Повѣчь же ми, соловіе, правду	130	167
По востани твоємъ, Христе	26	43
Подякуйме Цану Богу	22	39
Под твой покровъ прибигаемъ, пречистая дѣво	175	215
Подъ твой покровъ прибигаемъ, пресвятая дѣва	176	215
Повышляю окаяный азъ	211	252
Посланъ бысть архангелъ Гавріилъ	159	199
Потъ твой плащ ся утѣкаемъ, о дѣво Маріе	42	58
Похвалу принесу слаткому Іесусу	150	191
Предивна новика настала	3	23
Предста царица на високомъ тронѣ	38	55
Прекрасна ест ирѣ, каждій стваромъ ся розвиваесть	224	265
Прелестъ дияволска Адама предстала	222	263
Пречистая дѣво мати, небесна царице	164	207
Прійшолъ часъ мой того лѣта	95	107
Радость велія нынѣ яви ся	154	193
Радуй ся, вселеная похвало	198	240
Радуй ся зѣло, дщи Сіона	16	32
Радуй ся, Маріе, небесна царице	166	208
Радуй ся царице, наша заступнице	181	222
Радуйте ся, ликовствуйте	140	178
Радуйте ся вси людіе	155	195
Радуйте ся ангеломъ лики	163	206
Размышлявъ себѣ Адамъ, чого бы ся добре звѣдалъ	45	60
Размышляй о себѣ, о чловеке каждый	97	110
Роды земный, соберѣте ся	32	49
Руже сличная, дѣво святая	182	223
С Богомъ останъ, охъ Маріе	170	211
Свите велми и прѣемли	153	192
Свѣтлая зорнице, утрення деннице	35	52
Свѣтло днесъ ликуймо, псалми восклицаймо	121	155

	Число.	Стор.
Святыи великий пророче, Иоане предтече	49	64
Селени свите, людїе страны	190	231
Син божи ся памь народилъ	105	144
Сын божий ся нам народил	2	22
Скуния всезлатая, ковче завѣта	6	25
Слава во вѣшнихъ Богу, воспойте людїе	99	139
Смотрь грѣшнице, человекѣ, на распяты Хрѣстово	25	43
Торжество днесь вси воскликните	191	203
Третаго дня сталъ створитель	138	176
Тройце святая, Боже ласкавый	10	29
Уже ся час приближае	68	80
Уже Пилать подписуеъ	132	170
Уш иду до гробу темнаго, смутнаго	81	94
Фалшивая юность, зрадлива фортуна	74	89
Фалшивая юность, зрадлива фортуна	223	264
Хваленъ Исусъ, хваленъ Исусъ, дѣвицо	172	213
Хвалилъ тя вси согodne, збранный воеводе	204	245
Хвалите Господа съ небесъ	33	51
Ходил Адам по раю	43	58
Християне плачите, смутне вси приступите	126	162
Християне, по всемъ свѣтѣ пойте весело	174	214
Христось Господь свѣтъ ся	118	153
Хрїсте, царю сираведливи и Господи терпезливи	129	166
Царская порфира прозябаеъ	11	29
Царя благаго, царици, пречистая владичице	193	234
Царю Хрїсте, пане мили	128	165
Цорко сіонска, днесь весели ся	17	34
Чась радости, веселости свѣту насталь нынѣ	4	23
Чась ужь, человекѣ, от грѣховъ престати	212	254
Человѣкъ небесный, земный ангель стаеъ	206	248
Человѣкъ едни богачъ былъ	57	70
Чистая Богородице, грѣшнымъ людемъ помощнице	178	218
Что мы человекѣцъ? Бемы и съчезаеъ	76	91
Чудна еси, помощнице, пречистая мати	187	229
Чуйте, людїе, трубу господню	213	256
Шедше трїе цары ко Хрїсту со дары	112	148
Яй любевна матко, у тихъ великихъ мукахъ	124	158
Бгда придетъ конецъ вѣка	100	139
Южь иду до гробу смутнаго, темнаго	80	94
Южь иду скваливе, дай же, Боже, щасливе	217	260
Южь ся Жыды наобрали	18	36
Южь ся декретъ подписуеъ	131	168
Южь ми пришолъ часъ до гробу ступити	218	261
Юшь преселим ся от васъ во свѣта марнаго	219	262

Miscellanea.

Кілька заміток до „Чуда св. Климента, папи римського“.

До історії Климентової легенди, що слідить тепер на сторонах нашої часописи др. Франко, хочу я додати одну подробицю з свого становища.

В Извѣстіях II отд. акад. наукъ за р. 1901 (I кн. с. 1—8) опублікував проф. Соболевский з рукописи 2-ої под. XV в. інтересне слово про чудо св. Климента, безперечно руське, але на жаль — анонімне. Написане чи проголошене воно було в Київі*), як справедливо запримітив видавець; з кінцевої молитви до Климента здогадуєть ся він, що слово було „проголошене або прочитане“ коло його мощей — в київській церкві Десятинної Богородиці. Належить лише додати, що се не перше слово, звязане з мощами св. Климента в Київі: давно звістне иньше слово, також анонімне, проголошене при тих же мощах (видане в часті кн. Оболенським в Кієвлянині за р. 1850), тільки те, як побачимо, належить пізнійшим часам.

III. видавець, публікуючи се слово, не схотів запускати ся в близьку аналізу слова. Я позволю собі доповнити його замітку кількома увагами, котрі можуть послужити додатком до спостережень дра Франка, які дасть він до нашого слова в загальнім комплексі легендарного матеріяла про св. Климента.

*) Так як читаємо його тепер, не має воно ніякого вступу до слухачів, але можливо, що такий вступ відкинено при записи, або й ще пізнійше.

Пічну від хронології. Кілька згадок „Чуда“ вказують на часи розмірно ранні. Тоді ще між Києвом і Херсонесом існували живі зносини, люде навіть на прощу до Херсонесу ходили, як виходило-б з слів про чудо при мощах св. Климента, що повторюєть ся „и до нынешняго дни“ — „и сему же убо сіце бывасму, се в нас благочестія любовници и гражане херсоньстїи слышавше на видѣніе чюдеса великаго срїстаху ся“. Сеж могло мати місце хіба тільки не пізнійше третьої четвертини XI в., перед половецькою грозою, що перервала на завсїди свободний рух по степовим дорогам.

На такіж розмірно ранні часи вказують, на мій погляд, слова про християнізацію Руси — „идѣже жерьтвища бѣсом быша, ту святѣа церкви славять Отца и Сына и святаго Духа, еже пришествіемъ святаго Климента сотвори ся и утверди ся“. Очевидно — на мій погляд принаймні — християнізація Руси для автора Чуда була фактом сьвіжим, непередаваним, до котрого звертала ся раз у раз гадка побожного чоловіка, як то бачимо у Іларіона, в найдавнішій літописи і у иньших письменників XI в. Додам, що наведена фраза таки й нагадує Слово Іларіона: „В единое время вся земля наша въслави Христа со Отцемъ и съ Святѣмъ Духомъ. Тогда начатъ мракъ идольскій отъ насъ отходити, и заря благочестія явиша ся, тогда тьма бѣсовскаго служенія погыбе и солнце евангельское (див. порівнянне Климента з сонцем у Чуді) землю нашу осія, капища разрушиша ся, а церкви поставляють ся, идоли сокрушають ся и иконы святѣхъ являху ся“, і т. и. Досить близький до Слова й стиль Чуда. Се також твір „вищої школи“, як я її називаю (Іст. України-Руси III с. 453) — твір риторський, з штучною будовою, пишними порівняннями, паралелізмами, діяльогами, гладкий і зручний; тільки Іларіонового „прѣводного“ толковання в нїм нема. (Коли б пошукати до Чуда пізнійшої паралелі, то ще скорше-б можна вказати на Кирила Туровського, з його „ізукрашеними“ оповіданнями сьвята, рїчами дїєвих осіб, і т. и.). Я-б позволив собі назвати автора київським ритором другої половини XI в., що писав не без вплива Іларіонового Слова, проголошеного в тій же церкві Богородиці Десятинної, й подібно як Іларіон, належав до київської риторської школи XI в. — більше репрезентантів сеї школи з того столїтя ми й не маємо.

Коли я з одного боку поставлю Чудо св. Климента в залежність від Іларіонового Слова о законі, то з другого боку в безпосередній залежности від Чуда стоїть згадане

вище иньше похвальне слово Климентови. На жаль, се остатне досї не видане вповнї — тільки його кінцева похвала. Але й вона має виразні вказівки на пізнійші часи — не скорше середини XII в.: св. Володимир зветь ся в нїй „прародителем“ і „праотцем“ тодїшнього київського князя, а се може належати тільки до часів, коли в Київї сидїли потомки Мономаха, що був лише правнуком св. Володимира, отже генеалогїчно не так був віддалений від нього. Зрештою Похвала досить виразно натякає на часи упадка Київа, коли він жив дуже трівожним житєм, а сенїорат київського князя був лише порожнім титулом без реального змісту. На жаль, не можемо зреалїзувати ще одної вказівки Похвали: вона проголошена з нагоди обновлення церкви Десятинної Богородиці, але такого факта наші літописи не записали. Можна тільки такїй здогад висловити: церква була сильно пограблена під час київських погромів 1169 і 1203 р. (иньших нагод до обновлення нам не звїстно), між сими двома погромами в Київщинї сидїв кн. Рюрик, що мав „любовь несытну о зданьихъ“ і в 1194 р. перейшов до Київа; до цикля його „зданий“ (що лишив уже нам одну літературну памятку — слово з нагоди будови стїни в Видобицькїм монастирї) дуже легко могло належати й обновленне старої київської катедри. Але, розумїть ся, могло се обновленне стати ся й скорше, хоч з виїмком Рюрикового попередника Святослава, иньші князї по р. 1169 так коротко й непевно в Київї сидїли, що ледво чи мали би пору займати ся „зданнем“.

Отже з сих наших хронологїчних виводів виходило-б, що Похвала Клименту (так її буду звати) значно молодша від Чуда. Порівнянне сих двох творів вповнї потверджує сю гадку: автор Похвали чимало живцем узяв з Чуда. Порівнянне не лишає місця сумнїву, хто в кого запозичив: безпосередно порївно-нїчно звязаний з оповіданнем про херсонську подїю широкий період Чуда про славу Климента й його перехід на Русь — перенесено в Похвалу в формї відірванїй і скороченїй, навіть деформованїй. З ним перейшла в Похвалу й антитеза давнїйшого поганьства й сучасного християнства на Руси. За те широко розвинено потїм в Похвалї алюзїї до сучасних відносин Київa й спеціальні вказівки зроблено до оновлення церкви, бо з сеї нагоди проголошена сама Похвала.

Іларїонове Слово, Чудо Климента й Похвала — сї три слова отже, проголошенї в тїй самїй катедрї, в рїжних часах, стоять у певнїй залежности від себе, під впливами одно одного, но-

сячи на собі печать тойж самої школи, кийського риторства XI—XII в. Чи не вказувало б се на певну літературну проповідничу школу, звязану з кийською катедрою?

Ми могли б тоді пригадати ще одно імя, звязане з нею — також репрезентанта „вищої школи“, „прѣводної“ манери — Клима Смолятича. Але його імя все ще лишасть ся для нас в значній мірі „порожнім звуком“, бо для характеристики його як письменника знаємо занадто мало.

М. Грушевський.

Полтва — Полтава.

Подаю випись з книжки перехованої в урядї ґрунтових книг при ц. к. краєвім судї у Львові (в відділі старих документів) під назвою: „(Liber) Ractorum (Nr.) 16. folium 51, документ 13-ий, з котрого то документу слїдно, що ріка Полтва, що пливе через Львів, називала ся тоді (в році 1805) Полтава або Полтова. Розстрілив се слово низше я сам.

Praesentatum 12 Junii 1806 ad Nrum 7836. Vertrag, welcher heute am Ende gesetzten dato zwischen den Nachbarn als Benjamin Wolf et Moses Bardach Erben mit Zuziehung der Witwe Feiga Bardach bevollmächtigte des verstorbenen Hauseigenthümers Joseph Bardach Nr. 427²/₄ Eines, dann Mordche Arie, et Bluma Menkesin, und Eljoken, et Lea Loschin, Eheleute, und Hauseigenthümers Nr. 426 anderen Theils in Betreff der Forderung wegen Grund, und Vergütung der erbaut werdenden Scheidemauer sammt eichenen Schlauchen oder Kanale, Scheidefeuermauer folgendermassen unabänderlich auf ewige Zeiten beschlossen worden, und zwar: 1, Verzichten und entsagen erwähnte Hauseigenthümer Nr. 426²/₄ alle nahmen habende Praetensionen und Strittigkeiten in betreff den Zwistigkeit, wegen Grund, und sonstigen Forderungen, wider die erwöhnte Bardaches theils Hauseigenthümer, theils bevollmächtigte Nr. 427²/₄, wofür 2-tens die erwöhnte Hauseigenthümer Bardaches Nr. 427 sich erklären, und das Recht hiemit ertheilen, dass erwöhnte Hauseigenthümer Nr. 426²/₄ sowol die Benutzung der Scheidewand — um ohngefähr 24 Ehlen lang mit Inbegriff der Bestandtheile zur ebenen Erde, und drei Stock hoch, von Ende der gegenwärtig bestehende beiden Häusern Nr. 426 und 427²/₄ von Soliden, welche die Hauseigenthümer Bardaches Nr. 427 schon angefangen, und gänzlich ausgebaut werden wird, als auch die eichenen Schläuche und Kanale, nach Ausgang dieser 24 Ehlen

lange Scheidewand, zum Behuf des Wasser- und Unrath-Ablaufs von erwähnten beyden Häusern bis an den rückwärts der Häuser befindlichen fluss Poltawa geführt werde, und die annoch nicht gänzlich erbaute Scheidefeuermauer, welche eben aufgeführt werden wird, unentgeltlich so freysethet, dass die Hauseigenthümer Nr. 426 sowol die erwähnte 24 Ehlen lange und drey Stock hohe erbaut werdende Scheidewand sammt Kanale bis zum Fluss Polto wa, und gedachte erbaut werdende Scheidefeuermauer zwischen erwähnten beiden Häusern, als wahre Eigenthümer, nach ihre eigenen Belieben sowie die Hauseigenthümer Nr. 427 ihrer Seite nach deren Verlangen, ohne dass die Eigenthümer Nr. 427 den Eigenthümern Nr. 426 in etwas hinderlich seyn dürfen, benutzen, können, sollen, wollen und mögen, und 3-tens Sind die Hauseigenthümer Nr. 426 von den Hauseigenthümern Nr. 427 nicht nur allein freigesprochen, dass bemeldete Hauseigenthümer Nr. 426 zu der in §. 2-do benannte Erbaung, nemlich 24 Ehlen lange und drey Stock hohe Scheidewand, eichener Schlauchen oder Kanale bis zum fluss Polto wa Scheidefeuermauer zwischen Nr. 426 und 427^{3/4} keine Kōsten beizusteuern werden schuldig, noch schuldig werden können, sondern auch die Hauseigenthümer Nr. 427 sich hiemit freiwillig erklären...“

Дальшого не виписую, бо для назви ріки Полтви решта не дає нічого.

Т. Ревакович.

Олексій Андрієвський.

Некрольогічна замітка.

Кружок дослідників української історії згромаджений коло „Київської Старини“ поніс нову болючу втрату в особі довголітнього й діяльного свого співробітника Олексія Олександровича Андрієвського.

Покійник не був істориком з поклику, як похований кілька місяців тому инший стовп К. Старини — Олександр Лазаревський. Се був педагог і запалений діяч на полі освіти й виховання молодіжи й мало освічених верств — тó було діло його душі, життєвий інтерес, і тільки ті „виїмкові обставини“, які так часто спадають на щирих громадських діячів в Росії, пошхнули його до археографії й історії України. Історія України на тім зискала, й се маємо завдячити енергії російської адміністрації! Певне тільки, вона й сама від своїх заходів такого ефекту не надіяла ся...

Ол. Андрієвський родив ся в 1845 р. в Каневі; учив ся в київській гімназії й на філільогічному факультеті київського університету, і скінчивши його в р. 1865 пішов на професора „руського языка и словесности“ в Катеринослав. Українське окруженне, разом із впливами російського Sturm- und Drangperiod-y 60-х рр., які сам проводив в київськiм шкільництві тодішній куратор Пірогов, виховали в Андрієвському типового поборника свободи, поступу й освіти, з легкою українською („українофильською“) закраскою, подібно до тої, яку мав і його другий пок. брат Митрофан, що лишив по собі також сліди в історії України.

В 1877 р. педагогічна діяльність Андрієвського на Україні була перервана: з Одеси, де він професорував, кинено його в Архангельськ; по кількох місяцях йому удало ся дістати перенесення до Тули, але слідом він кинув службу й вернув ся до Одеси, щоб заробляти собі хліб приватними лекціями. Слідом його заслано знову — уже до Вятки, де він мусів пробути чотири роки. Тому що педагогічна дорога була для нього закрита, звернув ся він до роботи в місцевім „статистичнім комітеті“ (звичайний *salon des refusés* в Росії), що тоді займав ся збиранням матеріялів до ювілейних публікацій. Разом з ним Андрієвський віддаєть ся архивальним і історичним студиям і в результаті публікує кілька праць по історії Вятки й Вятського края.

Добувши дозвіл на поворот до України й діставши посаду „редактора неофіційної часті“ київських губернських відомостів (по іронії долі се також звичайна посада для „неблагонадьожних“), Андрієвський далі почав працювати в місцевій — уже київській археографії, черпаючи матеріяли головно з архива київської губернії, а далі також і з иньших деяких. Друкуючи відти у великім числі матеріяли в своїх Губернских відомостях, Андрієвський випускав сі матеріяли в передруку п. т. Исторические матеріялы изъ архива кievскаго губернскаго правленія. В 1882—6 рр. вийшло десять томиків сеї публікації, дуже ріжнородної змістом, але цінної для історії України, головно XVIII в.

Діставши потім спромугу вернути ся до педагогічної діяльності (в 1885 р. його іменовано інспектором гімназії в Златополь, відти переходить він учителем в київську I гімназію, потім був інспектором народніх шкіл в Катеринославщині до р. 1896), Андрієвський тільки свобідними часами міг віддавати ся своїй

археографічній роботі, але не кидав її, то друкуючи матеріяли, нагромаджені в попередніх роках, то збираючи нові, то обробляючи цікавіші документи або цілі серії їх в дрібніших замітках і в ширших статях. Головним предметом студій його і тепер лишив ся Київ з своєю околицею, але окрім того Андрієвський займав ся також Запорожем і пограничними татарськими й польськими справами — в архіві київської губернії мав він для того також багатий матеріял. Так появили ся його Матеріали для історії южно-русскаго края в XVIII столѣтіі (1715—1774) в Записках одеського історичного товариства, 1886, — про Запороже й татарські зносини, Матеріали по історії Запорожья и пограничныхъ сношеній (1743—1767) (тамже, 1893 р.). З нагоди столітя прилучення правобічної України від Польщі до Росії Андрієвський задумував видати більшу колекцію матеріялів до історії російської адміністрації в сїм краю і такий проєкт предложив був київській археографічній комісії, але ся до нього не прихилила ся.

З статей його замітніші: Страница изъ прошлаго г. Переяслава, 1889, Войтовство И. Сычевскаго в Кіевѣ (1754—66), 1891, Русскіе конфиденты въ Турціи и Крыму въ 1765—68 гг., 1894, Комиссія 1749 г. для разбора взаимныхъ претензій Татаръ и Запорожцевъ, 1894, Послѣдніе кіевскіе сотники, 1896, Еще страничка изъ прошлаго Переяслава, 1901. Ряд статей і заміток по історії Кієва, міщених в Кіївській Старині, зібрав він і видав осібною книгою п. т. Изъ жизни Кієва въ XVIII вѣкѣ, архивныя замѣтки, К., 1894.

Живий публицист і громадський діяч, в історичній своїй діяльності він репрезентує тойже документальний напрям як і Лазаревський, і тільки в виборі тем та в загальнім становищі автора можна бачити часом певні відгомони ріжних суспільних і національних справ, які ворушили сучасну Андрієвську суспільність і його самого.

По за археографією він писав багато — по історії літератури — для інтелігенції, популярні книжки для народа (по російськи), і публіцистичні статі в ріжних громадських справах. Згадаю нпр. його біографічний начерк: Григорій Федоровичъ Квитка (Основяненко), 1878, і численні статейки про Шевченка, міщені ним в остатніх роках в одеських газетах; вони перейняті живою симпатією до українського слова, яким визначав ся покійний ціле своє жите. По українськи, здаєть ся, він не писав, хоч і спо-

чував новішому науковому й культурно-політичному руху в російській Україні й Галичині.

Остатні роки (від 1896) А. займав посаду директора міського закладу для сиріт в Одесі; своїм звичаєм він незвичайно вкладав ся в сю роботу й се дуже сильно відізнало ся на його здоровлю. Він носив ся з гадкою кинути сю посаду, але було вже за пізно. По кількомісячній хоробі він умер в Києві 9 (22) липня 1902 р.

Пером йому земля!

М. Грушевський.

Наукова хроніка.

Київські мініатюри при Трірській Псалтири.

Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier — Codex Gertrudianus in Cividale — historisch-kritische Untersuchung von H. V. Sauerland, kunstgeschichtliche Untersuchung von A. Haseloff (Festschrift der Gesellschaft für nützliche Forschungen zu Trier zur Feier ihres hundertjährigen Bestehens herausgegeben am 10 April 1901), Trier, 1901, т. I—II, ст. 4+215+62 таблиці, 4°.

Гр. Алексій Бобринський — Київські мініатюри XI вѣка и портретъ князя Ярополка Изясловича въ псалтырь Егберта архієпископа трирського (Записки имп. археологическаго общества, новая серія т. XII, I—II, с. 351—371).

Wł. Abraham — Sauerland H. V. und A. Haseloff. Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier (Kwartalnik Historyczny, 1902, I, с. 90—101).

В скарбниці катедри неголосного міста Чівідале (Cividale), в північній Італії (недалеко Трієста), від кількох століть переховувала ся багато ілюстрована пергаминава рукопись; її названо псалтирою трирського архієпископа Егберта — від головної складової частини сеї рукописи, або codex Gertrudianus — від імени її пізнійшої владительки, для якої доповнено рукопись ріжними молитвами (preces Gertrudinae), або Liber precum Gertrudae — від сих остатніх. Тепер переховуєть ся він в місцевій бібліотеці в Чівідале.

Рукопись складаєть ся з 233 пергаминових карток середньої великості (188×238 mm.), оправлених в новішу оправу, і містить в собі кілька частин, ріжного часу й походження. Найголовішю й найстаршу, основну частину її (л. 15—208) становить псалтир, розкішно ілюстро-

вана й виготовлена ніяким Руодпрехтом на замовлення архієпископа трірського Егберта (977—993), як пробують ближше означити — десь в рр. 984—993, в монастирі Райхенау, славного тоді своєю штукою. До сеї псалтири, таки очевидно в Трірі, при катедрі, в дуже короткім часі по тому, прилучено ще різні молитви, що становлять тепер закінченне рукописи (л. 219—233). Також і перед псалтирею, на порожніх картках (л. 11—14), появили ся різнородні дописки. Потім — по прикметам письма судячи датують се другою половиною XI в. — на переді до рукописи додано шість карток (л. 5—10) і на них написані різні спеціальні молитви для якоїсь Гертруди, з прекрасними мініятюрами, типа зовсім відмінного від Егбертової псалтири — византийського. Сі молитви Гертруди одначе не обмежають ся сими листками: вони йдуть в глибину Егбертової псалтири і тих кінцевих молитов, заповняючи свободні сторони рукописи, а навіть маргінеси. Нарешті ще новішим додатком був календарик — на початку, на чотирох картках (л. 1—4), з некрольоґічними записками: він таким чином став першою частиною рукописи. Отже тепер вона виглядає так: 1) календарик, 2) молитви Гертруди, 3) псалтир, 4) трірські молитви, а хронологічно сі частини йдуть так: 3, 4, 2, 1.

Як походження псалтири з її додатковими молитвами ясне з самої рукописи, так загадковий початок тих молитов Гертруди. Зі змісту їх можна бачити тільки, що се Гертруда, мати Петра, якоїсь визначної особи, що стояла на чолі війська, в ближших відносинах до гех-а. Звістний німецький археограф Бетман, в своїм справозданню з археографічних здобутків в Італії з р. 1854 (опублікованім в 1872 р., в *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, XII) висловив дуже дотепний здогад, що тут треба бачити сестринця угорського короля Стефана Св'ятого, пізнійшого угорського короля Петра, і його мати, незвістну нам на імя, що отже могла мати імя й Гертруди; коли зважимо, що батько Петра і він сам довгий час жили в Царгороді, то се пояснило-б і византийський характер мініятур Гертрудиних молитов; на-решті таке об'яснення знаходило собі попергє ще і в тім, що пізнійша напись на рукописи (XV—XVI в.) каже про дарування сеї рукописи св. Єлисаветою, дочкою угорського короля Андрія, до Чівідале, а золоті ініціали G. R., або G. R. H., які стрічають ся на маргінесах рукописи, дійсно вказували-б на угорську королеву Гертруду.

По таким привабливім об'ясненню в руських наукових кругах до остатнього часу ані не підозрівали, що сі Гертрудині молитви з їх мініятюрами належать до Руси й руської штуки. Аж видання сих самих мініятур, зроблене трірським науковим товариством, і опублікованне ним двох спеціальних розвідок: про походження рукописи — зробленої

Заверляндом і про її мініятури — зробленої Газельофом, представило справу в ньшій свѣтлі й принесло руській науці несподіванку в виді дорогоцінних київських мініатур з другої половини XI в.

Не можна сказати, що розправи згаданих учених справу Гертрудинних молитов вповні роз'яснили. В ній стрічаємо кілька труднощій і непевностей, і їх розв'язання трудно було-б і жадати від німецьких учених, меньше обізнаних з руськими справами. Зараз по виданню трірської публікації забрав у сій справі голос звістний російський археолог Бобрінський, прилучаючи ся вповні до виводів видавців; трохи пізнійше — польський учений проф. Абрагам підніс ряд скептичних заміток до поглядів Заверлянда й Газельофа*). Київські учені, скільки знаю, в сій справі голосу не заберали ще. А тепер я, користаючи з кількох вільних сторін Наукової хроніки, хочу пояснити справу читачам Записок і висловити кілька своїх заміток до неї.

Молитви Гертруди писані ріжними руками, але подібним письмом, з одного часу, дуже лихою правописею. Вони починають ся на обороті 5 листа. Перша сторона його чиста, на обороті мініятура — св. Петро з ключами і написею О АГІОС ПЕТРОС; коло нього три менші, портретові фігури в інсігніях, одна з них — мужеська має напись в одній лінії, котрої перша половина не виразна вже, а друга зовсім ясна: **ПРОПЪАК**. Жіноча фігура, що лежить при ногах св. Петра, має напись в двох рядах, досить стертих — в горішній розбирають **МР**, або **МИР**, в долішній **ПРО**..... По обох сторонах обривка читають ся латинські молитви *Ad sanctum Petrum*, що переходять потім на л. 6, де окрім того читають ся молитви до архангела Михаїла, далі до трох архангелів і всіх ангелів.

На л. 7 читаємо ряд коротеньких молитов. Перша: *Averte cor regis ab odio, ab indignatione et ira et converte eum ad clementiam et pacem et bonitatem, ut clemens et misericors et propitius fiat famulo tuo N.* Третя: *Omnipotens pater, ut regem et cunctum principatum servo tuo* (вишкробано) *mitem et mitericordem et mansuetem (sic) facere digneris, te rogo, audi me.* І так далі, в формі літанії.

На обороті 7 л. іде довша молитва за особу, що тут вперше зветь ся по імені — Петро. По тім три молитви до св. Олени, і в третій з них (що має знову в двох місцях шкробанини) називає себе та особа, що молить ся за Петра, Гертрудою; при тім, скільки можна судити з досвьт неясного текста,

*) В німецькій літературі я досі не стрічав якихось спеціальнійших відзивів про виводи Заверлянда й Газельофа в справі Гертрудинних молитов, тільки досить нобіжні реферати як С. Байсла в *Zeitschrift für Christliche Kunst*, 1901, або Гелера в *Römische Quartalschrift* 1902, I.

Гертруда просить, щоб сей Петро не був до неї недобрий. Подібного змісту коротенькі молитви переходять потім і на оборотну сторону 8 л., де та особа, не називаючи себе по імені, далі просить Бога, аби відвів від неї гнів і неласку чоловіка, що зветь ся тут просто *famulus tuus*, як той Петро в молитві до св. Олени.

Перша сторона 9 л. лишена порожньою — вона записана значно пізнішими приписками; л. 9 об., 10 і 10 об. займають мініятури: Різдо, Христос на хресті з чотирма євангелистами, Христос на троні коронує князя й княгиню: князя — зовсім подібного до мужеської фігури першої мініятури (Ярополка) — приводить сьвятий Петро, також ідентичний з Петром першої мініятури, він має напись *Ox PETROC*; княгиню приводить сьвята *H AGIA IPHNI*.

Молитви йдуть далі, як сказано, по порожніх сторонах і маргінезах Етбертової псалтири й додатків до неї. І так на л. 12 об. читаємо молитву про Петра, аби Бог післяв *angelum tuum sanctum cum Petro et exercitu eius*; на л. 13—14 записані деякі церковні молитви (між 14 і 15 л. бракує щось).

З дальших молитов замітна дуже на л. 30: *Ad sanctum Petrum pro Petro*; в сю молитву вложена сповідь гріхів, яку певна особа (Гертруда), молячи ся за Петра, приносить в його імені: *Tibi cōfiteetur Petrus omnia peccata sua preter quae in baptismo credit esse dimissa, sed postea multa capitalia comisit crimina ac idem suadente hoste antiquo voraginibus, gulae atque luxuriae, per superbiam et iactantiam, per detractionem et avaritiam atque cenodaciam (audaciam?), per impacienciam et mendaciam ac homicidium et falsum testimonium, per furta et periuria et per alias culpas plurimos tam casu quam voluntate deliquit...* Як бачимо, того Петра тут обтяжено дуже тяжко гріхами й прикметами досить непохвальними.

На порожній стороні 41 л. уміщена мініятура византийського стилю, що стоїть в очевиднім звязку також з Гертрудиними молитвами: Матер божа з Христом на троні.

Молитви йдуть далі в псалтири. Порожні листи при закінченню її заповнені ними також — тут маємо дрібні молитви до Марії Діви за Петра, що зветь ся тут кілька разів *unicus filius meus*. При кінці рукописи читаємо рід літанії, де знову маємо молитви за Петра й де особа, що моляє ся, зве себе Гертрудою. Маємо тут також молитви *pro papa nostro et pro principe nostro et pro imperatore nostro...*, за душі *nostrae congregationis fratres et sorores...*

Отже — хто могла бути та Гертруда і той Петро, її син?

Заверлянд і Газельоф відповідають на се: Ярополк - Петро Ізславич, син Ізслава Ярославича київського, і його мати Гертруда,

жінка Ізяслава, сестра польського князя Казиміра т. зв. Відновителя.

Тотожність Петра молитов в Ярополком-Петром Ізяславичом, дійсно, не підлягає сумніву. Сю тотожність приймає вповні Бобрінський, тим часом як Абрагам признаючи безумнівною тотожність Ярополка мініятури з Ярополком Ізяславичом, підносить певні сумніви против звязування з ним також і Петра молитов. Він підносить істновалне тих численних шкробаних в тексті молитов і припускає, що молитви говорять про иньшого Петра, і тільки пізнійше молила ся з них Ярополкова мати Гертруда, поправивши в молитвах дещо, що не можна було приложити до неї й її сина. На доказ того він вказує також і се, що Петро в молитвах зветь ся одинаком, тим часом як Ярополк - Петро таким не був, і т. п.

Мусимо піднести насамперед тісну звязь між Гертрудиними молитвами й мініятурами. Перша молитва до св. Петра, як я підносив, написана наоколо мініятури, очевидно ad hoc замовленої; мініятура ся, де князь носить імя Ярополка, стоїть в найтіснішій очевидно, звязи з четвертою з ряду, де тойже князь носить імя Петра, а молитва до Петра, написана при першій мініятурі, вповні аналогічна з цитованою пізнішою молитвою „до Петра про Петра“. Таким чином весь цикл молитов, де виступає Гертруда й Петро (а сі два імена, як бачили ми, йдуть до кінця молитов), як найтісніше звязаний з мініятурами, де виступає князь чи иньший володар, на імя Ярополк-Петро. Фігура, що лежить при ногах св. Петра в молитовній нові, на першій мініятурі, поруч Ярополка, вповні відповідає відноснам Гертруди й Петра в молитвах і хоч як читати напись при сій фігурі, очевидно, що в ній маємо Ярополкову мати. Ставши на становище проф. Абрагама, треба би припустити, що молитви й мініятури були писані для якоїсь иньшої Гертруди, що мала сина Петра, а потім дістали ся до Гертруди, Ізяславової жінки, що також мала сина Петра, і що при тім на першій мініятурі первістні імена заступлені повними — Ярополка і Ярополкової матери, в двох принаймні місцях. Се припущення так ризикові, що прийняти їх ніяк не можна.

Що до шкробаних, на які вказує проф. Абрагам, то вони зовсім не так дуже многозначні. Імена Гертруди й Петра ніде не приходять на вишкробаних місцях. Не можна напевно вказати ніодного місця, де до кінче мало бути вишкробане власне імя. Подекуди зовсім ясно, що вишкробано не імена, а инькі слова. Коли ми пригадаємо, що молитви писали ся ріжними руками й ріжними часами, на певні спеціальні випадки (нпр. на л. 13 читаємо молитву, яку виголошує Гертруда, лежучи хора в ліжку), то пізнійше не раз треба було в них змінити дещо

для дальшого уживання. На л. 228 була молитва до Марії Діви, а натомість потім написано молитву до Марії Магдалени, і т. и.

Що до виразу *unicus filius*, то треба або прийняти, що Гертруда була розведеною жінкою Ізяслава, і Ярополк був сином старшим від Святиполка (так припускає Бобрінский*), але се має труднощі — що до старшинства Ярополка), або — що Святиполкова мати була розведеною жінкою Ізяслава, або нарешті — що ці вирази (як приймає Заверлянд) означають „єдиного“ в значінню — улюбленого.

Головна справа, коло котрої все обертається — се двоімений князь чи володар Ярополк-Петро. Іншої особи окрім Ярополка-Петра Ізяславича в тім часі, на які вказують палеографічні прикмети письма, дослідники не потраплять вказати. Супроти того мусимо шукати вихода для деяких труднощостей (вище піднесених), але тримати ся таки сього Ярополка, і до нього ті алюзії, які маємо в молитвах, прикладати.

І так непохвальна характеристика, яку мати вкладає в його уста перед св. Петром, мусить належати до сього князя, хваленого літописею за свою побожність і інші добрі прикмети; дуже літерально одначе всіх тих гріхів, йому признаних в Гертрудиній молитві, не треба приймати: звістно, що в сповідних формулах чоловік вичитував не раз і такі гріхи, які й не снили ся йому, а зрештою часи були такі, що й деякі тяжкі гріхи (нпр. переступлення присяги) були так звичайні, що й не вважали ся за щось особливе.

З алюзій маємо такі: *rex* і його старшина (*principatus*) стоять в недобрих відносинах до Петра. Тут шукають вказівки на конфлікт Ярополка з Вячеславом. Се можливо. Може з сього боку треба оцінювати й молитви до архангела Михаїла — Вячеслового патрона? На жаль сеї молитви в виданню не подано в цілості.

Сам Петро часами стоїть в недобрих відносинах до своєї матери. Свого чоловіка Гертруда ніде не згадує; з сього виводять, що молитви писані по смерті її чоловіка. Коли прийняти, що вона була розведена, то се можливо було й по розводі.

Чи не була Гертруда черницею? (*nostre congregationis fratres et sorogres* в остатній молитві).

В першій мініятурі дд. Заверлянд і Абрагам добачають алюзію до посольства до папи, яке мовляв Ярополк відбував з поручення батька, і зложеного ним при тім признання зверхности папи. Але се велике натя-

*) Бобрінский виходить від текстів Никонівської компіляції й уважає Мстислава найменшим, а Ярополка старшим сином Ізяслава; але ці додатки Никонівської компіляції не так певні, щоб на них можна було опирати ся.

ганьє. Насамперед ми зовсім не знаємо, котрий з синів Ізяслава їздив до папи. Далі — св. Петро був патроном Ярополка, отже його молитва перед ним зовсім не потрібує мати символічного значіння. Вкінці як би хотіло ся маляреви чи Гертруді зробити таку алюзію, то далеко скорше міг би маляр представити сцену коронації Ярополка св. Петром, а не Христом. А вже зовсім не можна прив'язувати якогось значіння, як робить д. Абрагам, до самого істновання портретів Ярополка в латинськїм молитовнику.

Що до Гертруди, то д. Заверлянд уважає її, як я сказав, сестрою Казимира. Але ми не знаємо, скільки раз був жонатий Ізяслав, і хто були його инші жінки; кінцева молитва, де Гертруда молить ся й за імператора (очевидно — німецького), скорше-б давала здогадуватись, що се була німецька княжна, що могла з своєї вітчизни принести й трірську псалтир, а вернувши ся на вітчизну (коли вона не була матерію Сьвятополка, що вмерла в Київї) по смерті Ярополка, туди сю псалтир назад відвести. (Заверлянд вказує ще иншу досить правдоподібну дорогу, якою трірська псалтир могла до Київї дістатися — через трірського пробста Бурхарда, що приходив послом до Сьвятослава в Київ, в 1075 р.). Приписки в календаріку (зладженім — судячи по письму — в кінці XI або першій половині XII в.) вказують на швабські роди графів Берг, Гінген-Фольбург та свояків графів Берг — графів Андекс. Пізнійше — судячи по ініціялах G. R. H. — дістала рукопись королева угорська Гертруда (може з огляду на ті Гертрудині молитви її сю рукопись подаровано), а від її доньки — як каже напись, дістала ся рукопись в Чвідале.

Так стоїть справа з історією сеї рукописи. Все вище сказане не лишає сумніву, що Гертрудині молитви й їх мініятури належать Руси, правдоподібно — Київу, 70—80-х рр. XI в.

Переїдїм тепер до сих мініятур. Всі вони носять виразні прикмети византийської штуки, на ґрунті якої розвивала ся тодішня штука руська, але руські написи на першій мініятурі виразно свідчать про руського майстра. На карб місцевого, руського майстерства можуть бути в часті зложені й деякі відміни від чистого византийського стиля, які ми в сих мініятурах знаходимо.

З XI в. ми досі мали дві руські (правдоподібно київські*) ілюстровані рукописи — Остромирове євангелїє з 1057 р. і Сьвятославів Ізборник з р.

*) Що Ізборник ілюстровано в Київї, в тім не може бути, думаю, й сумніву; але й Остромирове євангелїє, хоч писане для новгородського посадника, не має ніяких прикмет новгородського діалекта, і по всякій правдоподібности було замовлено також у Київї (сам Остромир мабуть не був Новгородець, бо в тім часі посадники ще прислали ся звичайно з Київї).

1073. Коли між ілюстраціями Гертрудиних молитов і Остромврового евангелія можна помічати певне внутрішнє спорідненнє в манері й орнаментацийних мотивах, то незвичайно ударає близькість одної з мініатюр Гертрудиних молитов — Різдва (л. 9 од.) до мініатюр Ізборника: в Ізборнику маємо три мініатюри, що так само як Гертрудина мініатюра Різдва за декорацийну раму уживає фасаду церкви з трома банями — мотив рідкий в византийській мініатюрі і дуже розповсюднений в руській. Таким чином стрічаємо тут іще оден доказ, що маємо до діла з майстерством руським.

Найбільший інтерес з мініатюр Гертрудиних молитов мають для нас дві — з портретними фігурами Ярополкової родини.

На першій ся родина, як сказано, молить ся до св. Петра. Ярополк стоїть з задертою назад головою й простягненими до сьвятого руками. Се молодий мущина, безбородий (так виразно каже, описуючи мініатюру д. Газельоф), лише з невеличкими усами; волосє має каштанове. На собі має пурпуровий (темно-червоний) кафтан з великими золотими тканими рослинами, з широкими дорогими — золотими з дорогим каміннєм — прошвами коло шії, на рукавах, на долинї, раменах і на передї — від ковчєра й у діл; на талїї, досвєть низько, такий же золотий з каміннєм широкий пояс, на ногах червонї чоботи, на голові золота з каміннєм корона — в формї широкої діадеми з округлим перловим верхом, без хрестика (що вичає зверху корони цїсарські — таку бачимо на монетах Володимира). Коло нього — по обох сторонах гєлови напись, якої першу половину читають: ФАКІОС, ОДКІ(О)С, а проф. Абрагам читає навіть О ΔΙΜΙ(ΤΡΙΟ)С і прикладає сї слова до Ізяслава-Дмитра. На підставї репродукції не можу запускати ся в реставрованнє сєї написи, але в кождім разї лекція проф. Абрагама неможлива уже з самого огляду на зовсїм виразне *Κ*. Імени тут годї надїяти ся, скорше формулу в родї **ΓΗ ΠΟΜΟΖΙ**, або титул „князь“, може навіть **ΒΛ.ΚΝΣ** (пригадую, що в тих часах „великий князь“ зовсїм ще не став *terminus technicus*).

Коло Ярополка, за ним, стоїть жїноча фігура — очевидно його жїнка (порівняти сїену коронації); її убраннє д. Газельоф описує так: сїдня сукня з узькими рукавами, з золотими прошвами від країв, на тїм рїд дальматика, ясно блакїтного кольору, перевязаного на грудях навхрест двома золотими з каміннєм шарфами; на ногах також червонї черевики, на голові намїтка рожевого кольору і на нїї рїд корони — високїй клубук без такого верха як у князя, оздоблений каміннєм, і з нього звисають нитки перлів. Друга жїноча фігура з тим написом **Μ. ΠΡΟ.**, що припала до св. Петра, найбільше знищена часом. На нїї тунїка, від якої виглядають узькі, золотом обшитї рукави, темно-червона верхня сукня і на тїм золота керея, обшита пурпуровими крисами з блакїтними цвїтами; на голові намїтка ясно блакїтного кольору

і рід корони (сильно знищена), на погах червоні черевики (на фототипії цього всього не можна розрізнити — беру все те з описи д. Газельофа).

На другій мініятурі Христос, сидячи на престолі слави, на чотирох серафимах і маючи в горі символічні образи чотирох євангелистів (в виді звірів Єзекіїля), коронує князя й княгиню. Князя підводить до престолу з одного боку св. Петро, княгиню — з другого — св. Ірина; обоє в молитовних позах, з піднятими руками; Христос кладе на голови обох однакові корони, прикрашені камінням і перлами, такоїж форми як у князя на першій мініятурі: діадема з перловою дугою в горі. Князь — молодий чоловік, з каштановим волоссям і невеликими усами, без бороди (се ясно видно і на репродукції); на нім кафтан подібного крою як на першій мініятурі, темночервоний з жовтими крокками, і дорогий пояс, керея червона яснійша (Zinnober), з золотою, садженою камінням прошвою з країв, підшита футром (біла з червоними штрихами смуга — д. Газельоф вважає се за соболіне футро); на ногах чорні чоботи. Княгиня убрана дуже подібно — в сукню ясно червону, з ширською крисою в долині, і темночервону керею, підшиту футром (ясним з чорними штрихами), з золотими краями, на голові намітка — біла з червоними й блакитними рисунками, а з під неї, над чолом виглядає саджена камінням чи перлами діадема.

Здасть ся, не може бути сумніву — по порівнянню обох мініятур, що образки князя й княгині ми маємо портретні. При тім сі портрети, з виїмком образка Гертруди, далеко ліпше заховані, як на звістній мініятурі Ізборника.

Що до зверхньої обстанови, то треба зазримітити, що на мініятурі Ізборника княжа родина виступає в убраннях далеко скромніших. Чи треба се толкувати так, що на мініятурі Ізборника маємо костюми буденні, а на мініятурі Гертрудиних молитов — сьвяточні, гальові, чи треба тут бачити впливи византийських іконографічних шаблонів? Дальматик княгині з тими шарфами будить в мені особливо сильні підозріння, і взагалі я б не відважив ся впливу шаблонів на сю обстанову вповні заперечити, особливо в деяких деталях — як нпр. в тих надто богатих прошвах, як з другого боку деякі подробиці костюма (як нпр. низька діадема під наміткою княгині на другій мініятурі і самі намітки) рішучо здають ся мені списаними з натури.

Інші мініатюри — образки з циклю Різдва, в декоративній рамі церковної фасади, далі — розп'яте Христа з медальонами чотирох євангелистів і Матер божа з Христом — мають чисто іконографічний характер, і я на разі не буду входити в їх оцінку, згадаю ще лише одно. На образку

розп'ята представлена жіноча фігура на колінах, що збирає в чашу кров Христову. Вона має на голові рід корони, зовсім подібний до корони княгині на першій мініятурі, в ушах великі білі, мб. перлові ковтки, ясночервону сукню й чорні черевики. Д. Заверлянд добачав тут кн. Гертруду, д. Гавельоф в ширших виводах збиває сей погляд, уважаючи се за символічну фігуру — мб. церков. Я думаю, що виводи Гавельофа не усувають можливости, що маємо все таки тут фігуру княгині.

Наведу в кінці кілька загальних уваг д. Гавельофа про артистичну техніку мініятур, бо в репродукції судити про неї не можна.

Руські образки рукописи, каже він, безконечно більше малювничо трактовані ніж тріреські, але не досягають степені малярської середньовизантийської роботи, хоч і ся не стоїть на рівені західніх образків XII в.

На місці кольорового модельовання панує сильно рисункове трактованне кольорових покрівів, хоч се й не кольорованне властивого чорного рисунка. Сильне контурованне й вирисованне фалдів і границь хоч і уживане, але частию тільки в неутральнім тоні — чорнім або каштановім, або тоні тінювання місцевої фарби. Розмірно багате модельованне з білим степенюваннем сьвітла і глибоким тінюваннем маємо на 2, 3 і 4 мініятурах; як раз на мініятурах з більшими фігурами чисто рисункова гра золотих сьвітел забиває всяке тоньше трактованне. В деталях все бачимо вагання; так на мініятурі коронації богато одінь степенувано на біле, між ними й жовто-каштанову тогу Петра, а туніку Христа тогож кольору — ні. Найстаранійше мабуть трактоване тіло.

Зв'язь з византийською технікою показуєть ся і в тім, що фарби сих мініятур відтріскують — се в византийських мініятурах ми бачимо з найдавнійших часів, а на заході навіть в приближенню того нема. Византийський в них також кольорит образків — при всій великій ріжнокольоровости є в них гармонійна, тепла комбінація, що сильно відріжняєть ся від мініятур Руодирехта. Правда, иводі образ пропадає в декоративній розкоши фарб. Золото, хоч не може рівняти ся з ефектом політерованого золотого тла західніх мініятур, визначаєть ся теплотою тона. Зелений, ясноблакитний, жовтокаштановий і червоні тони переважають; помітно, що ясної мінії в них нема, хоч дуже багато ріжних степенувань червоних фарб.

Як сказано, загальне вражінне гармонійне, гарне; пайшасливіше випала мініятура коронації, хоч і вона не дорівнює пишній розкоши фарб пізновизантийських кодексів (с. 176—7).

В порівнянню з византийською манерою знаходить д. Гавельоф в сих мініятурах деякі досить значні відміни, кладучи їх на карб

руської штуки, між иньшим — перетяженне орнаментацийними мотивами рисунка; в другого боку добачає він в сих мініатюрах спеціальний вплив трірських орнаментів псалтири — дуже природний для артиста, що мусів мати в руках сю псалтир.

І так завдяки праці німецьких учених руська наука, не горівши не болівши, дістала дуже цінну памятку староруського книжного малярства, що займе в ній першорядне місце, поруч Остромирового Євангелія й Ізборника. Дякувать їм за се, а дальшою задачею дослідників староруської штуки буде — повести детальнійшу аналізу Гертрудиных мініатюр на ґрунті русько-византійської штуки XI в.

У Львові, 4 (20). X. 1902.

Михайло Грушевський.

БІБЛІОГРАФІЯ

(рецензії й справоздання).

Записки імператорскаго русскаго археологическаго общества, нова серія, том XII Вип. I і II. — Труды оддѣлення славянскої и русскої археологін ки. V, Спб., 1901, ст. 408+27 таб.+1 мапа.

Сей том „Записок“ містить у відділі статей крім обговорених у сім томі статі Бобринського про київські мініатюри в трірській псалтири і реферата Хвойки — Поля погребеній въ среднемъ Придніпровьѣ, що також буде обговорений осібно, ще замітку Гезе п. т. „Замѣтки о нѣкоторыхъ кievскихъ древностяхъ“ (с. 190—200). Тут передо всім описані т. з. голосники, знайдені в склепінях київської Печерської лаври. Під деревляною підлогою на хорах у великій Лаврській церкві відкрито підчас репарацій другу підлогу з квадратних кафльових плит, а під ними верству глиняних збанків без ух, вправлених у склепінє вапняною заправою. Кілька тих збанків виїнято й уміщено в церковно-археологічнім музею при київській духовній академії, а кілька стоїть на хорах в церкві. Після докладного опису сих начинь автор прихильєть ся до гіпотези, що їх уживано для улєкшення стїн, і застановляєть ся ближше над знаками, на днах сих голосників, подібними до фабричних марок (колісце, свастика, хрестик вписаний в круг), датуючи їх XI в. — часом будови Печерської церкви.

Друга нахідка описана автором — се знайдені коло села Мотовилівки (Васильківський повіт, Київської губернії) горніці з людськими кістьми; оден горнець був уміщений в другім, 34 цм. високім, промір дна 11 цм., оба зроблені в сіро-бурій глини, слабо випаленої. Кости, що містились в горніці, без всякого сумніву складають повний дитячий скелет, хоч ні одна з тих костей не лишила ся ціла.

Далі описано бляшку, знайдену майже в самім Києві, коло Старо-Житомирського гостинця (вона з червоної міді, густо позолоченої, представляє символічного птаха, з людською головою ніби в шоломі, з львиною головою на грудях; на хребті птаха крилатий дракон, під ним крилатий барс, стоїть на тій самій галузці, що й птах і гризе його ліву ногу), мідяний наручник, архаїчну глиняну ляльку і т. и.

З часи справоздаць з засідань Товариства буде інтересне для нас ось що: А. Спіцин читав про фібули т з Готського типу, закріпивши, що обі їх відміни подибують ся в старинностях України, і що вони, як то доводять розкопки д. Хвойки в Чигиринськім повіті і д. Авенаріуса в Полтавщині, повстали на ґрунті пізно грецької культури.

Д. Лось повідомляє про знайдені польським лінгвістом Е. Лопацинським в давних монастирях Люблинської губернії фрагменти старого руського письма. Тут був оден пергаменовий листок західно-руського письма з уривком „Прольога“ -- з XIV в., оден листок з уривком Ирмологія з XV в., чотири листки апокріфічного Житія сьв. Георгія XVI в., шість листків апокріфічного Слова Іоанна Богослова XVI в.; судячи по мові, оба останні фрагменти можна признати галицько-волинськими. В „Слові“ видно впливи живої народної мови і вплив польського язика; самож „Слово“ представляєть ся самостійним перекладом, або переповідженем апокріфа.

Д. А. Спіцин повідомляє про довершені в 1896—1898 р. розкопки в околиці села Тарноватої, Одеського повіту. Відкопано пять великих скелетів в сидячім положеню, коло кожного кремінне, стріла і грубе глиняне начинне, а в ногах грудя річних раковин.

Д. А. Марков показував скарб найдений в дворі Бродського і підніс важність сеї нахідки в сім, що вона усуває сумніви про істповане золотої монетної гривни в Київській Русі.

Д. А. Спіцин реферував про місце найдения золотого шелома великн. Ярослава Всеволодовича (с. Ликово в дорозі з Юрієва Польського до Володимира).

А. Башкіров познайомляє Товариство з копією руської літописи з 1621 р., перехованою в бібліотеці Чарторийських в Кракові Прикінці сього списка є інтересна побутова замітка, не закріплена ані Личиченком, ані І. Корженевським, що подавали короткий опис сеї рукописи, описуючи бібліотеку Чарторийських.

Проф. Н. Веселовский реферуєчи свою статью „Про могилы з мальованими кістяками“ — наводить різні дані зі своєї практики для рішення питання, до якої епохи зачислити єї могилы -- до камяної чи до бронзової. Полемізуючи з выводами Антоновича і його однодумців, автор заявляє, що мальовані кістяки належить зачисляти до бронзової епохи.

Присутність каміння в сих могилах не доводить каміної культури — могла бути се ритуальна практика. Всі археологи, каже він, годять ся на те, що бронзу приніс до Європи якийсь зайшлий народ; отже приймаючи погляд Антоновича — був се не той, по мерцях котрого лишилися мальовані кістяки; тим часом сей нарід мальованих кістяків був безпосереднім попередником Скитів, а Скити прийшли до Європи вже з желізом. Але найсильнішим доказом для свого твердження проф. Весоловський уважає сю обставину, що підчас розкопок 1899 р. в Кубанській області були відкриті чотири гроби з мальованими кістяками; ті гроби лежали оден над одним і в найнижнім не знайдено ніяких знарядів, в двох дальших найдено мідяні знаряди, а у верхнім, себ то в найновішнім найдено кремінні знаряди; отже мальовані кістяки належать до бронзової епохи, хоч і кладено з мерцями кремінь.

А. Спіцин звертає увагу засідання на звістку в Краї-ю про звістний Михалківський скарб в Галичині над Дністром, і завважає, що сей скарб не має аналогій в російських старинностях. Він же в иньшій рефераті висловляє гадки про дорогу, якою розповсюджувала ся жолоблена емаль: її вітчизна — М. Азія або Александрія, в II—III в. ся техніка розвиваєть ся на середнім Дніпрі, звідти розповсюджуєть ся на північ і схід. Тойже А. Спіцин, реферуючи Хвойкові розкопки „цегляних точків“, подає відомости про аналогічні нахідки Біляшевського, Доманицького і свої власні.

А. Погодін вказує на присутність в українській епіграфіці таких назв як *Αυτας*, *Χοροιάτος*, і бачить в них сліди народів тих імен.

А. Бобрінський реферує розкопки Зноско-Боровского в каївських пов., при тім розвиває свою класифікацію могильних нахідок, що викликала дискусію.

Секретар Товариства В. Дружинін звертає увагу засідання на зимки з фресків київського Кирилівського монастиря в посіданю Товариства; рішено дарувати їх якому музею.

Вкінці тома читаємо меморіал виготовлений Весоловським і Спіциним, де вони предкладають Товариству перегляд дотеперішних археологічних дослідів і подають плян на будуче; долучена мапка наглядно виказує зроблене досі й прогалани в дотеперішних археологічних дослідях.

М. Грушевська.

Извѣстія Императорской Археологической Комиссіи, выпускъ 1-й, Спб. 1901, 4 + 111 стор. + 2 табл.

Императорська Археологічна комісія в Петербурзі досі мала дві серії своїх видань: „Отчеты“ (вийшло 32 томи за 1859—1898 рр.)

и „Матеріали по археології Росії“ (25 томів). Обидва ті видання дуже, сказати би, важкі і по формату (in 4-to) і по змісту. „Справоздання“ комісії обіймають собою всю діяльність її за цілий рік, а також всі ті випадкові археологічні нахідки, що доходять до неї, тому в тих „Справозданнях“ описи розвідів і нахідок могли бути тільки короткі, стиснуті; крім того робота по злагодженню тих справоздань займала багато часу, і від того вони дуже запізнювалися (досі вийшов останній „Отчетъ“ за 1898 рік). Що до „Матеріалів“, то в них містилися більші монографії, що дотикають до цілих районів або окремих груп археологічних забутків. Таким робом археологічна комісія не мала такого органа, де можна було друкувати дрібніші статі й замітки по ріжним археологічним питанням та описи поодиноких пам'яток старини. Щоб заповнити сю прогалину, комісія й взялася за нове видання під заголовком „Извѣстія И. Арх. комиссія“. Як говорить комісія в передмові першого випуску цього нового видання, воно буде виходити окремими випусками в міру того, як буде набирати ся матеріялу. Програма видання така: 1) справоздання з археологічних розвідок і розкопок, що роблять ся з поручення чи коштом комісії; 2) наукові огляди поодиноких груп археологічних пам'яток і цілих культур; 3) описи могильних інвентарів, скарбів і нахідок, що доходять до комісії; 4) звістки про старинні будови в Росії й питання про їх реставрації; 5) архівні матеріали комісії; 6) провідні статі по ріжним археологічним питанням і 7) справа охорони пам'яток старини в Росії і за границею. До сих головних поділів думають додати потім відділи бібліографії і ріжних звісток.

Перший випуск „Извѣстій“ містить в собі такі статі: Перша і найбільша стаття К. Коцюшко-Валюжинича: виїмки з справоздання про розкопки в Херсонесі Тавричеськім в 1899 р. (з 1 табл. і 55 рис.). Розкопки Херсонеса провадять ся вже давно, але 1899 рік був найщасливіший за всі роки: крім розкопаних стін стародавнього міста, де ясно виявило ся три верстви культури — старогрецька (не пізнійше IV віка перед Хр.), римська й византийська, знайдено там кілька склепів і катакомб, котрі ще не були порушені ніким і дали дуже багато цікавих, коштовних річей. Між епіграфічними пам'ятками, знайденими при розкопках Херсона, звертає на себе увагу одна напись на плиті, на жаль не зовсім цілій. Їй присвячена в „Извѣстіях“ стаття В. Латішева: Напись про будованне херсонської стіни (з 1 рис.) за імператора Теодосія I (379—395 рр. по Хр.). Властиво се було тільки добудованне стіни, бо перше будованне її було багато ранійше, ще в старогрецьку пору. — Далі йдуть статі А. Спіципа про розкопки скитських могил коло села Башмачки Катеринославського пов. в 1897

р. (коротка звітка про се була в „Отчеті“ комісії за 1897 р.; див. Зап. XLVII, 2), К. Думберга — виїмки з справоздання про розкопки гробниць і катакомб в місті Керчі і його околиці в 1899 р., — тут знайшли ся похорони різного типу й різних епох античної культури (від V ст. до Хр. до IV ст. по Хр.), — і статя без іменн автора про розкопки могил на Зубівськім хуторі в Кубаньщині: тут розкопки вели ся якимсь міщанином Забродіним, що купив собі у тамошної громади дозвіл копати могили, аби шукати скарбів; розкопки його були дуже щасливі, і коли дізнала ся про се Археологічна комісія, то ніслала тудя свого старшого члена проф. Н. Веселовського, і той перехопив багато деяких коштовних річей, найбільше золотих. Між тими річами найбільше цікава срібна фіала грецької роботи з написом, що вказує на V або початок VI ст. по Хр. Нарешті в „Извѣстіях“ уміщено дві невеличкі статі — одна І. Владимірова про руїни старинної церкви коло річки Амгати на Кубаньщині і друга А. Спіцина про срібну фібулу скандинавського типу, знайдену в верховині ріки Дона.

Такий зміст першого винуска „Извѣстій И. А. комісії“. Як показує він, а також і судячи з обговореної вище програми, можна надіятися, що нова серія видань комісії буде дуже цікавою для археологів. Шкода тільки, що комісія при виданню тих „Извѣстій“ думає обмежувати ся публікацією лише тих розвідок і розкопок, які провадять ся з її поручення, і звітками про те, що буде дотикати ся тільки діяльності комісії. Тим часом треба би мати таке видання, котре давало би огляди розкопок і розвідок і інших, як фахових археологів так і приватних аматорів археології, давало би скоро звістки про памятки, які приходять до різних музеїв, показувало би увесь рух і поступ археології й сполучило би роботу всіх археологів, що працюють по різних, нераз сумежних територіях, але зовсім самопас. Такого видання в Росії нема. Дуже старанно й нильно проваджена Археологіческа літопись д. Біляшевського не може силами одного властиво чоловіка вести ся з відповідним накладом коштів і праці і обіймати однаково повно всю величезну територію російської України. Московське Археологічне товариство задумало було тому кілька літ видавати часопись і видавало „Археологіческія извѣстія и замѣтки“, та покинуло, бо те, що виходило, не відповідало свому призначенню. Журнал Археологічної комісії, яко дуже заможної археологічної інституції, міг би бути дуже помічним нам.

Ю. С.

Vatroslav Jagić — Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache (Denkschriften der Kaiserli-

chen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe, т. XLVII, 1902, стор. 88+96).

Праця проф. Ягіча подає на вступі XX віку систематичний огляд усього того, що зроблено доси для вияснення одного з найважніших питань славянської фільології, а власне питання про походжене тзв. церковно-славянської мови, її вітчину й перші ступні її розвою. Сі питання творять неначе угольний камінь славістики, то й не диво, що досліді та оживлені дебати над ними починають ся в самих досвітках науки про Славян і тягнуть ся неперерваним рядом через увесь XIX вік. Учені Чехи, Словінці, Словаки, Великоруси, Українці, Хорвати й Серби, Німці й Французи забирають у тій справі голос; протягом часу виходять на денне сьвітло чим раз нові пам'ятки та документи для освітлення справи, і майже кожде нове відкрите розбуджує завзяті контрверсії; детальний дослід тих контрверсій кидає чим раз нове сьвітло на саму основу справи й побільшуючи суму того, що можемо прийняти за звисне напевно, виявляє своєю дорогою все нові темні точки. Систематичний огляд усього того, що можемо вважати здобутком дотеперішньої наукової праці, а zarazом зазначене всіх важніших контрверсій і ріжних їх рішень, — отсе велика заслуга сеї нової праці проф. Ягіча.

Найважніші питання, обговорені в 60 параграфах сеї праці, дотракають 1) особистих відносин славянських апостолів Кирила й Методія, оцінки їх місіонерської діяльності та численних контрверсій зв'язаних із сими справами; 2) питання про вітчину церковно-славянської мови, що концентрує ся в альтернативі: панонізм чи болгаро македонізм; 3) питання про обопільні відносини кирилиці й глаголиці.

Що до першого питання, то йому присвячено в праці проф. Ягіча перших 13 параграфів (2—14), до яких слід додати ще два дальші, де говорить ся про пізнішу долю славянського богослуження в Моравії і про Методієвих учеників у Болгарії та Македонії. Як звисно, для біографії славянських апостолів маємо два головні жерела, а власне тзв. італьську легенду, коротеньке латинське оповідане звисне пз. *Vita cum translatione b. Clementis*, надруковане у-перше ще в XVII в. в першій томі Болляндових *Acta Sanctorum* за март, і тзв. панонські легенди, церковно-славянські життя Кирила й Методія, віднайдені й опубліковані аж у 50-их роках XIX в. Питане про те, котре з тих жерел заслугоє більше на віру, тягне ся червоною ниткою через усю багату літературу про Кирила й Методія. В другій половині XIX в. повіднаходжено ще цілий ряд інших важних документів, палських листів та дипломатичних актів, що дотикають ся особливо пізнійшої діяльності Методія в Моравії, його увязнення в Баварії, увільнення з вязниці і т. п. Аж в остатнім 10-літтю XIX в. виринув на сьвіт документ, що кидає сьвітло

також на жите Кирила й його діяльність перед його приходом до Риму: се опублікований монахівським професором Фрідріхом лист римського пралата Анастазія Бібліотекаря, сучасника славянських апостолів, до Гавдерика єпископа велітрийського про те, як сьв. Кирил у Корсуні на Криму віднайшов мощі сьв. Климента I папи римського. Сей лист у всьому головному сходиться з італійською легендою і в тому німецькі вчені Фрідріх і Гец побачили підставу — відмовити всякого значіння панонської легенді, значно багатшій фактами від італійської вкупі з Анастазієвим листом. Так само що до оцінки діяльності Методія ті вчені стали на апріорній думці, що римська курія ніколи не могла прихильно дивитися на проби славянського богослуження і для того заперечили автентичність та віригідність усіх тих документів і реляцій, у яких говориться про прихильні відносини пап до славянських апостолів, особливо до Методія. Проф. Ягіч виказує пересаду та апріорність сього гіперкритичного становища, хоча й не затаює факту, що обі панонські легенди девчому суперечні між собою, а девчому незгідні з італійською легендою. Покликаючи ся на свою давнішу працю „Вновь найденное свидѣтельство о дѣятельности Константина Философа, СПб., 1893“, він лишає на боці також той інтересний факт, що італійська легенда дещо майже дословно згідна з панонською, а лист Анастазія промовляє подекуди за автентичністю й Константиновим авторством славянської статі про віднайдене мощів сьв. Климента в Корсуні. Проф. Ягіч не береться розв'язувати всі труднощі сього питання, кладучи натиск більше на те, що можна вважати позитивним здобутком дотеперішньої наукової дискусії. Мені прийдесть ся в однім розділі моєї праці про Климента детально обговорити всі реляції про віднайдене його мощів і для того надію ся там з ширшим мотивуванем показати значіне сеї контрверсії для критичної оцінки жерел до діяльності Константина.

Так само не розв'язує проф. Ягіч до кінця всіх труднощій зв'язаних з питанням про тзв. кирилицю і глаголицю, хоча прихильє ся до думки, що „старше, більше первісне славянське письмо була глаголиця“, що в X віці кирилиця панувала більше на сході, в Болгарії й на Русі, а глаголиця на заході, в Македонії, Далмації та Боснії.

Найбільша часть розвідки проф. Ягіча присвячена третьому, головному питанню: де повсталала стара церковно-славянська мова, в якім краю говорено нею. Від часів Добровського й Копітара веде ся над сим питанням у славянській фільольогії завзята суперечка; найвиднійші славісти забирали в ній голос, иноді (Шафарик) міняли свій погляд; до чисто наукових аргументів примішували ся иноді льокально-патріотичні мотиви та політичні пристрасти. Весь хід тої майже столітньої дискусії, повільний та тривкий поступ тяжких пошукувань на ріжних по-

лях показує проф. Ягіч з великим талантом та незвичайною плястиккою, зводячи до купи всі здобуті доси аргументи та майстерно оцінюючи їх важність. Як усюди в спорних питаннях, що на перший погляд видавалися простими, показує ся на кождім кроці нова комплікація, залежна від історичного розвитку славянської мислі Кирила й Методія й її пізнішої долі. Як вихідною точкою їх мислі, їх колискою був Солунь, де вони, родовиті Греки, у-перве навчили ся славянської мови, так очевидно й язикова основа їх перекладу церковних книг мусіла бути місцева, македонська. Та ся основа вже в перших часах їх апостольської діяльності в Моравії й Панонії мусіла по троха модифікувати ся, приймати в себе панонізми й латинізми (латинські терміни для деяких церковних предметів та діянь); дальші модифікації були наслідком витиснення славянського богослуження з Моравії й Панонії, — відси й пішло те, що найстарші доховані до нашого часу пам'ятки церковно-славянської мови виявляють при основній одноцілості та вірності язикового чуття сліди різнородних язикових і культурних впливів: се не були перші проби, але результати довгої вже й скомплікованої історичної еволюції. Над виясненем тих первопочинів церковно-славянської мови, які разом із тим можна назвати першими кроками славянського світа на арені духового розвою в ряді культурних народів Європи, працював у XIX в. довгий ряд учених. Проф. Ягіч займе на завсїгди в тім ряді високе й почесне місце, а отся його праця, що резюмує всю дотеперішню роботу над сими важними питаннями, являєть ся гідним завершенем минулого століття. Нехай же вона буде й щасливим омен для славістики XX віку; нехай та ясність викладу, старанність та критичність у деталях, ширина культурного кругозору, розвага й помірковане в осудах суперечних думок та свобода від усяких національних та політичних упереджень будуть і в новім століттю невідступними керманничами славянської науки.

Ів. Франко.

Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda. S rozbořem a otiskem hlavných pramenů. Sepsal Dr. František Pastrnek, (Spisův počtěných jubilejní cenou král. české společnosti nauk v Praze číslo XIV), Praha, 1902, стор. XI+300.

Книжка проф. Пастрика має скромніший обсяг від праці Ягіча, обмежаючи ся лише на змальоване життя й діяльності славянських апостолів та на розбір жерел, що служать основою наших відомостей про них. Книжка повстала з викладів на чеськім університеті і в першій лінії повинна служити підручником для слухачів університету як дуже добра інтродукція до історії славянського письменства. Крім коротенького вступу, де піднесено важність подвига славянських апостолів,

схарактеризовано дотеперішню працю славянської фільольогії над його виясненем та згадано про ново віднайдені жерела, праця проф. Пастрнка розпадає ся на три часті. В першій подано детальний огляд і критичний розбір жерел славянських, латинських і грецьких, у другій на основі тих жерел, а головню панонських легенд, автор дає синтетичний нарис життя й діяльності слав. апостолів, а в третій надруковано тексти пай-важнійших жерел, де треба — з перекладами й фільольогічними увагами.

Перша, найкоротша часть (стор. 4—36) подає коротку характеристику кожного жерела, відомість про його рукописи, видання та огляд тих суперечок і коментарів, які роблено з його приводу в дотеперішній науці. При описі рукописів легенди про сьв. Кирила варто зазначити, що трохи чи не найстарша копія тої легенди заховала ся в рукописі львівського василіянського монастиря, де в иньшій рукописі була ще й друга, повнійша копія тої легенди. Обі ті копії використали в своїх виданнях Шафарик і Міклошич; на жаль оба ті рукописи тепер пропали з василіянської бібліотеки не відомо куди. При тій нагоді зазначу ще, що проф. Пастрнек не згадав про один інтересний факт із літературної історії сеї легенди, а власне втягнене просторих виривків із неї в хронографічний додаток до Толкової Палей в XIII або в початку XIV віку. На сей факт я звернув увагу в передмові до першого тому „Пам'яток українсько-руської мови й літератури“, де при описі Крехівської Палей подано й текст тих виривків із глав V, VI, IX, X, XVI, що вийшли в ту розширену Палею. Текст тих виривків заслугує на увагу задля деяких замітних варіантів супроти звісного, пізнійшого тексту легенди.

Що до питання про відносини панонської легенди до тзв. італьської чи властиво римської, то проф. Пастрнек стоїть на становищі російських учених Вікторова, Воронова й Лавровського, що римська легенда черпала з панонської або з її здогадного грецького прототипу. Як звісно, проф. Ягіч стоїть на тім, що панонська й римська легенда написані незалежно одна від одної, коли натовісь німецькі вчені Фрідріх і Гец признають римській легенді першештво і роблять панонську легенду пізною та тенденційною її перерібкою.

Важну для критики римської легенди статю „Слово на принесеніє мощемъ преславнаго Климента“ проф. Пастрнек розбирає, та не так детально, як би слід, і хоча прихильє ся до думки про те, що автором сеї статі був сам сьв. Кирил, то все таки не доводить до кінця порівняня її тексту з текстом римської легенди й ново віднайденим листом Анастазія Бібліотекаря. А тут, здасть ся, й лежить ключ до розв'язаня деяких трудностей, що насуває критика тих документів. Та про се мені

доведеться детальніше говорити в IX розділі моєї праці про Климента Римського.

Найширша частина книги проф. Пастрика подає життєпис славянських апостолів (стор. 37—150). Автор держить ся тісно жерел, не вдаючи ся в широке мальоване часу й історичних обставин, серед яких dokonували ся події. В численних нотах подає проф. Пастрик масу деталей про особи й різні появи культурного життя, про які згадують жерела. За сю часть праці треба дуже дякувати проф. Пастрикови, бо тут зібрано все позитивне, потрібне до широкого історичного змальовання сеї доби переважно в історії Славянщини. Деякі дрібніші похибки в деталях, неминучі в такій праці, не вменшують її вартости.

Нарешті в третій часті (стор. 151—286) передруковано тексти важніших жерел, а власне 1) легенди про Константина (по церковно-славянськи і з латинським перекладом), 2) легенди про Методія (так само), 3) римської легенди, 4) три свідощтва Анастазія Бібліотекаря про Кирила, 5) листи пап (Івана VIII і Стефана V) про славянське богослуженє та Методієву діяльність, 6) латинську статью *De conversione Vagoariorum et Carantanorum libellus scriptus anno 871*, 7) лист Дітмара Ювавського й інших баварських єпископів до папи Івана IX з р. 900 і вінці 8) тзв. грецьку легенду тоб то житіє Климента Болгарського, писане його учеником Теофіляктом (у латинським перекладі). Всі ті тексти передруковані дуже старанно, з численними поясненнями і будуть пожиточні як інтродукція до глибших студій. Пожалкувати-б хіба можна, що проф. Пастрик не подав тут тексту згаданої вже статі „Слово на принесеніє мощемъ преславного Климента“, тим більше, що в ній по його думці маємо одинокий автентичний твір самого св. Кирила. Так само слід би було для повноти передрукувати й тав. моравську легенду, якій давніші дослідники признавали дуже велике значінє. Старанно зроблений річевий покажчик закінчує книжку й улекшує користуванє нею.

Ів. Франко.

Slavische Chrestomathie mit Glossaren. Von Dr. Erich Berneker, Professor an der deutschen Universität Prag, Strassburg, 1902, ст. X+484.

Отся книжка призначена проф. Бернекером на підручник для студентів славістики в німецьких університетах; її може одначе кождий уживати з користю для себе, хто хоче познайомити ся з славянськими мовами, бо має три річи в ній, що значно улекшують йому науку: 1) Найкориствійша річ — се на мою думку те, що книжка подає виїмки зі всіх славянських мов; се не маловажне тому, що кождий може

пізнати не тільки основи одної мови, але може зложити собі разом усе те, що ті мови лучить або розрізняє від себе. Се знов улєкшує практичне вивченє мов без уживаня ріжних граматик, часто недорічних, без виковуваня на пам'ять тих ріжних „правил“ і „вїмків“, які фігурують звичайно по граматиках і намїсь улєкшуватц, лише утрудняють науку. Правда, володіти мовою, прочитавши вїмки з сеї книжки, вїн ще не буде, але все перейде такий буквар, по яким із яким таким словарнем у руках може засїдати до читаня першого лїпшого твору з якої небудь славянської мови без особливих трудностей. 2) Друга річ, що улєкшує науку, се короткі вправді, але дуже старанно уложені словарці кожної мови. При їх помочи зрозуміє кожний всі тексти не бігаючи по бібліотеках та не купуючи словарів, яких часто ще й не можна дістати, бо багато з них стали бібліографічною рідкістю. Для прикладу досить назвати тут хоч би наш словар Желехівського, якого не можна дістати вже й за найвищу ціну. 3) Багато трудностей при ввучуваню славянських мов справляє також акцент. Проф. Бернекер запобіг тому, даючи акцент у переважній частині вїмків, що й належить піднести з признанєм.

В книжці заступнені не тільки всі живі славянські мови, але й зашмерлі, як староцерковна або полабська. Доброю стороною книжки є також те, що побіч літературних памяток подає автор і вїмки з ріжних народніх диялектів. Натурально, всіх диялектів, навіть маркантїйших, нема, але сю недотачу при новім виданю можна легко усунути. Не всюди одначе постунає автор консеквентно при виборі літературних памяток; при українським відділі приміром не подає нічого з нашої давнїйшої літератури; все подане тільки з ХІХ ст. За те поданий вїмок із Шевченка (а в словїнським відділі з Прешерепи), чого знов нема в пньших відділах, бо там наведені тільки давнїйші памятки, а з ХІХ ст. тільки памятки устної літератури. На нашу думку не зашкодилоб було подати в кожнім відділі бодай по одному вїмкови з письменників ХІХ ст. тим більше, що диялекти деяких мов ріжняють ся значно від літературної, тому й не дають докладного понятя про те, як виглядає ся або та літературна мова в ХІХ ст.

Мусимо також завважити, що материял у поодиноких відділах нерозмірно розложений. Вїмків із староцерковної мови приміром занадто багато; їх можна було тим радше дати меньше, що майже в кожній славянській літературі є якісь староцерковні хрестоматїї, що кожний Славянин проте обїзнаний більше меньше з тою мовою, а Німці знов мають для неї спеціальний і дуже гарний підручник у „Handbuch-у“ Лєскіна, через що й для них можна було сі вїмки скоротити. Так само за багато вїмків у польським відділі, де вони й не ріжняють ся до того значними лексикальними відмінами. При староцерковнім відділі подані також окремі

вїмки болгарської, сербської й російської редакції; нема за те ніякого вїмка української редакції, хоч сі памятки рїзнять ся значно мовою від попередніх, особливо півнійші — XVI—XVIII ст.

Усіх відділів у книжці дваяйцять; вони такі: 1) Церковно-славянський, куди входять памятки старо- і середньо-болгарської, сербської та російської редакції; 2) російський, до якого зачислені памятки старо- велико- і біло руські; 3) український; 4) болгарський; 5) сербсько-хорватський; 6) словінський; 7) чеський; 8) словацький; 9) польський в кашубьським відділом; 10) горішно-лужицький; 11) долішно-лужицький; 12) полабський. Сей поділ недоволить певно багатьох; Чехи скажуть, що вони не признають окремої словацької мови; Росіяне скажуть таке саме про нашу мову; Сербі й Хорвати знов будуть гнївати ся, що їх не розділено окремо. Ми піднесли-б тут хіба те, що сербо-лужицький відділ повинен би бути один, бо й мова сього народця одна, хоч у відмінних діалектах. Деякі вчені підносять іще, що й кашубську мову треба-б зачисляти до окремої славянської, але ся справа поки що не вяснена ще достаточо, тому й ліпше зробив на нашу думку автор, що полишив її на разі при польськїм відділі.

Стільки мали-б ми сказати про книжку з загальної точки погляду; перейдем іще до спеціальної, до українського відділу.

Український відділ обіймає 28 сторін. (Для порівняня додамо, що російський зі старо- і біло-руським має 66 ст., сербо-хорватський 67 ст., словінський 31 ст., болгарський 23 ст., словацький 14 ст. і т. д.). У ньому подані два вїмки з євангелія (в перекладі Куліша й Пулюя), Гамалія — Шевченка, казка про Івана і відьму (з „Записокъ о Южной Руси“), анекдот про хлопа й цїсаря (з „Етногр. Збірника“ т. VI) та словарець. Як ми вже зазначили више, нема тут нічого з давнїйшої нашої літератури так, як би ми її не мали. За те в староруськїм відділі, що зачислений до російського, подані вїмки з літописи (Лаврент. редакції), з Хожденія Данила і зі Слова о полку Ігоревім. Очевидно автор стоїть на становищі, що ті памятки літератури не наші, але російські. Погляд, очевидно, неоправданий зовсім. Але навіть зі становища автора виходячи треба признати, що він повинен був подати вїмки з таких памяток, яких ніхто не зачисляє до російської літератури, як звірців української мови книжної й урядової, почавши від XIV в., та звірців угро-руських, хоч би за „Христоматією“ Сабова. Крім того мусимо піднести також, що вїмки з усної нашої літератури не дають понятя про багатство наших народніх говорів. Автор повинен був іще узгляднити що найменше наші гірські говори і то бодай два, особливо з угорського боку, один з рухомим, другий з постійним наголосом. Звірці до них міг він знайти в Етногр. Збірнику, т. III—IV та IX і в працях

д. Верхратського, друкованих у „Записках“ та в „Збірнику філол. секції“ т. V.

Отсі хиби праці проф. Берпекера піднесли ми тому, аби звернути на них його увагу, щоби при новім видаю він старав ся їх усунути. Вони одначе не переважають добрих сторін книжки і не гублять її вартости і ми сумніваємо ся, чи багато славянських славістів спорудило-б її ліпше і об'єктивнійше.

В. Гнатюк.

Платонъ Меліоранскій — Турецкіє елементи въ языкъ „Слова о полку Игоревѣ“ (Извѣстія отд. русскаго языка академіи наукъ, 1902, II).

Молодий петербургський орієнталіст поставив собі вдячну задачу — переглянути й перевірити гадки про турецькі елементи в мові Слова о полку Игоревім. Він робить се досить обережно й критично, і результати його перегляду зарівно інтересні як для філольога так і для історика руської культури. Не міг він вправді самостійно трактувати *alteram partem* — то значить об'яснення й виводи на ґрунті словянської і взагалі індо-європейської філольоґії, й мусів іти тут за чужими гадками, але такої всесторонности, розумієть ся, трудно й вимагати.

Я зазначу лише результати розвідки. Категорично виводить автор з турецьких мов слова: боян (бай — багатий), быля (бойла — як титул чорноклобуцьких старшин), женчюгъ, коганъ, кощей (кошчы — слуга при обозі), орьтъма, топчакъ (привище, а властиво — рід коня — с. 286), харалугъ, чага; з арабського (через Турків) — ногата (накд — гроші, діргем — Тізенгаузен), салтан; шереширъ — з перського тір-і-чърхъ: великі катапульти, що стріляли великими стрілами й бомбами — автор уважає до сього дублетом „смагу въ пламянѣ розѣ“, а в словах Карна і Жля — імя того „бесурменина“, що стріляв з тих катапулт. Тільки гіпотетично зближає він: блъванъ з балабан (Мікльосіч) і балбал (Радлов), боярин з бајар, хорюговъ з монгольським оронго (коро гва), ольберів — з монг. олюбур (хорий), шельбирів з монг. шілбур (нагай). Уважає неправдоподібним вивід слів бусый з турецького, дивъ з перського.

Автор заповідає дальші досліди над турецькими елементами в руськім. Дуже будемо їм раді.

М. Г.

А. Соболевскій — Изъ исторіи русскаго языка (Журналъ Мин. Нар. Просв., 1901, IX, ст. 396 - 409).

Статя складає ся з вісьмох розділів. В першім автор говорить про неорганічне ј великоруських говорів в назвуку по словах закінчених на самозвук в роді ц. сл. Син. Псалт.: Боже мої, ѣще (= јаше); Мар. Сванг.: і ѣбие (= јабие) і т. п. Найлучший материял того явища зна-

ходить автор в записках Прядкина з села Сергіївки (Вороніжської губ.) нпр. ядна в домя ястаю ся, на юлицы. Очевидно, се звичайне явище, котре було впливом стремління язика, щоб усувати всюди розв'їв. Та лиш в однім тут автор на нашу думку помиляє ся, а то коли приймає в своїх примірах з Вороніжської губернії безпосередній перехід неакцентованого **о** (в дійсности фонетичного **а**) під впливом тої **ј** в **и** (= **ји**) нпр. **итяжжая мой милёнак**; **мине замуш иддадуть**; **никакой жа итрадушки** і т. п. Очевидно ту маємо вплив малоруського процесу: **о** = **і** в замкнених складах, отже: **від-ївжаю**, **від-дадутъ**, **відрадонька** і т. п.

В другім розділі йде мова про **ј**, що повстає з диссіміляції здвоєних співзвуків нпр. в Полоцк. Єванг. XIV в. маємо бѣйство місто бѣгство. Автор поясняє сю форму дорогою бѣгство = *бѣжство = бѣсьство = бѣйство (под. польське діял. bogajstwo).

В третім розділі говорить ся про ассіміляцію **ј** до попереднього співзвучка в роді укр. каміння з *камѣнје.

В четвертім про перехід великоруського **к** перед **т** в **х** і анальоґічний перехід **п**-перед **т** в **ф** нпр. дѣготъ — дѣхтя; курохтан (в одній рукописи Публ. Библ. XVIII віка) = куропатка.

Пятий розділ звертає увагу на явище, що великоруський язик подібно иньшими індоевропейським тратить новови число родів, а то рід середній.

В шестім розділі бесіда про відміну **два** і **оба**.

В семім про ролю і становище заіменника **ся** при медіальних дієсловах. Тут цікавий факт подвійного уживаня слівця **ся** (нпр. вже в Євангелію Тяпінського: **чірвонеегца бо ся нѣбо**), бо звідси вишло неорґанічне уживане його яко простого наростка в великоруських говорах нпр.; **читай-ка ся мою просьбу**; **поди-ко-сь**. Звідси виводить автор й великоруські форми: **здѣся**, **вося**, місто: **здѣсе**, **восе** і т. п.

В осьмім розділі займає ся автор партикулами: **ко**, **ка**, **тко**, **тка**. Першу звязує просто з Гомеровим *κε(ν)*; другу з грецк. — *τε*, — *κα*, лат. — *que* слав. — *че*, — *ча* (= *ке, *кѣ). Наростки **-тко**, **-тка** уважає (і то мабуть справедливо) зложеннями з заіменника другої особи **ты** (resp. **dat. ти**) + **ко**, **ка**. Доходить до того виводу розважуючи такі звороти мови як: **тудо** — **ти**, **нѣту** — **ти** (**ти dat. ethicus**); або: **не сиди** — **ка ты**, **Дуня**; **не дуй** — **ка ты**, **Дуня** („Великорус. народ. пѣсни“ V, 134); **скажи** — **ка ты мнѣ** **вотъ что**. При переставці заіменника **ты** між дієслово і слівце **ко** вишло: **скажи ты-ко мнѣ**, а звідси: **скажи-тко мнѣ**. Се поясненє має значіне й для українсько-русських говорів.

І. Конач.

В. Н. Перетцъ — Матеріали къ исторіи апокрифа и легенды. I. Къ исторіи Громника. Введеніе, славянскіе и еврейскіе тексти. (Записки Историко-филологическаго факультера Имп. С.-Петербургскаго университета. Часть LIV (1899), выпускъ I).

— Матеріали къ исторіи апокрифа и легенды. II. Къ исторіи Лунника (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи наукъ, 1901 кн. 3 и 4).

В остатніх роках дуже почастило ся старим славянським памяткам магічної та астрологічної літератури, ворожбам, заклиятм, амулетам і т. и. Їм присвятили спеціальну увагу такі вчені, як Соколов, Сперанский, ідучи за слідами перших піонерів тих дослідів, Ягіча, Піпіна та Тіхонравова. Повіднаходжено бо: то нових текстів, усталено між ними генетичні звязки та просліджено їх розвій геть у глибоку давнину, а рівночасно повідкривано живі нитки, що вяжуть сю забуту літературу з живими й доси віруванями та церемоніями сучасних культурних народів. Таким способом зустрічають ся досліді на полі фольклора з дослідамп старого письменства; з одного берега на другий паде проміне сьвітла, йдуть інтересні причинки до поясненя деталів, що без них лишились би темними, а заравом виявляеть ся ще зайвий раз значіне одних і других дослідів: історик старої літератури потрібний фольклористови, тай навпаки, фольклорист у своїх дослідях не може обмежувити ся на самім устнім матеріалі, а слід навіть у таких дуже, здавалось би, саморідних питаннях, як віруваня, замовляня та обряди, оглядати ся на можлисть книжних, значить, запозичених, посторонніх жерел. Коли прим. наш селянин в часі кожного громового удара повторяє півголосом слова: „свят! свят! свят!“ і ті слова з часом дорогою асоціації ідей перенесено й на иньші наглї та страшні явища, так що тойже селянин мимохїть повторяє їх почувши якусь страшну новину про наглу смерть якогось близького чоловіка, про якесь убійство, пожежу або щось подібне, — то ніякому фольклористови, що захотїв би обмежитись лише на устнім матеріалі, не прийшло би на думку, що ті слова — останок давньої апокрифічної молитви від грому, якої текст, уперве опублікований л. Перетцом, виглядає ось як:

Молитва, какъ громъ гремитъ. ѿ оумъ прѣтн. самоизволенъ ѿ Бѣа чѣтъ ѿчѣе изволеніе. Стѣ. стѣ. стѣ. Гѣ Са-кашд. ходан ко громѣхъ. ѿвладаан молніами, проливаа' водоу морскою на лице всѣа земан. ѿ влѣкшъ страшнши ѿ грознши, сам соуди врагоу ѿшема діаволоу. нѣѣ ѿ ирѣно и ко вѣки вѣкшмъ ѣмннѣ.

З другого боку досліді над старою популярною літературою показують нам нові широкі поля для фольклорних пошукувань. Годі нам згодити ся з думкою, висловленою д. Перетцом у закінченю його дослідів (Извѣстія т. VI, кн. 4, ст. 128), що „народнія повѣрья дають ничтожный матеріаль для опредѣленія степени вліянія Громника на народное міровоззрѣніе“. Вірнійше було би сказати, що тих народніх вірувань ми доси знаємо дуже мало; маючи в руках факти добуті шляхом наукового досліді писаних Громників та Лунників фольклорист буде міг звернути пильнійшу ніж доси увагу на сю царину вірувань і я не сумніваю ся, що таким робом удасть ся зібрати багато нового і доси незвісного матеріалу, який позволит сказати більше певного про вплив того старого письменства на народню масу.

Праця д. Перетца, якої титул виписано висше, хоч друкована в двох ріжних видалях, творить одну цілість і належить без сумніву до кращих праць сього заслуженого дослідника. Як усі його праці, так і ся визначаєть ся незвичайним багатством нового матеріалу, видобутого з рукописів, та старанним визисканем давнійшої літератури предмету. Правда, що до старшої літератури він обмежуєть ся на російську; лише при дослідях над Громником сягає до гебрейської та потроха до середньовікової західно-європейської, дякуючи вказівкам проф. Ягіча та петербурського гебраїста Вінера. Що до Лунника, то хоча д. Перетц признає, що одна пізнійша його редакція прийшла на Русь із заходу через Польщу, та про те він не попробував сягнути до пребогатої скарбівні польських ворожилних статей, ріжних „Prognostyków“, яких у масі польських рукописів XVI—XVIII в. попадаєть ся дуже багато. Правда, ся парість старого письменства польськими дослідниками ще майже не тикана, але дуже можливо, що ближшій їх огляд вияснить не одно й для історії староруського Лунника.

Перша часть праці д. Перетца, присвячена Громникови (ст. 1—121) складаєть ся крім коротенького вступу в п'ятьох розділів. У першій автор зводить до купи з ріжних рукописних збірок з XVII в. писки про грім та блискавку, вбачаючи в них характерну мішанину нових, поступових поглядів, занесених на Русь із заходу, з традиційною старовиною, що запозичена з Візантії в X—XII в., держалась у нас та перетворювала ся відповідно до потреб та поглядів хвилі. Не можна сказати, щоб виклад д. Перетца був тут ясний: як виглядала ся стара традиція і чим ріжнили ся від неї нові погляди? На сї питання не одержуємо ясної відповіді. Д. Перетцови слід би було заглянути до загальних писань про історичний розвій метеорології від найдавніших часів, хоч би до тих, що цитовані в відповідній главі Уайтової книги „Warfar of science with Theology“, тоді певно його виклад був би більше

прозорий. Бож у д. Перетца ми бачимо вже в найстарших свідощтвах двоєке віруване що до грому. В „Прѣніи Панагіота съ Азимитом“, що було звісне на Руси вже в XIV в., читаємо, що „Ѣ. (300) а҃г҃ла дръжитъ млъніе ѣ гром. ѣ два ѡблака оударѣта са вѣтромъ силънымъ. ѣ ѡ силы оудареніе трепѣтъ. ѣ млъніе поуцаетъ са ѡ силы а҃г҃льскыа. ѣ развываѣтъ са ѡблаци ѣ поуцаѣтъ дѣждь. Бачимо тут обік мітольо҃гічного погляду, що вітрами ѣ хмарами кермують ангели, вже зароди раціонального погляду, що грім і блискавка повстають зовсім природним способом „ѡ силы оудареньа“ хмар і вітру. Подібний погляд маємо і в Люцідарії, що прийшов на Русь із заходу десь у XVI в., хоча тут уже бачимо примішку віруваня, що грім і блискавка „быкаетъ на оустрашеніе дѣмонсма“. Алеж сліди такого віруваня на Руси, що грім, се війна Бога з чортом, попадають ся ще давнійше, ніж у нас став звісний Люцідарій. Д. Перетц справедливо виводить початок сього віруваня із вельми розпростореного, та доси ще не зовсім вясненого „Житія св. Андрія Юродивого“, в якім заховали ся нам свідощтва про багато ріжних вірувань та обрядів (прим. про русалії). Жаль, що д. Перетц не присвятив сьому житію більше уваги; можливо, що в його основі він був би знайшов дуалістичний світогляд і загалом маніхейсько-богомильські впливи.

В другім розділі подає автор історичний нарис ворожби з громів і заразом огляд Громників грецьких, румунських, грузинських і жидівських, а нарешті зупиняє ся над історією Громника у Славян. Авторови звісно 19 славянських текстів сього твору; з них лише два-три тексти сходять ся з собою: більша частина виявляє більші або менші ріжницї, по яким можна розрізнити кілька редакцій Громника. В розд. IV автор застановляє ся над тим, який вплив мали старі Громники на народні віруваня. Таких впливів д. Перетц віднаходить не багато; натомісь він слідить за останками старого Громника в календарях XVIII в. і виписує з них ворожби, в яких видно з одного боку деякі ремінісценції старого Громника, а з другого не одно подібне до вірувань живих і доси в народі. Коли де, то тут було-б пожадане розширене терену досліду на польські та чеські „праюстники“ та календарі XVII—XVIII в., бо їх вплив без сумніву був дуже великий на тогочасні руські та російські календарі.

В розд. IV д. Перетц друкує тексти трьох редакцій Громника, а власне первісної короткої, розширеної і мішаної або компільованої. Розумієть ся, сей розділ треба брати не дословно: маємо не три Громники, але три ҃рупи Громників, а в кожій ҃рупі майже кожій поодинокий текст має в деталях значні відміни.

Розд. V присвячений гебрейським Громникам та іншим ворожитеським книгам, а в додатку до нього подано перекладом два жидівські Громники з XVI—XVII в. За сей розділ і за сі тексти належить ся щира подяка д. Перетцови, бо пам'ятки жидівського письменства з тих пізніх часів дуже важні для студій завдяки самому становищу Жидів у тодішній Європі, а при тім дуже мало вчених займає ся ними і мало європейських бібліотек має значніші колекції новожидівської літератури.

Пізнійше, друкуючи статю про Лунники в „Извѣстіях“ Академії д. Перетц зібрав іще деякі матеріали про Громник. У розд. VIII тої статі він подав іще кілька текстів і перемінив свій погляд на стілько, що приймає шість редакцій Громника на славяно-руським ґрунті, починаючи від найкоротшої, що стрічає ся вже в копії з XV в., і кінчаючи компільованими текстами XVIII в.

Подібним способом д. Перетц обробив також історію тзв. Лунника, тоб то вішування погоди чи непогоди, врожаю й неврожаю, щастя й горя відповідно до певних фаз місяця. І тут насамперед зібрано народні вірування з сього обсягу, потім автор силкуєть ся дати відповідь на питанє, що знала стара Русь про обороти небесних тіл. Він цитує Слово Методія Патарського про винахід астрономії Мунтом, сином Ноевим; далі згадане вже „Прѣвнїе Панагіота съ Азимитом“, „Бесѣду трехъ святителѣй“, „Люцидарій“, полишаючи на боці „Толкову ю Палею“, де у вступних розділах маємо не мало звісток про небо й рухи тіл небесних, а спеціально про місяць. В XVII в. починає ся західно-європейський вплив у Росії власне на полі астрології й альхімії, і тут д. Перетц зводить до купи багатий рукописний матеріал, що вперше вияснює сей бік європейського впливу на Росію.

В розд. III автор дає інтересний нарис історії Лунника в староруським письменстві. В найстарших індексах Лунника не знаходимо в чисті ложних книг; тільки в XVI в., коли Максим Грек обернув вістрє своєї полеміки против астрології, Лунник попадає в індекс. Автор розбирає Максимову полеміку і виказує її вплив у пізнійших індексах.

Головна частина праці д. Перетца, розд. IV—VI подає звісні доси редакції Лунника з увагами про їх текст, мову, про рукописи, в яких вони заховали ся і в кінці про генетичний зв'язок одних з одними. Доповнення до сеї збірки текстів подає ще й розд. VII. Кінцеві висновки, до яких доходить д. Перетц, такі, що Лунники приходили на Русь двома шляхами: з південного сходу, з Візантії і з заходу, через посередництво польської астрологічної літератури. Найстарша редакція Лунника появилася на Русі ще перед XV в.; звісна тепер найстарша редакція в копіях XV—XVI в. являєть ся вже не первісною, а інгер-

польованою; друга редакція - скорочене першої; по за тими редакціями маємо ще окремі групи текстів, що іноді лучили ся разом з Громниками. Для досліду первісних форм Громника й Лунника найважнійше булоб віднайдене та опубліковане грецьких текстів. Але на тім полі в Греції праця ще ледви розпочата. В звісній книзі Крумбахера „Geschichte der byzantinischen Literatur“, 2 вид., як завважує д. Перети, про Громники маєть ся всього 6 рядків, а про Лунники й зовсім нема ніякої згадки. Що правда, византиїсти мають перед собою багато без порівняня важнійшої праці, ніж розкопуване стародавньої астрології та вньших родів ворожби.

Ів. Франко.

Акты, издаваемые Виленскою комиссією для разбора древныхъ актовъ. Томъ XXV: инвентари и разграничительные акты, Вильна, 1898, XXXII+614 стор. 4°. Том XXVI: акты Унитскаго градскаго суда, 1899 L+595 стор.

Виленська археографічна комісія видає акти двома способами: або доберає для тома однородні акти, що виясняють з якого небудь боку стародавній побут тих земель, або друкує цілком яку-небудь актову книгу (спосіб досить примітивний!). В XXV томі виленських актів маємо видання першої категорії, в XXVI — другої.

В XXV томі видані документи, що виясняють становище селянства в північних землях в. кн. Литовського в XVI ст. В історії селян Литовсько-руської держави XVI столітє визначаєть ся розкладом селянської громади і початками закріпощення її. Значнійші властители земель, як королівські старостинські уряди так і заможнійші земляне, силкують ся прискорити права селян та дрібних землян, а найбільше від того часу, як на Литву линули Поляки і їм стали роздавати просторі землі з руськими селянами і з руськими дрібними землянами — тубильцями тих країн. Сі тубильці — селяне і земляне, — з свого боку заходять ся боронити своїх стародавніх прав і не допустити нічого нового в своїх обовязках до властителів; вони подають скарги до короля, король звичайно визначає комісії, що укладають протоколи, списують інвентари, — і сими способами правительство думало урегулювати взаємини між підданими (селянами), королівським (старостинським) урядом й ділчичами. Виданий Виленською археографічною комісією XXV том актів дає нам 10 таких інвентарів (5 з XVI столітя, 3 — XVII ст. і 2 — XVIII ст.) і 1 граничний акт (XVI ст.), що служать доповненнем виданого вже раїйше (т. XIV) тому інвентарів XVI в. Як і ті так і сі виявляють ріжні сторони життя західно-руських селянських громад й їх відносини до замка, королівського уряду, ділчичів, виясняє відносини гро-

мадян між собою і значінне виборних їх заступників. З сього боку XXV т. „Актів“ має близький звязок також з актами попереднього XXIV тома про бояр, де показано було як сї бояри переходили зі служебної верстви суспільства в селянство.

До виданих в XXV томі актів приточена статя председателя Виленської археографічної комісії Ю. Крачковского. Тут на підставі надрукованих документів зроблені нариси становища селян і иньших низших верств суспільства XVI ст. в різних староствах та панських маєтках, показано, при яких умовах вело ся хазайство і різні промисли (як стріленство, рибальство та др.), які були права різних начальників і т. ин.

XXVI том Виленських актів містить в собі документи актової книги Упитского гродского суда за 1585--1587 рр. Упита — тепер невелике містечко Поневижского повіта Ковенської губернії, раньше же, в XVI ст. се було значне місто Литви, де був гродский суд. Вся майже актова книга сього суда уміщена в XXVI томі „Актів“, тим то тут ми знаходимо різнородні документи, які мають лише те спільне, що дотикають ся одної околиці; але для дослідника старовини й така мішанина може дати багато живна. На се й вказує в передмові до XXVI тома „Актів“ член виленської археографічної комісії Ф. Добрянський; він дещо й сам скомбінував з того матеріалу для змальовання суспільного життя XVI століття в тім закутку корепної Литви. В своїй статі він дав доволі місця виясненю питання про ціни й вартість різних річей домашнього життя і війни. Окрім того Д підносить, що надруковані в XXVI томі акти, писані руською мовою в місцевости з людиністю чисто литовською можуть мати значінне й для фільольогів. Для нас сї матеріали особливого значіння не мають, належачи до зовсім чужої території.

В кінці XXVI тома, крім звичайних покажчиків імен географічних і осіб, додано ще словарець технічних і мало зрозумілих слів і виразів. Сей додаток дає багато матеріалу для словника актового язика, в якому тепер почуває ся пильна потреба, бо видані раніше словарі (як Горбачевського, виданя тоїже Виленської комісії, Новицького, вид. Київської комісії) вже не відповідають сучасному рівеню наших потреб і нашого знання.

Ю. С.

А. А. Папковъ — Братства. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ, Сергієва лавра, 1900, стор. 4+64+291+22+5+39.

Книжка ся зложила ся з статей друкованих в московській часописи Богословській Вѣстникъ в 1898 і 1899 рр., що були тодіж коротко

обговорені в Записках (т. XXXIII). Випускаючи їх особною книжкою, автор додав до них чималий вступ (64 стор.) і доповнення. Се обов'язує нас ще раз дати його праці місце на сторонах нашої часописи, тим більше, що критично вона й за першим разом не була оцінена.

В передмові автор остереігає, щоб не ставити його праці за високих вимог — се тільки „проба систематичного викладу загальної історії брацтв в систематичнім порядку“; книга, очевидно, не претендує на значінне самостійної наукової праці, й дійсно не має такого характеру. Се робота більше компілятивна, а навіть часом і не критична.

Таку скромність в поставленню задач праці трудно похвалити. Автор, очевидно, вложив в свою працю чимало труду і як би став на становищу наукового дослідника, то з невеликим додатком труду міг би дати працю далеко ціннішу. А тепер вона може служити лише для загальнішого познайомлення з історією брацтв, та й то в користанню нею треба часами бути обережним.

Бувши, видно, вихованцем православної духовної школи, автор і в своїй праці виходить з чисто конфесійного становища. Він слідить історію брацтв не як певного суспільно-культурного явища, в зв'язку з суспільними й культурними відносинами й їх еволюцією, а як орган православної церковної організації й боротьби за православіє, в зв'язку з історією православія в Польщі. Тому з приходом білоруських земель до Росії тутешні брацтва „умерають натуральною смертю“, і хоч може у самого автора десь на споді душі ворушилися деякі непевности що до „натуральности“ такого кінця для сих так високо ним прославлених організацій під православним протекторатом російського правительства, та він не шукає причин тому, так як не шукав за причинами їх розросту під неприхильною системою католицькою правительства Польщі. Взагалі в книзі навіть лишаючи на боці сей брак ширшого погляду на історію брацтв, загато загальників, а дуже мало аналізи явищ і фактів чи в історії брацтв, чи в їх устрою і внутрішніх відносинах.

Конфесійне становище автора взагалі сильно виявляєть ся і в його оцінці подій. Всі заходи в інтересах православія похвальні, всі заходи против нього — дістають непохвальні назви фанатизма, нетолеранції і т. д. Такими вони, розумієть ся, і в дійсности могли бути, але таке наперед повзяте становище не тільки знеохочує об'єктивного читача, але й авторови не помагає до об'єктивного орієнтування в фактах. Справедливість однак вимагає признати, що місцями автор виломлюєть ся з такого конфесійного погляду — так нпр. він не рішаєть ся кинути камінем на Смотрицького за його перехід на унію й бачить тут акт правдивого переконання.

Найбільше компілятивний характер має вступ, де автор захотів переїхатись по історії латинства на Русі й становищі руського елемента й православія в Литві й Польщі, опираючи ся при тім часом на цілком баламутних джерелах, особливо на Карбуті та цитуючи зовсім апокрифічні звістки (як „урок Романа Галицького“ папам, руська печатка Ольгерда або литовські соймки від часів Горodelьського привилею — с. 15, 21, 31 і т. и.). Волів би автор докладніше спинити ся на генезі брацтв; він се робить, але трохи за коротко й побіжно. Виводить він церковні брацтва від староруських братчин і брацтв медових, і се зближенне вповні оправдане, тільки його треба було зробити докладніше, а при тім застановити ся над дорогою розвою з тих медових брацтв пізнійших церковних організацій. В літературі нпр. нераз вказувано на впливи цехової організації на сей розвій, але автор тільки при кінці своєї книги (с. 285), і то зовсім побіжно й коротенько згадав про такий вплив. Взагалі, генеза лишила ся не висліджена докладно.

Від першого розділу автор входить уже *in medias res*. Генетичного звязку брацтв із давнійшими організаціями не вказано (вступ додано пізнійше). Брацтва виступають тут більше твором грецьких єрархів піж руської суспільности; з притиском при тім підносить автор, що церковне відродженне у нас не мало характера „воєвничого протеста против неорядків у церкві“ як у протестантів, тимчасом як в дійсности участь „мирян“ в церковних справах і звязане з тим відродженне викликані були як раз неорядками в єрархії. Описуючи відносини брацтв до єпископів, автор стоїть на звичайно прийнятій погляді, що нехить єпископів до брацтв мала причину в їх неорядности — відти неохота до контролі мирян. Мині перед кільканайцятьма літами прийшло ся бути сьвідком боротьби брацтва з єпископами в однім російськїм місті, знати особисто єпископів і провідників брацтва, і я міг переконатися, що опозиція єпископів виходила з віками усьвяченої в східній, так само як і в західній церкві повновласти єпископа, так що тут, лишаючи на боці самі неорядки, а беручи справу принципіяльно, треба признати певне — хоч би й формальне оправданне — й єпископській партії. Самі відклики до устрою християнської церкви перших віків на се не вистануть: церковний устрій XVI в., так як і нинішній, занадто відійшов від тих перших віків; людей треба судити передо всім із обставин їх часів, і коли в принципі ми рішучо спочуваємо демократичному устрою церкви, голошеному брацтвами, то се не повинно перешкаджати нам зрозуміти становище єпископів.

Як я вже сказав, автор слідить історію брацтв на тлі історії православія в Польсько-литовській державі; самій історії православія він дає так багато місця при тім, що властива історія брацтва топе в ній і не

виступає досить виразно на с'єм тлі. При тім автор все слідить головню тільки одну сторону в історії брацтв — відносини до католицизма й унії, відносини ж до „своїх“ вістають ся здебільшого зовсім не освітленими. Науковий апарат автора далеко не бездоганий; він не стоїть на рівені сучасної науки; цілий ряд новітших наукових студій, особливо з сторони не-православної поминено у нього, і він часто шукає опертя в писаннях перестарілих. Нпр. на с. 26 він цитує Евгенієве Описаніє соф. собора про благословенство патр. Єремії на заснованне школи в Квіві, так як би проф. Голубев не написав цілої книги на те, щоб збити сю традицію. Звістки про львівське брацтво бере він з Зубрицького і тільки по скінченню друку (див. у додатках) стають йому звістні Monumenta confraternitatis Stauropigianae; „Літос“ він цитує з виїжків у Сводній літописи Петрушевича, і т. н., т. н.

З усім тим, при винітнім стані літератури церковного життя в Польсько-литовській державі книжка д. Папкова буде, без сумніву, користна, як збірка, хоч і не всюди повна й критично уложена, матеріялу до історії брацтва, і до неї мусить звертати ся читач за відомостями про них -- хоч і приймаючи їх cum grano salis.

М. Грушевський.

Н. С. Кедровъ — Древне-русскія братства (Русскій Архивъ, 1901 т. II с. 305—336).

Коли в книзі д. Папкова я мусів піднести брак повної наукової самостійности, то статя проф. Кедрова має ще більше компілятивний характер. Головною підставою послужила для неї таки книга Папкова. Але не вважаючи на такий компілятивний характер, а також і на досить несмачний — клерикально-націоналістичний (в новітнім, французькім значінню того слова) загальний тон: дешеві резонування про добродійні впливи християнства і спеціальну до них перенятливість „русского духа“, „русского сердца“, та потяганне місцями до відвічальности навіть і „русского дѣла“ (специфічний російський термін, якого букет описати досить тяжко) — не вважаючи на се все статя небезкористна. В ній маємо — вправді не самостійний, часом переборщений і часто попсований ддятого, але при всім тім таки справді широко досить зачеркнений (хоч і не конче мудро переведений) загальний погляд на гєнезу брацтв. Ідучи за вказаними вже Скабалоновичом аналогіями й звязками наших брацтв із західніми гільдіями, проф. Кедров виходить із громадських чи родових пірив, християнізованих потім духовенством і захованих у виді братчин, вказує аналогії в устрою давніх парохій (впадаючи при тім у сентиментальне празднословіє про братський характер сих парохій), признає і впливи на них гільдій — але робить скок і не спи-

нивши ся над формами й обставинами переходу тих всіх ембріонів в організовані брацтва кінця XVI в., переходить від разу до сих остатніх і їх добродійних впливів. Повторяю, статя легка, але прочитати її, першу половину особливо, не завадить. *М. Гривевський.*

Сейшова борба православногo западнорусскаго дворянства съ церковной уніей (до 1609 г.), проф. П. Жуковича, Спб., 1901, ст. 21+610.

Аналогічна своєю темою, ся праця петербурського професора відрізняєть ся дуже від обговореної вище книги д. Шапкова, і то в добру сторону. Праця д. Жуковича — вповні наукова, самостійна наукова розвідка. Автор панує над жерелами й літературою предмету, всюди, хиба з виїмком дальших для його теми обставин, опираєть ся на перших джерелах, критично їх беручи і доповняючи друкований запас дуже значною кількістю матеріялу невиданого, з рукописей петербурської публичної бібліотеки, архива уніятських митрополитів і генерального штабу, та стараєть ся слідити події з об'єктивністю правдивого мужа науки. Поруч книги Хардамповича про руські школи XVI—XVII в. се друга першорядна вкладка російської науки в історіографію церковних і просвітних відносин Руси XVI—XVII вв.

Не входячи в деталі, в дрібні контрoверсії й відміни в поглядах, я обмежу ся кількома загальнішими лише замітками до сеї цінної праці.

Почну з того, що титул її не вповні відповідає змісту — книга властиво дає далеко більше, ніж обіцяє титул. Вона складаєть ся з трьох відділів — перший говорить про приготування й переведення церковної унії в рр. 1587—1595, другий про церковну боротьбу в рр. 1596—1600, третій — в рр. 1601—1609. Перший відділ, що займає майже третину книги, говорить про те, що діяло ся перед „соймовою боротьбою шляхти против унії“, отже зі становища титула книги — се наче вступ до властивої теми, але в дійснім, реальнім укладі книги сей відділ вoвсім не має такого характера — се частина рівнорядна з дальшими двома: вона оповідає історію переведення унії й відносини до неї правительства й польських державних і парламентарних кругів на тлі державної польської політики. Се й буде правдива тема книги — історія унії в звязку з державною політикою Польщі в 1590—1609 рр. і відносини до неї державних ставів і правительствених кругів Польщі; бо не тільки що перший відділ говорить про часи, коли ще соймової боротьби против неї не було, але і в двох дальших відділах сама властиво соймова боротьба православної шляхти виступає тільки епізодами в загальній історії політичних моментів церковної унії.

Автор оглядає її на широкім тлі політичних відносин Польщі й тим причиняєть ся немало до її освітлення. Одея лише момент належало б піднести — впливи народніх рухів і козаччини в справах унії. Автор лише дуже побіжно сеї справи дотикає, а належало б зробити більше. Я, розумієть ся, далекий від гадки признавати церковну закрутку рухам 1590-х рр., але лишаєть ся факт фактом, що противники православія хотіли трактувати православних діячів як „Наливайків“. На кінець же першого десятиліття XVII в. випадають уже зовсім активні виступи козаків у київських церковних справах.

Не залежно від такого політичного освітлення унії автор робить чимало і для вияснення її історії, її, так би сказати — інтриги, хоч треба сказати — за мало уділяє місця їй уваги ріжним спірним і неясним її точкам, або обмежуючи ся категоричним представленням, або злегка переходячи над сими непевностями. Взагалі, на мій погляд, слаба сторона праці лежить у перевазі чисто паративного метода над аналітичним. Хоч як збогачене новими подробицями й фактами, просте оповідання подій не заступить аналізи, особливо в таких суперечних і часто неясних справах. А загромаджене дрібнішими подробицями оповідання часом стає таки й за тяжке читачеві.

В соціальні й культурні обставини уніонної боротьби автор не входить; не входить він ближше і в мотиви головних діячів більше особистої натури. Об'єктивність його при тім варта всякої похвали, але варто в кождім разі трохи глубше застановити ся над мотивами, що водили діячами тої й другої партії. Автор вводить їх до принципіальної ріжницї в поглядах: хто становить церкву, хто має рішати церковні справи — сам єпископат, чи й духовенство взагалі, й вірні — миряне? Та до сього треба додати, що така контрверсія була дуже новою дати, була подиктована самими обставинами, де по одній стороні лишили ся самі єпископи, по другій — миряне й низше духовенство. Закидати єпископам таке їх принципіальне становище, як я то сказав у повисшій рецензії, зі становища тодішніх поглядів дуже тяжко. Вина єпископів лежала в тих причинах, що робили для них не принципіально, а реально тяжкою громадську контролю, інгеренцію патріархата, і т. и...

З великого запасу надрукованого матеріялу, зібраного автором для сеї праці, подані в додатках лише сім сучасних листів (з рр. 1595—1602); очевидно, автор не мав спромоги публікувати більше. Було б пожадано в кождім разі, щоб вказані ним иньші матеріяли петербурських збірок до історії унії були опубліковані як найскорше.

М. Грушевський.

Очеркъ гетманства Петра Сагайдачнаго, съ приложеніями, И. Каманина, К., 1901, ст. I—IV+30+51.

Часи гетманованя Петра Конашевича Сагайдачного належать безперечно до найменше выяснених в нашій історії. Оброблення їх підняв ся тепер шановний київський учений д. Ів. Каманін, але на наш погляд, се йому не удало ся, і розвідка його не багато посуває справу наперед.

Автор вже з самого початку станув на хибній вихідній точці, уважаючи Сагайдачного за генія, що трохи не дорівнював Хмельницькому, а властиво навіть перевислав його, бо у д. Каманіна Сагайдачний ясно поставив у своїх плянах гадку зробити Україну самостійною і ціле жите стремів до сеї мети. Д. Каманін каже: „Ми будемо старати ся показати, що своєю задачею вже в перших літах гетманства поставив він (Сагайдачний) се, що удало ся довершити лише Хмельницькому: „освободити руський нарід від підданства і ярма невільничого“. По тім не дивно, що д. Каманін уважає Сагайдачного „геніяльним проводирем“ козацчини. Сю вихідну точку знати в цілій розвідці.

Проти такого погляду треба рішучо виступити. Не то Сагайдачний, але й сам Хмельницький в початках своєї діяльності не мав гадки про самостійну Україну і не думав про визволене народа, тим більше не мав такої гадки Сагайдачний, що своїми здібностями, які-б вони великі не були, мабуть таки не дорівнював Хмельницькому. Сагайдачний безперечно був муж великих здібностей передовсім на військовім полі, в політиці-ж був нерішучий і досить короткозорий. Супроти Польщі держав ся він угодного напрямю. Його старанєм було услугами польській короні й податливістю на її жадання приспати увагу її на козацький status possidendi на Україні; лежали — чи були положені йому на серце і справи православної церкви, про пляни-ж визволення народу ледви чи можна у Сагайдачного говорити. Що політика Сагайдачного не була геніяльною, показало ся зараз по його смерті, коли то Польща вже козаків не потрібувала.

Переїдїм тепер до самої праці. Автор розбирає історію часів Сагайдачного з чотирьох сторін. Се відносини Сагайдачного до Туреччини і Татар, до Москви, до Польщі, а вкінці внутрішні відносини. Тут потреба всюди пам'ятати, що автор стоїть на сїм становищі, що Сагайдачний стремів до незалежності українсько-руського народа. Відносини Сагайдачного до Туреччини поясняє автор так: Сагайдачний хотів ужити Туреччину яко союзницю проти Польщі, а що козацька чернь ніколи на се не згодилася-б, тому нападає він на турецькі краї, щоб сим способом змусити Туреччину до війни проти Польщі і так зробити її своєю союзницею. Погляд се цілком не здоровий. Вправді автор мотивує свій

погляд тим, що козаки навівши на Польщу турецькі війська самі не беруть ніякої участі в кампанії під Бушею ані під Цецорою, отже — хочать навести біду на Польщу. Та коли-б у Сагайдачного був такий плян, то насуває ся питанє, чому козаки брали участь в кампанії під Хотином (дарма, що автор старає ся участь козаків під Хотином вполювати впливом єрусалимського патріярха Теофана на Сагайдачного) та своєю обороною відвернули пагубу від Польщі? Таж ми знаємо, що султан Осман робив старання відтягнути козаків від Польщі, ба навіть пропонував їм щось у роді самостійного Київського князівства, щоб лише козаки відступили від Польщі. Козаки лише тому взяли участь, бо Сагайдачний був все сторонником Польщі і не думав від неї відриватися ся, а лиш користав із обставини, щоб виторгувати щось від правительства для козаків і православної церкви, — на радї у Фастові намовляв їх до сього. Коли б у Сагайдачного була ясна ідея визволення народу, то можна автора запевнити, що ніякі намови — навіть і Теофана, не могли би вплинути на нього, щоб піс поміч Польщі в так критичній хвилі як був рік 1621. Напади козацькі на турецькі краї не мали зовсім такого далекосяглого значіння, яке признає їм автор, а були се звичайні виправи, чи то для здобичи, чи то для пімети за напади Татар й визволення християнських невольників.

Відносивам до Москви посьвячує автор так мало уваги, що нічим не причиняє ся до роз'ясненя сеї справи. Він згадує лише про неприняте посольство козаків до царя і про участь козаків в війні Московсько-польській. Учаси козаків в сій війні не можна пнакше пояснити, як тим що Сагайдачний уважав себе вірником Польщі, тому воював з нею навіть і православних. Такий здогад д. Каманіна, що Сагайдачний хотів дати пізнати Москві силу козацтва і тим прихилити її до переговорів із козаками, не має підстави хоч би тому вже, що Сагайдачний потім не пробував навіть навязати зносин з Москвою.

Для відносин Сагайдачного до Польщі у д. Каманіна також нема нічого нового. Автор лише побіжно згадує про житомирську умову 1614 р., і мало що більше говорить про умову на урочищі Старій Ольшаньці 1617, де козаки приймають всі жадања польських комісарів, а не дістають жадних привилеїв. Автор характеризує відносини Сагайдачного до Польщі так: коли Сагайдачний побачив, що на Москву оперти ся не може, що до союзу з Туреччиною (котра у автора, бачуть ся, також не хоче бути союзницею козаків, бо Сагайдачний аж „проти“ її волі (стор. 11) хоче її зробити союзницею проти Польщі) не допустить козацька чернь, він став держати ся польського правительства, давав йому поміч, в тій надії, що зискає щось від нього.

Вкінці відносини внутрішні — тут маємо дещо неправдиве, просто хибне, як от справа гетьманованя Якова Бородавки. По гадці автора, Бородавку вибрано гетьманом два рази: раз 1620 р. вибрали його збунтовані козаки, коли Сагайдачний з часткою війська пішов під Перекоп, другий раз вибрали Бородавку під Хотинном. Сей другий вибір Бородавки гетьманом (не знати на якій підставі) опирає автор на „сучаснику Собеськім“, по словам котрого (так каже автор розвідки) Сагайдачний, ранений в рамя, мусів крити ся в лісах, а козаки думали, що Сагайдачний помер і вибрали собі гетьманом Бородавку. Сього, щоб козаки думали, що Сагайдачний умер і вибрали гетьманом Бородавку, ніде не знайде ніхто в писанях Собеського, хіба автор мав під рукою нам іще невідому рукопись. Бородавку вибрано гетьманом 1620 р. і він гетьманував без перерви. На раді у Фастові 15—17 червня гетьманом виступає Бородавка. По сій раді видає він універсал до всіх українських дібр, щоб мешканці давали коні, олово, порох і т. и., отже значить гетьманує дальше. Бородавка провадить військо через Волощину під Хотин і нищить сей край. Ніде нема згадки про скиненє Бородавки з гетьманства, тому мусимо припускати, що він гетьманував аж доки не вернув Сагайдачний в табор, в остатніх днях серпня того року.

Осібний розділ автор присвятив звістній пісні „Ой на горі та жінці жнуть“, боронячи погляду, що вона говорить про гетьмана Сагайдачного.

Що до загального характеру дослідю, потреба зазначити, що автор занадто щедро уживає такі преміси як „можна пожалуї думать“ „надо полагаць“, що не повинні знаходити ся в науковій праці. До розвідки додані ще магеріяли. Вони обіймають час 1602—1622 р., всіх документів 40 — в ексцерптах і в цілости; вписані всі вони з книг київського центрального архіва; про самого Сагайдачного в них нема нічого: переважно мова йде про татарські напади, своєвільних людей і козаків; найбільше інтересні причинки до козацької комісії 1617 р.

О. Ч.

А. В. Стороженко — Очерки переяславской старины. Исследования, документы и замѣтки, К., 1900, ст. 235, 16°.

Книжка ся містить в собі одинадцять статей, переважно друкованих в Київській Старині. Тому про деякі була вже мова на сторонах нашої часописи при річних оглядах К. Старини. Ми тепер перейдемо їх по ряду коротенько.

„Какой юбилей предстоит праздновать г. Переяславу?“ — На підставі інтерпретації „Повісті“ Нестора і опираючи ся на працях Ламбіна й Шахматова, д. С. доводить, що р. 993, котрим датовано

війну між Русію й Печенігами, коли мав легендарний хлопець перемогти Печеніга і „перейати славу“ у нього, не можна вважати роком засновання Переяслава*), бо вже в р. 907 в договорі Олега з грецькими царями Львом і Александром згаданий город Переяслав і то третій з ряду, яко місто на котре мали складати данину Греки. Тому д. Стороженко радить м. Переяславу 1907 р. на Успеніє Богородиці обходити свѣтлою квилей більше як тисячлітнього істнованя.

„Мѣсто пролитія крови святого князя Бориса“. — По традиції XI в. забито князя Бориса 1015 р. „на Алтѣ“, місцевости межі Київом і Переяславом. Те саме місце ще кілька разів згадане пізнійше в літописях, бо там відбули ся важкіші події (побіда над Половцями, смерть Володимира Мономаха і т. п.); в різних варіантах вона носить назву Лто, Лѣто, Алто, Альто, Олто. Автор доказує на підставі процесового документу з XVII в. (30/VI 1629), де згадують ся останки церкви збудованої Мономахом у честь Бориса і укріплення звані тоді Полу-князевим окопом або валом, що тут забито кн. Бориса.

„Гдѣ жили переяславскіе Торки?“ — На підставі літописей означає автор місце де проживали Торки вздовж оборонної лінії, що хоронила Переяслав перед кочовниками, в виішних місцевостях Мала і Велика Каратула (Каратулі — Чорні Клобуки), вздовж р. Трубежа, по правій стороні межі м. Переяславом і сел. Барішевкаю.

Михайловская и Покровская церкви въ г. Переяславі“. — Церков сьв. Михайла заснована при кінці XI в., знищена підчас нападу Татар і аж в XVII віці відбудував її генеральний судія Теод. Лобода. Тоді повстав при ній і монастир, 1780 року знесений. Коли засновано церков сьв. Покрови, не відомо, можливо, що яким Запорожцем. Аж межі літами 1704—1711 перебудовано сю церков коштом переяславського полковника Івана Немирича і його жони і свояків Лизогубів. В церкві є образ Покрови, а під ним портрети царя Петра I, Катерини I і Мазепи з козаками — про них згадує і Шевченко в повісті „Близнята“.

„Старые владѣльцы Переяславскаго побережья“ — автор наводить кілька документів із архіва Пясочинських. Найдавніший акт з XV в. князя Александра (Олелька) Володимировича, що записує цілий ряд сіл в півн.-західній Переяславщині своєму боярину Олехну Сохновичу. По вимертю мужеської лінії сеї родини переходять в пол. XVI ст. сі добра на родину Лозків, а в XVII ст. на роди Красінських і Суринів, а опісля Волчковичів. Інші акти оповідають про паїзди сусідів

*) Володимир тоді робив укріплення против Печенігів на полудне від Києва, міг на ново укріпити й Переяслав, і відси могла пійти гадка про заснованє Переяслава.

чи то різних членів висше наведених одних на других, також про пропси родин Красінських з київським Пустинно-Никольським монастирем.

„Родіонъ Григорьевичъ Дмитрашко полковникъ переяславській і його родъ“ — сей Дмитрашко, з роду Серб, прийшов на Україну р. 1655, був хоробрий жовнір — авантюрик і завдяки своєму таланови дійшов скоро до ранги переяславськво полковника. В політиці хилив ся в сторону Москви і був рішучим противником Дорошенка; за його інтригами упав також гетьман Многогрішний, а яко амбітний чоловік в надії, що може сам зістане гетьманом, брав участь також і в конспірациях против Самійловича; умер 1705 р. бездітно. Автор говорить ще про його братаничів і дальший рід, що вимер в ХІХ в., але вже жаден пе заняв так значного політичного становища як сей Родіон.

Се найцікавіша статя сеї брошури д. Стороженка; в сїм уступі про Дмитрашка дотикає д. Стороженко історії України в другій половині ХVІІ в. і висловляє свої погляди на її діячів. Дорошенко у автора се еґоїст, мав лише свій інтерес, себто гетманованє на оці; Мазені кілька разів причіпає епітет „измѣнникъ“.

„Вукъ Сербинъ, полковникъ переяславській (1675—82)“ — сей Вук Сербин прийшов разом з Дмитрашком на Україну і по усуненю Дмитрашка сам став полковником переяславським. Політику провадив подібну як Дмитрашко.

„Изъ первоначальной исторіи мѣстечка Борисполя“ — автор подає акт заснованя місточка Борисполя 1602 р. Стан. Жолкевским.

„Къ біографіи козацкого гетьмана Ивана Михайловича Сулимы“ — в сїм уступі наведений акт падання кількох сіл від Стан. Жолкевского для Ивана Сулими, що в його добрах якийсь час „сидів на службі“ — д. Стороженко толкує се так, що був він у нього офіціялистом, а разом з тим козакував, але се ледво чи буде добре толкованнє; по тім автор переходить до знищення Сулимою Кодека, збираючи звістки про сейфакт.

„О времени построения покровской церкви въ с. Сулимовкѣ“ — поставлена в 1620-тих роках гетьманом Сулимою.

„Старинное поученіе переяславскому семинаристу при вступленію его въ кievскую академію“ — монах Михайло Бонячевський дає науки своєму кривнякови імяяникови Никиті Бонячевському й оповідає історію його рода; писано се в р. 1772. М. К-а.

Старинный малорусскій письмовникъ: „Книга глаголемая листовня“, съ предисловіемъ Б. Д. Гринченко, Чернигів, 1901, ст. ХІV+41.

Отся невеличка брошурка складаєть ся з двох частин: із передмови д. Гринченка, в якій він поясняє походженє збірки та спосіб ви-

дання її, і з 55 документів, надрукованих в оригіналі з рукопису. Рукопис походить з початку XVIII ст., як се видно зараз із титулової картки: „Сия книга глемая Листовня, священного иерея Даниела, родомъ [з] слободки Богушковой, Захариевича, по прозвиску Гирмана и братовъ его Демяна и Мойсея. А сия списа ся вся в Мертвоводѣ на перевозѣ в зѣмовнику богомьртвоводекомъ, року 1712, мѣсяца декамъврия, днѣ тих, рукою его“. Та з самих документів бачимо, що вона була тільки тоді переписана разом, а поодинокі документи складали ся ще з кінцем XVII ст., так що час, який вона обіймає, можна означити роками 1680–1712. Сама збірка (в рукописі) дуже різнородна. Крім вірців різних урядових листів містять вона свѣтоточні орації, сунліку на весіле, лекції з нисьма свѣтого, медицинські ради, вірці деяких польських листів і т. п. Д. Грінченко вибрав тут тільки вірці листів, які нимъ назвали би ми писарським порадиномъ і які й видають ся в нас, особливо для правних потреб простонародя. Рукопис неодностайний і не перехований в цілости. Може бути, що тепер, по публікації д. Грінченка звернеть ся пильнѣйша увага на подібні рукописи і віднайдеть ся їх більше, що очевидно було-б корисне для нас із кожного боку*).

Спосіб видання рукопису також не злий; можна-б тільки зробити закид д. Грінченкови, чому він не порозділював усюди слів, що в рукописі стояли разом, хоч із злучниками а та і(и) зробив се всюди. Звідти походить, що ми бачимо такі річи, як: кодомовѣ, безжаднаго, отГоспода, воесем, назавше, вгородах, присобѣ, заласки, отваших і т. д. Вправді науковому використанню збірника се не шкодить, але все вражає неприємно око читача.

Що до самого характеру збірника, то він був очевидно двоякий, як се бачимо з ч. 46 і 55: він мав на меті не лише подавати готові вірці листів, якими міг би кождий послужити ся в потребі, але мав й теоретично повчити, як укладати різні листи. На жаль з інструкцій не полишило ся в рукописі більше крім двох повисше згаданих номерів.

Що до змісту збірника, то він дуже різнородний. Ми бачимо в ньому впроходні листи, або перепустки для різних людей (для тор-

*) Сього самого Данила Гирмана мав я подібний збірник, але кілька літ пізнійший — тут окрім вірців листів було багато духовних вірш, а також всяка мішанина (рецепти, замовлення і т. п.). В р. 1887 передав я його для перегляду проф Антоновичу, в бібліотеці його вона певно й тепер є. Можливо, що буде се продовженне „Листовни“, використаної д. Грінченком. М. Г.

говців медом; для козаків, що їдуть до гетьмана; для монаха, що йде до родини в гостину і т. и.), просьби на різні випадки, заборони, записи, жалоби, ухвали урядів, легітимації для осіб і инше. А що вірці листів наведені у збірнику не абстрактні, не теоретичні, але найчастіше копії з офіціальних документів на такі випадки, що не раз повторяли ся, на що вказують назви місцевостей, де трафив ся випадок, і назви людей, то вони мають вагу для характеристики побута свого часу; через те виданий збірник має вагу не лиш літературну, як пам'ятник нашого письменства, але набирає по трохи й історичного значіння.

Збірник цікавий також і з фільологічного боку. Ми знаємо, що в XVII—XVIII віках бороло ся два напрями в нашій літературі; в однім була уживана менше-більше чиста народна мова, в другім більше церковна. Отсі оба напрями полишили свої сліди й на „Листовні“ і се не дивне, коли зважимо, що вірці для „Листовні“ не були укладані одною особою, але брані з різних офіціальних документів. Коли проте говорить ся в них про духовні справи, або такі, що стоять із ними у звязи, тоді маємо мову більше поцерковлену; коли говорить ся про світські справи, тоді виступає в них більше народня мова. Для порівняня подам тут коротенькі виїмки з двох таких документів.

N. 10.

„Дознаваєм през малій час от святительства вашего совершенство и любовь, милости по всякому прошению убожества моего, за которую благодат и милосердие святыни вашей что возмогу принести в любезній даръ? Точію достоодложное и всемирное поклонение. Усердноє воссилаючи мое благодарствие, ниѣ благонадеждень есм от святительства вашего прежней милости і любвѣ нелішнену ми бити“ і т. д.

Ріжниці між мовою одного і другого вірця випадають кожному від разу в очи.

N. 13.

„Мосцѣ пане полковник перяславскій, премилостивій мосцѣ пане и добродѣю нашъ! Ми, убогие люде ремесла кравецкаго, а особливе подданне милости вашей панской, исклонивши ся вси под стопи ногъ благородия вашего, през сие наше начертание найпокорнѣйшую прозбу нашу доносим за настоящую нужность и долегливости нам, сего часу дѣючи ся, гдижъ сего времени установленно братство мѣти в ремеслѣ нашомъ і тежъ приказанно кужуховъ два изробити“ і т. д.

В. Гнатюк.

Матеріали для історіи економіческаго, юридическаго и общественнаго быта Старой Малороссіи, издаваемыє подъ редакціей Н. П. Василенка, выпускъ II —

Екстрактъ изъ указовъ инструкцій и учреждений, съ роздѣленіемъ по матеріямъ, на девятнадцать частей. Собрано въ Правительствующемъ Сенатѣ по малороссійской экспедиціи 1786 года, Чернигів, 1902, ст. IX+296.

У передмові д. Василенко висловляє думку, що се збірка офіційна, але яка була її мета — він пояснити не може. Р. 1786 на Україні існувало вже „Учреждение о губерніях 1775 р.“, і попередній лад було вже знесено. Не може д. Василенко пояснити того, через що до „Екстракту“ заведено витяги з „Учрежд. о губ.“ які відповідають окремим розділам „Екстракта“. Хіба, — каже д. Василенко, було тут бажане виявити, що на місце не порядку в адміністраційній Управі, який існував попереду, заведено „порядок“. Починаєть ся „екстракт“ коротеньким оповіданем „о Малой Россіи“ від того часу як Україна злучила ся з Москвою; провідна думка сього „оповідання“ („изъясненія“) — що в „Малой Россіи“ був великий не порядок, нелад і щоб запобігти такому лиху, була з'організована царем Петром „малороссійска коллегія“, із того часу настав на Україні „порядок“.

Досить перелічити розділи „Екстракту“, щоб бачити, скільки він подає інтересного матеріялу. Всіх розділів XIX, назви їх такі: I. О прежде бывшем в Малой Россіи и нынѣшнем главном правленіи; II О средних и нижних малороссійских прежде и нынѣ существующих судах и их должностях; III О апелляціях; IV О правах Малороссійскаго народа; V О доходах малороссійских; VI О бывших в Малой Россіи ревизіях; VII О добрах, принадлежащих государю; VIII О содержаніи в Малороссіи полков; IX О привилегіях, прежде данных малороссійским городам, и о нынѣшнем постановленіи; X Объ имѣніях и привилегіях шляхетских; XI О козацких вольностях і их имѣніях; XII О охочеконных компанейских полках; XIII О чинѣ, привилегіях и имѣніях духовных; XIV О малороссійских чиновниках; XV О арматѣ, или артиллеріи малороссійской, о бывших там пороховых заводах; XVI О простом народѣ; XVII О Греках; XVIII О присоединеніи нѣкоторых мѣстечек от Малороссіи къ екатеринославскому наместничеству; XIX О раскольниках, поселившихся ся в Малороссіи из великороссійских и равных людей.

Майже кожний розділ починаєть ся з відповідних до його змісту пунктів гетьмана Богдана Хмельницького, далі робить ся огляд того, що було по Хмельницьким — перегляд змін аж до того часу, коли видано було „Екстракт“. Надруковано заголовки статей Литовського статуту і інших книг „правних“: „Зерцала Саксонскаго или права саксонскаго и магдебурскаго“, „Права гражданскаго майдебурскаго“ й ин., привилеї,

універсали і грамоти, надані Київу, Чернигову, Старедубу, Мглину, Попару, Ніжвну, Остру і ин. містам. Рукописом „екстракту“ д. Василенко користувався в бібліотеки покійного професора Ол. Кістяковського, що дістав його від професора Хойнацького; Хойнацький же знайшов рукопис в бібліотеці ніжинської грецької школи. *І. Ш.*

Jan Leszczyński — *Cesya wschodnio-galicyska na rzecz Rosyi (Rokowania cesyjne: październik 1809 — czerwiec 1810)*. (Kwartalnik historyczny 1902, I, ст.).

Розвідка ся, як то сам автор заповідає, має бути частию значнішої праці про російське правління в тарнопільській околиці 1809—1815 р. Буде се для нас справді дуже цікава праця, бо про тих кілька літ російської управи в значній частині східної Галичини маємо досі зовсім мало відомостей.

Ся розвідка займає ся, як се зазначене в заголовку, вступними переговорами. Як відомо, війна Австрії з Наполеоном в 1809 р. скінчила ся шенбрунським трактатом (14 жовтня 1809), де між иньшим австрійський цісар мав відступити Росії часть східної Галичини, що обіймала 400.000 душ людности. Покликано умісну „надворну комісію для розграничення“, і та почала наради в граничних містах Білій і Вільську, бо у Львові стояли російські війська під проводом кн. Голіцина і генерала Мелер Закомельського. Оба сі вожди, хоч уложено вже згоду, й російські війська мали уступити з австрійської території, не уступали, і гадували як дома і забирали з австрійських кас гроші на видатки своїх військ. Аж під натиском Австрії через її посла в Петербурзі війська російські уступили з Львова на окуповану територію. Комісія тоді перенесла ся з Білої до Львова. Переговори довго тягнули ся, особливо що Росія жадала переведення нової конскрипції, бо не хотіла опирати ся на австрійських обчислення з р. 1808 (мова йшла про докладне число людности — 400.000). Справу сю полагджено посередно: переведено конскрипцію лиш в кількох селах деканатів і на підставі процентового приросту людности визначено територію. Спір ішов також про містечко Залізці, де була фабрика сукна, але воно лишило ся при Австрії. Остаточно границю визначено так, що вона йшла вздовж ріки Стрини до її устя до Дністра, а опісля вздовж Дністра аж до російської границі. Треба ще згадати, що тодішній митрополит галицький Ангелович просив в меморіалі до цісаря Франца вимовити толерантність для його вірних в території окупованій Росією; відпоручники російські се прирекли. Остаточно Росія взяла в посіданє сю територію 15 червня 1810 р. *М. К а.*

В. А. Францевъ — Изъ эпохи возрожденія Угорської Руси. (Відбитка з „Научно лит. Сборника“, 1902, кн. I), ст. 14.

Останніми роками починають що раз частійше появляти ся праці над пізнанєм Угорської Руси і коли вона й дальше не стратить інтересу для вчених — чого не можна припускати — а праці будуть йти тим самим темпом далі, то можна надіяти ся, що протягом якої десятички літ Угорська Русь перестане бути тою terra incognita для науки, якою була до недавна, а в деяких напрямках ще й досі.

Названа висше праця друга з ряду того самого автора, що лотикає Угорської Руси. (Першою була: „Обзоръ важнѣйшихъ изученій Угорской Руси“, Варшава, 1901, про яку говорили ми ширше свого часу в „Записках“). Вона складаєть ся з коротенької передмови і з 7-ох листів чотирьох угорських Русинів, писаних до Чеха Єзбери, що був опісля лектором варшавського університета. Генеза тих листів така: В 1862 р. почав був видавати Єзбери у Празі всеславянський журнал „Славянин“. На Угорській Руси розбуджувало ся тоді досить сильно національне почутє, хоч скристалізувати ся не довело ся йому й досі і воно проявляло ся головно в заходах над утворюванєм товариств для піддержуваня шкільної молодіжи та в змаганнях до розбудженя місцевої літератури, а по части й політичного житя. На Угорську Русь доходило тоді львівське „Слово“ (тепер таких відважних, що читають галицькі газети якого небудь напряду, почислив би на пальцях одної руки) і з нього черпали угорські Русини відомости про рух між галицькими Русинами й иньшими Славянами. З нього довідались вони теж про журнал Єзбери і почали його досить численно передилачувати. Звідти ввійшли вони у зносини з Єзберою. Між паперами Єзбери знайшло ся лише 7 таких листів, писаних до нього угорськими Русинами; сини покійного передали ті листи д. Францеву, а він і опублікував їх в отсій брошурі.

Листи сі не мають важнїйшого значїня, але можуть бути добрим прикладом для дальшого подібного опубліковуваня, що знов може принести значні наукові користи, тому гадці видавця — оголосити їх друком належить лише приплеснути. Такий характер листів розумів теж і видавець, тому написав про них ось що: „Сообщаемыя ниже письма, при всей видимой незначительности своего содержания, заключают однако далеко не безцѣнные данныя для исторіи угро-русскаго національнаго и литературнаго возрожденія“ (ст. 5). Останні слова кажуть трошки за багато; але придивім ся тим листам ближе.

На сім листів походить чотири від Петра Яновича, а три останні від О. Духновича, А. Кралицького і А. Петрашевича, по одному від

кожного. Кралицький і Петрашевич повідомляють лише Єзберу про попередплату його журналу; те саме містить також лист Духновича; ріжниця цього листа лежить тільки в тім, що до нього було долучене „Покорное Возваніє“ для складок на бурсу для шкільної молодіжи у Пряшеві, яка в тім часі завязала ся. „Возваніє“ було очевидно обчислене на поміч „братушек Славян“, та як ті Славяне спішилися помагати угорським Русинам, видно найлініше з того, що „брат“ Єзбера навіть не надрукував „Возванія“. Воно зрештою зложене незвичайно примітивно, без найменьшого запалу і повне фразеології. Найхарактеристичніші в нім отсі слова: „Нынѣ по долговременномъ снѣ и мы пробудились. „Востахомъ, но еще неисправихомся“, мы ожили, но таки безъ жизни, мы одушевились, но все еще безъ духа“ (ст. 7); сї слова можна й нині приложити до угорських Русинів із тим лише додатком, що були пробудились тай знов заснули і то таким сном, із якого трудно їх розбудити....

Цікавіші трошки листи Яновича. В першім листі повідомляє він Єзберу, що як здоровле йому позволить, він пришле Єзбері „короткій онытъ „Словяцкой“ грамматики, гражданкою писанный, того нарѣчія, которыхъ говорится въ Кошицахъ и Пряшевѣ“, значить переходового діалекту від руського до словацького, яким говорять теж бачванські Русини. Чи написав він ту граматику і чи існує вона ще де, сього не знаємо. В кождім разі варто б було за нею пошукати, бо вона безпечно вартіиша і живіиша і актуальніиша, як його оповіданя, видані у Львові 1853 р. п. н. „Цветный кошчокъ“, або його статя, надрукована в Семейной Библиотекѣ“ у Львові, 1855 р. п. н. „Краткій очеркъ литературной исторіи старо-словенскаго языка“.*)

Дальше повідомляє він Єзберу, що займаєть ся „составленіємъ русскої грамматики, но на велико-рускомъ; на нашей Угорской Руси — пише дальше — большая часть ученыхъ хочетъ принять эту письменность, ибо провинциализмовъ употреблять нельзя алла „мета“ лвовска. У насъ и теперь кто пишетъ по русски, приблизительно къ великорусскому нишетъ; не испорчаєть корней словъ. Въ томъ дѣлѣ украинскомъ (?) писалъ я досп. Редактору Дѣдицкому, чтобъ они не кокетировали съ Україною; далѣе, чтобъ не позволяли расколъ дѣлать, корней испорчать, пролишать буквы: ъ, ы — вмѣсто относительнаго

*) Петро Янович був зразу суплентом руської мови у пряшівській гімназії. Висвятившись 1853 р., виїхав до Відня, де слухав викладів Міклошича. Опісля іменовано його учителем гімназії в Левочі, а потім в Унгварі. Там дістав він помішанє і умер у 60-их роках у селі Мікогазі.

ся пишуть ця! Ужась! Я писаль Г. Дѣдицкому, что это — упряметво противъ Россіи и языка Русскаго инспированное поляками, или фана-тичными уніятами (sic!); я знаю такихъ, что и въ сообщеніи языка находятъ схизму и москальскаго духа“ (ст. 8—9). Оттакі то „вчені“ пробували (і пробують, але по за проби далі не йдуть) писати по російськи на Угорщині, а до чого довели тими „пробами“, видно явно з нинішного положеня Угорської Русн.

Другий лист Яновича — се властиво допись до „Славянина“. Він цікавий о стільки, що в ньому подані деякі звістки про Угор. Русинів, а головно про шкільництво (хоч нового, досі невідомого, нема там нічого). У третім листі говорить ся про передплату, а в четвертім відкликує Янович свою допись (із другого листа) і просить Заберу, аби не друкував її, бо се „могло бы мнѣ повредить и до несчастья привести; у насъ нельзя такъ выражать ся о славѣ Русской; не можно знать, какимъ способомъ бы (намісь: и) кто это правительству оголосить“ (ст. 13).

От і виліз угроруський „вчений та патріот“, що боїть ся друкувати зовсім невину (і в додатку сказавши: не дуже таку розумну) статю, бо думає, що зараз правительтво зверне на нього увагу і виточить іще дисциплінарку! А на що йому неприємностей? Не ліпше жувати хліб спокійно та Бога хвалити? І то говорить ся таке в часі, коли Мадяри зовсім не були панами Угорщини. Се дуже характеристична річ і її можна спокійно й нині приложити до першого ліпшого угроруського „діяча“.

Як бачимо отже, листи не приносять ні багато нового, ні багато цікавого.

Тепер іще кілька слів про передмову д. Францева.

Опираючись на повисших словах Яновича та подібних Раковського, д. Францев говорить такє: „Вопросъ о литературномъ языкѣ въ Угорской Русн не имѣлъ повидимому никогда двухъ рѣшеній. Съ самаго начала того знаменательнаго умственнаго движенія, которое началось и въ Угорской Русн подъ влияніемъ событій и идей 1848 года, обновленная (?) угро-русская письменность опредѣленно и рѣшительно высказалась за единый русскій литературный языкъ. Колебаній въ томъ отношеніи не наблюдалось“ (ст. 3).

Поперед усього в угроруській письменности — коли її можна звати сим іменем — нема ніякої обнови в цілім ХІХ ст. Усе, що там друкувалось протягом сього столітя, се майже без виімок така мертвечина, яка нагадує що найвисше ХІV - ХV століть, але віколи ХІХ. По просту належить ся дивувати, як люди, що живуть будь що будь у цивілізованім

краю, стикають ся з живими народами, можуть так відгородити ся від усяких культурних впливів і змагань, як угорські Русини. Досить переглянути їх часописи, які виходили в ХІХ ст. або виходять і тепер, щоби переконатися про правдивість сих слів. Вони ж читають часописи своїх сусідів, бачуть, що в них і як пишеть ся, але доси не знайшов ся в них ні один чоловік, щоби потрафив щось подібного сотворити в себе. З їх видань віє таким мертвецьким холодом, що аж лячно чоловікови брати їх до рук. А що того причиною? Власне їх заскурузлість і те переконане, що вони висококультурні люди, бо Росія — сила, а вони пишуть ...по російськи... і їм більше нічого не треба. Отсе переконане — се й ціле нещастє угорських Русинів. Д. Францев помиляєть ся одначе, кажучи, що там не було „никогда двух рѣшеній“, як писати. Ми не будемо тикати часів з-перед 1848 р., бо їх не тикає і д. Францев, але кажемо, що й по тім часі були на Угорській Руси иньші змаганя. Правда, вони не довели до нічого, але се тим гірше. Ми пригадаємо, що в початках 70-их років виходила якийсь час „Газета для народныхъ учителей“, яка друкувала ся майже зовсім чистою народньою мовою. Ми пригадаємо, що в 80-их і 90-их роках вишло там кілька підручників для сільських шкіл під редакцією Чопея, що були писані не лише народньою мовою, але навіть фонетичною правописею. Так само „Русько-мадьярскій словарь“ Ласлова Чопея (Будапешт, 1883), мабуть одинока цінна річ, що з'явила ся на Угорській Русі в ХІХ ст. і що не стратить ніколи своєї вартости, зложений народньою мовою. Ми пригадаємо, що О. Павлович, який вважаєть ся великим поетом Угорської Русі (ми иншого погляду на те), писав теж народньою мовою, а багато навіть шароським діалектом, хоч із другого боку мусимо сказати, що редактори „портили“ його мову, кілька хотіли, без ніякого його протесту. Деякі статі писав народньою мовою Г. Стрипський. Найліпша книжка, вже з ХХ ст. — се Врably „Угроруські народні пісні“, видані теж не в „язичію“. Всі живійші статі в популярній газетці „Недѣля“ писані в більшій половині народньою мовою.

Правописне питанє також було порушуване на Угорській Русі. Ще 1833 р. вишла в Відні „Русско-угорская грамматика“ Івана Фогороссі, замітна тим, що автор не вживав ніде знака „ъ“. За ним пішов був пізнійше І. Рощкевич, через що викликав був проти себе з'їдливу полеміку. Були навіть проби заведеня латинської азбуки (Фесторій).

Та найбільше пошкодило угорським Русинам переконане, що вони „Руссы“ та що пишуть по „руськи“, в тім, що живійша частина інтелігенції, і то навіть більша, перейшла явно в мадьярський обоз та пропала раз на все для Угорської Русі. Нині виходить там аж три чисто мадьярські часописи, видавані „мадьярськими Русинами“, а навіть недавно

розв'язане „Общество св. Василя“, що було теж на скрізь „русское“, муїло під патиском обставин друкувати книжки для Русинів... по мадарськи. Але всі сторонники „єдиненія русскаго языка“, як місцеві, так і заграничні, не хочуть того бачити і не бачать, куди веде се „єдиненіє“. Вони зовсім вдоволені тим, що Угорські Русини старають ся писати по „русски“, хоч як би ми навели тут взірці такої „русскої“ мови, то ті, що знають її, аж за голову взяли б ся, увидівши таке диво.

Се по часті зрозумів і д. Францев, кажучи: „Иной, конечно, во-просъ, каковъ былъ этотъ русскій языкъ, насколько дѣйствительно онъ приближался и могъ, въ виду многоразличныхъ условій и обстоятельствъ, приблизиться къ литературному русскому языку; но какъ бы то ни было, стремленіе писать на немъ было сильно и росло и развивалось вполне независимо и сознательно“ (ст. 5). Ми лише скажемо, що хто хоче себе дурити, може; галицькі „Россы“ вчать ся вже пів столітя російської мови, хоч самі кажуть, що вони можуть її навчити ся „въ одинъ часъ“, але досі не вміють її, з винком тих, що їздили до Росії і навчили ся її там практично. На Угорській Русі й того нема і ніколи не буде наслідком иньших політичних обставин. Але „блаженні віруючі“. Ми ж усе будемо тої гадки, що Угорську Русь може спасти лише цілковитий поворот до чистої вародньої мови. *В. Гнатюк.*

Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému. Umělecka Beseda svým členům na rok 1901, Прага, 1901, стор. 212, 4°.

Хоч Словаки невеличкий народець — їх меньше як Русинів у самій Галичині — то можна сказати, що ними інтересують ся їх сусіди далеко більше і знають їх далеко ліпше, ніж інтересують ся нами і знають нас. Походить се звідси, що Словаки навязують тісніші зносини зі своїми сусідами, особливо Чехами і Поляками, і знаходять між ними людей, що піддержують ті зносини. Правда і ми межуємо зі Словаками і то на досить широкім просторі, як у Галичині, так і на Угорщині, але між нами і ними не було досі людей, що старали б ся теж увійти з собою в зносини. Причин сеї появи є на мою думку дві: 1) Словаки, гноблені сильно Мадярами, звертають ся головню до тих, що можуть їм бодай морально помогти в дечім. Ми на разі не можемо прийти їм навіть із такою помочю, тому вони не звертають на нас уваги і не старають ся зблизити ся до нас. Інтелігентним Словакам імпонує крім того занадто могутість Росії і через те звертають вони до неї свої симпатії. Ми полишаємо політичний бік справи, але вкажемо бодай на куль-

турний бік. Переглядаючи різні словацькі видання, журнали і газети, бачимо, що там друкується маса перекладів із російських письменників, і то не тільки першорядних, званих цілому цивілізованому світові, але й з таких, що навіть у самій Росії не знайшли розголосу. З української літератури одначе досі я не подібав ні одного перекладу, хоч наша література не така вже бідна, щоб у ній не можна було знайти добрих річий тим більше, що иньші, як славянські, так і неславянські письменники таки знаходили в ній від часу до часу щось путнього і перекладали... Словаки не знають отже зовсім нас і то ні нашої минувшини, ні теперішности, а що більше, навіть не хочуть нас знати тому між иньшим, що ми не признаємо національної єдности з Росіянами, хоч вони, далеко ближші Чехам, ніж ми Росіянам, на таку єдність із собою також не годять ся, чого найліпшим доказом може послужити рецензия на „Slovensko“ у словацькім літературнім місячнику „Slovenské Pohl'ady“ (1901, ч. 3). 2) Ми заняті власною еманципацією в різних напрямках, особливо політичнім, за мало займаємо ся иньшими, дальшими справами, що нас не дотикають безпосередно, і не цікавимо ся Словаками та не знаємо їх ще більше, ніж вони нас. Тимчасом ближша знайомість із ними навчила б і нас дечого, особливо ж виказала б нам їх невисипучість і енергію в борбі за заховане їх народности.

Останніми часами вийшли дві ширші книжки, що знайомлять їх читачів із Словаками. Перша — се Завіліньского: „Słowacy, ich życie i literatura“ (Warszawa, Biblioteka dzieł wyborowych, N. 101), другої наголовок подав я висше. Обі сі книжки мають багато спільного з собою, та я тепер займу ся тільки другою.

Книжка видана розкішно, з численними і гарними видами зі Словаччини та портретами визначнійших її діячів, а надто з додатком словацьких мелодій з текстами. Призначена вона для широкої публіки, тому й характер її популярний, та все деякі її статі мають і наукову вартість. Зложили ся на неї різні автори, як словацькі, так і чеські; се по часті вийшло на користь книжки, бо вона приносить огляд різних боків життя Словаків, та по часті й не на користь, бо не всі статі однаково писані, одні ліпше, одні слабше, чорез що книжка виглядає трохи за кучеряво. Маємо отже в книжці географічний опис Словаччини, нарис найдавшішої історії (проф. Нідерле) й історію її аж до 1863 р. (П. Кріжка), характеристику словацької мови (проф. Пастрнка), нарис словацьких звичаїв (Голубого), словацьку ношу, історію словацького шкільництва (П. Кріжка), історію словацької літератури (проф. Вльчека) й иньші. Скажу тут до річи, що Словаки не дуже вдоволені зі статий чеських професорів, особливо Пастрнка і Вльчека, а то чорез їх

становище до Словаків — що вони не признають Словакам права вважати себе окремою нацією від Чехів. Для нас представляє ся книжка вартість передовсім о стільки, що з неї можна познайомити ся ближше зі словацькими відносинами. Два місяця в ній обходять нас одначе безпосередно. Одно з них приходить у статі Кметя: „Přirodní poměry na Uherském Slovensku“. Вичисляючи в ній словацькі столиці, автор зачисляє до них Спіш, Шарош, Земплин, Унг, Берег, Угочу і то не зазначаючи навіть, чи в усіх них живуть Словаки і в яким числі, чи є там іще иньша людність так, що необізаному з річею здасть ся, мов би се були чисто словацькі столиці. Як би так автор був вчислив тут іще Мараморош, то був би від разу стер із лица землі Угорських Русинів; на щасте бодай там лишив їх у спокою.

Друге місце приходить у статі проф. Пастрика: „Slověnština“, де він характеризує словацьку мову. Тут особливо цікаве становище проф. Пастрика у погляді на ті диялекти, які становлять перехід від руських до словацьких і які він до недавна уважав за рішучо словацькі, а тепер, хоч називає їх теж словацькими, признає в них багато руського елементу. Говорячи приміром про книжочку Осипа Андрашіка „Šenk palenčený“, видану в 40-их роках і написану шароським диялектом (майже ідентичним із бачванським), каже, що „sousedství maloruské čili rusnacké projevuje se v této knížce dosti zjevně“ (ст. 53). Шкода тільки, що подакчи відміни сього диялекту від чеської й словацької мови, не виказує він власне тих руських впливів і не порівнює поодиноких слів із руськими, що зрештою можна було легко зробити, і що як раз доказало би наглядно походжене сих „східно-словацьких диялектів“ (а по мойому західно-руських, сильно пословачених), бодай з самої лексики, яка в значно переважній більшості ідентична з руською, але розумієть ся — під впливом словацької мови, виступає в иньшій фонетичній одязі. Найціннійші одначе отсі його слова, які й наводжу дословно: „Podobně bylo (з колонізацією) tež dále na východě mezi Slováky a Rusy. Původní přechody leží tu hluboko ve spodních vrstvách, jež sahají až do střední slovenštiny. Později asi nastaly tu mezery, které opět kolonisační byly vyplněny. Jak daleko nyní slovenština sahá a kde počíná mluva rusnacká, není nespádně určití. Nynější přechodná nářečí jsou vesměs nářečí rusnacká, která v posledních stoletích byla poslovenštěna. Slovenský živel v Uhrách má takovou převahu životní a tolik kulturní síly v sobě, že posouvá velmi podstatně svou národní hranici, jak na severu vůči Polákům (uherským), tak na východě vůči Rusům (Rusnákům v Uhrách). Na východě jest již značný počet Slováků (poslovачених Русинів властиво)

řecko-katolické (pravoslavno-sjednocené) cirkve (100—150.000)^a (ст. 55). Пишучи про бачванських Русинів і Русинів північно-західних руських комітатів, я говорив майже те саме, що їх мова первісно руська, але сильно пословачена, що Русини підлягають сильно словацькому впливови й асимілюють ся і т. д. Тому одначе, що я назвав їх Русинами (опираючись на тім, що вони так самі себе називають), деякі вчені, між ними і проф. Пастернек, відмовили їм тої назви й назвали Словаками. Тепер, як видно, вони змінюють первісний погляд по трошки. Надіюсь, що як більше призбираєть ся фактичного матеріялу для докладнішого пізнання спірної території в різних напрямках, тоді ті погляди змінять ся ще більше в користь Русинів, хоч се очевидно не pomoже їм багато і вони ледви чи стануть коли вже такими, як галицькі, буковинські і инші Русини, навіть коли-б не затратили національного руського почутя, яке досі ще мають.

В. Гнатюк.

Чтенія въ Историческомъ Обществѣ Нестора-лѣтописца. Книга XIV, выпуск I—III, К., 1900, ст. 89+166+192+56+44.

Від р. 1900 Чтенія київського істор. товариства стали виходити випусками, по два-три до року, взагалі з сього боку оживили ся, хоч складом не змінили ся.

В отсім XIV томі, з розвідок і оглядів поданих у скороченю замітні:

В. Б. Антоновичъ — Новое сочиненіе о гайдамачествѣ, ст. 27 — критика твєру Равити-Гавровського: *Historya ruchów hajdamackich*, Львів, 1899, 2 т. Антонович підносить недостачу научного підготованя, що показує ся у всіх творах сього письменника. Закидує йому невірне освітленє гайдамацьких рухів, що ніяк не були висловом варварства, природної нездібности Українців до суспільного житя й нахилу до розбишацтва, як се він думає, лише наслідком тяжкого економічного положеня й релігійного гнету. Вказує також на неправдивість виводів автора про щасливе, мовляв, житє селян в Польщі, як нікуди в Европі, і звірцеву толеранцію Поляків.

М. Н. Сперанскій — Сборникъ новозавѣтныхъ апокрѣфовъ, изданный Товариществомъ Шевченка во Львовѣ, ст. 46 — референт зазначає хиби й недостачі сеї збірки, які випливають із редагованя її з тим самим пляном, як і при першім томі, лагодить одначе критику В. Істрина, подану в Ж. М. Н. П., вказуючи на інтересність збірки наслідком зібраня доволі повного матеріялу для характеристики легендарної й апокрифічної літератури.

Ю. А. Кулаковскій — Новые домыслы о древнѣйшемъ періодѣ исторіи Готівъ — обговорює книжку германіста Бравна п. з. „Разысканія въ области гото-славянскихъ отношеній“, т. I, 1899, боронить перед критикою Бравна оповіданнє Йорнанда про мандрівку Готів та піддає критиці його огляд старинної етнографії й географії північно-східної Європи.

Н. П. Василенко — Отношеніє правительства къ монастырскому землевладѣнію въ Малороссіи въ XVII и первой половинѣ XVIII в. : перша гадка обмеження земельного посідання монастирів являє ся за Брюховецького й повторює ся в розпорядженнях Многогрішного, Самойловича, Мазени й навіть Скоропадського. Се не мало однак жадного практичного значіння, доперва як гетьман Данило Апостол звернув Петрови II увагу на сильний і шкідливий розріст монаст. посіlostий, видано 1728 р. так звані „рѣшаючі пункты“, з яких 18 п. забороняв монастирям і духовенству набувати земельні мастки і дозволяв лише прийманє грошій. Сі пункты спинили справді дальшій розвиток монастирських земельних посіlostий, хоч як духовенство обминало їх у практиці. Не помогли й прохання за знесенем сих пунктів, подавані з рїзних сторін Катерині II 1767 р. : сам раз тоді почались прокидувати голоси за відобранем земель монастирям.

Е. В. Аничковъ — Весенніє очистительные обряды. Весною очищенє потрібне з причин гігієнічних і господарських : годить ся очистити усе з нездорової пехарности, то знова на початку весняних робіт треба зігнати усю нечисть. Сим двом потребам відповідають два циклі весняних очищень, один в часі великоднє, другий в маю, на час засївів. Очищенє весняні роблять ся водою, огнем, криком, гоїланєм і обходом. Звісні вони в Росії у Славян і чужих племен, в Шотляндії, у кавказьких верховицїв племен полудневої Америки, в Океанії.

М. Н. Ясинскій — Господарскіє или великокняжескіє суды въ XVI в. въ Литовско-Русскомъ государствѣ — головний добуток, до якого доходить автор — се сьвідоцтва про істнованє чотирьох форм судів на Литві в XVI в. : сулу господарського або великокняжого, асесорського, маршалківського й комісарського ; останні три суди заступали князя на його власне порученє і рїзнились між собою лише складом та часом, на який діставали повновласть від князя.

З другого й третього відділу Чтеній були вже обговорені статі Лазаревського про польсько-руські календарі й Голубовського про службу Борису і Глібу Іваничських міней (Записки т. XLIII), а статя М. Ясинского про Луцкій трибуналь, так само й материяли д. Николайчика з Лівобічної України XVII в. будуть обговорені осібно ; по за тим маємо :

Т. Д. Флоринскій — Къ вопросу о древности и взаимныхъ отношеніяхъ кириллицы и глаголицы (кириловская надпись Самуила 933 г.): автор виступає противъ гадок проф. Ягіча й Мілетіча про знайдену в Македоніі 1899 р. кирилівську гробову надпись царя Самуїла з 933 року. По думці Ягіча глаголитика була тоді найбільшъ розповсюджена в Македоніі, а кирилиця поки що розвивалась, була уживана лише в надписях та взяла верх над першою доперва в XII віці. Флоринскій не признає в ній слідів впливу глаголитики й думає, що взагалі нема жадних глаголитичних документів, які-б можна покласти з цілою певністю не то на X та хочби тільки на XI вік.

Е. И. Де Витте — Археологическая находка въ Ласковѣ, Владимиро-Волынскаго уѣзда, въ 1610 г. — аналіза скарба на підставі документів у київськiм центр. архіві. Він складав ся з 18 золотих і срібних предметів. Дві прикраси в формі рака, висаджені гранатами, можуть бути, по думці археологів, готськими аграфами. Один маленький червінець на взір голови св. Івана мож начислити до римських монет з часів імператорів, бо ще до нині звісні сї монети в народі під назвою голови св. Івана. Інші монети з ушками, вживані мабуть до намист, золоті бляшки й хрестики могли належати до християнської старини на Руси.

Е. И. Де Витте — Реляція о встрѣчѣ и вѣздѣ московскихъ пословъ въ Варшаву 8 декабря 1667 г. — реляція ся, знайдена в актах київського архива, свідчить про факт приїзду московських послів у Варшаву ще перед Андрусівською умовою, про що досі ні один історик сих часів не згадував.

В. Н. Перетць — Къ исторіи Кіево-Могилянскої коллегіи (панегірики и стихи Б. Хмельницкому, И. Подковѣ и арх. Лазарю Барановичу) — вірші сї взяті з двох підручників реторики й філософії, з яких учили 1693 і 1694 року в Кіево-Могилянській коллегіі; підручники сї писані по латинськи, але реторичні взірці наведені в більшій часті по польськи, рідше церковно-словянськи, з польонізмами. Панегірики — один польський, другий латинський в память Хмельницького та один польський в честь Підкови, писані очевидно *ex post*, для риторичної вправи, визначають ся поза свою реторичну штучність великим патріотизмом, любовю до України й бажанєм прославити своїх народних героїв.

А. И. Соболевскій — Незданное произведение Варлаама Ясинскаго — се записка Варлаама Ясинського, ректора київської академії, про метеор, що нібито появив ся в Кошицях на Угорщині 1671 або 1672 р. Ясинський толкує се явище як прогностик побіди московського

царя над Турком, що й дозволяє Соболевському навязати сю записку до часів війни Москви з Туреччиною за Дорошенка.

Г. К. Бугославскій — Іваничскія мѣсячнныя минен 1547—49 гт. и содержащаяся въ нихъ служба св. мученикамъ князьямъ Борису и Глѣбу — поданий Бугославскимъ текстъ служби Борису і Глѣбу з мненіє церкви в с. Іваничах, Володимиро-волинського повіта, піддав аналізі Голубовський у висше згаданій розвідці.

А. М. Лазаревскій — Четыре письма А. Ф. Шафонскаго къ А. С. Сулиму о порядкахъ обучения въ Галльской „педагогич“ (1794—97): Шафонскій, звістний автор „Описанія Черниговскаго намѣстничества“ що перебував на студиях у Німеччині й покінчив там аж три університети, пише отіє листи до Сулими, переяславського богача, чоловіка дуже заінтересованого просвітою, аби йому подати умови прийнятя в галльську „педагогію“, де Сулима бажав умістити своїх синів.

Ө. П. Титов — Новый трудъ по исторіи Русской церкви („Исторія Русской церкви“ Голубинскаго) ст. 35—56. Рецензент не годить ся на поділ історії руської церкви на періоди як у Голубинського. Богато нових фактів Голубинський не відкрив, за те дав нові, світлі поясненя до них. Взагалі погляди його на скрізь оригінальні; ся оригінальність одначе йде часом задалеко. Деякою хибю вважає Титов також його публіцистичний розгін, приміром при оцінці відносин царгородських патріархів до руської церкви, або в відзивах про Греків взагалі й грецьких хроністів, для яких брехать і писать історію, мовляв, все одно. Вкінці закидує Титов Голубинському ще й те, що минає зовсім історію західно-руської церкви.

А. И. Соболевскій — Библиографическіє замѣтки, — в першій замітці виступає д. С. проти гадки, висловленої пок. А. Павловом в його „Номоканонъ при большомъ Требникѣ“ 1897 р., немов би то київське виданє сеї памятки, що вийшла 1620 р. з передмовою Памви Беринди, мало бути переписанє з сербської копії самим Бериндою. На гадку д. С. київське виданє було зробленє з руського перекладу, написаного одним із руських монахів, що жили в XVI в. на Афоні: на се вказують граматичні форми і слівний матеріял Номоканона.

В дальші замітці займає ся Соболевскій питанням, хто був перекладчикомъ книжки: „Вертоградъ душевный, сиречь собраніє и сочиненіє молитвъ исповѣдательныхъ и благодарственныхъ блаженныя памяти икономъ Фікарею Святогорцемъ“, що вийшла у Вильні 1620 р. з передмовою й закінченєм Леонтія Карповича. Сей твір Фікарія звісний також у сербській копії, дещо довшій від руського виданя; з одного короткого віршика, доданого до сеї сербської копії й зложеного на

взір віршів руських письменників XVII в., виводить Соболевський, що перекладчиком Вартограда був монах-Українець з Афону.

На останку згадує він про сербську рукопись із кінця XVII в. в Публич. бібліотеці, з заголовком „Книга глаголема Грѣшнихъ Спасеніе (*Ἀμαρτωλῶν σωτηρία*) прѣведена отъ грѣцьского языка на словенский и Приснодѣвы Маріи Богородици и Владыцици вѣсее твари вѣложена“. Автором сеї книги був монах кретенський Агапій, перекладчиком же на словенське „русиць“ Самуїл Бакачич, монах афонський, як се свідчить одна з заміток тексту. Крім сербських існують ще й руські копії того твору.

И. М. Каманинъ — Славяно-русская палеографическая выставка въ С.-Петербургѣ в январѣ 1900 г. Виставка була помітна строго науковим добором рукописей, числом до 170, описаних уставом і півуставом. Поміж ними визначувались чотири рукописи полуднево і західно славянські та вісім угороруських. Українсько-руські не були відділені від північних, мовляв, трудно було повести поміж ними докладну границю.

А. Л. Лобода — Пісня о Соловѣѣ разбойникѣ, слышанная въ Васильковскомъ уѣздѣ Киев. губ. — сю пісню записав д. Лобода від учителя Антонова, що її чув від одної української дівчини Наталки Дармостук. Пісня покручена на великоросійський лад, хоч усі інші пісні, які чув Антонов від Нат. Дармостук, були в найчистішій українській мові виспівані. Се навело д. Лободу на гадку, що билинний Соловій-розбійник, хоч і був звисний на Україні, перейшов туди з Півночі і то або просто з Великоросії, або через Білорусь. Істнованю взагалі останків билин на Україні автор не перечить.

В. Н. Перетць — Бердичевскій календарь 1828 г. До виказу бердичівських календарів в статі Лазаревського додає д. Перетць ще один з 1829 р.

Ф. Марисюк.

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział historyczno-filozoficzny, т. XXXVIII і XXXIX (serya II, том XIII і XIV), Краків, 1900, ст. 395 і 399.

З тому XXXVIII були вже обговорені в Записках товариства отсі праці: Prochaska, Geneza і rozwój parlamentaryzmu за pierwszych Jag. (Записки т. 45); Piekosiński, O źródłach heraldyki ruskiej (т. 41); Lewicki, Unia florencka w Polsce (т. 38); Kętrzyński, Kazimierz Odnowiciel (т. 47); зістають ся нам ще дві лише:

К. Potkański — Walka o Poznań (1306—1312), ст. 275—294: автор вводить нас у часи заходів Володислава Локетка коло з'єдинення польських земель по смерті Вацлава III Чеського 1306 р. Найбільше труду коштувала Локеткови боротьба за Великопольщу з князем шлезьким Генриком Глоговським, репрезентантом німецького впливу на польські землі. Осередком боротьби було знімчене на половину місто По-

знань. Заняте Познання по смерті Генриха і відібране від його синів коло 1312 р. було фактом рішучим, а при тім епохальним, бо тоді довершено злуки Велико і Малонольці, що дала засновок б́удучому розростови польської держави. Огсе її головні точки розвідки Потканьського.

K. Potkański — Zdrada Wincentego z Szamotuł (ср. 374—395): В тій студії звертає ся автор до пізнійшої доби папованя Локетка — до його війни з пруськими рицарями із-за польського Поморя, початої 1328 р. Локеток бажаючи мати вільну руку до борби з Пруснею, рішив ся тоді ступити на дорогу умов із ворожим марґрафом. Як відпоручник короля виступив у зносинах з Мархією староста Вінцентий з Шамотул і уложив із марґрафом дві умови 1329 і 1331 р., за які ще досі закидує ся йому зрада. Потканьський одначе змагає ся доказати, що пункти сих умов не вказують на зраду в нинішнім розуміню сего слова, тільки на змагання Вінцентія до забезпеченя своєї власної позиції та свого роду Наленців у Польщі на випадок упадку Локетка, чого легко мож було побоюватись тоді.

В т. XXXIX окрім двох статей проф. Некосіньского — про соймовання в Польщі (Записки т. 45) і про Литовський Статут (буде обговорена осібно) маємо ще такі статі:

A. Prochaska — Uwagi krytyczne o kłęsce Warneńskiej (с. 1—60): Історик Поляк бажає увільнити короля Володислава Ягайловича від закиду, немов би то він через недотриманє угоди, уложеної з Турками в Сеґедині та через свою загоиствість у самім бою під Варною стягнув катастрофу з 1444 року. В тій цілі переглядає й аналізує він усі жерела польські, західноєвропейські і турецькі з сих часів таїй доказує, що король Володислав не підписував жадної угоди з Турками в Сеґедині. Уложили її лишень Юрій Бранкович і Іван Гуняді без його відома. В битві під Варною не була необачність короля вишою невдачі, тільки непослух Гуняді. Сї погляди — против них голосний протест піднесли історики угорські, — Прохаска головно опирає на листі прибічника кор. Володислава Андрія de Palatio, колектора папського. Відповідно до аполіогетичного характера статі, кор. Володислав виступає в ній окружений авреолом геройства як оборонець християнської цивілізації.

A. Prochaska — O dacie ugody Małopolskiej duchowieństwa ze szlachtą za biskupstwa Zbigniewa Oleśnickiego (с. 131—150): автор дату Малопольської угоди духовенства зі шляхтою кладе на час від січня 1437 р., себто від скликаня Пйотрківського сойма, до марця сього-ж року. Угоді сій, що покінчила кільколітній спір між духовенством і шляхтою за десятини, автор признає дуже важне значіннє, вважаючи її основою союза станів в обороні суспільного ладу проти гуситизма (пор. його статью W obronie społeczeństwa, — Записки т. 45).

K. Potkański — Sprawa restytucji (Rok 1374—1381) (ср. 151—170): по смерті Казимира Вел. до його сестри Єлисавети стали звер-

татив із усіх сторін домагання про зворот дїбр міщанських і панських, безправно загарбаних Казимиром. Єписавета й комісарські сули, що занялись сими домаганнями, справді мусїли нераз вицавати реституції, бо того вимагала справедливість, хоча й се неславило небїщка короля. Сї факти змусили автора застановити ся над питанням, з чого випливали сї падушїтя Казимира. Відповідь на те знаходить він у сильнім почуваню самовластц, що знаменувала Казимира, а якого опїсля вже нї один польський король не мїг мати.

K. Potkański — Daty zjazdów koszyckich (1373, 1374 i 1379 r.) (с. 252—282): з виданем пактів кошицьких 17 вересня 1374 р. лучать ся аж три кошицькі з'їзди. Перший з них відбув ся 1373 р. в справі наступства дочок Людовика й збору порального податку. Не вдоволив він одначе ані шляхти, ані духовенства польського, ані Людовика. Другий з'їзд був уже успішїйший для Людовика: пани признали старшим дочкам королївським права на польську корону й зложили присягу найстаршїй із них Катеринї, взаїну-ж дістали від короля звїсний привїлей в винятком порального, але й те було знижене на два гроші від лану. Метою третього з'їзду в Кошицях, що Потканський кладе на серпень 1379 р., було остаточне забезпечене польського престола молодшим донькам по смерті Катерини при кінци 1378 р. При тїм автор обговорює історію кошицьких пактів на ширшїй основї, в звязи з європейською політикою Людовика.

F. Piekosiński — Al Bekri o Polakach (с. 283—295): автор оцінює критично звїстки Араба аль Бекрі про Мечка I, перенятї ним від Жїда Ібрагима ібн Якуба, Мечкового сучасника, й признає їх дуже скупими, поплутаними, або й неправдивими.

S. H. Badeni — Stanisław Ciołek, biskup poznański. Szkic historyczny z XV w. (ст. 296—399): автор подає в ширшїй розвідцї житєпись звїсного поета й політїка єпископа Станїслава Цюлка, що завїдував познанською дієцезнею в рр. 1428—1437. Особа його сама по собі досить цікава, бо типова для тодішнього внешого польського духовенства, перенятого кар'єрївством з одного боку, з другого-ж замилюванєм до освьїти і гуманїзма, між тим коли маси духовенства тонули у духовїй темнотї. На єпископат познанський Ц. вїйшов у трудних часах: се був як раз час церковних непокоїв не то в Польци, але й в цілій Європі, час гуситїзма й соборів, скликуваних для направи католицької церкви. На се все одначе мав Цюлек як раз досить здібностей, аби репрезентувати своє єпископство та польську церков на зверх, примїром на соборї Базельським, і вести дома боротьбу з реформацийним духом, що ширив ся серед духовенства. Ся борба була всеж за остро ведена з його боку, огїрчувала людий проти нього й збільшала ворожнечу духовенства; на сїм розбивались його амбітні пляни, нївечилась його енергїя, за теж вроджена гордість могла тим яркїйше пока-

зуватись. Зрештою праця Бадені замітна не так характеристикою самого єпископа, скільки широким образом відносин польського духовенства і його стану при кінци панованя Ягайла і за його наступника Казимира Ягайловича. Ф. М.

Видання й статі обговорені в сїм томї:

Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier — Codex Gertrudianus in Cividale — historisch-kritische Untersuchung von H. V. Sauerland, kunstgeschichtliche Untersuchung von A. Haseloff (Festschrift der Gesellschaft für nützliche Forschungen zu Trier), 1901.

Гр. А. Бобринскій — Кієвскія мініатюры XI вѣка і портретъ князя Ярополка Ізясловича въ псалтырѣ Егберта архієпископа триєрскаго, 1901.

W. Abraham — Sauerland H. V. und A. Haseloff. Der Psalter Frzbischof Egberts von Trier, 1902.

Записки императорскаго русскаго археологическаго общества, нова серія, том XII. вип. I і II. — Труды отдѣленія славянскои и русскои археологій кн. V, 1901.

Извѣстія Императорской Археологической Коммисіи, выпускъ 1-й, 1901.

V. Jagić — Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache 1902.

F. Pastrnek — Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda, 1902.

E. Berneker — Slavische Chrestomathie mit Glossaren, 1902.

П. Меліоранскій — Турецкіє елементы въ языкѣ „Слова о полку Игоревѣ“, 1902.

А. Соболевскій — Изъ исторіи русскаго языка, 1901.

В. Перетцъ — Матеріалы къ исторіи апокрифа и легенды. I. Къ исторіи Громника, 1899.

— Матеріалы къ исторіи апокрифа и легенды. II. Къ исторіи Лунника, 1901.

Акты, издаваемые Виленскою комиссією для разбора древнихъ актовъ, т. XXV і XXVI, 1898—9.

А. Папковъ — Братства. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ, 1900.

Н. Кедровъ — Древне-русскія братства, 1901.

П. Жуковичъ — Сейшовая борьба православногo западнорусскаго дворянства съ церковной уніей (до 1609 г.), 1901.

И. Каманнъ — Очеркъ гетманства Петра Сагайдачнаго, 1901.

А. Стороженко — Очерки переяславскои старшны, 1900.

Б. Гриценко — Старинный малорусскій письменникъ: „Книга глаголемая листовня“, 1901.

Матеріалы для исторіи экономическаго, юридическаго и общественногo быта Старой Малороссіи, издаваемые подъ редакціей Н. П. Василенка, II, 1902.

J. Leszczyński — Ciesza wschodnio galicyjska na rzecz Rosyi, 1902.

В. Францевъ — Изъ эпохи возрожденія Угорскои Руси, 1902.

Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému, 1901.

Чтенія въ Историческомъ Обществѣ Нестора-Лѣтописца т. XIV, 1900.

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział historyczno-filozoficzny, т. XXXVIII і XXXIX, 1900.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševský S. 1—23; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barviňskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskýj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskyj's. Desiderata von M. Hruševskýj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Šaškevič, von V. Kocovskýj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišančí“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskýj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskýj 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickýj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskýj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläumsausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovskýj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniß, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševskýj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und kommerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bitschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskýj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *.* 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studynskýj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickýj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-lithuanischen Chronik, von M. Hruševskýj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studynskýj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert., von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovskýj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Grossfürst. Lithauen, von M. Hruševskýj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barviňskýj s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5. Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levyckyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von E. M. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskýj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskýj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von E. M. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnickyj, mitgeth. von S. Tomašivskýj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—16; 5. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskýj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskýj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskýj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625. historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševskyyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6 Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Variaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1515, mitgetheilt von E. Barvinčkyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. A. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskyyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskyyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševskyyj S. 1—20; 2. Variaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukovina auf Grund des Jahrbuchs des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897. dargestellt von V. Budzynovskyyj (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskyyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyčkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskyyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskyyj 1—138; 3. Chmelnyčkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyčkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyčkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyčkyj 1—2; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskyyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Čelvyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Levyčkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. J. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryčkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševskij 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskij 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communicate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskij. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskij, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahr., von M. Hruševskij, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jarh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheidigung, von S. Rudnyčkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševskij, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyčkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V. Inhaltsverzeichniss des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXI), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševskýj S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortsetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Fortsetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlicher Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba—III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hruševskýj S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe der Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskýj 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV—XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgelegten Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in den slavischen Sprachen, von A. Barvinskýj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwicklung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von E. Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liedes vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocovskyj, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratskyj, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialekte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars“, ein altukrainisches Poem aus apokryphischen Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der *Ἀριστοθένης* (1599)? von Dr. C. Studynskýj, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühesten ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohringe des sog. Kijever Typus bei modernen Kaukasiern, von M. Hruševskýj S. 1—4; 2. *Das Karpatoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahr., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halič (mit Abbildungen), von M. Hruševskýj, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovskyj zu Polen in den Jahren 1657—8, von D. Koreneč, 1—20; 3. *Das Karpatoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahr., von Dr. I. Franko, Beilagen, XII—XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1—25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26—38; 6. Bibliographie, 1—56; 7. Inhaltsverzeichnis des IX Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), 1—12.

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyškyj, von M. Hruševskýj, S. 1—14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Ševčenko, mitgetheilt von A. Konyškyj, S. 1—8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Schluss), S. 1—22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Pe-

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

riode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Al. Kolesa, S. 1—40; 5. Lateinische Infinitive auf ier, von I. Kopač, S. 1—2; 6. Miscellanea 1—6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1—56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57—78; 8. Bibliographie, S. 1—32.

Inhalt des XL Bandes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalyvajko's, mitgetheilt von B. Domanyčkyj, S. 1—6; 2. Das Jahr 1848 und das griech.-kath. geistliche Seminar in Lemberg, mitgetheilt von G. Kmit, S. 1—10; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskyj (Fortsetzung folgt), S. 1—113; Miscellanea, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst, von M. Hruševskyj, S. 1—13. 6. Bibliographie, S. 1—41.

Inhalt des XLI Bandes. 1. Chronologie der Chronik von Halyč und Volodymyr (sog. Hypatios-Chronik), eine Untersuchung von M. Hruševskyj, S. 1—72; 2. Studien auf dem Gebiete des Karpatoruthenischen Schriftthums im XVII—XVIII Jahrh. I. Presbyter Johannes. Smera der Kumane und Entdeckung Tibets, von Dr. I. Franko, S. 1—50; 3. Miscellanea, S. 1—11; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskyj, S. 1—9; 5. Bibliographie, S. 1—47.

Inhalt des XLII Bandes. 1. Kritische Analyse der sogenannten Thukidideischen Archäologie, von I. Kopač, S. 1—20; 2. Beiträge zur Geschichte der Rekrutenaushebung in Galizien am Ende des XVIII und bis Mitte des XIX Jahr., mitgetheilt von M. Zubryčkyj, S. 1—18; 3. Slovaken oder Ruthenen? Beiträge zur Erklärung der Frage über die Nationalität der West-Ruthenen in Ungarn, von V. Hnatiuk, S. 1—81; 4. Miscellanea, S. 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die althebräische Geschichte, von Dr. I. Franko, S. 1—19; 6. Bibliographie, S. 1—50.

Inhalt des XLIII Bandes. 1. Alexius Storoženko, Beiträge zur einer Charakteristik seiner Werke, von J. Stešenko, S. 1—46; 2. Aus der Korrespondenz des Dionysius Zubryčkyj (J. 1840—1853), mitgetheilt von Dr. C. Studynski, S. 1—66; 3. Miscellanea, S. 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—24; 5. Bibliographie, S. 1—41; 6. Von dem Museum der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, ein Aufruf an die ukrainische Gesellschaft, S. 1—3.

Inhalt des XLIV Bandes. 1. Ein Trinkerwunder in Korsun, Beitrag zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko, S. 1—14; 2. Beitrag, zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accens, von J. Verchratskyj (Fortsetzung), S. 113—224; 3. Miscellanea, S. 1—9; 4. Wissenschaftliche Chronik: Proben einer Biographie des Pantelejmon Kuliš und Charakteristik seiner Thätigkeit, von J. Stešenko, S. 1—28; 5. Bibliographie, S. 1—51.

Inhalt des XLV Bandes. 1. Haben wir authentische Urkunden des Fürsten Leo von Halyč? Kritische Untersuchung von M. Hruševskyj, S. 1—24; 2. Eine Denkschrift zur Vertheidigung der Rechte der Orthodoxen und Dissidenten aus der Zeit des Vierjährigen Landtages, mitgetheilt von M. Haluščynskyj, S. 1—12; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent von J. Verchratskyj (Schluss), S. 225—280; 4. Miscellanea, S. 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der polnischen Gesellschaft in der Ukraine im XIX Jahrhundert, I—VI, von Dr. I. Franko, S. 1—42; 6. Bibliographie, S. 1—46; 7. Inhaltsverzeichnis des X Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIX—XLIV), S. 1—14.

Inhalt des XLVI Bandes. 1. Der Madeleine-Styl in der Ukraine, von Theodor Volkov (mit mehreren Illustrationen und Phytotypien), S. 1—12; 2. Der heilige Clemens in Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. Ivan Franko (I. Vorwort. II. Was wissen wir vom wirklichen heil. Clemens? III. Die Pseudo-Clementinen), S. 1—44; 3. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von Vladimir Hnatiuk (Einleitung, I. Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. 1—54), S. 1—68; 4. Miscellanea, S. 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 (Schluss), S. 1—24; 6. Bibliographie, S. 1—44.

НБ ПНУС

249238

2. Beiträge zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthalt Abhandlungen über neueste archäologischen Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudža, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw. mit über 300 Illustrationen. Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, Aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebrauche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Theil), Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Theil).

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Commissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1- 11 ukrainisch und deutsch.

Aus dem Lagerkataloge der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg,

Czarnecki-Gasse 26.

Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, redigirt von Prof. Michael Hruševskij, bis jetzt erschienen Bde 1—XI.IX (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde 1—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) a 6 Kr.

Publicationen der Sectionen und Commissionen der Ševčenko-Gesellschaft:

A. Die historisch-philosophische Section publizierte bis jetzt:

1. Vier Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istorično-filozofičnoj sekcyj) enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskij (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh., III—IV bis zum J. 1340). Preis I u. II B. u 4 Kr., III u IV B. 5 Kr.
2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. 1—XXI.
3. Juridische Zeitschrift, bis jetzt XII Bde, a 2 Kr.
4. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt III Bde u 3 Kr.
5. Juridische Bibliothek, bis jetzt II B. a 2 Kr.

B. Die philologische Section publizierte bis jetzt 5 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoj sekcyj), enthaltend: Bd. I. und IV. eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniskij, Preis à 3 Kr. Bd. II. u. III. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratskij, 6 Kr.

Ukrainische Bibliothek, Bd. 1—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovič, Bd. I. Gedichte, Preis 7 Kr. 20 H., B. II. Erzählungen, Bd. III., 2 Theil, Übersetzungen.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Section publizierte bis jetzt 8 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaction: die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskij und Vlad. Levickij, die medicinische red. von Dr. E. Ozarkevč. Preis jeder Abtheilung 2 Kr.

D. Die Archaeographische Commission publizierte bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus dem J. 1648—1659). Jeder Bd. kostet 4 Kronen, III Bd. 5 Kr.
2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. I, Preis 4 Kr., Bd. II, 5 Kronen.
3. Kotljarevskij, Die travestirte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

E. Die Ethnographische Commission publiziert:

1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 11 Bände. Preis Bd. 1—IV u. VII—X u. XII a 3 Kronen, Bd. V u. VI a 4 Kr. (Aus dem Inhalt: Weihnachtsfest am Kuban; Galizische Volksmärchen; Galizische Leiermanner, ihre Lieder, ihr Jargon; Beiträge zur Ethnographie der ungarischen Ruthenen; Legenden, Märchen, Fabeln, Novellen und Sagen der ungarischen Ruthenen; Volksüberlieferungen über die Czarenkrönung; Der Volksglaube in Ostgalizien; Sammlung der Volksanekdoten; Sammlung der Volksnovellen); Galizische Sprichwörter; Sammlung der Volks-

НБ ИИУС

249238